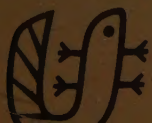

Herman Heijermans *Droomkoninkje*

SALAMANDER

Herman Heijermans Droomkoninkje

028

Een verhaal voor grote kinderen

Amsterdam
Em. Querido's Uitgeverij N.V.
1967

Voor de zeventiende druk van Droomkoninkje heb ik, mede op verzoek van de uitgeefster, om het boek toegankelijker te maken voor de hedendaagse lezer, de spreektaalafkortingen deels veranderd, en enkele kleine wijzigingen in het taalgebruik – waar dit de dichterlijke taal niet schaadt – aangebracht.

November 1959

Annie Heijermans-Jurgens

Eerste druk, 1924; zestiende druk, als Salamander, 1960; negentiende druk, 1967.

Uitgegeven in samenwerking met Van Holkema & Warendorf N.V., Amsterdam.

Copyright 1924 by Van Holkema & Warendorf N.V., Amsterdam. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever. No part of this book may be reproduced in any form by print, photoprint, microfilm or any other means without written permission from the publisher.

Thuis, in de jaren dat andere kleuters na schooltijd bleven ravotten en stoeien, was hij het gelukkigst geweest, had hij, onbespied, maar nóóit losgelaten door de zoetste, liefste, aanhankelijkste, soms heetgloeierende moederogen, op zijn blijmoedige manier gespeeld. Want zij zag zijn horrelvoet niet. Zij praatte er nooit over, waarschuwde niet al klopte haar hart in haar keel, zei hem geen angstig woord, als hij langs een trapleuning in wilde vaart omlaag gleed, verbood niet, twijfelde niet – glimlachte enkel. Als hij zich pijn deed en de driftige tranen over zijn mager snuitje stotterden, vroeg ze, altijd verscholen achter de warme lach, die haar als een nimbus ompantserde, wáár het was – bij zijn knie – bij zijn hand – bij zijn hoofd – en dan toverden haar wonderlippen de stoornis weg.

Alleen in het kraambed hadden haar bevendste tranen de kleine, voor altijd bedorven voet, niet gezond kunnen kussen.

Thuis was hij een geus, sleepte hij hinkend negers, beren, paarden, poppen, prenteboeken van boven naar beneden, verzette hij vaders leunstoel, klom op de tafel, droeg voorwerpen groter en zwaarder dan het eigen jongenslichaam, zong daverend tegen een draaiorgel op, floot fel en schrill betoeterde een mondharmonika met elkaar betuimelende dissonanten, haalde het ene kattenkwaad na het andere uit, betrok het ijzerdraad van de schel aan de binnenzijde van de deur, zodat moeder dacht dat er iemand buiten stond, liet stuiters van de trap rollen en zette het deurtje van de vogelkooi open – maar dat allemaal, als ze met zijn tweetjes of drietjes waren – vader was 'Drie' – en nooit, nooit, wanneer een schoonmaakster de keuken regeerde, of wanneer er vreemden over de vloer kwamen. Dan sloot hij zich in zijn schuwheid op, slipte weg naar de rommelzolder, waar vader, die alles kon, een hokje voor hem had afgeschoten, waar het licht door een daktuimelraam binnengeerde en waar hij dan met het zonnevierkant op de grond of op de kleine werkbank, neerzat, om uren lang door

de spanning der prenten gegrepen, een boek te bedromen, dat, als hij het erg kleurig en mooi vond, telkens en telkens weer werd 'gelezen'. Het was een knutselkamertje onder de dakpannen, broeiend in de zomer, toch warm nestje in de winter, omdat de keukenschoorsteen er doorheen liep. Om er te komen moest je een houten trap op, een luik openduwen en als je dat luik weer achter je had neergelaten, voelde je je in een schuilhoek, zonder deur, zonder venster, zo zalig-omsloten, dat je hardop met jezelf hele redeneringen dorst opzetten en de mussen en spreeuwen onder de pannen, die er anders op losbabbelden, hun brutale monden hielden en nieuwsgierig luisterden. Soms stak moeder ongerust over de lange stilte, haar hoofd door de luikspleet, vroeg: 'Koert, mijn schattejongen, wat doe je?' of: 'Koert, mijn kind, vervel je je niet?', of – de eenzelvige gewoonten van het kluizenaartje kennend – schoof ze, met ogen van jibent-mijn-alles, een schoteltje door de kier. Dan zag hij al vanuit zijn schaduwhoek, vanuit de stoel de verrassing van het lekkers, een janhagelkoekje met kristallen suikerbergjes, een paar hele grote chocoladeflikken met witte oogjes, een bosje kersen, en eens, eens – herinnering om nooit te vergeten – een perzik. Daar deed hij lang mee, ervan proevend en snoepend met zuinige beetjes, om er de uren, waarin zijn adem zong en zijn kinderfantasie tot eindeloos ver boven het daktuimelraam steeg, mee toe te komen. Hoorde hij beneden de huisdeur in het slot slaan, wist hij dat moeder weer alleen was, dan kroop hij als een egeltje uit zijn zelfgegraven hol, strompelde de trap onder het luik af en gleed met een roetsjvaart over de trapleuning van de benedenverdieping, dikwijls in de armen van moeder, die hem dan pakte en kuste.

Was vader thuis, dan probeerde die het nog wel eens een enkele keer hem zijn ingeroeste schuwheid af te leren – want een kind en zeker geen mismaakt, mócht zó het leven niet in – maar het lukte zelden het ventje met zijn smal gezichtje, als er halve of hele bekenden bij waren, uit zijn ingedeukte houding op te wekken, of de schijn van een dán juist ziekelijker lijdende gedruktheid weg te nemen. Hoe meer hij gedwongen werd in de anders tot het allerliefste behorende huiskamer – mét derden er in – te blijven, hoe benepener, stiller, haast zieliger, zijn gebaartjes

traagden, hoe spitzer, bleker zijn ouwelijk snoetje werd. Een afgeperste hand geven deed hij, met een wegstuipende arm of hij iets bevreemdends, verkleumends had aangeraakt en terwijl de volgroeide mensenstemmen zich van de kamerwonderen en kamerinnigheden meester maakten, werd hij weer het egeltje, dat zich inbuidelde om het onbeschuutte te beschermen.

Dan dook zijn hoofdje over de geheimzinnigheden, de hiërogllyphen, van het monsterleger letters van een krant, of zijn ogen bestaarden de ademmist op het vensterglas. 'Mannetje-met-je-blauwe-ogen kom eens bij vader,' knikte in zo een eeuwigheids uur 'Drie' – ik ben, zei het kind, een, moeder is twee, jij bent drie –: 'Kom eens op mijn knie, mannetje.' Graag deed hij het en kroop weg in de kracht van de armen, die hem soms heerlijk konden knellen, maar loskomen, zich laten gaan, de handjes om een behaarde nek klemmen, aan een stevige oorlel trekken, een das beetgrijpen, of het uitkraaien bij het gehos als ruiter zonder stijgbeugels, kon hij eerst als de ingehouden meelij-ogen, die hem verschrompelden, het huis uit waren. Wandelde hij met vader in de drukte der straten, dan leek hij dikwijls nukkig, wou niet verder, zette zich schrap, bedelde zachtjes: 'Vader, ik ben zo moe, zo verschrikkelijk moe: wil je me dragen?' Dat vond hij zalig. Dat deed hem als kleine, geslepen bandiet, met de klank uit een liefkozend meisjeszieltje zeggen: Je mag met je grote vader niet als grote jongen vrijen, maar jij bent zo een lieve schat, zo een vreselijk-lieve schat, hoor je, hoor je.' En wanneer hij zich dan, op die sterkste arm van alle armen in de wereld, in een spiegelende winkelruit zag bewegen, kon hij in het straatrumoer bij het ratelen van karren en het plompe voetengestap, in een voor hem ijle stilte fluisteren: 'Hou jij een snippie van me, vader?' En vertelde dan thuis in moeders ogen aan de meedeinende dwerg-Koertjes, van wat hij allemaal had willen kopen, de lokomotieven, de trams, de timmerdozen, de vliegmachine. Snateren, babbelen, praten, vooral breeduitgesponnen opsnijden over verbeeldingsdaden, groteske dingen, die hem bij zo een wandelingetje gebeurd waren, deed hij of het zo uit de frisse herinnering van maar uren geleden welde. Bij zijn bord, aan tafel, terwijl de ouders vochten om hem te laten eten, verzonk hij in niet-beleefde,

met hoge opgewonden kinderstem, ontlede avonturen en zijn klaar geluid scheen echo's in de donkerste kamerhoeken te wekken: 'Moeder, ik zat op vaders arm, en toen was er een grote hond en die sprong tegen me op. Ga je weg, hond met je modderpoten, zei ik, ga je weg. Je heb genoeg te eten gehad. En toen dee hij het toch, en toen heb ik een stok genomen en heb hem zo geslagen dat hij "Au!" zei en wegliep en toen kwam hij onder een wagen en die reed over hem heen en toen was zijn been helemaal kapot en toen kwam er een dame en die zei: "kom jij maar hier, arme hond, ik zal er een lappie uit de wastafel om doen en er stonden een mensen na te kijken, een mensen en toen kwam er een grote agent met een sabel en die zei: doorlopen, anders motten jullie met zijn allen mee na het bureau op water en brood en allemaal in de grote kast".'

'Ach jongen, wat verschrikkelijk,' praatte moeder mee in de angsttoon van het te geloven en ze glimlachte haar oude, lieve lach om de blauwe zienersogen, die het nietgebeurde nog eens zagen. 'Eet nou!' zei vader. 'Kinderen die niet eten, mannetje, worden net zo klein en zo mager als een ballon in een warme kamer.' Dan treuzelden een paar hap-pen naar het wittetandenmondje, zette hij een nieuw droom-verhaal in: 'Weet je die rat, moeder?' – 'Nee, jongen, welke rat?' – 'Die rat in het riool. Ik zei: rat, je mag hier niet lopen, want het is hier het huis van me vader. Mag ik niet, ik mag wel, zei hij brutaal. Nee, jij mag niet, zei ik. En toen deed hij het weer en toen heb ik hem bij zijn dikke staart gepakt en hem zo ver weggesmeten, zó ver... En toen kwam hij nog es en zei: piep, piep, piep, wil jij op me rug zitten, dan zal ik jou een eindje dragen, want jij loopt zo mal, en toen ben ik een hele poos met hem meegerejen, roetsj, roetsj, roetsj en toen kwam de conducteur en die zei: heb u al een kaartje, jongen met je manke voet...' – 'Is het gedaan?' vroeg vader boos. – 'Hou je op!' viel moeder haast tegelijk uit. En in de stilte begonnen enkel de vorken en messen, die elkaar ook een boel te vertellen hadden, driftigjes te roezemoezen en keken een man en een vrouw, die dol op een bleek jochie waren, elkaar in de ogen.

'Hij maakt me soms angstig,' zei vader, als het kind in zijn bedje lag. En zijn hoofd woog neer op de stuttende

hand: 'Hij kan dromen dat ik er van schrik.'
'Alle kinderen doen dat,' glimlachte moeder en ze keek verliefd in het licht van de lamp, waarin ze twee wijde pupillen in blauwe zonnewereldjes zag: 'laat hem zijn dromen, man. Dromen we zelf niet om hem? Ik bid God alleen dat zijn broertje of zusje – hoe zal ik het zeggen? – gaaf – zonder... zonder gebrek bij ons zal komen.'

2

In de dagen dat moeder moeilijker liep, dat het kamer-evenwicht door het gestadig gesnor van de naaimachine, het bizarre aangroeiende linnengoed, de luiiermand met de poppehemdjes en -mutsjes, vooral door de van zolder gehaalde wieg, nieuw opgemaakt en met gordijntjes behemeld, verstoord werd, had Koert uren van vlammeende, gretige aandacht en van bleue inzinking. Vroegrijp kereltje, een verzwegen gedachte door een gebaar of een gelaatsverandering aanvoelend, schijnbaar ouder van begrijpen door de dagelijkse kameraadschap met de enkel grote mensen, die zich naar hem plooiden, uren en uren verdoold in de fleurige avonturen van prenteboeken, die hij van buiten kende, woord voor woord, enkel op zijn geheugen drijvend, zonder dat hij ze las, leek hij uiterlijk een denkend, over de dingen piekerend, heelwijs ventje – innerlijk was hij een fantastje, dat in een wondertuin rondtastte. 'Vader heeft zorg, moeder', kon hij ineens stellig beweren. Of: 'Waarom heb jij verdriet, moeder?' En vergiste zich niet. Hij zag, wist, hoorde, voelde, zonder dat er geklaagd of gesproken werd. Er ontging hem niets. Ook gebruikte hij krachttermen en uitdrukkingen, die ze zich niet herinnerden ooit gezegd te hebben. De kanarie, die van zwavelstok naar zwavelstok sprong, de staartklok met de zeilende scheepjes en het vissende boertje, de meeuwen in de gracht, de sterren, het koperen maantje – alles was in en van hem, om en bij hem – zijn klaterstemmetje had erover gepraat of hij het uit de Eeuwigheid had meegebracht – of niemand hem er iets van had behoeven te leren – en nu zat moeder met diezelfde glimlach, waarmee ze hem eindeloze jaren naar bed had gebracht, in haar armen rondgedragen,

gekust en geknuffeld, over het breiwerk van een kruikezakje of een kleutermanteltje. Er zou een tweede kindje komen. Een kindje. In hetzelfde huis. Het zou kijken, vader, moeder zeggen, de trap naar het zolderluik oplopen, naast hem zitten onder het daktuimelraam, ook een schoteltje met een flikje krijgen, ook bang zijn voor vreemde mensen en hardop vertelsels uit boeken verhalen.

Soms vroeg hij, dicht op de nijverwerkende handen, duizenduit, wanneer – welke dag – zondag, maandag, dinsdag – en hoe laat – en of hij ook in een pak was binnengebracht – en dat hij liever een zusje had, omdat de jongens, die met zijn hondeneus, en die met zijn sproeten, hem uitscholden voor Jan hinkepoet. Maar dan weer andere dagen, dook hij weg in zijn gestaar en onbeweeglijkheid, liep hij ook al was moeder alleen in huis, naar de plek boven, deed hij stug tegenover de stilte beneden, waarin al verbijsterend-stellig iets anders gekomen was. Voor het eerst verzon hij in het knutselkamertje streken, die moeder opschrikten en vader wild deden worden. Van zijn stoel met de lage sporten klom hij op de tafel vlak onder het daktuimelraam – op de tafel hees hij de stoel, en daar weer bovenop, lichtte hij de roestige gaatjesstang uit de pin; de glazen klep in het schilferend ijzer dompte tegen de dakpannen – en zich op de ellebogen wikkend, de lenige linkervoet over de stoelzitting bungelend, keek hij de pannengletscher af. De lachende lente was in het land. Beneden, aan de achterzij van het huis, geluwden tuintjes en schuinweg, in de verte, spaakten de palen van een hooiberg tussen de branding van weelderig gras en het gestippel van witte en gele bloemkuifjes. Maar niet dat was het wonder. Terzijde bij de dofgeblakerde schoorsteenklomp, waar de loden rand krom lag gebladderd, ragebolden strosproeten van onder een uitwiggende dakpan en een kluit jonge spreuwen, met opengeperde bekjes, riep beverig tijlpend de door het zo dichtbijgegeraas gevluchte moeder aan. Hoger klom het kind. De gezonde en de misvormde voet klampten tegen de raamsponning, de handjes grepen een ijzeren bout, die de schoorsteen steunde en met een lach, die zijn lichaam omhoog scheen te wieken, behinkte hij even de glibberige dakgoot tot vlak bij het nest.

‘Schreeuw maar niet zo, jullie met je boterbekkie,’ redeneer-

de hij en zijn adem snoof van plezier en van inspanning: 'Ik doe je ommers niks. Ik kijk je enkel maar aan. Ken ik het hellepen, dat jullie moeder aan de haal gaat? Nee, hoor, dan is de mijne anders. Die is laatst met een broodmes in haar hand, midden in de nacht, toen me vader op de fabriek most blijven, opgestaan, om dieven en boeven achterna te zetten. Jij hebt zeker wat op je geweten, dat je zo bang bent, hè? Een, twee, drie, vier, vijf. De bakker sloeg zijn wijf. Vijf jongens en meissies. En jij bent natuurlijk de oudste? Hoe heet je? Peerie? En jij? Meerie? En jij? Ben jij nog zo klein dat je je naam niet kan zeggen? Ik heet Koert en ik woon achter jullie. Lusten jullie vogeltjeszaad? Nou! Ken je niet fatsoenlijk met twee woorden spreken? Of lust je liever een stukkie ei en een blaadje sla als Piet benejen in de kooi? Ja, als je allemaal door mekaar kletst! Zal je je mond houden, Peerie? Wil je koest zijn, Meerie en jij Hendrik! Moet ik je moeder roepen? Moet jij niet bij je vijf schaapies van kinderen wezen, jij grote dikkerd?' Met zijn handen graasde hij tegen de stene helling op, om de heen en weer fladderende moeder te bereiken, maar een pan liet los, bolderde omlaag, over de dakgoot heen, barstte als een bom op de kleine binnenplaats waar de benedenbuurvrouw aan de wastobbe stond te schrobben. Er klonk een gil als een stoomfluit en een geroffel over de trap treden van het bovenhuisje, of er matrozen met een korvijsnagel gewekt worden. Moeder – die van hem was – snikte onder de dakpannen, tegen de kleine werkbank geleund – vader, toevallig thuis, met ruzie van de fabriek teruggekeerd, stak zijn hoofd door het gat van het tuimelraam, kon eerst niets zeggen door het zenuwgekleem van zijn kaken, gleed toen zelf in de goot, greep hem voorzichtig, tilde het tengere lijfje omhoog, liet hem in het knutselkamertje zakken. Daar kreeg hij voor het eerst, in een hese driftopwelling van de man, een paar suizende klappen om de oren en van moeder kussen, nog eens kussen.

Ze hadden hem allebei, ieder op een andere manier, in hartstochtelijke liefde omhelsd. Een moeder deed het zo, een vader zó. Pijn deed het geen van tweeën. Alleen begreep hij niet wat hij misdaan had, en waarom vaders hand zo vreemd en toch zo lief was geweest.

'Als er nou géén broertje of zusje komt, grote bandiet!' gromde 'Drie', terwijl hij met zekere handen een hangslot

op de gaatjesstang van het tuimelraam legde, en moeder beneden bij de naaimachine met rode ogen zat te werken: 'Is dat jouw schuld! Je mag een moeder, die een kindje wacht, niet laten schrikken, begrijp je?'

'Nee,' antwoordde de jongen: 'Moeder hoefde niet te schrikken, omdat ik na vogeltjes keek – en as me broertje of zussie daarom niet willen kommen, wil ik ze niet eens meer hebben.'

Maar nog diezelfde nacht was er een groot geheim in het huis. Er werd gelopen, gepraat, heel hard gescheld en toen hij erdoor wakker werd, kwam vader aan zijn bedje zitten, vertelde met een de geluiden dempende spookstem, lange verhalen van een slechte jongen, die stilletjes op een lokomotief was geklommen, alleen weg was gereden, nergens kon ophouden en van kou en gebrek op die razende lokomotief was gestorven en toen ineens kwam een zwarte meneer met een gouden bril binnen en zei: 'Een bul van een dochter!' Toen had vader kanjers van tranen in zijn ogen gekregen, had met een stem, die geen stem meer was hem in zijn oren gefluisterd: 'Er is een zusje gekomen, Koert – je heb een zusje', en de hand, die hem die middag, na dat erge van de gevallen dakpan, gekust had, had het dek nog eens lekker om zijn schouders gestopt, voor het licht werd uitgedraaid en hij in de donkerte het getrippel van blote voetjes in moeders kamer meende te horen. Weer inslapend wist hij zeker dat ze al liep, de nieuwe zuster.

3

De morgen na de nacht, waarin het zusje geboren werd, lag het manke kereltje al heel vroeg wakker. Zo toen het zonlicht, molliger van damp op de gordijnen dan anders, joliger kwinkelerend dan de vogels in de tuintjes en op de daken, het kamertje binnentuimelde, was hij zoals iedere ochtend uit het lage bed gewipt, om bij het grote ledikant in de voorkamer moeder en vader goeiendag te zeggen – en om het wonder, het vreemde, beangstigende van een uit-de-wolken-gekomen-meisje te zien. Maar toen hij de deurknop van de sinds dagen ontwende moederkamer in het kleumtrillend handje hield, klonk achter het plots stugge

paneel een stemmetje, een heusecht stemmetje, een stemmetje dat niks zei, geen woorden die je verstond, geen klanken die je begreep, een opstandig, boos klaagstemmetje, of ze niet wou dat hij in zijn hemmetje en zijn ongewassen snuit zo maar binnenkwam. Met trillende lippen – of hij mee zou gaan huilen – was hij, met zijn wang tegen de gestukadoorde wand, blijven luisteren, tot de benedenbuurvrouw, die de huissleutel gekregen had, de trap opkwam en hem zei: ‘Nee, Koert, jongetje, moeder ken je nou niet hebben! En je mag niet zo vroeg door het huis spoken! Kruip maar weer gauw onder de wol tot vader bij je komt.’ Weg was hij geweest, bezeten van schuwheid bij de streling van de ruwe arbeids-hand, die voor een paar weken, in het tuintje beneden, een kip de nek had omgedraaid, toen buurvrouw vijftientig jaar getrouwd was en ze tot laat in de nacht zo gesmulpaapt en geschranst hadden, dat vader midden in zijn slaap een heel gemeen woord, ‘gedome’ gezegd had.

In zijn bedje terug, onder het dek, het lekkerveilige dat hem als een donzig grotje omspon, hoorde hij het verre klaagstemmetje nog. Waarom huilde dat kind nou, terwijl zij bij moeder in de kamer mocht blijven en hij voor het allereerst van zijn leven niet binnen mocht? Waarom deed de nieuwe ‘zuster’ dadelijk zo naar en vervelend? Het begon goed hoor, met allemaal geknies, net als het mens-van-beneden, dat hele dagen gezeurd had over de dakpan die naast de wastobbe gekeild was en, een merakel-voor-God, nog geen haarbreedte van haar hoofd neer was gesmakt. – Maar dan in de weer aanluwende stilte van het huisje, meegenomen door de zoete uitstraling van de vlammeende gebeurtenis, gespannen van zenuwtinteling als toen hij met vader voor zaken mee in een trein mocht, of toen ze een dag met zijn drieën aan zee geweest waren, en vader pootje gebaad had – hij mocht niet om zijn horrelvoet, die er naakt zo komiek uitzag – meegenomen door het vreugdegezoem van je-wist-niet-waarvoor, maar er was iets fijs, begon hij het ouwe spelletje van hardop praten met vrienden uit de buurt. Er was niks zaligers dan zo in je eentje. Het gele lancaster broeide in het zonnelicht. De klimopbladeren wierpen er hun schaduwhartjes, schaduwlovers, schaduwkabouters op, en daartussen bekloven spreuwen en mussen met snavels van heb-ik-jou-daar hun opbuilen-

de kropborstjes, of ze bezig waren hun haar te knippen, als de barbier van de hoek, die Goedhart heette en een wrat op zijn neus had. Zwart waren ze allemaal als nikkers, de schaduwvogels en schaduwbladeren en een schooierstroken dat ze onder elkaar uithaalden! Smiegies, hoor! 'Nou zal ik jullie es wat zeggen,' praatte hij de venstergeluwing toe: 'Ik heb vannacht een zuster gekregen, zomaar ineens. Gister, toen ik bij jullie op het dak was, was ze nog niet in haar bedje, en nou huilt ze al om haar zin te krijgen, maar dat doen me vader en moeder toch niet. Ze is al wat groot, me zuster, en een mooie kleren als ze gekregen heb! Ze heb haar zo lang als me moeder, met haar-spelden d'r in en een fluwelen sleepjapon – en ik ben d'r oudste broer. Ja, of jij nou nee knikt, jij met je pluimstaart: Ik lieg niet. Je mag niet liegen. Liegen is zo vies as snoepen. Ze kan d'r bord leegeten, dat er geen krummel overblijft en een kroezen melk as ze drinkt! We gaan dadelijk met zijn tweetjes – ik ben één, moeder twéé, vader drié, zij viér – na me zolderkamer prenteboeken lezen en dan maggen jullie, as je tenminste niet zo een heidens lawaai maakt, door het raam dat vader gister op slot heb gedaan, me zussie komen kijken. Ze heet: dat weet ik zelf nog niet. Ze heet Sneeuwwitje, Duimelijntje, Smaragdje, omdat ze ringen heb, die schitteren als de sterren. Zal ik je es wat van me zussie vertellen?

Op een nacht, toen Duimelijntje in haar bedje lag, kwam er zo een kokker van een kikker met zó een grote mond met allemaal slagstanden na binnen en die zei: brékkékkék das een goeie vrouw voor me zoon en toen nam hij Duimelijntje en d'r noteschaal in zijn lange, groene armen en toen sprong hij ermee in de beek op een plompeblad... Bij het rusteloos tjilpen der vogels, het lentespel der silhouetrakkers op de zonneplas, klonk zijn klare jongensstem, groeide het verhaal van de vissen, de meikevers, de veldmuis in het korenveld, de mol, de dode zwaluw die weer levend werd en in de zonnebundels verdween, het doorschijnend-kleine prinsje, waarmee ze trouwde toen ze witte vleugels gekregen had en van bloem naar bloem kon vliegen. Nog veel, veel meer had hij ze kunnen vertellen, wijs en stellig, soms met ernstige rimpels in het betogende voorhoofd en met sombere verschrikkingen in de hemzelf stuip-

angstjes gevende stem, als hij aan de gedeelten, die hij ake-
lig vond, toe was.

Maar vader, bang voor een tweede ruzie met de fabriek
– wegblijven na de herrie van gisteren was zo zeker je
ontslag als tweemaal twee vier – de fabriek had er vierkant
maling aan of je een dochter van meer dan zeven pond had
gekregen – vader, met zijn boterhammenzeiltje in de hand
en de hoed op zijn hoofd, kwam hem goeiemorgen kussen.
‘Dag mannetje-met-je-blauwe ogen. Zal je heel stil voor
moeder wezen? En zal je je goed laten helpen door buur-
vrouw van beneden, die zo lief is om moeder en zusje op
te passen?’

‘Mag ik opstaan en bij d’r, Drie? Ik zal op me tenen lopen
en zo zachies praten, zo zachies...’

‘Nee mannetje, vandaag niet – morgen misschien, als de
dokter geweest is.’

‘Waarom niet?’

‘Omdat moeder de hele nacht niet geslapen heeft.’

‘Waarom heeft moeder niet geslapen?’

‘Omdat het zusje gekomen is.’

‘Heeft dat kind zo’n leven gemaakt?’

‘Nee mannetje,’ trachtte vader uit te leggen en op de rand
van het bed zat hij te glimlachen: ‘Leven gemaakt heeft ze
niet, maar kleine kinderen huilen altijd als ze moeder en
vader voor het eerst zien. Dat hoort er bij.’

‘O!’ zei het jochie, of hij het begreep. ‘Wat zei ze?’

‘Ze zei niks.’

‘Vroeg ze niet na haar grote broer?’

‘Dat denk ik haast wel, maar ze hilde zo, dat ik haar niet
verstond. Je kan niet huilen en praten tegelijk, wat? Zal
je nou stil blijven liggen tot buurvrouw je helpt?’

‘Moet dat mens me helpen?’

‘Ze zal je aankleden en je boterhammen snijden.’

‘Ik lust geen boterhammen van die d’r handen!’

‘En ik dan? Heeft ze de mijne niet klaargemaakt met
worst erop en met kaas? Jij krijgt muisjes.’

Maar ook dat vrolijkte het kind, met een ineens bleek ouwe-
mannetjesgezicht, niet op – moeder niet te zien en de zuster
niet – en alleen met de vrouw van de wastobbe, die altijd
naar zeep en bleekpoeder rook, de vrouw met de blauwsel-
vingers, de rosse neus en de opwippende kin, de vrouw die

een kip kapot had gemaakt en als een stoomfluit gilde toen de dakpan over de gootrand gleed.

‘Vader,’ zei hij smekend en in erger beteustering dan Duimelijntje toen de zoon van de kikker haar op het plompeblad een zoen wou geven omdat hij zoveel van haar hield, ‘mag ik niet effetjes, effetjes-maar me nieuwe zussie zien? Ik zal me lippen vast op mekaar houden, zolang we binnen benen! Toe effetjes...’

‘Goed dan,’ knikte vader overwonnen. ‘Maar dan weer in je kooi en geen geluidje, mannetje, of vader krijgt zulke grote ogen van verdriet, dat je er met paard en wagen in kan keren!’

Meteen nam hij het kind op zijn arm, en nu zelf zijn schoenen uitwippend, liep hij op zijn gestopte kousen de kraamkamer in. Er was daar die vroegmorgen geen zon achter de neergelaten gordijnen. Moeder lag als altijd in het vreselijk-grote bed, waarvan de jongen alle heerlijke hoeken, alle mollige plekken, alle bulten kende – zuster lag in de kleine wieg met de tulen omkleding. En toen vaders voorzichtig-tastende hand een kier had geplooid, werd onder het schemerig tentedakje, boven de spreirand, een rood-rimpelig bolletje zichtbaar, kaal als van de melkboer, die ’s morgens zijn dikke duim in de pint stak en twee smakkendzuigende lipjes bezogen een paarserig handkluijfe.

‘Is ze dat?’ fluister-vroeg Koert, zwaar teleurgesteld. Was dat lelijke spook het Sneeuwwitprinsesje of het rose Duimelijntje, zoals hij het in duizend-en-een droomuren in zijn boeken gezien had?

‘Suscht!’ maande vader. ‘Ja, dat is ze.’ En in grotemans-trots voegde hij er aan toe: ‘Zeven pond en een ons – een pond meer as jij.’

‘O!’ zei het jochie, angstig. Hij had er al genoeg van. ‘Doe het gordijn maar weer dicht,’ fluisterde hij in vaders oor. ‘Het is schandalig – zónder haar!’

‘Suscht!’ zei vader. ‘Maak moeder niet wakker.’

‘Ik lig wakker,’ klonk de liefste stem uit het grote bed. ‘Laat hem even bij me komen.’

En omdat ze door haar trage vermoeidheid heen de bezorgdheid voor haar jongen, die jaloers moest wezen, als een hinderlijk ding-van-dreiging, dat ze niet van zich af kon zetten, voelde, pakte ze hem onstuimig, haast zo hardhandig

als de grote man naast het bed het soms kon en ze overkoesterde het kereltje in zijn hansop met een genegenheidswoordjes, een vertroetelnaampjes, dat ze er de tranen van in haar ogen kreeg.

‘Zou je moeder niet feliciteren?’ zei vader.

‘Moeder, ik feliciteer je,’ praatte Koert na, maar er was in de klank van zijn stem iets verdords, onwezenlijks, of hij in de huiskamer tegenover vreemden stond en vader hem dwong een verkild handje te geven en dag meneer of jufvrouw te mummelen. Hij had net zo goed iets heel anders kunnen zeggen. Zijn ogen waren bij de vreemde voorwerpen in de slaapkamer en bij de wieg. Hij zag de apothekersflesjes en de wieg. De thermometer en de wieg. De spoelkom met de sponsjes en de wieg. De ogen en de glimlach van moeder en de wieg. Door en boven alles heen, naast en om ieder woord, stond het huifje van de wieg, het ovale kussentje, de uitgestoken spreij, met het monsterhoofdje, het gele melkboereknikkertje bij de koperen vaten van de melkkan. Om alle kinderschatten van de wereld had hij op dat ogenblik niet kunnen vragen – wat hij anders eindeloos hardnekkig deed – hou jij nog een snippie van me? Hij was niet afgunstig en dacht niet aan het lelijke zuigelingetje – hij stond in een kamer die hij niet kende, bij een bed dat hij nog nooit gezien had, naast een vrouw die naar medicijnen rook en zijn moeder niet was, en er gaapte een kleine troonhemel van wit en rose linten, met een raar kind, dat hij niet had kunnen aanraken.

‘Zeg moeder goeiedag, zei vader, die schik in zijn bleuheid had. ‘Morgen mag je misschien langer blijven.’

‘Dag moeder!’

‘Krijg ik geen pakkerd, mijn schattekind?’

‘Ja moeder.’

Maar hij kuste op dezelfde manier als hij gesproken had. Zijn lippen gleden haar wang voorbij, raakten haar nauwelijks aan, verstolden als in het gewoonheidsgebaar van een uitgeleefd huwelijk. En omdat er ook kussen zijn die pijn doen, als lippen liegen, kreeg moeder opnieuw heel erg vochtige ogen.

‘Wat heeft dat kind,’ klaagde ze, moeilijk in het kussen terugleunend. ‘Hij praat en doet zo vreemd. Ik vind je niks aardig Koert.’ De grote, blauwe jongensogen keken

haar beduusd aan. 'Je bent nog te moe, vrouw,' suste de man, het kind op zijn arm tillend om hem weer weg te dragen. Even, heel kort, bungelden de twee blote voetjes boven het kraambed, het gezonde en het misvormde, verschrompelde voetje. Moeders hand, met de trouwring, greep er naar of ze het wilde beschermen, warmde het, streelde het zoals alleen een moeder het in kostelijke koestering kan. Maar het jochie, geprikkeld door al het ongewone, door de voor hem ontredderde sfeer van het huis, trok het vleesklompje kregelich terug.

'Niet doen, niet doen!' weerde hij vijandig af.

'Wat heeft het kind?' klaagde de vrouw in het bed nog eens verdrietig.

'Hupsakee, moeder. Jij gaat slapen!' zei vader. 'En jij, lastig mannetje, weer in je bed!'

De deur klepte onhandig in het slot.

'Wat had je, kereltje?' vroeg hij in de kamer met de schaduwwogeltjes, terwijl hij het boterhamzeiltje in zijn sterke handen kneep. 'Was dat lief voor een moeder die zo haar best heeft gedaan om jou een zussie te bezorgen?'

'Ik hou niet van dat schaap,' zei het kind stug.

'Waarom niet, ventje?'

'Omdat ik niet van haar hou. Een meissie met een kale knikker, jakkes!'

'O!'

'Hoe...' - zonder vader aan te zien, vroeg hij het gretig - 'hoe benne d'r voeten?'

'Dat zal je later wel zien,' ontweek de man, niet op dië vraag bedacht.

'Daar heb je natuurlijk het eerst na gekeken,' klonk het ouwemannetjesgeluid in het bed. 'Maar ik ben niks ja-loers. Ik heb liever een hinkepoot dan een meisjeshoofd as een nakende kalebas. Ach, ach, wat zullen jullie daar óók een verdriet van hebben. Jullie hebben geen geluk met je kinderen.'

'Hebben we van jóú dan verdriet gehad, malle jongen?'

'Ik van mezelf een heleboel,' zei het manke jochie zacht.

'En nou weer dát. Ik had haar zo weerom gegeven.'

Even later, na het dichtplonzen van de buitendeur, knabbelde hij van twee beschuiten met muisjes, door buurvrouw op bed gebracht en omdat hij voor de mussen en spreuwen

niet weten wou hoe lelijk hij zusje gevonden had, begon hij te jokken, dat ze een kroon van flonkerende diamanten op d'r hoofdje droeg – enne een mantel van hermelijn om haar pracht van een zondagse jurk – enne dat de duifjes zo maar om haar bedje heen en weer vlogen...

4

Het waren voor de lichamelijk-achterlijke, eenzelvige, schijnbaar vroegrijpe, maar toch diepst-kinderlijke dromer, vanaf de geboorte van het zusje en moeders kraambed, hortend-moeilijke dagen van eenzaamheid, vervreemding, troebelmelancholiek aanvoelen der dingen en dan weer, in overgangen zonder evenwicht, een zich onstuimigverloren overgeven, om met zijn kleine, tere ziel aansluiting in het grote gedrang van mensen, die hun eigen kinderziel allang verkwanseld hadden, te vinden. Vooral de allereerste dagen, toen moeder op advies van de man-met-de-gouden-bril, die hem ook eens, voor een nooit te vergeten poos, met een zwart speelgoedhamertje, dat nog niet eens half-pondjes in hout kon drijven, op zijn borst en zijn rug – met almaar diep asem inzuigen – gehamerd had, – toen moeder op advies van dié meneer zelfs niet met vader mocht praten, omdat ze zo een heet voorhoofd en zulke hete handen had en het spook van een zussie zonder haar aan een stuk lag te schreeuwen – van de honger, zei vader, terwijl de broodtrommel tot aan de rand toe vol was – wist hij zich niet te bergen van ongekropte lammenadigheid. In de keuken, waar moeder anders bij alles zong, als ze aardappels jaste, een karbonaasje voor vader braadde, of het beslag voor pannekoeken in de pisch-pisch-blazende ijzeren pan liet glijden, dat het witte, smeuiġe meel bruine bladders van de hitte kreeg, in de keuken, waar hij zelf wel had mogen meehelpen om krenten te wassen en kastanjes te poffen, tegen de tijd dat dat het christuskindje geboren was en moeder met groene sparretakjes thuiskwam – stommelde nu de kwalijkgehumeurde buurvrouw van beneden, die alleen zulke hardhandige ogen had, dat ze tweemaal een bordje van het daagse ontbijtservies, zonder het aan te raken, gebroken had en de schilfers van

de emaille pannetjes vlogen als ze enkel naar de planken keek. Dat was geen jokkes. De kanarie zei bè, in plaats dat hij zong, als ze met haar rosse neus over het zaadbakkie hing, met haar opwippende kin het hout raakte, precies als de duvel in een wolk van vonkjes en knetterende spaantjes stond en het uitgepelde witte zaad over het keukenkozijn met de rekjes en de drogende kopjesdoeken blies. Wanneer ze je met haar priemen van grijze ogen doorreeg, keek je liever een verdieping lager, ofschoon haar spitse, halfpaarse parkietenneus, haar over haar onderlip kuierende linker oogtand en de paar lange, zwarte haren, die om een moedervlekje, als uitgevallen haren van een borstel stekelden, ook niet alles waren. De eerste dag was ze voor haar doen beminnelijk tegenover het manke bovenbuurjochie, dat haar haast met die dakpan vermoord had, geweest – de tweede dag, terwijl het zich liet aanzien, dat het kraambed een ziekbed zou worden en dat ze haar eigen huishouden en haar was zou moeten verwaarlozen, snauwde ze het kind af, zoals ze het vijfentwintig gelukkige huwelijksjaren de turfschipper, met ijzeren schippersgezondheid, in liefde gedaan had. Ze was als een spin die geen wanorde in het net kon velen en met een vaart op een onvertogenheid toestoof. Het ene ogenblik redderde ze ruw, maar goedig en onhoorbaar de kraamkamer, droeg een kopje bouillon, om van op te kikkeren, met een geklutst eitje aan – mocht niet voor de dokter: maling! – een dokter kreeg zelf geen kinderen en een rechter zat nooit in de gevangenis en toch deden ze raak! – het andere ogenblik keek ze naar de trekpot, die subiet een barst kreeg en had ze moeite de suffe jongen, die om iedereen met zijn grote-mansogen heenzwom, niet eens wakker te schudden. ‘Verdorie,’ kwam ze felgrommend los: ‘Ik sta me keel onder aan de zoldertrap uit te schreeuwen dat je mot komme kof-fiedrinken – ik sloof me beurs en jij doet verdorie as de student, die ik op kamers gehad heb, nooit op tijd – de boel angebrand of niet gaar! Veruit! Je brood staat in de keuken! En haal me geen kunsies uit met nog es op het dak te klimmen, of ik geef je zo aan de vuilnisman mee!’ Angstig zat hij over de vrouw met de opgestroopte mouwen en de harige armen, voelde zich of hij het zou uitsnikken en at. Maar hoe meer hij zijn mond volstopte om zijn

goede wil te tonen, hoe dikker en zwaarder de prop tussen zijn onvermurwbare wang en zijn spijbelend gebit werd, hoe onoverkomelijker de berg op zijn bord – boterhammen zo dik als moeder nooit sneed, gejaapt voor de sombere maag van de turfschipper, die minder goed in zijn sas, driekwart pannebrood met rogge, en leut in verhouding, verstouwde – leek. ‘Spoel je prop weg!’ zei dan de buurvrouw vriendelijk. ‘Je stikt er nog in en zolang as ik voor jou de verantwoording heb, zel het me niet gebeuren!’

Terwijl kauwde ze zelf met haar wentelend kinnebakje, langzaam en onwillig, of ze de roestige koffiemolen was, die moeite met de bonen had, soms door de verlamming van de slinger niks doorliet en soms knapperde of hij verse waterbroodjes tussen zijn kiezen aan gruzelementen brokte. Schuw, zo in zichzelf gekeerd, of hij nooit meer een woord zou spreken, trachtte het kind de weerbarstige prop door zijn verwrongen keelgat te lozen, keek naar buurvrouws uitwippende oogtand, die als een steekbeiteltje haar lip doormolmde, en naar de kinharen, die als de sprieten van een onraadspeurende kever met het gewentel van de koffiemolen meedeinden. Gos, gos, een vrouw met een baard en een splinternieuw zussie zo geplukt als een kip.

Was buurvrouw zo ongeveer klaar, dan graaide ze de krummels uit haar voorschoot, mepte die in het kommetje van haar blauwselhand, of ze erwtjes gedopt had, slokte ze met een rapheid dat je er angstig bij werd en na haar mond nog even voorzien te hebben met een bezonnen-dobberende pink, vroeg ze in meer vertederende stemming, of hij nog niet klaar was.

‘Ik lust niet meer,’ zei hij benepen, met een linkse en rechtse prop in de mond.

‘Laat dan maar staan want ik ken geen uur op je zitten wachten, verwend merakel! De rest zal ik an de vogeltjes geven die er na snakken. Doe je ogen dicht en bid.’

‘Wat mot ik juffrouw?’

‘Je handen vouwen en danken.’

De onnozelheid waarmee hij haar aankeek, prikkelde haar. Precies het snuit van haar man als hij in het gepluis van zijn schippersbaardje iets wou wat zij nièt wou en dan maar deed alsof.

‘Bid jij niet as je gegeten heb?’

‘Nee juffrouw,’ praatte hij, opnieuw bang voor de tand die in haar lipvlees boorde – hij begreep haar niet, dacht langs haar heen – of ze misschien weer een kraakharde stem zou opzetten – en omdat hij in radeloze verlegenheid kleurde, leek hij door de twee proppen als bikkels aan twee kanten kiespijn te hebben.

‘Spoel je mond leeg!’ zei ze streng – Niks zou er van dat manke, onhandelbare kind terecht kommen! – ‘Ik hei je al gezeid dat ik er niet de verantwoording voor neem as je derin blijft.’

Persend of hij een apothekersdrankje naar binnen moest wurmen, deed hij het met een paar hikkende slokken uit het glas melk met lauw water en de gloeiende ogen leken uit zijn hoofd te puilen. Terwijl steunde haar kin op de blauwselhand.

‘Hoe oud ben je? Nou, dat zal je toch wel weten?’

‘Haast zes.’

‘En wat doene jullie dan, as je klaar ben met eten?’

‘Niks.’

‘Vouwt je vader zijn handen niet?’

‘Nee, juffrouw.’

‘En je moeder?’

‘Nee juffrouw.’

‘Gaan jullie nooit na de kerk, als het zondag is?’

‘Nee juffrouw,’ antwoordde hij zenuwachtig met het horrelvoetje wiebelend. Hij wist dat er een kerk was, dat er een haantje op een toren stond waaraan je kon zien wat voor wind het was – als je naar de staart en de punt van de pijl keek – maar wat ze in de kerk deden, nee.

‘As ik dat had geweten,’ zei buurvrouw, en haar hoofdje schudde heen en weer, of ze een ongeluk in de straat zag gebeuren, ‘zou ik me boeltje niet voor jullie an zijn lot hebben overgelaten. Nou, kijk dan maar effe een andere kant op. Versta je me?’ Verschrikt wendde de jongen het hoofd af, maar omdat een kind juist dat pleegt te doen wat hem zonder verklaring verboden wordt, bekeek hij haar dadelijk weer, toen ze met een grimmige uitdrukking van met iemand ruzie te hebben, de knokelhanden met de werkwonden vouwde en de bleke lippen in naarstige preveling bewoog. Langzaam ontspande zich het norse gelaat met de verknepen mond en de dreigende tand. De kanarie begon in

de stilte te fluiten. Er kwijnde iets liefs om de vrouw met de ineengestrengelde blauwselvingers, of ze eventjes uitrustte, of een ogenblik in het zonnetje was wezen uitblazen.

‘Zol’ zei ze weer stroef, toen ze onverwacht haar slapende ogen opende en hem in zijn gekijk betrapte: ‘Nou heb je tenminste wat geleerd. Als je mijn kind was – en dat ben je gelukkig niet! – zou je weten hoe je tegen onze lieve Heer fatsoenlijk te gedragen. Ik zou niet kunnen eten, geen hap, zonder dankie te zeggen en niet kenne slapen zonder... Afijn, je vader mot zelf wete of je voor de galg opgroeit. Zijn mijn zaken niet.’

Humeurig zette ze de ontbijtrommel bij elkaar en een oor van een kop bestierf tussen haar vingers.

‘Wat heb je daarnet zitten doen?’ vroeg het kind, haar voor het eerst toesprekend. Het stille gebaar van de gevouwen vingers, het zacht gewieg van de schouders en het gefluister van de lippen hadden hem nieuwsgierig gemaakt. ‘Ik heb onze lieve Heer voor me dagelijks brood gedankt.’ ‘Wie is onze lieve Heer, juffrouw?’

‘Die daarboven.’

‘Waar?’

‘Daar, in de blauwe hemel.’

Rumoerig afruimend, het teiltje met het hete water neerkwakkend of het niet gauw genoeg vernield kon worden, wees ze, tussen de raamspinnen in, naar een lichtend hemelveldje, een als een omlijst vakje indigo, donkerder van kleur dan haar vingers, waardoorheen net een zeemeeuw met een dracht tintelwit schoor.

‘Wat doet hij daar dan?’ hield het jongske, gewend aan één stuk door te vragen te hervragen als hij niet begreep, aan – was het niet moeders evenwichtig genot hem urenlang op zijn vragen te antwoorden: ‘Wat doet ie daar dan?’ ‘Dat mot je je vader vragen!’ snauwde buurvrouw, onder de volle stoom van een overkokend humeur – de turfschipper, die de geheimen van haar gelaat, zo goed als de binnenwateren, de bruggegeden en stormwaarschuwingstekenen kende, smeerde hem naar zijn roefje, wanneer de bal stond gehesen. ‘Ik redder hier de boel en ben niet van de cattegesasie! Ik heb twee jongens en een meissie gehad, die ik met me eigen handen heb afgeleid, omdat de Heer het zo wou, maar die kenden de gebojen al van buiten toen

ze vier waren, verdorie!’ Rang-rang zei een bord in de gootsteen. ‘Als een jongen van jouw leeftijd nog zulke vragen doet, dan deugen jouw ouders niet dát! Laat het je gezegd zijn. En as de ouwers niet deugen, dan tekent de Heer de kinderen. Mensen met een bochel, een kromme neus, een hinkepoot – mensen, die blind geboren zijn, of geen woord kenne klessen, omdat ze doofstom benne, motten der vader en moeder maar es enterpulleren of ze van God weet hebben. Hei je geen zaddoek? Mot je met zo’n visse-neus blijven rondlopen?’

‘Nee, juffrouw.’

‘Hier dan!’ gromde de vrouw, en omdat zachte meesters zelden voor wonden deugen, plette ze het aanstootgevende neusje in een tip van haar voorschoot, tussen de nijptang van haar duim en wijsvinger of ze de schroef van haar mangel aanzette en op weerstand van de schroefdraad stuitte.

‘Aul’ riep de jongen en toen hij even later het zolderluik achter zich neerdeukte, en met zijn voetjes op de sport van zijn oude stoel, onder het blinkend tuimelraam zat, griende hij er lekker-alleen op los, niet enkel, omdat ze hem pijn had gedaan, de plaatsvervangende moeder, maar omdat hij zich nooit zo ellendig verlaten gevoeld had als juist nou het schaap, dat zijn nieuwe zusje heette, ongevraagd op de wereld gekomen was en in zijn hoekje van de grote slaapkamer lag. Als dat nou een feest van beschuit met muisjes was – je lieve moeder, die met niemand praten mocht – je vader, die toch naar de fabriek was – het kind met haar afgetakelde hoofd, dat van chagrijnigheid niet wist wat ze moest – en de draak-met-de-baard, geniepige knijpster, de breek-maar-alles – in zijn boosheid kon hij het goede woord niet voor haar vinden – die hem een knoop in zijn neus had gedraaid. Met het hoofd op het tafeltje, omwald door de ezelsoren van zijn vrienden en vriendinnen, Piet de Smeerpoets, Koning Notenkraker, Prikkebeen, het Lelijke Jonge Eendje, Sneeuwwitje, Duimelijntje, De IJsjonkvrouw, en hoe ze verder allemaal heetten; met het hoofd op de beladen tafel snikte hij het uit tot zijn ogen er zeer van deden. Dan, alweer snel getroost, zich als een poesje schurkend in het stille nest onder de dakpannen, doorbladerde hij de prenteboeken, tot hij de huisdeur bene-

den hoorde. Het zolderluik, met de gele poederveegjes van de houtwurmen, beluisterend, wist hij dat het mens er vandoor was en met een vaart begleet hij de trapleuning, om in moeders buurt te komen. Alles sliep achter de deur. 'Moe! Moelief! Moedertje!' praatte hij zo zacht als hij maar kon voor dat vreemde kind. 'Ben je wakker? Moelief, ze heb me neus haast in tweeën gesnoten. Moes, houd je heus nog een snippie van me?' Maar nee. Geen dag me schattejongen. Geen dag me kind. De deur openen, haar wakker jengelen, dorst hij niet. In de huiskamer was het verschrikkelijk eenzaam. Daar klokte en schokte de grote koperen slinger, omdat het klokgewicht door buurvrouw veel te wild was opgetrokken met ploffende dreuntjes tegen de mahoniekast, of er iemand binnen wou, en de driemasters wiegden op de zeegroene golfjes; met zulke piepgeluidjes als de muizen onder de aanrecht, die eens zo'n keet met mekaar gehad hadden, de man, de vrouw de opoe en het dozijn kindergespuis, dat ze er allemaal schor van leken. In het keukentje kniesde Piet, die het zaad, waarin zij geblazen had, natuurlijk niet lustte. Toen, bangerig voor die stilte, die geen stilte meer was, greep hij met kou in zijn haren het hoofdkussen van zijn weggewandeld bedje, hinkte er hijgend de twee trappen mee op, sjoerde het langs het zolderluik, ging languit, zijn bolletje fijn in het deukje geborgen, naar het tuimelraam, met een ander blauw hemelveldje, liggen droomkijken. Het verhaal van de lieve Heer, die daar ergens duizendhoog woonde, liet hem niet los. Als de juffrouw met haar ijzeren handen, die nou al drie borden en een kop gebroken had, zo gehoorzaam aan de keukentafel had gefluisterd, moest ze wel bang zijn voor knorren, als ze lelijke dingen deed. Moeder sprak wel es van God, maar vader zei: daar praten we over als je groot genoeg bent om te denken, boemannen zijn er niet. Nooit hadden ze zo gezeten als het mens dat hem zulke dikke boterhammen met zo weinig boter had gegeven. Soezerig, halfslapend, bestaarde hij het vierkante kijkgat in de hemel. De moederspreeuw, met een lekker hapje in haar bek, streek op de kruising van het raam, vast van plan zelf ook wat te bikken, voor haar kinderen het uit haar mond diefden - keek met inkt oogjes naar binnen.

‘Als jij heel, heel hoog vliegt, moeder van Peerie en Meerie,’ vroeg hij, ‘heb je dan achter het blauw wel es een lieve Heer gezien?’

‘Jongen, ben je wel wijs,’ zei ze, het lekkers, dat hard moest wezen, net zo met haar onderste kaak vermalend als de juffrouw de korsten van het brood en met een tand, die zo waggelde als een glazenwasser op een dubbele leer: ‘ze heb je, verdorie, verlakt! Hier boven woont niks als enkel lucht. Ik, die boodschappen bij de maan en de sterren doe, zal het zeker wel weten, hè?’

Toen vader van de fabriek kwam sliep alles in het huisje. Koert lag als een molletje op het kussen dat hij geroofd had.

5

‘Mannetje-met-je-blaauwe-ogen,’ zei vader diezelfde middag, toen buurvrouw met het gezicht van de oude kol, die aan Sneeuwwitje de vergiftigde appel schonk, het eten was wezen neersnauwen – het prakkie voor de turfschipper, die op reis moest, stond op het stel beneden en als het aanbrandde had je de poppen aan het dansen: ‘Mannetje, als vader je een heel groot geheim vertelt, zal je je mond dan houden?’

‘Watte dan, vader?’ vroeg het kind. ‘Heb je verdriet?’ Het kon haast niet missen. Vanaf het ogenblik dat de sterke armen hem van het zolderkamertje naar beneden hadden gedragen was er iets in de grote ogen geweest, een voor zich uit zitten soezen, een langs hem heen staren, of hij nog iemand die er niet was, en er toch scheen te zijn, telkens weer zag. Het rare-zusje-zonder-haar lag hem al zijn-leven voor zijn maag. Anders knikte vader om de zoveel happen, om hem te zeggen hoeveel hij van hem hield, anders kon hij hem met zijn lieve kijken niet loslaten en nou ze voor het eerst met zijn tweetjes – met zijn tweetjes – aan tafel zaten, met de lege stoel van moeder tegenover hen, moesde hij het eten op zijn bord, stug, met een nijdige vork, en laadde zijn mond zo vol als je niet mocht en dronk grote slokken water, wat je niet mocht en kluifde de druipende varkenskrabbetjes met zijn tien

geboden, wat je niet mocht, omdat je een vork en een mes had – en keek met aan elkaar vastklittende wenkbrauwen naar de kamerhoek, of er alweer een schaduw bewoog. ‘Vader hééft verdriet,’ sprak de man, in een niet tegen te houden behoefte om wat hem kropste, nou hij zijn vrouw niet in vertrouwen durfde te nemen, te uiten – hij moest de klank van zijn eigen stem horen. ‘Hij heeft verdriet èn een geheim. En nou moeten we allebei, jij en ik, voor één keer tegen moeder jokken. Begrijp je dat?’

‘Nee vader.’

‘Ik ga niet meer naar de fabriek.’

‘Fijn!’ kwam de jongen dadelijk los. ‘Fijn! Fijn! Het waren zijn zaligste, vreugdevolste uren als hij met zijn knuistje in de reuzehand beschermd door de zekere gebaren van het grote lichaam, door de straten mocht gaan.

‘Het zou fijn zijn,’ temperde vader de blijheid van het kind, met de plotsprankelende, als naar een nieuw verhaal luisterende ogen. ‘Als ik een hele heleboel dagen voor moeder met het nieuwe zusje en voor jou vrij had, maar als ik te lang vrij ben breng ik geen geld mee naar huis en als er geen geld is kunnen we geen lekker eten voor ons allemaal kopen.’ Het viel lang niet gemakkelijk aan een kind van die leeftijd, dat nauwelijks uit zijn gezeegend dromenland weg was te rukken, van het plotseling ontslag, het twistgesprek, het weghalen van zijn gereedschap en de beruchte doos, het inhouden van het loon, terwijl moeder met verhoging te bed lag en de zuigeling nog geen vierentwintig uur oud was, te vertellen. Gisteren had het al gespannen – vandaag was de knoop door zijn eigen wilde kop – dat wist hij zelf het best – doorgehakt. Maar met dat beroerde nieuws aan het kraambed te komen, de angstogen van de stakker, die pas de schrik van haar jongen op het dak en de spanning van de nacht had ondergaan, te ontmoeten: néé! Zolang ze het bed hield mocht ze er niet van horen en eer het zover was had hij een nieuwe betrekking. Een goed electriciën, die plezier in zijn vak had, bleef geen dag op de keien.

‘Hebbie ruzie met hem gehad?’ vroeg het jongetje, meeprattend in het ouwemannetje-toontje, waarbij je soms moeite had hem niet in je armen te nemen, te knuffelen – ‘hem’ was de directeur, waarover hij dikwijls had horen praten

— ‘hem’ was in zijn kinderverbeelding de beul van onrechtvaardigheid, omdat vader nooit ongelijk kón hebben — ‘hem’ was een godje, óf de boef, die hij eens op een regenachtige middag, tussen klabakken met tressen in de betraliede gevangeniswagen had zien stoppen, al naar vader over ‘hem’ praatte.

‘Ja, mijn jongen, ik heb ruzie met hem gehad, en héél erg,’ knikte de man, en bij de herinnering nam hij weer een vreselijk onbehoorlijke hap.

‘Wat heb hij tegen je gezegd?’

‘Dat ik een dagdief was,’ flap, het woord, dat hij niet aan het ventje had willen zeggen, was er uit.

‘Wat is een dagdief?’

‘Dat is niemendal,’ trok vader zich dadelijk terug. Maar zo gemakkelijk zat dat niet. Als je met Koert begon liet hij niet los. Even droomden de klare, blauwe, kinderoogen voor zich uit, toen vroeg hij hardnekkig:

‘Zei hij dat je een dief was? Zei hij dat van jóú? Wat had je dan gestolen?’

‘Niks, mijn jongen.’

‘Waarom zei hij het dan?’

‘Zomaar?’

‘Zomaar is geen reden, als je van de trappen valt, dan ben je gauw beneden,’ zei de jongen er niks van gelovend en in een plotselinge opwelling van zijn stoel glijdend wat hij anders, met een bord nog driekwart vol, niet mocht, klauterde hij op moeders verlaten stoel, sloeg de armen om vaders nek en het grotemanshoofd naar zich toehalend, troostte hij: ‘Leg jij je hoofie maar neer, hoor. Het is gemeen om dat van jóú te zeggen. Als ik hem zie zal ik hem met een kattapult een steen tegen zijn lelijke gezicht schieten.’

‘Dat zou ik maar niet!’ lachte vader. ‘En sinds wanneer heb jij een kattapult?’

‘Die heb ik,’ fantaseerde het kind. ‘Je komt zo met het elastiek en pang, pang, valt hij met zijn hoge hoed en zijn apegezicht uit de boom naar beneden en dan raap ik hem niet eens op.’

‘Daar praten we nog wel eens over, mijn schat. Ga nou weer op je stoel en eet je bord leeg. Een, twee, drie, open je mond. Een, twee, drie, leeg je mond. Zullen we nou voor die ene keer, en later nooit meer, tegen moeder jokken?’

‘Ja vader – ik zal haar zeggen...’

‘Nee, jij zegt niks. Je bent zo stil als een muisje. En als vader een nieuwe betrekking zoekt en moeder vraagt of ik er ben, dan zeg je enkel; vader is naar de fabriek.’

‘Ja vader fijn! Maar als je dan thuis ben en ze hoort je?’

‘Dat kan niet, jongen – ik zal op mijn kousen lopen en dan kom ik boven bij jou op zolder en dan zal ik je dingen laten horen, zo prachtig, als je nog nooit heb gehoord. Zal je moeder geen verdriet doen? Zal je niet babbelen?’

‘Nee vader,’ zei het kind stellig, maar in zijn ogen was een zo brandende vreugde om het weten van vader thuis, dat als moeder nou binnengekomen was, ze het op slag had gemerkt.

‘Vrouw,’ jokte vader een kwartier later, terwijl hij Koert op zijn armen hield om goedenacht te wensen, ‘morgen heb ik vrijaf en overmorgen is het zondag.’

‘Goddank!’ zuchtte moeder. ‘Dat maakt me ineens weer beter. Als jij bij ons bent kan me niks gebeuren. Wat zalig, niet enkel vreemden bij me bed.’ Ze hield vaders vrije hand vast, keek hem aan met ogen of hij iets heel erg lekers, konfijtedalen of engels zuur, waarop ze dol was, voor haar had meegebracht. En ze zei ook: ‘Zal je de voetjes van me schattejongen, als het niet te moeilijk voor je is, een beurt geven, want dat heb ik verleden week overgeslagen en daar lag ik over te piekeren, man.’ En toen wou ze het meisje met de kale knikker bij zich in bed, want ze was koortsvrij, zei ze. En toen hielp vader met de luiers om het kind haar spillebeentjes en stak de spelden in zijn mond, wat zo gevaarlijk was als graten van een snoek of een baars, als die in je huig kwamen te zitten – en toen zette het nakende schaap een keel op als de biggetjes die uit het beurtschip op Ouwerkerk werden geladen – en ze spartelde of ze vader wou trappen – maar ze had geen vleesklompje aan haar kleine pootjes.

‘Geef nou Magdalena een kusje, schattejongen,’ zei moeder.

‘Hoe heet ze?’ vroeg hij met niks geen lust om het wurm aan te halen.

‘Magdalena.’

‘Jakkas, wat een verzinself! Waar haal je dat vandaan – ken ik nooit onthouden,’ zei hij stroef.

'Zo, broer, vooruit,' glimlachte vader, hem in zijn armen omlaag voerend tot bij het bolletje van het moord-en-brandschreeuwende zusje. Nou moest hij wel. Zijn lippen gleden langs een voorhoofdje. En dadelijk veegde hij zijn mond schoon. Ze smaakte al zijn leven naar levertraan. Niks gedaan.

6

Waren dat dagen om te zingen, te fluiten en met een vaart kopje te duikelen – waren dat een uurtjes, dat het kloppende ding achter je ribbekast, dat net zo tikte als vaders gouden remontoir – nummer 5595236, vijf miljoen vijf honderd vijfenegentigduizend tweehonderd zesendertig: mot je me helpen onthouden, had vader gezegd, als ik het ooit eens verlies – heen en weer sprong, van links naar rechts, niet te remmen van lol en plezier! Vader boende hem af in het keukentje, in een teil water met groene zeep – en een saus als er af kwam – haast zo vet als van de borden met de krabbetjes en de sa-voorie – vader knipte de bonken van nagels van zijn tenen, van een tot tien, met een tangetje uit zijn gereedschapstas – het halve maantje van zijn grote teen deed als een sprinkhaan, hurt! op het dek van de keukentafel – vader nam hem in zijn hansop op zijn knie en vertelde van tafeltjedekje, goudzeltje en knuppel-uit-de-zak, en als hij deed als het geitje: mè, mè, mèèè, kreeg je kippevel, zo als je dacht dat er een bokje onder de aanrecht zat – vader legde hem in het kermisbed en stopte hem zo stevig in, dat je vastgesnoerd op je laken lag – vader kleedde hem aan, omdat buurvrouw zaterdag goddank met een zwerende duim op was gestaan en met haar hand in de broodpap liep: zeker de duim waarmee zij zijn neus had gesnoten; vader wist met de knoopjes geen raad, maar dat leerde hij wel – vader zette thee, sneed brood, van boven dik, van onder dun, net als de steunzolen in zijn schoenen – vader leegde de vuilnisbak in de vaart als er geen smeris in de buurt te zien was – vader liep met hem naar de slagerij en kocht kalfsblokjes, met beentjes, voor moeders soep en ging dan telkens in de kier van de slaapkamerdeur zachtjes vragen hoe lang het moest trekken en hoeveel zout erbij moest –

koken kon hij best, rijst met kaneel en melk, alleen geen soep en geen aardappels – alles kon vader, alles, maar het mooiste deed hij op het zolderkamertje – daar deed hij als een tovenaars – daar deed hij zó prachtig, dat je er angstig van werd.

Op de fabriek was de ruzie aangekomen door het handig gepruts van de electriciën, die, dol met zijn vakboeken, zelf een ontvanger voor draadloze telefonie in zijn vrije uren – én in uren van zijn patroon, had aangelegd. De knechts en de stokers kwamen dan wel eens luisteren naar de stem uit de Ruimte, die onder beurstijd de koersen aan de provincie opgaf en soms naar de muziek vanuit een badplaats. De ingewikkelde doos met haar rol en haar spiralen, door de nijvere handen van de elektriciën gebouwd – alles had hij ervoor gekocht, behalve wat draad van de fabriek – die ingewikkelde doos had de driftige herrie gegeven. En nu stond ze op de kleine werkbank, naast vaders gereedschap, over het tuimelraam onder de dakpannen. 's Avonds tegen schemer, bezeten door de lust van het nieuwe, waaraan hij met duizendmaal meer genegenheid dan aan de daagse controle van het fabrieksschakelbord, het schoonhouden der lampen en het aanleggen van stekkers en snoeren werkte, had de man gaatjes door de balken geboord en de buizen langs de huisschoorsteen gebonden. Lag Koert in zijn bedje dan kroop hij de zoldertrap op, dompte het luik en luisterde. Het was zijn harts-tocht geworden, zijn fantasterij. Bij de kaars in de blaker verstelde hij telkens weer omzichtig de rol, rekende, ontwierp, hing met zijn gretige oren aan het toestelletje, en als de papieren rand aan het benedeneind van de kaars in vlam vloog, klauterde hij de trap af, om in de huiskamer bij het rustig gewiegel van de staartklok nog lang met zijn neus over de boeken te zitten. Soms had hij erover gedacht examen als radiotelegrafist te doen en met een mailboot uit te varen, maar één dag van honk, werd hij al ziek van verlangen naar het strompelend kereltje thuis, dat hem met zijn bleke gezichtje en zijn blauwe droomogen te pakken had.

Als moeder haar bramzout soepje, dat ze heerlijk vond, met de papfijn gekookte stukjes kalfs, geslikt had – nou de koorts wegbleef, kikkerde ze zo op, dat ze waarachtig wou

opstaan – en als het blauwe zusje met-de-niet-te-onthouden-naam, alweer van een luijer voorzien was – een merakel waar het kind het vandaan haalde – keilde vader de vieze lappen in een emmer met water tot hij ze in een sopje met sunlight een beurt zou geven – en dan ging het samen naar boven. Eerst spande de man lijnen voor de was – luiers beneden was geen gezicht – dan stak hij een reus van een pijp op, een pijp, die zo dampte als buurvrouw haar schoorsteen wanneer ze harde turf stookte – trokken de blauwe rookwolken langs het tuimelraam – dan nam hij het zeiltje van de doos.

‘Wat is dat, vader? Waar heb je dat vandaan?’

‘Dat is een elektrieke doos, vent.’

‘Laat es draaien.’

‘Dat ken niet. Er zit geen slinger an. Wacht nou maar effe tot ik je waarschuw. En niet ongeduldig zijn, want het kan nog een hele poos duren. Kijk maar zolang je prentenboeken in, hè?’

Maar het jongske, geprikkeld door het geheimzinnige, de zwarte potten, de draadtierlantijntjes, de lijnen die door het dak liepen en het ernstig gekijk van vader in de opnevelende rookbuilen, beklom zijn stoel, was niet van hem af te slaan.

‘Gister zei je dat je zo iets prachtigs zou laten horen as ik nog nooit heb gehoord. Is het dat?’

‘Dat is het, mijn jongen.’

‘Zit het speelwerk van binnen?’

‘Nee, dat zit buiten. Als ik wat hoor zal ik je roepen, hè?’

‘Wat zal ik dan horen, vader?’

‘Misschien de stemmen van andere mensen, maar dat is niet zeker, want het is zondag vandaag. Straks komt er muziek uit een andere stad, ofschoon je het met de feestdag niet weet. Wil je nou een ogenblikje je snuit houden?’

‘Ja vader.’

Buiten in de lome stile van de regenachtige zondag – de regen tekkerde met klukkende spetjes tegen de dakpannen, sloeg de klok van de toren, eerst een deun, toen langzaam en zwaar bām, bām, bām. In het spreuwenest hadden ze ruzie, hoorde je Peerie met Meerie kibbelen. Altijd ruzie die twee.

‘Ik ben er,’ zei vader vergenoegd – en zijn ogen keken of

hij iets zag. 'Hou die dingen nou tegen je oren.'

Er klonk heel zachte muziek. Er zong een tedere, klare stem.

'Waar zingt die?' vroeg het kind glimlachend benepen.

'Boven in de wolken, mijn jongen,' zei vader die geen kans zag het uit te leggen.

'Onze lieve Heer,' fluisterde het kereltje angstig. 'Dan heeft de spreuwenmoeder ongelijk en heb zij niet gelogen. Hij zingt wel prachtig, maar ik versta niet wat hij zegt. Luister jij maar verder.'

Het werd hem te machtig.

'Bang?' lachte vader, en terwijl hij zelf weer de hoorders opnam, keek hij bezorgd naar het ineens doodwitte gezichtje van de kleine held.

'Sinds wanneer is mijn grote zoon, voor wie ik dit zolderkamertje beschoten heb, bang?' vroeg vader, werkelijk een tikje teleurgesteld – het onderbreken van het luisteren aan zijn met zoveel moeite geknutselde toestel voor draadloze telefonie dreigde hem een ogenblik zo humeurig te maken, als het kind, wanneer het midden in het bekijken van een nog nieuw prentenboek gedwongen werd aan tafel te komen, of zich uit te kleden om naar bed te gaan.

'Buurvrouw heb zulke akelige dingen van hem gezeid,' brabbelde de jongen, zo ver mogelijk weg van de doos, de zwartgelakte, die hoe langer hoe groter scheen te worden of hij zo dadelijk zou openkleppen om er een spookhoofd uit te laten opveren.

'Van wie?'

'Van onze lieve Heer.'

Een sekonde, nog rapper dan alle onzichtbaar-uitgeslingerde electronen, flitste de vrouw van de turfschipper met haar parkietenneus, haar kijfkinnetje, haarslieren en haar dobberende oogtand, tussen vader en zoon in – en toen begreep de man en een lach daverde tegen de dakpannen op, dat ze er van leken te bibberen en de regenlekstraaltjes eens zo hard in de gurgelende dakgoot neerklepperden. 'Als we onze lieve Heer zo konden beluisteren,' zei hij toen ernstig en geen moment van plan het hinkend jochie, voor het rijper geworden was, een gevaarlijke ballast mee te geven. 'Zouden we een stoute dingen van ons allemaal te horen krijgen, een stoute dingen om van te beven. Nee,

onze lieve Heer zingt niet, zoals mensen het doen, kleine kameraad.'

'Hoe zingt-ie dan?'

'Met - met - met,' hakkelde vader, naar voorbeelden, geschikt voor de jongensfantasie zoekend: 'Hij zingt overdag in de zon en 's avonds in de maan en de sterren, en als je nu twee tellen je mond houdt, kan je hem ook horen in de wind en de regen.'

Net floot het even langs de hoeken van de schoorsteen en de koperdraden van de antenne en van de aardleiding, pas aangelegd, droegen het kwiekjes aan, maar zo zoetjes en tussen haar tanden door en met zulke aarzelende fluisterstemmetjes, of vader zijn remontoir opgewonden had en de grote veer van binnen stilletjes zoemde om te waarschuwen dat hij zijn bekomst van het gedraai had. En de regen zong ook en danste erbij op blote trippelvoetjes, die er schik in hadden in de zwiependse plassen te trappelen. Ték-ték-ték, klonk het, of er muizen over het zeil liepen, ték-ték-ték en je hoorde er een de maat slaan en er was, maar ook precies, het ingehouden geneuri, het zingen zo zachtjes dat het haast geen zingen meer leek, als je in het lekker spelonkje van je eigen bed, met het dek over je potdichte ogen en met het veilig aanvoelen van moeder dicht in je dadelijke buurt, jezelf, met je lippen op mekaar, in slaap bromde.

De handjes om de knieën, kijkend van de druilende, grauwe, zingende hemel, naar vader, die met een blikken band om zijn oren telkens weer gliunlachend luisterde, een melodie meeblijs of de spoel voorzichtig verstelde, zat het ventje ingedeukt bij zijn prentenboeken.

'Als je nou op mijn knie wil klauteren, mannetje,' zei vader, die de teleurstelling van het kind zag, 'kunnen we om beurten. Hoor eens hoe mooi.'

'Zingt hij nog altijd?'

'Nee, nou is het concert. Probeer het nog es jongen. Op mijn knie. Zo! Nou doe je als een verstandige kerel. Boem! Boem! Rataboem! Dat is een parademars. En die spelen ze helemaal in de verte. En dat vangen wij dan op met, met... Dat leg ik je later uit, als je kan schrijven en rekenen. Boem! Boem! Rataboem! Nou komt het koper erbij. Dat zijn fanfares. Hoe klinkt dat? Ben je nog bang?'

‘Stil dan toch, vader,’ weerde het kind, met felle belangstelling af. En terwijl vader de golflengten in zijn kladboekje noteerde en met gnuivende adem zon hoe hij het simpele ontvangtoestel zou kunnen verbeteren, vergroten, verfraaien, als hij geld had, hingen de verliefde jongensoren aan de door de hemelkoepel gedragen geluiden, die over water en land, door wolken en luchten, als elfjes met gouden zonnebloemen en feeën met zilveren lelies, een schunnig zolderkamertje met withouten schotten en drogende luiers, kwamen inzweven. Beneden lag moeder met het zusje in de zondagse stilte en dronk veel melk, omdat de door vader gekookte soep zo onlesbaar hartig geweest was en ze kende haar weelde niet nu de grote Koert op de kleine lette en hij natuurlijk het ene verhaal na het andere, onder de dakpannen moest voorlezen – boven beluisterden ze het reuzeconcert van het radiostation, de ouvertures, de potpourri’s, de komieke voordracht, waarbij je tranen zat te lachen, het klagendzoete smekende van een eenzame viool en dan weer een koor.

‘Wij sluiten nu, goeiedag, zegt hij,’ zei vader.

‘Waarom?’

‘Omdat het afgelopen is.’

‘Is de veer kapot?’

‘Nee mannetje,’ legde vader glimlachend uit. ‘Maar voor vandaag is hij te moe. Als je hem nou met geweld verder laat spelen, is hij morgen hees. Begrepen?’

‘Ja vader.’

‘En niet aan moeder zeggen dat ik die doos hiér heb neergezet!’

‘Mag moeder dat niet weten?’

‘Nee vent – want dan zou ze dadelijk begrijpen dat ik niet meer naar de fabriek ga.’

‘O!’

‘En,’ drong de man, piekerend over het verschrikte, doodwitte gezichtje van de jongen, toen hij onze lieve Heer meende te horen aan. ‘Ben je nou nog bang?’

Ze zaten in de dolende schemer van de zonloze dag – een groenverwaasd licht kwijnende door het beslagen tuimelraam – de regen behagelde bij buien de pannen en de wind huilde soms als het fluitje van de veiligheidskoker op het gascomfoor. Het was alles om een kind in angst-

stemming te brengen.

Toch zei hij enkel, zich tegen vader opschurkend: 'Als jij bij me ben, of moeder bij me is, ben ik niet bang.'

De hand van de man lag in beschermende koestering om het tenger lijfje: 'Wat had de buurvrouw van beneden je dan gezegd?'

'Ze zee,' kwam het manke jochie los, blij dat hij vader in vertrouwen kon nemen, 'dat me ouwers niet deugen en dat als ouwers niet deugen onze lieve Heer de kinderen tekent met een bochel, een kromme neus, een hinkepoot. Toen heb ik dikke tranen van verdriet gekregen en toen heb ze me gesnoten dat me neus er bij hing.'

'Zo,' praatte vader grimmig.

'Ben je nu boos op me?'

'Welnee, mijn schat!'

'En je zette zulke grote ogen op!'

'Niet voor jou, mannetje.'

'Waarom heb ze d'r ogen dichtgedaan en d'r handen gevouwen toen ze haar boterhammen ophad? Hoor je me niet vader?'

'Om te danken jongen,' ontweek de stem in de zolder-schemer. Maar omdat hij dezelfde woorden van buurvrouw sprak, bleef Koertje vragen.

'Dan is hij er toch wél, boven, vader, in de hemel?'

'Jazeker,' knikte de man.

'Heb jij hem gezien, vader? Vader, luister je niet?'

'Niemand heeft hem gezien.'

'Niemand niet?'

'Nee, niemand niet.'

'Hoe ken je dan weten dat-ie er is? Of heb je hem wel eens gehoord? Was-ie het strakkies tóch?'

'Niemand ziet hem, niemand hoort hem,' zette de electriciën dan maar een verhaaltje in, het eerste het beste dat hem inviel, om het kind af te leiden, 'maar hij is er, en omdat hij er is, heeft hij aan elk mens, groot en klein, een brandend lampje hier van binnen meegegeven.'

'Is het dát wat zo klopt als je schrikt?'

'Nee mannetje – dát is je lieve hartje. Maar naast je hartje draag je een lampje mee rond. Moeder, vader, het zusje, jij, iedereen, of ze een kroon met kanjers van diamanten, een eigen auto, of een zak om afval te bedelen hebben – iedereen,

of hij rijk is of arm, vlees eet of aardappels, roomtaart of oudbakken roggebrood – iedereen, de turfschipper, de politieagent, de schilleman, de overbuurman met de zijden gordijnen, de dokter, de melkboer, de grutter, de prins, de dominee, de pastoor, het paard voor de kar, de spin, de poes, – iedereen en alles heeft hierbinnen een elektrisch lampje, dat dag en nacht brandt. Als ik jou nou in je ogen kijk, schat, zie ik het vonkend vlammetje, dat het kleine, donkere kamertje bij je verlicht. En dat kan je bij vader ook, als je me heel diep, van dichtbij, in mijn ogen kijkt.'

'Ik zie jouw lampie branden,' zei het kind. Hij zag het. Het verpletste daglicht kringelde een fosforiserende schijn in de omhoogstarende pupillen van de man – het tuimelraam dampte in parelmoeren aanslag.

'Dat dacht ik wel mannetje. Mensen die van mekaar houden zien mekaars lampje altijd. Die draaien om elanders lampje heen. Die lezen erin, of er niks mee gebeurd is. Er zijn mensen, maar niet veel want ze zijn duur, die lampen van twee en drie en vijfhonderd kaarsen met zich rondragen en af en toe komt er eens een met een lamp van dik over de duizend, en dat is dan een heel knappe, die sprookjesboeken voor kinderen schrijft en er prachtige prenten bij tekent. Sinterklaas, die arme kinderen kleren en eten bracht, had een lamp zó groot, van zóveel kaarsen, dat je er de markt mee had kunnen verlichten. Alle lieve, goede mensen dragen lampen in hun kamertje, zo sterk als de acetyleen van een fiets. Er lopen mensen met bontjassen en glimmende schoenen, maar met zulke ukkepukkie van lichtjes, en er zijn mensen met blote voeten en haast zonder kleren, die een lampen hebben, een lampen, om hele nachten bij te lezen. Als iemand erg aan zichzelf denkt en nooit aan een ander, gaat zijn lampje uit zonder dat hij het merkt en dan helpt niet één lantaarnopsteker meer. Als iemand lelijke dingen doet dan danst het lampje, als in een petroliestel als er geen olie meer in is. Als iemand alléén plezier in zijn centen heeft en 's nachts ligt te prakkizeren hoe hij er meer bij zal krijgen, dan wordt zijn lampje zo pieterig en zo rood of er een mankement bij de centrale is. Als iemand een zieke hond naar binnenhaalt, en hem lekker te vreten geeft tot het dier weer blaffen kan, dan trekt

zijn lampje zo bij, dat het in de kleine kamer hierbinnen en in de grote daarbuiten lichter wordt. Als je iemand doodslaat, dan zegt die lamp knáp. En je kan er nooit bij om er een nieuwe in te draaien. Er zijn verschrikkelijk veel mensen die op hun knieën rondkruipen om aan een nieuwe lamp te komen. Helpt niet. Je moet zelf zorgen dat de peer niet beschadigd wordt omdat je kan weten hoe breekbaar die is. Of mensen nu mooie huizen en lakeien en eigen rijtuigen hebben en of iedereen zijn hoed voor ze afneemt, geeft niks, mannetje. Eens gaan alle lampjes uit. Je herinnert je later enkel de hele grote, die zo zacht geschenen hebben dat ze geen pijn aan je ogen deden. Als je nou veel sterker geworden bent door altijd je bord leeg te eten, dan doe je later ook maar es je ogen dicht en daar hoeft je je handen niet bij te vouwen en dan vraag je jezelf af: mankeert er niks aan me lampje, niks aan het licht in me kleine kamertje?

Er wuifde waaratje een pluimpje zon door het tuimelraam. Het was een nat zonnetje op boerekloppe en de kleuterruitjes, die anders dadelijk dampen, als de was op de bleek, gaven geen sekonde asem, maar het was warempel zon. Even hield vader, die zelf schik in zijn geïmproviiseerd electriciënsverhaal had, op, even zette hij opnieuw de de brand in zijn pijp, maar nog voor hij een rookwolkje uit zijn rechtse lippenspleet, om het kind niet in zijn gezichtje te dampen, kon wegploffen, zei Koert dringend: 'Verder!'

'Ik weet niet verder,' ontweek de man.

'Verder, lieve, lieve vader,' vleide het jongske, wetend dat hij daarmee zijn zin kreeg. Een verhaal mocht nooit te vroeg uit zijn en als het stakte bracht het telkens herhaald 'verder' de verteller weer op dreef.

'Wat moet ik dan meer vertellen?' vroeg de man.

'Wie steekt al die lampies bij de grote mensen en de kleine kinderen an?'

'Effe nadenken,' zei vader geïnteresseerd. De zonnebundel werd alweer door een norse wolk vertroebeld. De zolderhoeken leken heen te vluchten. De tabakswalm spiraalde en kolkte naar het vergrauwend tuimelraam. En plots glimlachte vader met de prettige en stellige glimlach van iemand, die ook voor zichzelf een ontdekking doet. Nee, het was geen verzinsel. Het kon. Het was al

zijn leven zo. Als ze draadloos telegrafeerden en draadloos met elkaar spraken, duurde het niet lang meer of de lampen gingen ook draadloos aan. En met de lampjes, waarvan hij de jongen op zijn knie verteld had, was het al die lange eeuwen zo geweest. 'Je ziet,' droomde hij zelf hardop mee, 'dat ze aangaan. Dat hebben we pas met je zusje beleefd. Je ziet dat ze uitgaan. Net als tegen de avond en tegen de morgen, de lantaarns in de straten die in- en uitgeschakeld worden op het grote bord van de wijk. Je ziet niet de hand die het doet. En de grote hand, die al de lampjes bij de mensen zo graag mooi, zonder een dansende vlam, zonder een kortsluiting, op weerstand, laat branden, zie je nog minder. Maar ze allemaal aansteken doet hij vast en zeker. Daar heeft hij zijn plezier in, ofschoon je het niet begrijpt. Als je ziet hoe er een schorremorrie leeft, dat op niks anders aast dan de lampen van onze lieve Heer stuk te slaan...'

'Ik zie de avondster vader.'

'Dat zal je je verbeelden, jongen.'

'Gaan de sterren ook zo an?'

'Dat denk ik haast wel – en nou stappen we naar beneden bij moeder – jij met je kleine lampie – ik met me lampie – we zijn allemaal wandelende lichtjes – aardig, wat, mannetje?'

Op zijn arm droeg hij het kind de trap af. Het warme bolletje rustte tegen zijn baardige wang.

'Hoe lang, vader, brandt het lampie bij een kind?'

'Duizend jaar,' zei de man, het jongenslijfje angstig tegen zich aandrukkend, en zonder er enig vermoeden van te hebben dat hij en het kind eindeloos lang aan het verhaal op het zoldertje terug zouden denken.

Beneden aan de trap drong Koertje zich wild tegen zijn vader op. De tamme kater van de turfschipper, voor een dag geleend om een eind aan het muizennest onder de aanrecht te maken, had de keukendeur met zijn nagels opengehaald, sloop zachtklagend door de donkere gang aan. Twee geelgroene, de schemer doorpuilende kollen beloerden de stappende voeten.

'Kijk hém eens een lichies in z'n ogen hebben, vader,' fluisterde hij.

'Vijftig kaars,' zei de electriciën.

Maandag, na de koffie, had de gouwe brildokter de kraamvrouw met leuteputtige Magdalena – zo heette je grootmoeder, had vader gezegd; of dat nou een reden was een klein kind haar naam te bederven – nog eens bezocht én omdat twee vliegen in een klap gingen, had hij meteen met een blinkend broodmes, zo scherp, zo gemeenscherp als de messen van de barbier, die ook aan huis was te ontbieden om eksterogen van jaren her weg te nemen, de zwerende duim van buurvrouw van beneden gesneden. Als ik effe later gejaapt had, zee de dokter, was het door je bloed geslagen, had je de baarsjes, die je man bij de Wetering verschalkt het niet meer kunnen braaien, je klieren zagen al blauw. Dweilen en boenen kon ze niet met het verband om haar vingers en vaten spoelen amper, maar de juffrouw van boven, die haar behoeftes had, helemaal in de steek te laten, terwijl die haar man naar de fabriek was, het jongetje met zijn schrompelvoet in staat het huis in brand te steken of de geleende kater vergif te voeren, deed ze nooit en nimmer. Toen begon ze in het keukentje ineens met venijnogjes van ik-heb-het-in-de-spiezen, en met een stem, die ketelsteen bikte, verzadigd te vragen of buurman zo'n lange schafttijd had, en wat hij verdorie aan het dak had vertimmerd dat de schipper en zij de halve nacht hadden leggen luisteren naar het gebalk en gesuis in de schoorsteen, of er een misthoorn in de buurt was. 'Mannetje,' zei vader, 'laat me effe met buurvrouw alleen.' Gehoorzaam hinkte hij de trap op, wachtte op de bovenste tree. Dan, omdat er achter de keukendeur een geweld van ingehouden ruziestemmen, of de overbuurman-met-de-zijden-gordijnen dronken thuiskwam en zijn vrouw hem met de mattenklopper opwachtte, losknetterde, sloop hij angstig, dat zij vader wat zou doen, tree voor tree omlaag. Gos, hoe dorst ze! Moeder sprak nooit een hard woord. Die keek vader enkel lief aan. Die vond alles goed. En nou... 'Hou je stomme snater!' zei vader, en zijn vuist bedreunde de keukentafel. 'Moet me vrouw je horen?' 'En dan zel ze! Dan zel ze!' keef de schippersvrouw, zich voor haar doen inspannend om er de straat niet in te betrekken: 'Ik zou me voor God en de wereld schamen! Je

most mijn man wezen, als ik met twee wurmen van kinderen zat, om je betrekking d'ran te geven. Dat duurt geen verreljaar of je ken met je huishouwe verkassen! As je het mijn flikte, kwam je de deur niemeer in. Affijn, ik zal die paar dagen me fatsoen en me bek houwen, omdat ik meelij met je vrouw heb. Van mijn zel ze het niet horen. Hoe haalt iemand het an! Hoe bezondigt iemand zich zo! Was niet met de krankzinnigheid van je draaien en je doos van Pendorre begonne. As je me nog langer vals aankijkt, smeer ik 'm. Ik ben goddank niet met je getrouwd. Verdorie nog toe! Neem er geen kinderen bij as je zo met je brood speelt!

Ze smeeet met een blikken deksel en draaide met een ruk de kraan van de leiding open. Het water plaste zo vinnig in de emmer, dat je enkel vanuit de verte het grommen van vaders stem hoorde.

Het was op deze beminnelijke manier dat ook buurvrouw in het vertrouwen genomen werd en beloofde niet te zullen klikken. En ze deed het niet. Zo fel ze buiten de kraamkamer bewoog, zo vreemd-zachtzinnig gebaarde ze er in. De man en de jongen kon ze niet zetten – de buurvrouw met het zuigelingetje vertroetelde ze met hoekige ellebogen, een snauw op haar gezicht, maar met dezelfde vertedering in haar stem of ze zo pas had gebeden. Op de onderscheiding van een van haar eigen bordjes met blommetjesrand, droeg ze van beneden drie buikige, gebakken baarsjes met zwammige kuit aan. Die had haar man met de fleur gevangen. Snoekbaars kon niet malser, niet sappiger wezen. Met vork en mes peuterde ze voorzichtig de graten eruit en bleef bezorgd op de stoel bij het bed zitten om op te letten dat er toch nog geen ongelukken gebeurden. Want ze had het eens beleefd dat iemand, die ziek op zijn rug lag, een stekel van een vingerlengte in zijn keelgat kreeg, en er op slag hardstikkedood in was gebleven.

‘Als het u hetzelfde is, juffrouw,’ zei moeder, ‘bewaart u er dan een voor mijn man als hij van dé fabriek komt. Die is er dol mee.’

– Even leek het of de benedenbuurvrouw het somber geheim zou verraden. Haar oogtand priemde het leer van haar onderlip in – haar parkieteneus boog naar de op-

spitsende kin – haar ogen vijandigden naar de zij van het meegelopen jongske, of die net als de baarzen kwaad-aardige rugstekels kregen. ‘Verdorie, juffrouw,’ zette ze vuiltjes in, ‘als uw man van de fabriek komt, dan, dan...’ – haast had ze het judasloon opgestreken en het met kleur en geur oververteld dat het hommeles was, maar ze overwon haar driften, en zei enkel nog maar: ‘As-ie van de fabriek komt, dan zel d’r voor hem ook nog wel een vis-sie overschieten.’ – ‘Dank u wel’, zei moeder, vermoeid in het kussen terugleunend.

‘Je leert hier, verdorie, liegen dat je voor nakend schandaal staat,’ ruziede buurvrouw er in de keuken dadelijk op los, en omdat ze voor zichzelf nooit vork en mes gebruikte als ze gebakken vis at, brak ze ontstuimig een baarsje in tweeën – de kleine staarthelft voor bleke Koertje, de dikke kophelft voor haar eigen portie, en terwijl ze haar vrije vingers voor de uitsijpelende boterolie belikte, en de voorzichtig uitgebeten vlezige hapjes tussen de gratensplinters vermoldde, smaalde ze op de electriciën, die er uit was getrokken om een nieuw baantje te zoeken: ‘As jouw vader met mijn na ’t stadhuis was geweest en flikte me dat, terwijl ik in de kraam lee’ – onderrichtte ze het ventje dat haar met zieltogende kinderoogen en met de baarsstaart tussen de spitsen van zijn vingers, omdat hij er vies van was, stond aan te kijken, ‘dan barstte ik uit me bed en ik sloeg de hele santepetie, die hij boven neer het gezet, an gruzelementen, as ik jou en je zussie niet midden op de openbare weg te vondeling lei. Eet je me baarsie of eet je niet? As je het niet lust, dan hebbie maar te kikke. Hier, Keesepoes; me fijne poeteloeres, heb jij de kop. Zachies an, Kees. Pas jij tenminste op de graten, Keesie.’ Buurvrouw maalde met haar wentelende kinnebakje – de kater schudde zenuwachtig de vissekop, duwde hem met speelse pootmepjes onder de tafel – de jongen proefde kieskauwend, angstigkleine peutervezeltjes betastend, rillen ervan als hij deed door het kijken naar de plujsjeszwachtel om de gesneden duim. Toen, denkend dat ze met haar rug naar hem toe stond, liet hij de verminkte staart bij Kees naast de stoof glijden. Maar ze zag óók met haar rug.

‘Heb je het binne?’

‘Ja juffrouw.’

‘Wel verdorie!’ vlamde ze op en mét kroop ze op handen en knieën, als een tweede poes, over het keukenvloertje, om af te loeren wat de kater onder de tafel deed: ‘Wat benne dat voor gniepige streken, sallemanderse aap, om het op de grond te smijten! Jij liegt net zo hard as je vader!’

En in haar woede, dat ze haar baarsie zo keurig met hem gedeeld had en dat hij zijn helft op de grond had gekeild, gaf ze hem een draai om zijn oren.

Bleek en beteuterd, het was de eerste klap van zijn beetje leven – dat van zijn vader was geen klap geweest – staarde het kind haar aan. Of hij in een vreemd huis verdwaald was, sukkelde hij de trap naar het zoldertje op, vergat in zijn verbouwereerdheid het luik neer te laten, kroop op de stoel bij de prentenboeken en dacht met de eerste haat van zijn kleine ziel, wat hij haar later zou doen, als hij groot was geworden, die stiefmoeder van Sneeuwwitje, die heks van Hans en Grietje, die verklede, vraatzuchtige, valse spin, die baarsjes met een smerige lap om haar duim in tweeën spalkte, en dan wou dat je het lustte.

‘Mauw! Mauw!’ zei de kater, ineens op de tafel springend. Hij spon en kromde zijn rug en knipperde met rare oogspleetjes of hij ze in zijn blikkerend kopergroen wou verstoppen en met zijn komieke aaltjestong, die hij kon opkronkelen als een klosje sajete, likte hij zijn stekeltjes snorbaard na, of hij wilde zeggen: dat eindje baarsiestartaar van jou was verroest fijn – je moet er niet mee onder tafel smijten – je ken voor mij al de baarsies van de wereld in boterolie braaien en ze met honderd stukkende duimen in tweeën knappen. Ik vreet tot me buik over de grond sleept en dan bik ik nog een trein leeg tot de graten door me bast heensteken.

‘Kom je bij mijn op visite, Kees?’ vroeg het kind de fluwelen rug dodelijk voorzichtig strelend – en niet tegen de draad in want dan vlogen er vonken uit, had vader gewaarschuwd. ‘Rrrrrr – Rrrr’ spon het dier en even belikte hij met zijn wratjestong, maar ook net de kleine nootmuskaatrasp uit het keukentje, de schichtig terugwijkende hand van de jongen. ‘Rrrrrr.’

‘Ach jij, lieve, lieve Keesebees,’ klaagde het ventje. ‘Wat vind ik het vreselijk dat vader uit is gegaan, dat moeder

‘die niks mankeert, zoveel van dat kind met haar melkboerewaterhooffie houdt, en mijn helemaal vergeet. Ze heb me een klap gegeven, het merakel van beneden, waarvan jij de vissekoppen... Hengst ze jou ook wel es? Wat? Zit nou niet enkel te snurken.’

‘As ze een poot na mijn uitstak, verdorie,’ zei de kater, die als je hem van dichtbij bekeek op de turfschippersvrouw leek – óók met haar op zijn kin – óók met een neus, waarvan je niet wist of hij nat of droog was, ‘zou ik haar een haal met me nagels geven dat ze op haar hielen stong te tollen. Je mot tegen haar blazen als ze met haar ogen dicht zit. Daar krijgt ze de stuipen van op haar lijf. As het erg waait, zoals laatst toen de pannen van het dak kwakten, neem ik een schuivert van de alkoof na het zitje, met de vaart van een auto over de gedekte tafel, tinkeldebinkel tegen de lamp an, rikketik over de schoorsteen, dat zij en d’r man in de lijsies op de kachelplaat kleperen – en dan as een kwikstaart of een boompieper tegen de goeie gordijnen en de trijpen zittingen van de stoelen op – en as ik dan, onder de bedstee, de lampies in me boddie opdraai en haar vierkant in d’r ogen kijk, ken ze het uitgillen van angst, denkt ze dat ik de duvel ben, zet ze warme kommetjes melk voor me neer, om me in me humeur te brengen. Benne die boeken allemaal van jou? Vertel er es uit? Nee koesjt! Stil nou! Ik hoor gespuis achter de richels.’ Al zijn leven had hij het spreeuwennest in de spiezen. Zijn rooie neusje wipte naar de kant van het tuimelraam – zijn staart zwiepte zo nijdig dat het stof van de tafel in wolkjes door de zonnestralen dampte, of vader zijn pijp had opgestoken.

‘Hoor je de loeders? Dat doen ze enkel om me te peeën! Doe jij me het plezier en zet dat raampie op een kier.’ ‘Nee, je mag er niet uitklimmen, Kees.’

‘Jij niet – ikke wel. Ik zal er verdorie niet van doorgaan. Ik weet de weg, hoor! Rechts is de schoorsteen. Dan kom je bij het zolderraam van hiernaast en dan nog een dakgoot en dan een zinken pijp.’

‘Nee, Keesebeest, jij vreet vogeltjes. Muizen mag je, maar me vrienden Peerie en Meerie niet. Als je nou zoet blijft zitten zal ik je vertellen van Duimdik, die in het hooi was gekropen... Toen kwam de meid en gaf de koe te eten

en de koe slikte Duimdik in zijn maag. Hou op, hou op, ik stik, riep Duimdik en toen schrikte de meid zo dat ze met de melkemmer ondersteboven viel en na de pastoor liep en zei: Meneer de pastoor, de koe heb gesproken. Ach mens, jij ben mal, zei de pastoor en ging in de stal. En toen riep Duimdik weer: laat hem ophouwen met zijn hooi, want er is hierbinnen geen plekkie meer voor me. Ik krijg het zo benauwd. Doe de koe alsjeblief open. Toen werd de koe geslacht, want ze dachten dat er een boze geest in zat.'

'Hohoho!' lachte Kees. 'Klessen hoor. As er een muis eenmaal in mijn maag zit piept hij niet meer! Honderd keer meegemaakt. Haal nou het slot van het raampie, verdorie! Ik ken dat gejudas achter de pannen niet hebben.' 'Zal je ze niks doen?'

'Heus en waarachtig niet.'

'Dan klim ik eerst op de tafel en dan... Wat krijg je nou ineens een dikke staart. Wat blaas je nou?'

Haast viel Koert met stoel en al omver. De kater veerde met een rug als een kromme balein tot tweemaal toe omhoog, en tegelijk kraakte de zoldertrap onder het geproest van vader, die op zijn kousen omhoog was geslopen en het gesprek van de jongen, het vertelsel en het poezenantwoord had beluisterd.

'Was jij van plan weer in de goten te kuieren, rakker?' vroeg de electriciën.

'Nee vader, hij wou een luchie scheppen, hij zei...'

'Jaja, heb ik gehoord,' glimlachte de man. 'Naar beneden Kees! De vrouw staat op je te wachten.'

Het luik dompte achter de vluchtende poes en, over de kleine werkbank gebogen, ontsloot vader de kostbare doos met het radiotoestelletje. Koert, op de stoel geklommen, bekeek met ogen van-ik-heb-er-weet-van de kristaldetector, het schroefstangetje, de koperen dopjes, de draadklemmen, de patroonhulsen. Elke beweging van de schrandere grote vingers vond hij prachtig, mooier dan het allermooiste verhaal.

Wat vader kon, kon niemand anders. Afluisteren hoe ze in de wolken met elkaar praatten, hoe ze in Scheveningen en IJmuiden bij orgels en piano's zongen.

'Kom eens hier met een zacht plekkie van je lieve gezicht,' zei hij in een hartstochtelijke opwelling om de grote man

iets van zijn genegenheid te tonen. Twee ongewassen kinderhandjes, die gebakken baars hadden vastgehouden, een poes gestreeld, een roestig tuimelraam beklopt, liefkoosden een baardig mannegelaat, — twee lipjes, smalletjes, bijna zonder warmte, onzienlijke plekjes, rond melkwitte tandjes, drongen zich tegen een grote wang op — en er was door die korte, vluchtige aanraking een glimlachende stilstand van alles onder de dakpannen en in het hemelruim. Daar kon geen liefde van man en vrouw tegen op.

‘Was dat een fijne zoen, vader, een dikkert?’

‘Een prachtige mannetje!’

‘O! O! vader,’ schrok de jongen met starende ogen.

‘Wat heb je, vent?’

‘O, o, je heb je horlosie verloren!’

Er hing heel iets anders, een penning of een medalje aan de ketting in het warme vestzakje.

‘Ach neel!’ ontkende vader met een plotseling zenuwtrekken rond zijn mond, ‘ik heb het beneden geborgen.’

‘Nummero vijfmeljoenvijfhonderdvijfennegentig duizend tweehonderdzesendertig. Heb ik het goed onthouden?’

‘Heel goed, schat,’ praatte de man met groeiende bedremmeling. Er kwam die middag niets van het luisteren aan het radiotelefonische toestel. Want buurvrouw stak haar hoofd met de verwaaide haarslieren als een wig door de spleet van het zolderluik, en de electriciën, die zijn gebrekige zoon al zo vroeg leerde liegen, letterlijk met haar ogen om zeep brengend, zei ze, elk woord in helse steen en rattekruit dompelend, doch overigens liefjes glimlachend: ‘Ik zou me raddiejogeknoei voor vandaag maar laten schieten, buurman, want je vrouw leit beneje in bed te griene, omdat je naast het wiegie van je dochter Magdalena, lommerbrieffie nummer 2606 van je gouwe horlosie heb laten vallen. As je je boel na ome Jan brengt, strooi dan niet in de kamer van een stakker van een kraamvrouw met de briefies. Je most mijn man wezen, verdorie! Ik vroeg zo scheiding tussen tafel en bed an!’

Pang! zei het luik, dat ze met een venijnige bons liet neerkwakken.

Het werd in de kraamkamer geen plezierige ontmoeting. Moeder lag – en dat was een angstig ding, waarbij je je hals over het voeteneind rekte om met verschrikte ogen te kijken of het zo maar mocht, of het schaap haar geen zeer deed – voor de rest wat er aan de hand was had hij eerst geen greintje aandacht – moeder lag met de indringster aan haar blote borst – de indringster leek in moeders vlees te happen – en als de brokken haar te klein waren en moeder ‘au’ riep, rukte het kind met haar haarloze, lelijke hoofdje heen en weer tot de vrouw in het reuzebed zachtjes zei: ‘Kom nou me kleine meisje, kom nou niet zo driftig,’ en het nijldige zusje weer in haar beet.

‘Mag ze dat zo maar? Laten jullie dat toe? Steekt er niemand een hand uit om haar weg te trekken?’ wilde hij vragen, terwijl de angstgedachtetjes zijn hoofd doorhamerden en zijn handje vaders vingers knepen. Maar vader zei enkel: ‘Doet ze je niet te veel pijn vrouw?’ en hield verder zijn snuit, zeker omdat hij er de duvel over in had, dat buurvrouw met een mond van naar binnen gezogen, helemaal wegge lippen en met ogen, die van links naar rechts en van boven naar beneden sprongen, als de stuiters in je zakken, wanneer je de trap aftolde, aan het hoofdeind bleef zitten en met die krimmeneel-rollende ogen een verlamming over iedereen behalve over het nare spook, dat op de reus met trek in mensevlees leek, sloeg. ‘Wat doet het kind toch?’ zei het joch, geprikkeld door de stilte en het smakken van het monstertje. ‘Stil, mannetje,’ praatte vader nerveus omdat moeder, die zich in wilde houden en zich voor de schippersvrouw-baker geneerde, ineens zo kreunde, dat de zuigeling de tepel losliet en een keel opzette of ze door een speld werd gestoken of door een smeris naar het bureau werd gebracht.

‘Mens, trek het je niet zo an,’ troostte buurvrouw, in taktvolle poging om de kraamvrouw af te leiden, en haar blauwselvingers kromden als een klauw om het bolletje bij de moederborst: ‘Veruit, hier moet je wezen, Magdalena. Je heb melk voor een weeshuis. Dat is een bijdehande ka hoor. Leg toch niet te zuchten mens! Al de mannen bennen uitvaagsel. Ze doen een vrouw de dampen an, of ze in de kraam of dat ze op sterven leit. Hullui een zorg! – As zij d’r natje en d’r

droogie maar krijgen.' Wanneer de ketel in het keukentje niet met krakend geplas en met het trillend gebibber van een kommetje leut in de handen van een beverige oude man, overgestoomd was, en de deksel niet vinnig had staan te kankeren, zou buurvrouw er niet aan gedacht hebben, als hoofd-getuige bij zo'n belangrijk geval van een beleend horloge te verdwijnen. Nou moest ze wel. Tot haar spijt. En fatsoenshalve kon ze de deur niet aan laten staan om te luistervinken, omdat de zuigeling op de tocht lag.

'Hier,' snauwde ze nog enkel, de man het gevonden lommerdbriefje, numero 2606, dat ze van de spreij afgriste, in de hand stoppend: 'Ik zou door de grond zinken.'

'Wil je wel es dadelijk ophouwen met je natte ogen, terwijl je het kind de borst geeft,' zei de electriciën kleintjes, 'dat is vergif voor je kleine meid. Je voert je dochter chagrijn met pap- en eetlepels.'

'Geef mij dat briefje van de bank van lening weerom,' glimlachte moeder, alweer dunnetjes haar vrije hand uitstekend, 'dan berg ik het op. En neem jij zolang mijn horloge. Want jij moet weten hoe laat het is.'

'Nee,' zei vader. 'Wat moet ik met een dameshorloge?' Maar toch zo gehoorzaam als het hondje van de kruidenier, die alles rapporteerde wat zijn baas van hem wilde, stopte hij haar het papiertje in de hand.

'Je hebt me door mijn dochter een groot plezier gedaan,' zei moeder, met haar ene arm om het kind en haar andere op het lommerdbriefje, 'maar me dát... Ik verwijt je niks, schat. Ik vind het alleen ellendig, dat ons dat net nou overkomt.'

'Er overkomt ons niks,' gromde vader. 'Eer er een week verder is, verdien ik me brood dubbel en dwars, en het kan me niks schelen of mijn horloge op mijn buik tikt of op die van ome Jan. Zeg an je moeder, mannetje, dat ze binnen drie tellen lacht.'

'Laat zij dan eerst ophouwen met in moeder te bijten,' zei het ventje, dat al maar door naar het schandaal van een zusje had staan kijken.

Toen lachten moeder en vader heel hardop en vader zo erg, dat de buurvrouw op slag haar parkieteneus door de deurkier stak om zich ervan te overtuigen hoever de ruzie gevorderd was. Nee, bij God, dat stelletje bovenburen deugde

geen cent! Flessentrekkersmanieren! Je betrekking eraan geven, terwijl je overal in de buurt in de schuld stak – je gouwe horlosie voor vijftentwintig gulden na de Lombardsteeg dragen – en dan met zijn allen een pret hebben of er wat lolligs gebeurd was. Een keet. Het kostte haar een beestige moeite niet los te komen en die mensen zonder God en gebod de vierkante waarheid te zeggen, maar ze had toch nog voldoende zelfbeheersing om enkel de deur met zo'n kwak dicht te slaan, dat de lach bij de grote ellendelingen ineens vastzat een leeg apothekersflesje verschrikt omkeek, zijn evenwicht verloor, zich aan een ander flesje met een rood wimpeltje vastgreep en met die ander samen in de afgrond van een openmuilende stenen emmer duikelde en met het gejangk van een overreden hond zijn en zijn kameraads nek brak. 'Scherpen bij je bed, dat is geluk,' zei vader en toen schrokken ze weer met zijn allen, moeder, vader, het moedervlees-knabbelende kind en hij. Want Keesebees, de poes, die tussen de platvoeten van buurvrouw door, de kraamkamer binnengeslipt was, eerst een staart als een vette paling door het dichtonweren van de deur had gekregen, toen weer de klem in zijn bek van het gebliksem in de emmer moest verstouwen, kwam in zijn vlucht met een nieuwe maansrug en een staart, die op springen stond, op moeders voet terecht, en omdat hij dacht dat er een derde knal zou volgen en moeder in doodsangstige zelfverdediging haar knieën tot een heuvel, waarop het fijn paardjerijden was, optrok, blies hij, de komiekert van een kater, met zo'n lawaai of de wind in de schoorsteen schuilei speelde. 'Neem dat griezeldier weg!' riep moeder met de natuurlijk dadelijk krijsende Magdalena onder het dek schuilend: 'Neem hem weg voor hij ons aanvliegt!' Vader kon niet. Die gleed van het lachen op de grond. En omdat Keesebees daar weer wat achter zocht, keek hij met zijn groene ogen bezeten rond wie hij een haal zou geven en schoot floep-floep onder het bed.

'Is hij weg?' vroeg moeder met een stem of ze een spons in haar keel had. 'Ik laat hier het leven,' zei vader, die zo paars in zijn gezicht werd of de ooievaar hem pas uit de windsels had losgewikkeld. 'Man, ik stik!' klaagde moeder. En omdat vader dat snapte en hij niet wilde dat er iets met moeder zou gebeuren, bukte hij nahijgend, en om de zoveel woorden losschaterend, met zijn baardige hoofd

bij het ledikant, en trachtte de grijze schooier weg te redeneren. 'Kom je eronder uit, poes van beneden? Hahaha! Wil u alsjeblief zo beleefd zijn hem te smeren? Hahaha! Mag ik u dringend verzoeken op te duvelen? Hahaha!' Dan ziende, dat Kees het verdraaide, dat hij het onder de spiralen van het springveren matras knus scheen te vinden, riep hij vanuit de kelder, dat Koertje de poes aan de andere zij van het bed moest opjagen. Het was een geval! Boven lag moeder te klaagzuchten onder het dek en schreeuwde het kind, dat nog geen verstandig woord had gesproken, – beneden zat de kater als een donker builtje, met twee groene lichtjes als van het spoor, wanneer het sein op veilig stond, en had maling aan het geteem aan weerskanten van het ledikant. Toen was het jongske de wijste. Met een leepheid, een handigheid, die de geslepenste kattenmepper hem niet zou hebben verbeterd, frommelde hij het eerste het beste stukje papier in zijn bereik tot een balletje, mikte ermee naar de zij van de wieg, en toen Kees, die allang zijn verstandskiezen had en zich zo maar niet een-twee-drie in de luren liet leggen, deed alsof hij doofstom was, zette het ventje de deur wijd open, wreef met het propje tegen het zeil of er een muis aan het knagen was, mikte nog eens, en, er fijntjes ingevlogen, schoot de kater het trippelend kogeltje na in de gang, en eerst toen de deur weer gesloten was, durfde moeder haar hoofd boven het veilige dek steken. 'Is hij heus weg?' vroeg ze, de hand in bescherming om het kind. 'Heus!' lachte vader. En toen zochten ze met zijn allen naar lommerdbriefje numero 2606 dat bij al die onthutsende avonturen tussen of onder het beddegoed, de lakens, de dekens, óf tussen de zijkanten van het ledikant en de springveren matras, spoorloos verdwenen was. Vader graaide met zijn lange armen langs de lambrizing. Het zusje at – moeder kreunde ineens en keek met ogen van ontzetting naar de deur. 'Ik geloof,' zei ze, en bebeet haar nagels van zenuwen: 'Ik geloof dat Koertje er een prop voor de poes van gedraaid heeft. Er lag hier geen ander papier.' – 'Allemachtigste!' zei vader, de gang inholland en een ogenblik later kwam hij met een gezicht als een oorwurm, en met het gehavende vodje, verplukt en verknauwd, terug. 'De vingerafdrukken van Kees staan er angstig in,' praatte hij somber. 'En je kan nooit weten of ome Jan, als ik me weer zover heb opgewerkt om contan-

ten aan te dragen, niet zal chicaneren. Dat is een historie met een staartje.' Dat werd het en erger. Want buurvrouw, hevig in haar wiek geschoten, rebels bij zoveel ongepast gelach – het geniepig nazetten van haar poes, die niet eens onschuldig met een tierelantijntje mocht ravotten, deed de deur voor goed dicht – zei geen onvertogen woord, geen goeie middag, geen goeie avond. Met het dier, tegen beschadiging in het voorschoot verpakt, ging ze de trap af – haar gereedschap, want daarboven was het vulnis, nam ze mee. ook het resterend gebakken baarsje, en een uur later schoof ze een brief onder de deur, en belde tweemaal, om te waarschuwen dat er iets dreigends bezorgd was. 'Nou u zoveel vrije tijd heb gekregen, buurman,' schreef ze met stoere manneletters, die op kille afstand van elkaar stonden, 'mot uzelf maar de luren aanleggen en zelf u vrouw voorzien. Ik laat me niet koejeneren en kommanderen as een circushond. Mijn wassen en mijn man gaan voor. Die draden, die u angeleid heb tussen de schoorsteen, motten sebiet verwijderd worden. Dat is huisvredebreuk waardoor wij niet kenne slape. Laat u dat gezeid zijn. Ik loop bij de huisheer an. U komt van een kouwe reis thuis. Ik groet u, ofschoon u het groeten niet waard is. Mijn verschotten bedragen voor arbeidsloon, zeep, soda, suiker, melk, eieren en gebakken vis f 7.34^{1/2}.' Vader zei, toen hij het gelezen had, zo'n heel lelijk woord, dat moeder: 'Foei man, wat leer je je jongen een uitdrukkingen!' riep en dat het ventje dadelijk vermanend herhaalde: 'Je mag geen stik zeggen, vader!'

Het werd een inzalige, inwanhopige tijd. De lente zong om het huisje, het groen brak na een dag regen zo ineens volweelderig, soepel en blinkend mals door, of er nooit een vreugdeloze dorre tak geweest was. De zon bevlamde de gordijnen, twinkelde door de jalouzielatten heen, stak de kopen kraan in brand, ploegde dampende voren tussen de groene en rode banen van het huiskamertapijtje, waarop nog altijd voor Koertje een morskleed gelegd werd, want ook de grootste jongen morste nog wel eens als hij naar verbeeldingsdingen in plaats van naar zijn bord keek. Kierde vader het raam open om moeder wat van het speelswarne zonnetje te laten happen, dan plaste de volle verheugenis van nestjesbouwend, bevend, liefde-ademend lentelicht het kamertje

binnen, kwiekten brutale vlerken van mussen en spreeuwen op het kozijn, om eens af te neuzen en rond te koekeloeren, hoe de kleine Magdalena het in het andere nestje maakte en als het ze beviel dat het kleutertje zoveel had gedronken dat de witte melk langs haar kinnetje liep, – want nou begon het jongske te begrijpen, dat ze toch geen echte menseneetster was – dan riepen ze op het kozijn hiep-hiep-hiep – en dan zei Koertje er tevreden hoera achter. Soms mocht hij al bij moeder op het grote bed zitten, voorzichtigjes aan en zich vooral niet bewegen als het zusje de borst kreeg. Dan vroeg hij met fluisterstemmetje of hij ook zo gedaan had, net zo gulzig geweest was, en of het niet verstandiger zou wezen om het kind vlugger te laten groeien door er broodpap, groenten en aardappelen of een paar gebakken eieren te geven. ‘Ze heb toch nog geen tanden zoals jij en ik,’ glimlachte moeder. Met al de kwellende zorg voor haar man, die telkens weer stiller thuiskwam en dan om zijn stilte niet te laten merken, boven erg hard, erg vals aria’s, die hij van de grammofoon had onthouden, zong, bleef moeder glimlachen. Ze had een lampje naast haar hart, zei vader, dat altijd, in zomer en winter, bij warmte en kou, het liefste licht van de wereld gaf. Ze glimlachte als vader de aardappelen in de pan had laten aanbranden, of als de rijst voor de helft harde korrels had omdat hij er later, toen ze aan de kook was, denkend dat er niet genoeg was, nog de helft had bijgedaan. Ze glimlachte, als de driftige zuigeling haar pijn deed en er schrijnende kloven in haar borsten kwamen. Ze glimlachte de zoete, zalige glimlach van de weinige vrouwen, door de eeuwen heen, die bij alles dachten: wat komt het er op aan, ik heb een man, en ik houd van mijn kinderen. Ze glimlachte de godslach, die de mensen in tijden van eenzaamheid en verdriet, van verslagenheid en ellende er op had gehouden. Ze glimlachte nog, als ze met ogen, rood van domme, zich opdringende, zich met alles bemoeiende tranen, haar man bezig zag met het schrijven op advertenties, en zijn jokken hoorde over zijn lekkervolle maag, terwijl ze van het jongske hoorde dat vader geen hap door zijn keel kon krijgen. Ze glimlachte toen de huisheer op bezoek was geweest en vader met een onnozel gezicht de groeten aan de kraamvrouw en het kind overbracht. Ze glimlachte als hij van de kranten terugkwam en haar met een clownsgezicht, waarop de

neus met de lippen krijgertje speelde, vertelde, dat hij wel zes antwoorden op zijn annonce had gekregen, dat hij maar te kiezen had. Ze glimlachte, toen hij eens naast haar bed zat en tranen als knikkers naast zijn baardige wangen zag biggelen. En als het haar te machtig werd, speelde ze verstoppertje onder het dek, en riep na een poos: 'Kiekeboe, kiekeboe!'

'Waarom', vroeg het ventje op een zonneblijde middag, 'heb vader me boos aangekeken omdat ik vrolijk zat te fluiten?' 'Dat zal vader niet zo gemeend hebben,' zei moeder. 'Morgen is het de negende dag en dan sta ik op en dan mag je fluiten zoveel je wil.'

'Weet je wat hij gezegd heb, moeder?'

'Hoe kan ik dat, jongen?'

'Dat al de mensen tuig zijn.'

'Dat bedoelt hij zo niet, en dat is ook niet zo,' glimlachte moeder.

'Kijk nou naar je zusje, waarvan je eerst niet wou houwten omdat ze geen haar heeft. Zo zijn al de mensen geweest. Net zo'n grut als die daar. Met allemaal moeders, die op ze gepast, allemaal moeders, die ze aan de borst hebben gelegd: er is geen kwaad in je — blijf zo en kijk iedereen met dezelfde grote ogen aan. Wees lief voor ze, doe wat voor ze, denk niet aan jezelf. Dan kan je later, over honderd jaar, als je naar de hemel klautert, met een tevreden gezicht rond staan kijken en met je hand op je kleine hart zeggen: ik kom hier net zo binnen als me moeder het wou, toen ik bij haar de eerste dagen in bed lag, en ik tegen niemand wat had...'

Nou had buurvrouw hem met snoekoogjes van onze lieve Heer verteld, vader van al de brandende electrische lampjes, en nou praatte moeder met haar bleke gezicht, en met Magdalena aan haar borst, van de hemel, waarheen je later mocht klauteren. Er was iets. Ze hadden het over een Geheim, dat kinderen nog niet mochten weten. De een zei dit, de ander dat. Ze vonden je natuurlijk nog niet verstandig genoeg om je in vertrouwen te nemen, bang als ze waren dat je je mond voorbij zou praten. En klessen, als hij het niet mocht, van vader uit zijn betrekking, van de huisbaas, die zijn centen moest hebben, van de kruidenier, die met een maning aan de deur dreigde, van die meneer ome Jan, die vijfen-

twintig gulden geleend had, en nou zolang vader zijn gouden horlosie elke avond opwond – klessen deed hij alleen aan Peerie en Meerie uit de dakgoot, die hij toch alleen maar verstond.

‘Hoe klauter je over honderd jaar naar de hemel, moeder?’ vroeg hij zijn vraag voorzichtig inkledend – als je te veel vroeg, zei ze toch niks.

Net boorde een fijne, gulle, geslepen zonnestraal door het trekgat van de jaloezie, op moeders blanke, de zuigeling omkoesterende hand en doorlichtte de fijnblauwe aderen van de vrouweborst.

‘Kijk zo,’ glimlachte de kraamvrouw. ‘Langs zo’n zonneladder, als je je maar goed vasthoudt, kom je er, maar dan moet je eerst heel-witte haren hebben, anders laten je blote voeten weer los.’

‘Hindert het niet of je hinkt?’

‘Nee, liefste.’

‘Dan probeer ik het eerder,’ zei het jong stellig.

‘Nee, schat-van-moeder, over honderd jaar,’ zei ze nog eens met wijze nadruk.

Voor zich uit dromend, begon hij zachtjes te fluiten. Het hinderde moeder tenminste niet en het zusje had er maling aan.

Toen kwam vader de trap op, en zo toen hij binnen was zei moeder: ‘Er is iets.’

‘Ja,’ knikte hij, stug en kort.

Met zijn ogen knipperde hij dat er iets niet in de haak was, dat hij zich voor de kleine dromer inhield.

9

Moeder, weer zelf in de bereddering van het kleine huishouden, stond aan de deur en wachtte op haar beurt om vis te kopen. Buurvrouw van beneden was haar net voor geweest, en omdat die geen boe en geen ba zei – sinds de herrie om de f 7.34¹/₂ die ze in afbetalingen had moeten afdwingen, was het volk van boven nog niet eens lucht voor haar – school moeder in het portaalje en hield het jongske, dat met knipperende angstogen naar het villen der levende paling, die de turfschipper, gestoofd met een

klontje boter en een scheut azijn, voor zijn middageten zou krijgen, keek – met zachte dwang terug. De bobbels der keien golfdén in het woekerend zonnetje of ze op werden gestuwd door het blazend getoeter van je gemeenste noordenwindje – mussen ploeterden in een stofbuil en een jong met een kuif in zijn nestveren, zat te trillen en te beven, als zijn moeder niet gauw genoeg kwam om hem voer in zijn tjilpende bekje te stoppen. Het hondje van de kruidenier liep met een hele sliert straatschooiers achter een peenharige kees met een mopsekop te keffen, om de lantaarnpaal heen, en weer met zijn allen langs de kar van het Huizer boertje terug, tot ze jankend en kijvend elkaar in de steeg om de hoek naholden – en naast het karrewiel kloof de kater een glibberende schollekop, dat je hem in het portaaltje hoorde smullen en schransen. Boven de platte manden met stuipwurmen – de botten en schollen, die op konden springen en op elkan- der neerplonsen, dat het smakte of iemand in de handen klapte, bewoog het glinsterend mes in de bloederige hand van de man. Je zag de paling in het zaagsel kronkelen en wringen, om de vingers van de man zijn gierkrijsend lichaam rukken, om de pols zijn bast met het zaagsel slingeren en wroeten, of hij zelf een prooi te pakken had en die in hijgende woede wou wurgen, maar dan priemden de nagels van het boertje in de kleine kieuwopeningen, de paling floepte wild met zijn staart – het in de zon straalfonteinende mes doorkeepte behendig de donkergroene huid van de kop – het bloed bespoot de harige mannehanden, en het vel van het dier, aan de rijgzij wazig en groen als het wier van de zee, aan de buikzij wit en met zilveren glans, werd in één rauwe ruk van het plots bleke lichaam, met de sidderende naaldjes en sprietjes van de rug- en borstvin- nen gescheurd.

‘Verdorie,’ schrok de buurvrouw van beneden, die met een wereldwjs gezicht haar teiltje met water ophield, en er niet op verdacht was dat het gevilde kreng, met de ’r aan een scharniertje bijbungelende kop en een boddie zonder hart of ingewanden, nog zo zou naspartelen. Haast was hij nakend en wel uit zijn badje op de stoep gesprongen. Met zijn klets- natte staart had hij haar een mep tegen haar kin gegeven en het water in haar ogen gejudast: ‘verdorie, je krijgt ze niet dood al hak je ze in zessen.’

En omdat ze het gezwem en gehos van de velloze paling in haar teiltje komiek vond, lachte ze met het gesputter van een niet goed gesloten flesje bier, en haar oogtand liet haar onderlip van leut waarachtig los. 'Je zou zwere dat hij nog z'n volle verstand heb. Schei je d'r uit, halvegare, je spet me schone bloes vol roestvlekken, hèhèhè.'

Terwijl was het Huizer boertje met het tweede schier-aal bezig, een suffe, slijmerige, die eerst begon te wriemen en te slingerapen toen hij zijn bast, met een scheur dat je het hoorde kraken, kwijt was. Maar toen werd hij nog feller dan de ander. Zo in het teiltje floepte hij over de rand, en of hij niet gekookt mócht wezen: weg was hij in het rooster van het riool, een sallemander zonder kop en zonder vel.

Het gaf een kleine doch zuivere en zeer redelijke ruzie. Buurvrouw wou een andere, omdat zij de paling niet gekregen had. En de boer verdraaide het, omdat hij de hoeveelheid in haar teil had afgeleverd. 'Dan mot u niet zo onberedeneerd boven een rioolrooster gaan staan,' zei hij driftig met het bloederig mes in zijn bloederige hand dreigend: 'Ik hei de palingen niet aan 'n touwtje!'

'U ken u beesten beter as ik,' verweerde zich buurvrouw. 'Dat is uw vak. Ik lever mijn wassen behoorlijk in de hui-zen af. Het is van mijn een goedheid om hier te staan en geen verplichting. Wat zegt u? U is een man van de wet.' Maar de rijksveldwachter, die met een portefeuille in de hand, even had staan kijken, haalde de schouders op, en bij de gespannen aandacht van de mensen om de kar, van buurvrouw en het boertje, deed hij een stap in het portaal van het bovenhuis, en reikte aan moeder, die er bleek bij werd, een zo groot papier, dat je er een prenteboek in had kunnen kaften. 'Dank u,' zei moeder tegen de smeris met de zilveren kwastjes en dadelijk sloot ze de deur.

'Moet je geen vis kopen, moeder?' vroeg de jongen teleurgesteld.

'Ik weet niet,' praatte moeder afwezig, en ze duizelde een ogenblik tegen de witgekalkte muur aan het papier met de elkaar gedagzeggende leeuwjes in de hand.

'Je heb de deur dichtgedaan, moeder,' hield Koertje aan. 'En je moest toch schol hebben.'

'Ja, schattejongen,' antwoordde ze, het manke kereltje niet

ziend, niet horend. Ze draaide in een klutsende kolk. Er kringelde een hoos, een geweld van water, wind en vermommiende bladeren rond haar heenzuigend lichaam. Dat dat ding 'In naam van de Koningin' gekomen was, was niet het ergste. Dat haar man voor de Rechter-commissaris moest verschijnen, wist ze, had hij haar zelf gezegd. Maar dat het net nou moest gebeuren, terwijl ze aan de deur stond, en dat de halve buurt het had gezien – dát was om door de grond te zinken.

'Moelief, je heb de deur toegedaan,' herhaalde hij hardnekkiger dan ooit, omdat hij het villen en slachten van de spartelende, zich nutteloos verdedigende dieren waarvan hij het gillen nog hoorde, om bij weg te lopen, weg te rennen, vond, maar het toch weer moest zien hoe de man met het mes, net als de Indianen skalpeerde, en hoe al de skalpen op het plankje van de viskar, naast afgekapte kopjes van scholletjes en botjes, met nog trekkende lipjes en uitkollende, gele metaaloogjes lagen. Moeders rok had hij er bij vast staan houden, nu hij het voor het aller-eerst van zijn leven van zó dichtbij zag. Als hij zo'n paling of zo'n schieraal was, zou hij de boer met zijn rare pet, een oplawaai met zijn staart hebben gegeven, dat hij er scheel van zou hebben gekeken, of hij zou hem als de slang uit het Dierenboek naar zijn nek zijn gevlogen, en zijn keel zo hebben toegehaald dat de visboer op zijn knieën zou hebben verzocht: 'Laat u mijn alsjeblief los, want ik stik zonder me asem...'

'Moe dan! Moel!' drong hij aan. Ze hoorde hem niet. Ze las de dansende woorden – om gehoord te worden – inzake tegen hem bestaande vermoedens – vrijdag tien uur – Huis van Bewaring. Met de kleine visemmer om de ronding van haar arm keek ze naar de wijkende muur, terwijl de kinderstem zo zwak werd of het ventje op zolder aan het redeneren was. En ze zou in die overrompelde stemming, als Piet, in de hitte van de zon van haar stokje zijn gevallen, als de Huizer boer, die ze zelf had aangeroepen en die haar met het emmertje in de deuropening had zien wachten, niet met zijn vettige vingers aangescheld had, eenmaal, en toen nog eens, omdat hij haar door de deurruitjes zag staan en zo toen ze opendeed, met platte korfjes Zuiderzeebotjes, die haar dadelijk allemaal lagen aan te kijken, op de vloermat kwam

loven en bieden.

'Nee,' zei moeder, het lange papier zenuwachtig achter haar voorschoot verkreukelend en plots weer klaarwakker: 'dat is me te duur. Dat kennen wij niet betalen. Ik krijg zo pas een bevel van de personele... Ze laten je niet met rust.' – Ze had ineens behoefte te jokken, om zich een houding te geven. En na haar bleke kleur, kreeg ze nu weer een vuurrode, omdat ze zelf voelde, dat een Rijksveldwachter niks met belastingbiljetten te maken had. De lucht van Strafzaken zat aan de blauwe uniform vast. Maar de visboer, die het een zorg was, wat de mensen tegen hem smoesden, als hij zijn vis maar kwijtraakte, knikte enkel of hij er weet van had: 'Vertel mijn niks', zei hij, de platte korfjes tegen zijn mouwvest aan, 'ik leg er krom van. Je werkt vandaag niemeer voor het brood van je huishouwen, mens – je werkt voor de staat. Nou, doe er vier stuiver bij. Zo levend hebbie ze nog nooit in je huis gehad.' Met dat hij het zei, deed de grootste bot wat de geville paling, die nu in het riool aan het baden was, gedaan had. Zijn staart naar zijn kop buigend, of hij zijn lichaam van roestbruine vlekjes in tweeën wilde vouwen, wipte hij op als een springveer, dook naar de vloer van het portaaltje en kikkerde op de trap toe, of hij naar boven wilde.

'Raap es op, jonge,' zei de boer.

'Klek-kek-kek,' zei de bot, die allebei zijn ivoren oogjes aan één kant van zijn neus had zitten – gossiemiene, dan liever een hinkende voet! en baleinen als hij deed, en windvanen met zijn staart, en gapen met zijn bek, of niemand haarlemmerdijkies met hem moest beginnen, nu hij losgebroken was. 'Klek-kek-kek!' Nu lag hij even uit te rusten, zoog alleen met zijn kieuwdeksels van vermoeidheid op en neer.

'Durf je niet?' vroeg de visboer, breeduit lachend.

'Hij is nog zo klein,' kwam moeder haar op de traptree teruggeweken zoon te hulp. Ze bukte liever zelf. Maar toen de IJ-bot moeders vingers, met de trouwring, aan zijn staart voelde, klepperde hij zo akelig als een kraai in het nest, bibberde hij of hij het op zijn zenuwen zou krijgen, en keek hij moeder zo vuil aan, dat ze haar papier met de twee leeuwjes van schrik liet glippen en met een gillette of hij haar gebeten had, opsprong. Toen zette de boer zijn twee korfjes op elkaar,

zijn houten zool beplette de kop en de oogjes van de weerspannige bot, een plompe duim en een dikke wijsvinger grepen toe en het dier werd in de mand bij de andere neergekwakt.

‘Daar dan – twee stuivers erbij,’ zei de boer, en moeder knikte dat het goed was. Nu stond ze op de plaats van de benedenbuurvrouw, die nog een heleboel te vertellen had aan de kruidenier, en de vrouw van de schoenfrik en de juffrouw van de barbier.

Haar oogtand dook op en neer als de naald van de naaimachine, zo een vreselijke hoop nieuws als ze kwijt te raken had. Moeder, erg witjes na de geboorte van Magdalena en na de schrik om de uniform met de zilveren tressen en kwasten, keek naar de bloempotten van de overzij en loerde meteen of het Huizer boertje niet dezelfde streek van de vorige keer uithaalde, toen hij zeven in plaats van acht scholletjes in het emmertje gestopt had. Je moet er ook bij blijven staan had vader gezegd, anders word je beduvelde. Kwak, zei het mes, dat altijd raak was, en dan viel de kop met de oogjes op het plankje. Kwak, en dan gingen de vinnen en de staart. Kwak, en dan lichtte hij er de ingewanden, het blaasje en het groene galletje uit. Kwak, en dan kiepten ze in moeders emmertje, dat rood van het bloed werd, en ze zwommen nog zo met hun dode lijfjes, dat er belletje uit het water opborrelden.

‘Mag je dieren pijn doen, moeder?’ vroeg hij, toen ze weer in het keukentje waren, en moeder met haar gedachten bij heel andere dingen en met de emmer bij haar voeten, achter de tafel neerzat.

‘Geen dieren en geen mensen,’ zei moeder zacht, en tobbed over het papier, dat door het boertje opgeraapt was en een bloederig litteken droeg, sloot ze haar lieve ogen om het kind de zich doorvechtende tranen niet te laten zien.

‘Waarom doe je je ogen dicht? Heb je nou al slaap?’

‘Ja vent,’ ontweek ze.

‘Mag je een paling zo maar alles van zijn lichaam trekken, moeder? Of doet het geen pijn.’

‘Het doet natuurlijk verschrikkelijk pijn, jongen,’ zei ze, nog altijd met haar ogen stijf dicht.

‘Waarom heb de klebak hem dan niet gezegd dat het niet

mocht?’

‘Dat weet ik niet.’

‘Waarom heb jij dan die botten laten opensnijen en d'r koppen afkappen?’

‘Omdat – omdat,’ hakkelde moeder, verschrompeld in vin-nige, benauwende, haar het angstzweet opdringende zorgjes, ‘omdat – ach, schat-van-moeder, vraag me nou niet... Ik heb hoofdpijn. Laat me effe zo zitten.’

‘Ja moeder,’ zei hij gehoorzaam, en terwijl moeder haar tranen wegslikte zonder dat iemand het merkte en met haar kleine ziel in de grote Eeuwigheid rondtastte om in de vertroebeling van alles een houvast te zoeken, zat het kereltje met de voetjes op de sport van de keukenstoel, dicht naast de vrouw met de gesloten ogen en keek naar de krimpende, stuipende platvissen, die nou allemaal blind waren en in het rose water naar iets schenen te tasten.

Vader, die zingend thuiskwam, met moeders armbandhorloge om zijn veel te grote pols – of zij zijn vrolijkheid niet begreep! – las driftig het papier bij het veldje hemelblauw, tussen de raamsponnen, waarachter onze lieve Heer woonde. Het moest een heel lelijk verhaal zijn, want zijn vuist kromde om het paperas, en sloeg zo op de tafel dat de lepels en vorken angstig naar de borden toekropen.

‘Wat win je daarmee, schat?’ zei moeder opstaand en vader zijn domme hoofd in haar handen nemend, ‘Heb je het gedaan?’

‘Nee, dat weet je toch,’ gromde vader, nors neerzittend.

‘Dan lachen we erom,’ troostte ze en ze had haar glimlach echt en stevig terug. ‘Geef vader eens gauw een erg dikke pakkerd, liefste.’

‘Ik kan zo niet bij ’m.’

‘Man,’ zei moeder, er ook bij komend, ‘Je jongen wou je iets aan je oor zeggen.’

Treuzelend lichtte vader het mannetje in zijn armen, en kreeg een paar zoenen, zo mals, dat het klapte als het springen van de botten.

‘Domme, domme vader, je mag niet zo boos kijken. Heb je nog altijd verdriet?’

‘Ja mannetje. Nog altijd.’

Meer zei hij niet. En aan tafel bleef hij erg stil, zat hij met een gezicht als een oorworm. Op het stenen vergiet

lagen de gebakken botjes, waarop vader anders dol was. De grootste, de wilde duivel, die zich niet door moeder bij zijn staart had laten pakken en door het boertje met zijn zool getemd was, bruinde nu tussen de blommige aard-appels en de geweldige boter, op vaders bord. Maar vader at niet. 'Toe schat, toe nou,' zei moeder, nog liever dan anders lachend. 'Daar heb ik me zo voor uitgesloofd. Je straft er jezelf mee. Eet nou!' – 'Ik kan niet,' zei vader. 'Mijn keel is dichtgeschroefd! De schoften! De schobbejakken!' –

'Stil nou. Niet waar de jongen bij is,' waarschuwde moeders allesbereikende stem. 'En jij, schat-van-moeder? Doe je net als vader?' – 'Ik lust geen vis,' droomde het kind voor zich uit. –

'Jij lust geen vis,' praatte moeder verwonderd. 'Waarom niet, malle jongen?' – 'Omdat, omdat,' sprak hij haperend – het leek of het plankje van de viskar met de vellen van de gevilde palingen, de schollen- en bottenkoppen, de kollende ivoren oogjes, en het bloederige mes van het boertje op het tafelzeiltje bewoog – 'omdat ik het vanmorgen zo akelig heb gevonden...' 'Wat?' vroeg vader, er niemendal van snappend. 'Hij heb,' vertelde het kind, 'de palingen met een mes d'r keel afgesnejen en as de Indianen geskalpeerd – en de vissies hier heb hij d'r hoofd afgehakt. Al die oogies benne op het plankie gebleven. Daar ben ik bang van geworden. Ik lust niet, moeder, geef jij me een boterham?' Omdat moeder helemaal geen trek had, enkel een kom koffie dronk, vader niet kón, en Koertje geen vis meer lustte, bleef de schotel die middag stampvol.

Vader zat enkel met zijn potlood op het zeil te krassen. Hij was het morsealfabet voor radiotelegrafie aan het leren. 'Dit is,' zei hij aan moeder, 'het "Noodsein voor Schepen"' en hij tekende: –

'Nee schat,' glimlachte ze, 'nooit zolang we van elkaar houden en onze kinderen hebben,' en ze ging het zuigelingetje halen, dat ze in de keuken de borst gaf en die had maling aan papieren 'In naam van de Koningin', maling aan gevilde paling en gemartelde scholle-oogjes – die dronk tot ze zo dik als tonnetje werd en probeerde het toen nog eens met haar duim. Toen lachte vader eindelijk weer.

Vader had een schone boord van moeder gekregen en zijzelf had haar zondagse hoed opgezet, omdat ze hem niet alleen naar de Rechter-commissaris wou laten gaan. Een driftig man, beschuldigd van diefstal van fabriekslampen – de opkopers hadden al lang om de fabriek gezworven en eindelijk hun slag geslagen – het foefje van het uitdraaien van nieuwe en het indraaien van dode lampen, als de electriciën er zich toe leende – zo een opvliegend man, die zijn patroon haast te lijf was gesprongen toen hij hem enkel ‘dagdief’ noemde, liet je niet zonder geleide als hij voor moest komen. Samen waren ze naar het Huis van Bewaring getrokken, maar moeder had beneden moeten wachten, toen de ijzeren deur aan de stille Leidsekadekant in het slot dreunde, de sleutel nog eens werd rondgedraaid en de portier beneden aan de ijzeren trap floot dat een verdachte naar boven kwam.

Terwijl paste Koertje op de zuigeling in de wieg, met de door moeder genaaide tulen gordijnen en imitatiekanten. Het was de eerste maal van zijn jonge leven dat hij alleen in het huisje mocht blijven en met een gnuivend plezier onderging hij het wonder, dat vader en moeder hem zo vertrouwden. ‘Wat heb je liever, schattejongen,’ vroeg moeder, ‘dat we iemand vragen zo lang op jou en je zusje te passen, of dat je als heel grote jongen op jezelf en Magdaleentje let?’ – ‘Gaan jullie maar,’ zei hij, ‘ik zal de deur niet open doen, niet aan het vuur komen, niet uit het raam hangen en me zussie stilletjes laten schreeuwen.’ – ‘En niet met lucifers spelen en je brood opeten en je zusje vooral niks geven, begon moeder opnieuw de kleine voorzorgen-catechismus. – ‘Het wordt tijd,’ zei vader. ‘En je kan hem gerust vertrouwen!’ – ‘Dat ken je,’ knikte het ventje. In de hem toch bevreemdende stilte, nu ze eindelijk weg waren, de stilte waarin de klok anders tikte, de kanarievogel anders van zwavelstok naar zwavelstok sprong, en je dingen in de kamer oplette, die je nog nooit meende gezien te hebben, trachtte hij eerst de door moeder in blokjes gejaapte boterhamreepjes in gehoorzame volgorde in de kroes met lauwe melk te brokken – de korsten het laatst mocht niet – toen, omdat de prop in zijn

mond hoe langer hoe groter en onhandelbaarder werd, slipte hij de slaapkamer in om te kijken of het zuigelingetje al wakker was. Ze lag met haar oogjes open, keek naar de tulen gordijntjes en de rose strikken, of ze maling aan de hele santePETIE had. Ze was trots of ingebeeld, of te stom om voor de duvel te dansen. Want al zei je met de broodprop in je mond nog zo lief: dag zussie, of: dag Lena, ze verdraaide het haar hoofd naar je toe te draaien. Maar een mooie oogjes als ze had – zo groot als bikkels – en een lange zijde wimpers, als van de pop in de etalagekast van het klerenmagazijn. Voorzichtig schoof hij een stoel naast de wieg, klom er op en zette zich, om het kale knikkertje beter te kunnen zien, op een van de zijleuningen.

‘Zo, me kleine meid,’ praatte hij in de zoete geduldstoel van moeder, en nu er niemand was om het te verbieden, smokkelde hij de prop in zijn knedende hand. ‘Nou kom ik naast je zitten. Zal je lekkertjes slaapijs doen? Of zal ik je eerst een vertelseltje vertellen? Er was es een moeder die boodschappen in de stad moest doen, en die moeder had zeven kleine geitjes voor kinderen. Weet je wat een geitje is? Dat benne de witte beesies, die bèbèbèè roepen as ze honger hebben. Pas op voor de wolf, as ik er niet ben, zei de moedergeit, want da’s een smerige dief, die, als hij eenmaal in de kamer is, jullie allemaal met huid en haar opvreet. Hoe vin je ’t Lena? Wat een gemenert, hè? – Toen zei de moeder nog: je houdt de deur op slot, enne, as ik tegen het raam klop, let je sekuur op dat me poten wit benne. Nou dag kindere! As je zoet ben breng ik een zalig-lekkere taart met sjelei van binnen enne torentjes-bossekruid-van-konfituur van buiten, enne flik-kies, enne schuimpies, enne limmenade met een rietje, enne ijswafeltjes voor jullie mee. Fijn, zeien de zeven geitjes, enne ze deden de pinnen op het raam enne lieten de jaloezieën zakken om niks te zien, enne ze dansten in een kringetje, omdat ze zo schrikkelijk veel hielden van moeder, enne van taart met sjelei enne van limmenade met een rietje, enne van ijscowafeltjes...’

Magdalena, die haar paarse duimpje te pakken had, smakte met haar zuiglipjes een uur in het rond, en omdat haar ouwemannetjeshoofdje in het hoofdkussenkuiltje

vergleed, keek ze met doddeldijne-oogjes, die nog geen besef van zulke droomverhalen hadden, van een wereld met echte wolven en echte geiten, een huis zonder vader en moeder, en van een heldhaftig boertje, dat er boven op een stoelleuning spookhistories zat te vertellen.

‘Zie je nou wel,’ ging Koertje voort, en nu hij haar kijkertjes naar zich toe gewend zag, de kleine, zwarte pupilgaatjes, waardoor je bij elkaar naar binnen mocht koekeloeren, ‘Zie je nou wel dat het een prachtig vertelsel is? Wacht effe, dan haal ik me prentenboek erbij, – dan ken je de zeven geitjes met d’r geitegezichtjes enne de smiegd van een wolf met zijn varkenskop zelf zien, anders geloof je nog dat ik je wat wijs maak.’

Zwiepen deed de deur achter hem, dat de spreij van het wiegje er rimpels van in haar voorhoofd kreeg, en met een vaart behinkte hij de trap naar zolder, telkens twee treden tegelijk, hort, hort, en het luik tjokte achter hem neer, of er een band van een auto sprong, en zijn toffels keilde hij in een hoek – allemaal dingen, die hij niet mocht als moes thuis was – en met dezelfde onstuimigheid holderdebolde hij omlaag, de slaapkamer weer in, en de stapel prentenboeken, die hij voor alle zekerheid meegesjouwd had, omdat hij bij ervaring wist dat als je met één boek begon, je er niet mee op kon houden, gleed met een roffel op het zeil. Dat was het gemakkelijkst.

De zuigeling, op het punt in te lodderen, schrok wakker, maar haar duim blééf in haar mondje – ze bekloof hem alleen wat zenuwachtiger en keek schichtig naar het pinkje, dat plots aan haar handje gegroeid leek.

‘Jok ik nou?’ vroeg het jong, zo buiten adem, dat het achter zijn flanelletje piepte: ‘daar hebbie moeder de geit met d’r boodschappenmand, die ze gedag zeit. Nou sla ik het blaadje om. Daar benne de zeven gehoorzame geitjes. Hé, hé! Als je je oogjes dichtdoet, Lena, ken je niet zien – Nou komt de wolf met zijn zwarte roetpoot. Maar mis hoor! Het oudste geitje, dat ben ik, zeit: je komt er niet in, gluuphannes! Ik herken je an je zwarte poot. Als jij me moeder was, zou je een witte poot hebben. Stik maar, verdorie! Nou sla ik het blaadje weer om. Daar heb je de wolf die na de bakker loopt, de stiekeme dief en zijn poot in het vat met meel steekt. Dat weten

de kleine geitjes natuurlijk niet. Begrijp je? Kind, wat kijk je suf uit je ogen! Hé, hé! Als je gaat slapen, vertel ik geen snars meer. Nou sla ik het blaadje weer om. Klop klop, zei de wolf tegen het raam en nou loopt het oudste jongetje na de ruit en vraagt: wie daar? Ik, zei de wolf en stak zijn witte poot over het kozijn. — Nou sla ik het blaadje om. Hap, zegt die schooier, hap, hap en slokt de geitjes op. Bèèèè! Bèèèè! Maar er hielp geen moedertje lief tegen. Eén kroop er onder het bed en hilde zo zachies, zo zachies...'

Er zelf helemaal in, in de gruwelgebeurtenis, vergat hij het zusje, dat als een marmotje, met twee rose knuistjes naast haar hoofd, over de kleine mysteriedingen die elk kindje met zich mee in het leven brengt, lag te droomademen en hij zou misschien niet eens meer aan haar gedacht hebben, als de huisschel niet zeer nadrukkelijk, eenmaal, tweemaal en toen nog eens geluid had. In een wip was hij halverwege de trap naar beneden en zich op de zoveelste tree bukkend, zag hij drie heren voor de deur staan. De kleinste had een grote gebogen neus, een wegduikende kin en een brede mondspleet in een gewriemel van grijzende bakkebaardjes. De wolf in het prentenboek zag er precies zo uit, ook met een puntboord, ook met een rare das.

'Er is niemand thuis,' riep het ventje achter de deurruitjes en met stijgende beteuterings, nog kleiner dan anders, keek hij op naar de dreiging der zes spiedende ogen.

'Doe es open, jochie,' zei de wolf en met een lange, blauwigwitte nagel, tikte hij tegen een ruitje, dat er knorrend van op en neer ging.

'Ik mag voor me moeder niet open doen — me zuster en ik benne alleen thuis,' zei hij schrieltjes en zijn verwezen stemmetje stotterde de holte van het portaalte door.

Toen begon de langste meneer, die een houten pijp met een dopje tussen zijn tanden en kiezen met gouden verlengstukjes bekauwde, met benige vingerstompjes tegen de deur te kloppen en de wolf plette zijn voorhoofd zo tegen een ruitje om beter de gang in te loeren, dat zijn vel zo bleek werd als je vingers wanneer ze dood van de

kou waren.

‘Als je niet dadelijk opendoet, aap van een jongen,’ zei de wolf, ‘haal ik een smid en laat ik de deur opensteken. Zeg dat aan je moeder.’

‘Moeder is niet thuis,’ praatte hij huilerig en om er van af te wezen behinkte hij op zijn sokken de trap, deed de slaapkamerdeur achter zich op slot en hurkte weer in de leunstoel naast de wieg van de zuigeling. Maar de schel ging bezeten tekeer, aan een stuk door. Die rammelde, mokerde, ratelde, als hij het nog nooit in zijn hersens gekregen had. Rinkedeking! Rinkedeking! Nog krimmeneler dan wanneer de meneer van de zijden gordijnen ’s nachts zo laat thuiskwam dat zijn vrouw de knippen op de deur had gedaan en hem voor schandaal voor de hele buurt buiten liet schildwachten. Rinkedekink! Als vader er was, zouden ze niet het lef hebben beldeurtje te spelen. Die zou ze met hun drieën en met nog wel meer erbij, van de vlakte slaan. Rinkededink! Koude rillingen kreeg hij er van over zijn rug en straks maakten ze zusje ook nog wakker. Eerst dacht hij erover in moeders bed onder de dekens te kruipen, maar dan ineens kreeg hij de inval om het raam op te schuiven en ze nog eens op veilige afstand te zeggen dat ze terug moesten komen. ‘Schei je d’r uit met je trekken aan de bel!’ schreeuwde hij omlaag en nu loosde hij eindelijk ook de prop: ‘Als me vader komt, slaat ie je op je falie!’

‘Doe maar rustig open, jongen,’ zei toen een agent met witte handschoenen aan. ‘Ze zullen je niks doen.’

Nou moest het. Als een smeris het zei, moest het. Anders trok hij zijn handschoenen uit en ging je in de paternosters mee naar het bureau.

Trillend van angst, hakkelde hij de trap af en zo toen de deur openkierde, kwamen ze er in, alle drie, de wolf het eerst, toen de lange met de pijp, toen de derde, die tenminste zo fatsoenlijk was zijn voeten te veggen. Ze liepen naar de huiskamer en de een ging zitten in moeders stoel en die zei enkel maar: schrijf op, Jansen – een hangklok – een kast – een tafel – zes stoelen – een tapijt, twee bij drie – een kinderstoel. En toen keken ze in de slaapkamer en toen zei de kleine nog eens: ‘schrijf op Jansen – een ledikant – een kast – een tafel – vier stoelen – een wieg.’

— En toen begon Magdalena, gestoord in haar slaap, een keel op te zetten, of ze de drie indringers aan wilde vliegen.

En toen keken ze nog even in het keukentje, waar Piet hem goededag zei en legden een groot stuk papier neer en gingen de trap weer af en trokken de deur achter zich dicht.

‘Huil jij maar niet, zuster,’ suste het ventje. ‘Het was niks hoor. Ze benne alweer weg en hebben niks gemoerd. Wil jij nou wel es je mond houwen! Je mag niet ondeugend zijn. Zal ik je nog wat vertellen? Hebbie al gehoord van Kleinduimpie? Wat is er dan, zussie? Hebbie pijn in je buikie? Wat is er dan, me kleine schat? Wat scheelt er aan, moeders kindje? Zal moeder je een lekker warm kruikie voor je kouwe pootjes geven? Zal moeder dat, me schattekindje?’

Waarachtig, het kruikje was helemaal koud. Dat dorst hij rustig te vullen. Dat had hij al es tussen de dekentjes mogen leggen. Eerst het kraantje in de keuken opendraaien. Dan voorzichtig de lucifer, met je vingers uit de buurt en je ogen dicht. Pang, zeiden de blauwe vlammetjes. En nou de waterketel er op. Terwijl knoopte hij het wollen zakje, dat moeder zelf gebreid had, van het tinnen kruikje, dat hij ook wel eens in zijn bedje gekregen had, los, liet het lauwe water weglopen en erg tevreden met het spelletje, wachtte hij bij de aanrecht tot de ketel begon te zingen en het water rookwolkjes blies, als vaders pijp. Toen kneep hij keurig de gaskraan dicht, beurde de ketel van het stel — zwaar, hoor! — was me een vracht — en heet als het verroeste hengsel was! — en handig mikkend liet hij de dampende straal uit de tuit in de opening van het kruikje klukken tot het tjok was. Bezig met het opschroeven van het tinnen dekseltje, gebeurde het grote ongeluk. Want het kruikje, kwaadaardig heet, niet vast te houden, je vingertoppen schroeiend, buitelde als een tonnetje over het tafelzeil, en in angst achteruitstappend, betrapte hij de tuit van de op de grond staande, nog halfvolle ketel en het kokend water floepte in een bijtende, knauwende geul over het gezonde voetje. Ineens zat hij op de wasemende vloer, trok het been over zijn knie en begon in zijn eentje te huilen, omdat het zo gemeen gloeide en omdat hij bang

was voor het standje bij zo'n morsboel in het drijvende keukentje.

Het eerste wat hij deed was de dweil uit het gootsteenkastje halen en met snikkerige kreuntjes, niet goed wetend hoe hij zijn gebrande voet moest bewegen, sopte hij de plek en de lekstraaltjes in de emmer, tot het haast droog werd en je alleen nog maar de donkere moet in de planken en de keukenmat zag.

Het kruikje stopte hij in het wollen zakje, legde het boven het dekentje in de wieg en de trappen opstropmelend, zocht hij op zolder de weggetrapte toffels. Toen, dodelijk-wit, met blauwe kringetjes onder de ogen en het klamme zweet op zijn voorhoofdje door het weeë getrek van zijn voet in de te klein geworden pantoffel, ging hij weer bij het wiegje zitten en toen moeder en vader bedrukt thuiskwamen – het was bij de Rechter-commissaris geen mals verhoor geweest, want in ieder geval had vader koperdraad van de fabriek voor zijn radiotoestel gebruikt – begon hij opzettelijk hardop een verhaaltje uit een prentenboek op te zeggen, om ze niks van zijn ongehoorzaamheid met de lucifers, het gas en de ketel te laten merken .

'Is er niks geweest, grote schat?' vroeg moeder, blij dat alles in orde was – ze had geen rustig ogenblik gehad bij de gedachte aan de twee kinderen alleen thuis.

'Ja moeder, drie heren', praatte hij moeilijk, omdat de zere voet van zijn been weg scheen te knagen.

'Drie heren, voor wat?'

'Weet ik niet moe.'

'Grote god, kind, wat heb je? Voel je je niet goed?' vroeg ze, schrikkend bij het mager, geelbleek, vertrokken gezichtje.

'Ik heb niks,' trachtte hij te glimlachen, maar als ze hem niet opgevangen had zou hij zo van de stoel op de grond zijn gegleden.

'Man! Man!' gilde moeder.

En nu kwam vader, die het grote papier had gevonden en haast net zo bleek als het jongetje zag, er ook bij. En vloekte als een ketter.

O, o, wat was dat komiek, toen hij uit zijn flauwte bijdraaide, – draaide, want alles in de kamer kringelde, zwiepte als een tol, die te harde meppen van de zweep had gekregen, draafde in de rondte, of de speeldoos met de mallemolen, de paardjes, de clowns, met hun spierwitte snuiten en vuurrode balletjes op hun wangen en voorhoofd, pas door moeder was opgewonden en de muziek er hop-marjanneke in speelde. De lamp wiegelde aan het plafond en de kalken ornamenten krompen of ze naar beneden zouden bladderen. Je ging op en neer, dat je niet wist waar je je moest vastgrijpen, of je hoofd ondersteboven hing en je voet van gloeiende steen almaar een gat in de zoldering wilde trappen.

Vaders stem, die zo raardunnetjes klonk, of hij in een dichtgekuipt vat zat – Jan Huigen in de ton, met een hoepeltje er om, Jan Huigen, Jan Huigen – ze zongen dat je hart er bij klokte en het ijskoude zweet tussen de stekels van je haren siepelde – vaders stem zei achter de muren: ‘Koert, me jongetje, me schat, wat is er met je gebeurd?’

En dan antwoordde hij met naar binnen gekrulde lippen, die zo stijf aanvoelden als rolletjes leer en zijn eigen geluid klepperde dwars door zijn bevroren hersens: ‘Hupfaldera. Doe de deur dicht, want me haren waaien van me kop. Hupfaldera.’ En dan hoorde je moeder boven op het dak, bij Peerie en Meerie en de spreuwenmoeder met een worm in haar bek, angstigzachies huilen, aan een stuk huilen: ‘Ach lieve God, het kind gaat onder me handen dood! Koertje! Jongen! Wat is er me schattekind?’ – En dan zei hij met naar zijn tandvlees opgetrokken lippen, die haast niet in beweging te brengen waren: ‘Als je het dak stil ken houwen moeder en de schoorstenen niet zo dronken zwabberen, kom ik de trappen op. Hoor je me? Koeien... Waar schuil je dan?’

Moeder lag op haar knieën voor het grote bed en vader liet hem aan iets ruiken, toen hij uit zijn zatte slaap wakker werd.

‘God zij geprezen,’ zei moeder, en ze drukte zijn hoofd zo tegen haar bloes, dat hij de baleinen van haar corset voel-

de en haar tranen bij zijn oor op het kussen drupten. 'Waarom huil je, moeder?' vroeg hij, de kamer nu ook herkenkend. 'Hoe laat is het vader? O nee, je horloge is nog niet weerom, wat? Hè, moeder wat ben ik nat over me boddie. En gedroomd as ik heb, zo'n merakel. Nou ga ik me aanklejen.'

'Je leit,' zei vader toen en het flesje hield hij nog altijd bij zijn neus en perste de tranen in je ogen zo scherp als mosterd als het was. 'Je leit in je pakkie op moeders bed, jongen! Zeg ons nou wat er gebeurd is! Heb je ergens pijn? Ben je gevallen? Nou dan – we zullen niet boos op je zijn as je niet jukt.'

Met glazige ogen keek het kind van vaders bleke kop naar moeder met haar zondagse hoed. En omdat tegelijk met het bewustzijn de vlijmende, stekende schrijving van de verbrande voet feller nog dan straks, begon te folteren, biechtte hij hortend, bang voor verwijten en voor vaders zwijgen, wat er met de ketel kokend water gebeurd was en hoe hij de smurrie in het keukentje keurig met de dweil had geredderd. Toen wou moeder de kous uittrekken en zich haastig overtuigen of het erg was, maar het jong-ske gilte zo, dat de kous aan zijn voet vastgegroeid was, dat de vrouw, die door haar gloeiende tranen niks meer zag, de schaar aan haar man moest geven, om de boel voorzichtig los te knippen en het kleine pootje met het paarsrauwe vlees en de gezwollen witte bulten uit zijn gevangenis kwam.

'Daar heeft het schaap mee rondgelopen,' snikte de vrouw en misschien voor het eerst in haar huwelijk verweet ze, om haar dadelijk bij de slaafse geslagenheid van de man, spijt van te hebben: 'Dat kom er ook van als je in alles je zin doet, als je nooit vraagt, nooit overlegt en ik alleen voor de onplezierige dingen en de ellende meetel. Ik dorst ze niet alleen te laten! Kijk nou es an! Kijk me zo'n voetje es. Nou kan het schaap helemaal niet meer lopen.'

Vader zei niks. Er viel ook niks te zeggen. Want moeder hilde. Koertje lag met zijn hoofd in het kussen te grienen, omdat zijn been nou wel afgezet zou worden – was het niet met de schilleman gebeurd, die een heipaal op zijn bast had gekregen? – en de zuigeling, verschrikt door de ongewone geluiden, deed precies wat ze met de deur-

waarder en de getuigen gedaan had: ze gierde boven alles uit.

'Nou, nou!' trachtte de elektriciën te sussen en in zijn houdingloosheid – de dampen sloegen hem uit om dat van de jongen en het exploot van beslag – bukte hij zich over het hoofdje van het snikkende kereltje, dat hij tegen God en de wereld zou hebben verdedigd, waarmee hij gek was, dat hij geen sekonde zou kunnen missen – en met zijn ruwe, eeltige werkhand, streelde hij de blonde haren en het blote kuitje, zich de lippen bebijtend, om het zelf niet uit te barsten. Toen, omdat het hem te machtig werd, stond hij met een ruk van het bed op, stommelde de gang op en neer, smeedt de keukenkast open en een schone linnen doek aan repen scheurend, wikkelde hij het voetje in de sla-olie, die nog in het tranende flesje was. Moeder hielp en zei allemaal lieve, troostende woordjes: 'goed zo, schat-tejongen. En het was heel dapper van je dat je je zusje een warme kruik wou geven. En die voet is niks. Dat gaat in een paar dagen over. En nou mag je de hele dag in moeders bed blijven, met al je prentenboeken, hoor je? En als ik de deur uit ga koop ik nog zo'n mooi prentenboek voor je als je nog nooit heb gezien. Zo, nog een lappie en nou wat watten er om heen, dat er geen koud vuur bij kan komen, hè? Lekker, hè? Doet het nou nog pijn? Nee, hè? Me liefste, me grote, fikse jongen.'

En ze deed weer niks dan glimlachen, maar het was toch niet haar gewone lach, omdat haar ogen zo dik en rood en gezwollen waren, of ze voor vader uien gepeld had en de lucht van dat smerige goedje haar dwars had gezeten. Haar zondagse hoed ging in de kast en haar bloes met de koperen knoopjes hing ze netjes uit en met Magdalena aan haar borst kwam ze naast hem zitten, zo heerlijk dichtbij en met haar vrije hand hield ze zijn hand vast. Was dat fijn, ziek te wezen! De stomme voet, die op de keteltuit getrapt had, klopte wel of er nijldige dwergjes en kabouters onder het dek zaten, maar in het grote bed en moeder, die nou meer naar hem dan naar het kind keek – het was om er haasje-over bij te springen. Zalig! 'Ik wier inene zo raar in me hoofd, moeder,' babbelde hij na, 'toen jullie binnenkwamen, dat ik je niemeer zag... Wat je toch ken overkomen, watte? Eerst de schrik met

de wolf, die d'r in wou. Als hij an me zussie was gekomen, had ik hem het broodmes door z'n ribbekast gestoken.'

'Wie was er hier, jongen?'

'Asjeblief,' zei vader, haar het papier met het grote, rode zegel tonend.

'Wat kan ons dat schelen,' glimlachte ze, 'als wij en de kinderen maar gezond zijn, komt er de rest niet op aan' en ze haalde vader naar zich toe en gaf hem een dikke zoen op zijn olievingers en terwijl ze hem verschrikkelijk lief aankeek zei ze nog: 'Ik heb er daarnet niks van gemeend, schat. Al wat jij doet is goed, hoor je?'

Op het grote bed, om hem helemaal te verwennen, kreeg het mannetje-met-de-blauwe-ogen een boterham met hagelslag en een kroes warme melk. Vader en moeder dronken koffie in de keuken en praatten zo zachtjes, dat je dacht, dat ze er niet meer waren. Zusje sliep en buiten tjlpten de vogels. Met zijn vingers de hagelslagvezeltjes zuinig van het dek rapend, als ze bij het voorzichtig happen er toch zonder een geluid vandoor wilden gaan, lag hij te prakkizeren hoe dolletjes het was, als je lang ziek kon blijven, met je prentenboeken bij je en met moeder naast je. Nou deelde hij gelijk op met de ander, die moeder zo lang in beslag had gehouden. En moeder kwam om de haverklap binnen, pakte en vertroetelde hem en vergat in de wieg te kijken. Fijn. Het kon hem niks meer schelen of zijn voet lag te hameren. Hardop begon hij de verhalen te lezen, in een stemming om bij te zingen. Maar tegen de late middag, toen moeder bij hem zat te verstellen, werd, hij kribbig en humeurig, huilde hij om een kleinigheid, klaagde hij dat zijn tenen zo branden, wilde hij de windsels er af en toen moeder met vochtige ogen zei dat dat niet mocht, dat vader de dokter was gaan halen, schreeuwde hij het kleine meisje wakker, wilde hij geen dokter en met moeite kreeg ze het gedaan, dat hij niet zelf de repen linnen lostrok. Om hem stil te houden en af te leiden, vertelde ze het ene oude vertelseltje na het andere. Dan bleef hij rustig liggen en als ze in zijn blauwe, luisterende ogen keek, de ogen, die enkel schenen te leven om de wonderen uit haar mond te drinken en ze eraan dacht, hoe ze langzaam het allerheiligste tussen de lange, zijden wimpers had zien ontwaken, elk uur wat

anders, nieuws, aanbiddelijken en het mager gezichtje nu zo plotseling bloeiend en fleurig leek, had ze moeite om niet aan de deur te gaan staan, om te zien waar haar man bleef.

'Ik kijk hoe warm je bent,' praatte ze schor, want het zilveren kolommetjes liep wild boven bloedwarmte uit.

'Mag ik ook es zien, moeder?'

'Zeker, mijn jongen.'

'Ik zie enkel streepjes. Vertel es hoe het is.'

'Dat kan ik je niet vertellen, mijn schat.'

'Kan je zo heet worden, dat je net as water overkookt?'

'Nee jongen,' zei ze met kloppende slapen – ze zag enkel het dofglimmend lijntje, opgekropen tot bij de 39.

'Er loopt iets langs me rug, moeder. Nou ben ik zo koud. Stop je het dek in, moeder?'

Tien, twintig tellen lag hij stil, moeilijk hijgend en zijn gesloten ogen scholen zo diep in de kassen, zijn gelaat was zo wit, of de lamp tegen vale schaduwen in lichtte en op het punt was uit te knetteren.

'Nou is de slang van me rug weg, moeder. Nou voel ik me weer kiplekker. Zal ik jou en zussie een verhaaltje vertellen?'

Er was eens 'n moeder, net as jij, en die d'r dochttertje was gestorven...'

'Vertel liever wat anders, liefste schat,' drong ze huiverig aan – ze wist niet wat er bij het gekwijn van de lamp gebeurde – ze keek als een zottin naar de donkerste plekken van de kamer – telkens weer met over haar hoofd golvende, kilrijzende haren.

Was dat ook een dag geweest, een ruwe krankzinnige dag, met dat wachten beneden in het Huis van Bewaring, achter de ijzeren deur en het zenuwgevlam bij de gedachte, dat je doodeerlijke man misschien... – en de thuiskomst bij het schattekereltje, dat zijn pijn in had gehouden – en het dreigend schandaal, als de executie doorging. Nee, er waren tijden, dat je niet wist hoe van de mensen los te komen en alleen door de ogen van je kinderen in God bleef geloven.

Even woude Koertje onrustig. Dan hield hij drenzerig aan. 'Laat me nou uitvertellen, moeder. Het is zo'n prachtig verhaal – je weet het toch wel – van die moeder, die

haar dochttertje kwijt was, enne toen overal ging vragen of ze ook iemand gezien hadden, die met haar weg was gelopen? Toen kwam ze eerst een vrouw tegen en die vrouw zei: als ik je mooie lange haren af mag knippen, zal ik je wijzen waar hij met het kind na toe is gelopen. Neem u mijn haren gerust, als ik maar weet waar me kind is gebleven, zei de moeder. Toen nam de vrouw een schaar zo lang as me armen en toen vielen al de haren op de grond. Hij is langs de muur gegaan, zei de vrouw en ze vlocht van die moeder d'r haren een vlecht en je mot altijd de muur volgen, dan vind je de man met je kind, dat niet meer kan eten, niet meer drinken, niet meer praten. Toen liep de moeder langs de muur, maar toen kon ze niet verder, want er was een vaart met bliekies en scholletjes d'r in, en daar kon ze niet over. Ach veerman, zei de moeder, wil u mij asjeblief overzetten? Heit u centen, zei de veerman. Nee, zei de moeder, want de tijden benne bar slecht en me man is z'n betrekking kwijt. Als u mijn uw mooie zwarte ogen geeft, zei toen de veerman, zal ik u overzetten en u zeggen waar de man met uw kindje, dat niet meer spelen en niet meer kijken kan, heen is gelopen. Neem u mijn ogen, zei de moeder, as ik me kindje weerom krijg. Toen nam de veerman de ogen. Wat deed hij d'r mee, moeder? Moeder! 'Dat weet ik niet, jongen,' zei moeder en ze boog diep over de naald, die zijn steek kwijt was geraakt.

'Toen nam de veerman de ogen en toen bracht hij de moeder aan de andere kant van de vaart en zei, waar de lichies schijnen, daar woont de man. Maar dat waren allemaal dwaallichies.

Enne as je d'r dicht bij kwam, zag je ze weer veel verder. En de moeder kon helemaal niks zien, omdat ze haar ogen an de veerman gegeven had. Toen kwam ze een zieke man tegen, die zo ziek was, dat als je zijn hand aanraakte je zelf ook ziek werd en nooit meer beter kon worden. Ik zal u, zei de zieke man, ik zal u bij uw kindje brengen, dat niet meer horen en niet meer zingen kan, as u mijn handen wil verwarmen, want ik ben zo koud as Koertje, die z'n voet heb verbrand en ik klappertand net zo. Hoor je moeder, hoe me kiezen op en neer kennen dansen? Moeder! Voel me handen es, moeder!'

Ze hield haar ogen zelf gesloten en greep op de tast het kleu-me handje van het kind.

‘Ik zal, zei de moeder, uw hand verwarmen, als u mij bij m’n dochttertje brengt. Enne toen hield de zieke man haar bij haar hand vast, en trok haar mee de bergen op, maar ze werd zo moe, enne ze was zo ziek, dat ze niet verder kon en op een harde steen moest zitten. We benne d’r zei de zieke man. Enne de dwaallichies kwamen alle-maal dichterbij, enne toen zei de stem van haar doch-ter: Hier ben ik, moeslief en toen vielen er tranen uit d’r blinde, dooie ogen, enne toen vloog ze met de dwaallichies mee... Uit. Me vertelsel is uit. Nou weet ik er nog een, moeder. Luister je?’

Maar de huisdeur beneden werd geopend. En zo toen hij krakende schoenen op de trap hoorde, zei het kereltje geen woord meer, doodsangstig voor de meneer met de gouden bril, die moeder in de dagen toen Magdalena ge-bracht werd, drankjes en zalfjes had voorgeschreven. Vader boog nu ook over het bed. En de lappen werden van de voet afgenomen, zo zachtjes dat het geen pijn deed. En de gouden bril hing dicht op zijn grote teen, waarvan de nagel geknipt moest worden en de dokter be-keek het glazen staafje met het zilveren kolommetje en zei geen woord.

Toen moest vader foel-spiet met een papiertje naar de apotheek, en op de gang hoorde je hem zijn centen tellen of hij genoeg had en de dokter liet hem een hele poos op het glazen staafje zuigen, om te zien hoe warm het ach-ter zijn lippen was.

‘Als je nu stil blijft liggen en doet wat moeder je zegt, komt het van de week in orde,’ zei dokter, wachtend op de zalf en de zwachtels.

Maar zo héél gauw lukte het niet.

12

Nu nam moeder het er even van om haar zuster in Heer-len, met wie ze een hele poos niet goed was geweest, om-dat geloof met geloof moest trouwen, eindelijk weer eens een briefje te schrijven. De zon, oranje-rood, op het punt

heen te glijden achter een indigo wolkebergkam, zette het opgeruimd keukentje, met zijn proper geglim van emaille pannetjes, blikwerk en boven de kastranden monter glanzende borden en schalen, in zo een lekker badje, dat Piet, over zijn gewoontedoen heen, de roepende en zingende vogels buiten, met zijn fel geluid overblufte. Door haar moeheid, na het gesloof van de dag en de inzakking van haar zenuwen, was ze na de aanhef. 'Lieve, beste zuster,' die haar plots in sentimentele vertedering aan de jeugdjaaren, het meisjesdoen en de gestorven ouders terug deed denken, met een wilde, onevenwichtige uitbarsting begonnen te snikken. Het kropste haar zo allemaal en het kon je zo zalig verluchten, om midden in je gehuil, God die het alles zag, bij je gevoel van ellende, bij het schudden van je rug en het toewringen van je keel, als een kind, dat zijn weg kwijt was, deemoedig-hartstochtelijk aan te roepen. Maar nu schreef ze. Haar pen doopte in het flesje en als de inkt te dik werd, wreef ze de letters met een stukje vloeipapier na, om het er netjes te laten uitzien.

Lieve, beste Toosjel

Wees niet boos, en kop nou eens niet, dat ik je gelukwens bij de geboorte van Magdalena, onze kleine schat, eerst vanavond beantwoord. We hebben een boel narigheid ondervonden. Mijn hoofd stond er niet naar om je op mijn gemak te schrijven, en ik wou je liever niet met een klachtenbrief, want jij heb ook genoeg ondervonden, lastigvallen, maar je ben mijn enige zuster, en lieve Toos, ik moet mijn hart even uitstorten. Soms ben ik bang voor de toekomst en lig ik 'snachts wakker, omdat het ene verdrietige na het andere komt. Koert, die vandaag een los karweitje heeft, is zijn betrekking kwijtgeraakt. Misschien door zijn eigen fout, want hij is driftig. En dat zou nog niet het ergste zijn, als er op de fabriek niet gestolen was, en hij, ofschoon hij er net zo onschuldig aan is als ik, niet onder verdenking stond.

We zijn eergisteren bij de rechter-commissaris geweest, en die zei zelf dat het wel los zal lopen, want in de eerste plaats zijn er geen bewijzen, en in de tweede plaats is het gelogen. Toen we thuis kwamen, want ik was meegegaan, omdat ik zo vreselijk ongerust was had de huisheer, op-

gestookt door adders uit de buurt, — ik meen dat woord waarachtig, want wat hebben ze er aan een evenmens te bekladden en in het ongeluk te storten? — op de meubelen beslag laten leggen. En onze kleine jongen, die door Gods wil met zo'n zielige voet op de wereld gekomen is, had in zijn speelsheid een ketel kokend water over zijn gezonde voet gekregen. Ik zal het mezelf nooit vergeven dat ik de twee kinderen een uur alleen heb gelaten. Je mag dat als moeder niet, maar wie kon denken dat de jongen, die nooit iets onvertogens doet, op de inval zou komen om zijn kleine zusje een warme kruik te geven? Nu ligt onze jongen sinds twee dagen met lelijke koortsen, omdat de blaren aan het voetje opengegaan zijn en er vuil bij is gekomen. Ik heb geen hoofd meer, lieve Toos. Het is te veel bij mekaar. Twee nachten heb ik met hem rondgetobd en ik maak me er bang over dat ik mijn melk op die manier voor mijn meisje zal verliezen en dan ben ik nog verder van huis. Vroeger noemden jullie me Lachebekje, maar het kost je moeite om te blijven lachen, al probeer ik het voor mijn man en mijn kleine Koert, die geen pijn voelt als ik maar bij zijn bed blijf zitten en hem verhalen vertel. Ik wil je wel biechten, dat ik dikwijls niet weet wat ik vertel, en dat de tranen me dwars zitten, als het kind de vreemdste dingen zegt. Soms denk ik, dat we hem niet zullen behouden, en dat maakt me gek van verdriet. Want, nietwaar, lieve Toos, waarvoor leven wij mensen anders dan voor onze kinderen? Eerst als je onze leeftijd bereikt heb, besef je wat je je eigen moeder en vader tekort heb gedaan, en als moeder tob je telkens weer dat je je kinderen tekort doet. Toen ik gisteren boodschappen moest doen en Koert zo lang op onze zieke jongen en op het kleine dotje lette, ben ik voor het eerst sinds jaren de parochiekerk binnengelopen. En... de rest begrijp je. Ik dacht eerst dat hij er kwaad om zou zijn, want geheimen heb ik niet voor hem. Hij zei enkel: dat moet je voor jezelf weten. Zo staan de zaken. Ken jij geen middel bedenken, om ons te helpen? Al doe je het dan maar voor mij en voor de kinderen. Ik weet niet hoe ik er de volgende dagen moet komen. We zijn in geen Bus en de apotheker levert niet anders als boter bij de vis. Groet je twee jongens, die nu wel grote mannen moeten zijn, en

wees van harte omhelsd door je liefhebbende Riek.
P.S. Vanmorgen is de koorts iets minder.
Gister was het nog 39.2.

Zover klaar bleef ze met de penhouder tussen haar tanden aan één stuk piekeren of ze de brief, met zijn gebedel, zou wegdoen. Je kon het haast niet tegenover een zuster met wie je zolang overhoop had gelegen, die je het laatst bij een graf had gezien, en die jou toen zelfs geen hand wou geven, omdat Koert er bij was. Je kon het haast niet, maar het moest. Er was geen andere uitweg. En had Toos niet geschreven dat het haar voor de wind ging nou ze uitkering had als weduwe, en haar twee zoons in de mijnen werkten, en ze zo rijk hun brood verdienden?

Toen het omgekruld postzegeltje, in de warmte van haar zak tot een prulletje gekrompen, eindelijk op de enveloppe plakte, liet ze de deur even aanstaan, wipte ze over naar de brievenbus aan de overzij en schrok. De jaloezie van de slaapkamer, waar de kinderen sliepen, werd een eind opgetrokken. Dan was het zieke schaap al zijn leven opgestaan, liep hij te kreupelen, terwijl de dokter het zo verboden had. Hijgend van het krankzinnig hard lopen stoof ze de slaapkamer in, nog terwijl de jaloezielatten tegen de raamspinnen klepperden. Maar hij was met een vaart onder het dek geschoten en klaagde met angstige koortsogen.

‘Waarom?’ vroeg hij schor, zich inhoudend om het zusje niet wakker te maken, ‘ben je weggelopen?’

‘Akelig kind,’ zei ze, onthutst het dek opslaand om te zien of het verband niet verschoven was, ‘je weet toch dat je niet lopen mag! Moet je voor je leven ongelukkig blijven. Er zal niemand meer van je houwen – vader niet, zusje niet, ik niet – als je zo schandelijk te keer gaat. Mag je je moeder zo laten schrikken!

Ik heb je nog nooit een tik gegeven, maar als je het weer durft, krijg je een pak ransel van me, nare, nare, jongen!’ Ze zei het hortend, met de tranen in haar stem en met de reflexgebaren van iemand, die zich tegen een aanval verdedigt. Ze had hem kunnen slaan, nu de linnen zwachtels over de wreef waren gegleden en de wond onder het glimmen van de zalf rauwer en roder leek.

‘Je moet ons niet alleen laten,’ drensde hij, en het leek of zijn schorheid op zijn longetjes oversloeg, ‘ik heb je de trap af horen gaan, en de deur zachtjes opendoen, enne toen zee zij: moeder wil niks meer van ons weten – moeder is met vader het bos ingegaan – enne as je broodkruimpies achter je neersmijt om de weg te onthouden, vreten de vogels, vreten Peerie en Meerie de kruimpies op, enne dan weten wij de weg niemeer. Toen ben ik van de berg gesprongen om te zien waar je na toe was.’

‘Ach, me liefste schattejongen,’ troostte ze en haar boosheid helemaal vergetend, sloot ze hem in haar armen, en drukte ze het gloeiend hoofdje tegen zich aan. ‘Dacht je nou, dat moeder haar moederskinnie en het arme, kleine zusje zomaar aan hun lot zou overlaten?’

‘Waarom loop je dan stiekem weg?’

‘Omdat ik een brief aan tante Toos in de bus heb gestoken...’

‘Blijf je hier bij me zitten?’

‘Natuurlijk mijn schat.’

Kreunend, maar toch echt tevreden dat hij haar lieve hand mocht vasthouden, gleed hij in het hoofdkussen terug.

‘Nou zal ik eerst effe je stoute voet voorzien,’ zei ze, zijn tegenstribbelend vuistje kussend. ‘Heb je erge pijn?’

‘Er zat straks een heuse rat an me hiel te knabbelen.’

‘Dat heb je je verbeeld, vent,’ praatté ze, en het rilde haar rug langs. ‘Er zijn hier geen ratten.’

‘Welis, zei hij, zich prettig uittrekkend, omdat de enkele handen van moeder rond de omzwachtelde voet, de pijnen al deden vluchten. ‘Het was die grote kanjer uit het riool. Die met zijn snor en zijn naaldestaart, die met zo’n vaart langs de wallekant schiet. Hij zat zo lollig, moeder, met zijn voorste poten in de hoogte en een gouwen bril op zijn neus, dat ik onder dekens moest lachen, om zussie niet wakker te maken. Wat heb jij, verdorie, uitgehaald, zei hij...’

‘Je mag geen verdorie zeggen, schat, dat is een lelijk woord.’

‘En zij zegt het ook.’

‘Wie?’

‘Het Was-merakel van benejen.’

‘Je hoeft niet alles na te zeggen wat anderen voorzeggen, schat. Doe ik je geen pijn? En wat zei de brutale ratteman met zijn gouwen bril?’

‘Hij zei: wat heb je verdorie uitgehaald? – dat zei hij, ik

niet, moeder. Je ouders hebben je nog zo verbojen. Wie niet horen wil, moet voelen. Enne toen zei hij: doe de lappies met de boterolie uit het potje er af, dan zal ik es kijken. Je blijft er af, zei ik. Toen zei hij: je moet niet zo'n grote braniebek opzetten, want as ik dat nou ook doe, schreeuwen we samen de buurt bij mekaar enne dan is het donderen. Toen zei ik: het mag niet. Toen zei hij weer: alles mag. Ik steel as de raven, dat ik er scheel van zie, en niemand doet me wat. De kater van benejen, die het lommerdbriefje van je vaders horloge zo vuil toegetakeld heb, smeert 'm over de schutting as hij mijn in de smiezen krijgt. Al jouw prentenboeken ken ik net zo goed as jij op me duimpie. Zo, hou jij je voet nou es keurig stil as een grote jongen, die niet kleinerig is. Nou kijk ik door de glaasies van me brillehuis. Waar het nou zeer doet, zal ik de pijn wegknabbelen. Au! Au!

'Doe ik het niet zachtjes genoeg, jongetje?'

'Er trok een scheut tot in me heupen. Hè! Hè... Ik hou alles, alles, alles van jou, moeder. Jij ben me grote zuster en vader is me grote broer. Waar is me grote broer?'

'Die komt straks.'

'As me gebrande voet nou nog zieker wordt, wat gebeurt er dan, moeder?'

'Die wordt niet zieker – die wordt beter.'

'Maar as...?'

'Dan doen we er nog meer lappies om.'

'Waar hebben ze het been van de schilleman gelaten?'

'Ik begrijp je niet kind.'

'Die heb toch een heipaal op zijn boddie gekregen, enne toen hebben ze zijn been met een cirkelzaag afgezaagd. As ze het bij mijn maar niet proberen, hoor je moeder? O, mot nou weer het staaffie in me mond? Dat doe je zeker, dat ik niet langer zal klessen. Ik heb het door. En as ik hem nou stuk bijt? Dan ken je niemeer kijken hoe het fornuissie bij me van binnen brandt.'

'Dat zou ik niet doen, liefste, want dan zou je de glassplinters en het zilveren goedje, dat vergif is, in je maagje krijgen en dan zou je nog veel zieker worden, omdat we er daar niet met lappies bij kunnen. Zo, nou is je schattepootje fijn ingepakt en doet het geen sikkepit pijn meer. Nu vijf minuten niet babbelen en je lippen fijn om het staafje houden. Terwijl geef ik kleine Magda een schone luier.'

Handig als moeder het op het gevoel in de schemer deed, omdat ze de lamp niet wilde opsteken. Hiep, gingen de twee poppevoetjes de hoogte in – hiep, zag je de blote bibbels – hiep, ging de natte luier in de emmer – wat een last met zo'n kind dat niet droog wilde worden – hiep, deed moeder olie op een watje, – hiep, sneeuwde het uit de poederdoos, – hiep, kwam de schone luier, die moeder vouwde, of er een soldatestek van moest komen – hiep, haakte ze de veiligheidsspeld door de punten, dat je je hart vasthield of ze het wurm in haar benen zou prikken. Wat een beredering met dat mensgrutje. Dan hadden de moeders bij de dieren het heel wat gemakkelijker. Die trokken zich er niemendal van aan. Stel je voor dat het hondje van de kruidenier, die laatst zo om de kar van het Huizer visboortje, met haar vriend, de Kees met de mopsekop, heen had gedraaid, en die nou kindertjes wachtte, ook met natte en droge luiers aan de slag moest gaan, hahaha!

'Koertje, mijn engel, je mondje toe houden, anders kan ik niet zien of de koorts minder wordt.'

'Ja moeder,' en hap-hap, als de schol die geen asem kon krijgen, smakte hij zijn kurken lippen weer om de streepjes tot bij het glazen bolletje.

Nu werd zusje ingebakerd, pruttelde ze, omdat ze aan niks anders dan eten en drinken dacht, klonk moeders stem, waaraan je vast scheen te zitten, waarvan je elk klankje, elk fluisterinkje in het donkerste donker begreep, over de kuil van het andere bedje: 'Dag grote meid. Dag vrouwtje met je grote ogen. Steek nu maar je suikerduimpje in je mondje en denk heel, heel lief aan je zieke broer, dan is hij morgen weer beter. Dag. Dag. En niet huilen, hoor je. Ziezo, nou mag jij, mijn jongen, weer heel zachtjes praten, als ik het staafje uit je mond heb gehaald. En effe geduld, want moeder kan hier niet kijken.'

Bij het keukenraam – Piet verroerde zich al niet meer – die zat weggedommeld op stok – zocht ze het kwikkolommetje, dat in parelmoeren glimpering van het thermometerglas bijna niet te vinden was. Met haar nagel schoof ze streepje na streepje voorbij, tot haar hart bij het angstige 39.8 – stijgende koorts – zenuwwild klopte.

'En?' vroeg de electriciën, met een pakje van verrassing binnenkomend – als hij centen gebeurd had, moest er een

kleinigheid voor het mannetje-met-de-blauwe-ogen af – en toen hij, vlugger dan zijn vrouw, die nog trachtte te glimlachen, gevonden had, zei hij geen woord meer.

Zich alleen over het bed buigend, wond hij de papieren van het pakje en hakkelde met een stem, die vreemd donker klonk: ‘Dag mannetje, dag vaders kereltje. Nou raad je nooit wat ik voor je heb meegebracht! Niet schrikken hoor, want het leeft echt.’

Zachtjes wond hij de veer op, en ineens begon de witte muis als een razende in de waskom te tolleren – en piepen als hij deed – of de kater van beneden hem achterna zat. ‘Zeg je niks, mannetje?’ vroeg vader angstig, en zijn stugge vingers verknepen de wol van de deken, of hij zijn machteloosheid aan iemand wilde koelen.

‘Ik heb zo’n pijn, grote broer,’ klaagde het kind enkel. Aan vader, die een man was, dorst hij het beter te zeggen. Want mannen huilden nooit zoals moeders.

De volgende avond kwam er een telegram uit Heerlen: ‘Laat Koert hiër komen. Ik weet goed werk. Toos.’

13

Al had er in het telegram honderdmaal meer gestaan, zouden ze er geen hoofden voor gehad hebben. Moeder werd alleen witter dan een beddelaken, toen er zo laat, op zo’n ongewoon uur, en zo brutaal gebeld werd. En vader zelf verbouwereerd, niet op dat nijdig gerinkel ineens verdacht, keek moeder in de ogen – wat er aan de hand kon wezen, en of hij nog open zou maken. ‘Ik zal wel,’ zei ze, naar de trap gaand. Onder het licht van de lamp, hadden twee bleke gezichten, vermoeid door het getob met de jongen, in spanning door het geluid, het felle, opdringende, elkaar met een vonkende schrikschreeuw der pupillen, een meeluisteren der verstarde wimpers en een onthutsing der gelaatszenuwen, toegeroepen, dat het enkel dát kon zijn. Dát. Ze zagen gelijktijdig de tressen, de pet van de veldwachter, die met een erge boodschap kwam. Radiotelegrammen, had de electriciën zo dikwijls gezegd, zenden mensen, die elkaar goed van binnen kennen, elkaar elke sekonde, als ze hun ogen maar laten wer-

ken. Het begon als je elkaar in het grote Mierennest vond en het eindigde als de troebele mist van de Dood met zijn Radiotekens G.N. - goeienacht - zei.
'Goddank,' hijgde moeder, en haar hart klopte in haar keel.

'Ik heb moeten aftekenen - een telegram - van Toos uit Heerlen.' Vader schrokte de letters van het blauwe papiertje met het witte zegel, gromde alleen: 'Valt me niet in! Ik laat me zieke jongen niet aan zijn lot over.' En ze keken er niet verder naar om. Want boven het verschrompeld laken lag een gloeiendrood kinderbolletje, dat nog geen tien tellen geleden ziekelijk geel was geweest. Anders zou hij hebben moeten weten. Nou hield hij, klaarwakker, zijn ogen dicht, tevreden dat ze allebei bij hem in de kamer waren, maar te bekropen door verveling en moeheid om een mond open te doen.

'Ga jij nou slapen,' fluisterde moeder. 'Vannacht ben je ook haast niet uit je kleren geweest. Toe nou, liefste.'

'Nee,' zei hij. Er had hem nu niemand wat in de weg moeten leggen. Alles voelde hij vijandig aan. Het leek of er in de laatste weken een venijnige sater op zijn hielen zat, en er gluperig plezier in had hem geniepig aan alle kanten te pesten. Het kon je een poos voor de wind gaan, tot zich een vervloekte zwarte vlieg met je beetje leven bemoeide. Geen pijp had hij - had hij - sinds vierentwintig uur gesmoekt, - de hele dag was voorbij gegaan, de éérste dag zolang hij de radio-ontvanger geknutseld had, zonder dat hij onder de dakpannen naar de eindeloze geluiden was wezen luisteren. Voor zijn part stopten ze hem in het Rooie Dorp. Dan wist je waar je aan toe was. Hier popelde je als een nachtwaker, die snapte dat er onraad in zijn dadelijke buurt was, die schuifelstappen in het pand hoorde, en de judassen niet te grazen kon nemen. Gebukt onder de afgedekte lamp, zat hij, om zich een houding te geven, over het 'Leerboek voor ontvangst van Telegrafie en Telefonie' gebogen. De voorbeelden van het morsealfabet, de letters, cijfers en diensttekens dansten voor zijn ogen terwijl hij elke beweging in de omgeving van het bed oplette, elk gehijg van het kind als een foltering onderging.

'Wil mijn schat niet wat drinken?' vroeg moeder, bij het hoofdeind gebogen, 'wil moeders kind geen heerlijk glaasje

limonade? Wil mijn kind niet wat héél lekkers? Toe, jongie, zeg nou maar enkel ja of nee.'

Maar hij reageerde op niets, draaide zich kribbig af, en als ze zijn warme handje wilde nemen, duwde hij haar hand wrevelig weg. Dan hurkte ze houdingloos in de veilige schaduw bij het nachtkastje, en omdat ze niet zwijgen kon, begon ze naar de zij van de lezende man te bedelfluisteren: 'Leg dat boek nou weg, Koert. Je ziet er zo doodmoe uit. Als jij ook nog ziek wordt, weet ik me helemaal geen raad. We hoeven toch niet met zijn tweeën wakker te blijven.'

'Hè! schrok hij verdwaasd op. Hij was driekwart krankzinnig. Met zijn potloodstompje had hij al die tijd enkel morsecijfers zitten krabbelen en nog eens en nog eens aan een stuk de laatste stand van de thermometer 40.7 ... 40.7 Als ze hem niet gepord had, zat hij het vervloekte cijfer, dat zijn hersens niet met rust liet, nog met streepjes en streepjes, op de vrije rand van het boek neer te kladden. Vanmorgen was de dokter tevreden geweest, had hij een waternverband voor de infectie aangelegd, liep de temperatuur tot bij de 38.- terug, en met de late avond sprong het kwikkolommetje met een helse vaart de hoogte in. Een dier in nood kon het uitloeien, uitjammeren: een mens beulde de stenen klomp van zijn hersens af, sloeg zijn handen om de stekende gloeiing van zijn ogen, hield zijn gekreun in, om de stilte niet te verstoren. En als hij door de rose spleetjes van zijn vingers keek, zag hij haar, de lieve ouwe vriendin, die alles met hem meemaakte, maar nu, omdat ze niet oplette, dat hij haar bespiedde, zónder glimlach, met slap neerhangende armen, gevouwen handen, prevelende lippen, achterover leunde. Ze leek door de weerschijs van de lamp grijs geworden. Haar haren, onachtzaam geknot, slierden langs haar slapen en van haar omrande ogen trok een schaduw van vrouwelijk, ingehouden lijden naar haar uitsmartende, zachtjesbewegende mond. Toen maakte ze het teken van het kruis.

'Slaap je man?' vroeg ze, in tastende fluisterton.

'Nee,' zei hij, de belopen ogen recht op haar toe. 'Ik zag je bidden,' en omdat hij niet meer sprak, ging ze onhoorbaar op hem toe, kuste hem en als in schuchtere verontschuldiging, praatte ze dicht bij zijn oor: 'Ik wou dat jij

het ook deed, liefste.'

'Dat kan ik niet,' antwoordde hij stroef.

'Ga jij dan bij het kleine meisje slapen- - Ik heb alles al voorzien.'

'Nee,' gromde hij. 'Ik wil er bij zijn...'

'Bij wat?' viel ze hem hees in de rede.

'Bij- - bij - - bij hem, zolang hij zo ziek blijft,' zei hij, naar zijn woorden zoekend. En ze keken elkaar nu niet aan. Want één zat te jokken. En omdat je bij gejak altijd iets verkeerd of onnodigs doet, begon hij opnieuw met de vier korte, een lang streepje, de vijf lange, de twee lange, drie korte...

'Maak je niet ongerust,' sprak ze, een stoel naast de zijne schuivend, en dicht op hem leunend; 'dan blijven we samen een uurtje op.' Ze hield haar vingers door de zijne gestrengeld, glimlachte moeilijk, zei dat kinderen zo dikwijls hoge koortsen hadden, dat hij vandaag heel monter geweest was, en met de witte speelgoedmuis gespeeld en twee hele boterhammetjes, een met kaas en een met hagelslag had gegeten - - en toen zonder dat ze het merkte, sliep ze met haar hoofd op zijn schouder in, net als die avond aan zee, voor ze getrouwd waren, toen de branding vreemdfijn zong en het windje de schoongeregende, zilveren helmen als jonge duiven deed kirren. Hij, met het hoofd op de vrije hand, trachtte het boek te begrijpen. Als hij niet las, dutte hij ook in.

Maar de formules - de werking van zelfinductie - de wisselstroomweerstand van zelfinductie - de gearde antenne als condensatorkring - de eigen frequentie van een geleider - schemerden op hem toe, deinden in nevel - en er zich traag tegen verzettend, dommelde hij mee. Met zijn tweeën zaten ze in de lichtkegeling der lamp, twee mensen, die een ziek, erg ziek kindje hadden, en die, beiden in vreemde droom, toch als waakhonden de droge hijging in het bedje hoorden. Als de kinderadem even stokte, hielden zij onbewust hun adem in. Ze hoorden geen slagwerk van de grote scheepjesklok, geen voetstappen en wangerij buiten - ze hoorden in een land, waarin je niets pleegt te horen, een verre, kleine dorre zucht, die kostelijker tot hun leven sprak dan de wijde Nacht, met zijn sterren en stildrijvend maantje.

Wakker werden ze eerst 's morgens heel vroeg door het gesnor van de witte muis in de waskom. Als een bezetene wielde ze tegen de glooiing op, piepte of ze zo springlevend van onder de keukenaanrecht te voorschijn gesprongen, en nu spurtte, om er wat lenigheid in te krijgen. Vader en moeder, geradbraakt van het lome geslaap en gehangel in de ongemakkelijke stoelen, deden zo fris als hoentjes, nu de drukke kinderstem weer klonk, en de kalmerende thermometer, die er zelf schik in scheen te hebben, maar ook op de kop af 38 zei.

'Nou ben je weer een eind opgeknappt,' praatte vader, en met het potloodstompje tekende hij in het geheime schrift weer iets op...

'Hoe warm is het mannetje nou?'

'Dat is 3, enne dat is 7, enne dat 8,' knikte het ventje in zijn sas, en het garnalenwijsvingertje, blankgezogen – dat deed hij nog altijd, als hij in zijn slaap vergat dat grote jongens geen zuigelingmanieren hebben – volgde opgewekt de lengte der seintekens.

'Knap!' babbelde vader, hem op het bolletje zoenend, en ineens de ballast van de nacht kwijt, haalde hij met een falsetstem uit, of er geen vuiltje meer aan de lucht was, en terwijl moeder, met het allerzonnigste snuit van de wereld, Magdaleentje, die met knippende oogleden het geweld van de mannestem onderging, de borst gaf, stak hij zijn hoofd in de waskom, zo verschrikkelijk lang, dat moeder angstig toekeek en het vanuit de kom, waarin de muis geravot had, borrelde en plofte, of een motorschuit in de gracht lag, en niet in beweging wilde raken. 'Doe het nog es, grote broer!' vroeg het kereltje, in de handen klappend, en in volste bewondering over het vreselijk lang je adem inhouden. Dan dook vader opnieuw, en liet onder water zijn stoom los. En moeder zei met een gezicht van er-gebeuren-nog-ongelukken: 'Koert, manlief, schei uit! Er zal nog een ader springen, je wordt zo paars als een biet!' En het zusje, dat niks van dat harde belletjesblazen moest hebben, liet eigenwijs de tepel los, en zette een giltoeter op, of er een kinderdief uit een Spullewagen in de buurt loerde. Het was een morgen, om alles lekker vrolijk te bekijken. Er zat zegen in de lucht. Want Toos, uit Heerlen, van wie je het niet zou verwacht hebben, door het ge-

krakeel om het goddeloos huwelijk deed als een reddende engel. Na het telegram kwam een brief, niet door haar geschreven – dat kon je aan het schrift zien – en daarin zei ze dat ze een postwissel verzonden had, want de zilverbons in de brief sluiten, dorst ze niet. 'Ik kon,' schreef ze, 'wel gemakkelijk telegraferen over te komen, maar ik begreep wel dat je man geen centen voor de reis zou hebben. Ik heb kennis an de sjef-electrisjijn van de mijnen, en die heb me beloofd dat hij zun best zal doen, maar hij wil eerst kennis maken. Gelijk of niet? Laat hem dus komen en er fatsoenlijk uitzien. Bij mijn ken hij slapen en eten wat de pot schaft. Laat hij mijn een brievekaart sturen wanneer hij ankomt, dan zullen wij aan het station zijn om hem de weg te wijzen, want het zijn hier einden van belang.'

Eerst de volgende morgen, na alweer een nacht van zorg – tegen de avond kwam de koorts weer vuil opzetten – leefde je in duizend vrezen, – lag er een postwissel van veertig gulden in het portaaltje, en op de rand had Toos voor alle zekerheid geschreven: 'voor uw reis tien gulden, de rest voor uw schulden, maar rekent u er op dat ik leen en dat wij er zelf hart voor werken. Met achting uw dienstwillige schoonzuster Toos.'

'Nou ga je eerst een spoorboekje aan de kiosk kopen,' zei moeder, met een zalig gevoel van opluchting. 'Veertig gulden. God zij geprezen. We komen er wel niet helemaal mee uit de brand, maar de huisheer en je reis...' Gemelijk, kleintjes, plots futloos door het waken en het lange gepieker, liet de electriciën de postwissel uit zijn willoze vingers op het zeil van de keukentafel glijden. Het lag hem op de lippen, om dát wat hij vannacht in zijn stoel had zitten bedenken, uit te grommen. Hij verdraaide het, kón het niet. Als ze hem kokend soldeer op zijn knokels lieten druipen, zou hij geen kik geven, – maar nou, zo'n vervloekt end van honk, en, al was het nog zo laat, niet de sleutel in het slot kunnen steken, geen slaapkamerdeur voorzichtig als een dubbele schulp openkieren, geen 'dag vader, ik heb fijn geslapen en an je gedroomd,' een paar blauwe oogjes, om je op te kikkeren als je je te lammenadig voelde om een poot te verzetten – nee, nooit – al lag het geld voor het grijpen in de buurt van de Limburgse mijnen, hij liet het schaaap met zijn piñgezichtje geen dag alleen. Als een vrouw

van je hield, vergde ze het niet. Er zat nou toch al iets tussen ze, iets van de kerk, waarover hij, voor de huiselijke vrede, onder deze omstandigheden, niet uitpraatte.

Nors, humeurig, wiebelde hij met zijn voet. Gedwee van gebaar, zijn geprikkeldheid en weerzin voelend, bewoog ze in het keukentje, en omdat ze het ellendig vond, dat ze met haar angsten voor haar jongen, alleen in het woninkje zou moeten blijven, en wel half ried wat er in hem omging, drong ze niet aan. De grond onder haar voeten deinde op en neer, terwijl ze de hete bout over de luiers en poppekleertjes aanzette. Hij zat naar zijn schuddende voet te kijken. Zij boog, met ogen, dik van tranen over de kleuterkamisooltjes, truitjes en lakentjes, die ze in zo'n blijde verwachting gemaakt had. Toen, duizelig van uitgeputheid, ging ze er even bij rusten, en zei zwakjes: 'O, wat ben ik moel'

'Ik ook,' sprak hij ondeworpen. De stilte van het keukentje omspon hen. Het gas onder de bout, getemperd in blauwgroene peutervlammetjes, suisde — de kanarie schraapte zijn bekje tegen de tralies. 'Ik zou toch liever nog wat wachten, praatte ze in een mist voor zich uit, en haar stem kroop tegen hem op, of ze de plek, waar een onzichtbaar deurtje voor haar openstond, zocht. Het kereltje zal je zo missen.' — 'Enkel het kereltje?' vroeg hij, zijn beroerde stemming achter onnodige stugheid verbergend. 'Ach, liefste,' antwoordde ze, en als een kind, dat steun zocht, kwam ze op zijn schoot zitten. 'Wat doe je toch onaardig, terwijl ik te moe ben om aan iets anders dan aan jou en de kinderen te denken.' Ze klaagde niet verder, maar haar tranen trokken in zigzaglijntjes langs zijn gezicht, en omdat die er zijn, om elkaar in een sloom lentekeukentje wat erg liefs te zeggen, zei hij ook geen woord, en keek met volle ogen naar een waziggeel propje, naast het groenigbeslagen fonteintje in de kooi.

Van zolder haalde hij uit de gereedschapskist een verfomfaaid spoorboekje, en moest een kwartiertje de radio-ontvanger beluisteren. 'Hallo! Hallo!' Dat was de effectenbeurs, die de koersen aan de provincie opgaf. Keurig. Haast geen storing.

'Wij sluiten nu. Goedendag.'

'Grote broer,' zei het mannetje in bed, 'wat heb je daar voor prentenboek?'

'Dat is geen prentenboek, kereltje. Dat is een spoorboekje.'

'Moet je op reis?'

'Misschien, schattejongen.'

'Mag ik mee?'

'Jij mag mee. En moeder ook. En zussie. En Piet. En de witte muis...'

14

'Als u in mij geen vertrouwen hebt,' had de dokter gezegd, en de glaasjes van zijn bril wiegelde zo in het zonlicht bij het raam, dat twee roodpaarse balletjes elkaar achterna kieperden op de witte sprei, die altijd werd neergelegd, als de meneer met de glimmende pijpjes in zijn binnenzak op bezoek kwam. Zat hij stil, dan kon je zijn ogen door de blinkende scherfjes glas niet zien – leek zijn neus een bles door het gouden montuur, voor de twee als de lampekap zo rood doorschijnende oren, gespannen – bewoog hij, dan speelden de kringetjes krijgertje over de spreinopjes en liepen elkaar na tot op het blommetjesbehang...

'Als u mij niet vertrouwt, dan moet u niet op reis gaan. Vertrouwt u mij wél, dan kunt u er rustig tussen uit. Ik heb het flesje onderzocht, en er is in de verste verte geen gevaar bij.'

'Goed dokter,' zei vader. 'Dan neem ik morgen de eerste trein en dan kom ik met de laatste weerom. Want overmorgen is hij jarig, en daar moet ik bij wezen.'

'Dag dreumes! En niet eerder kopjeduikelen voor moeder het zegt,' zei de dokter – en even later hoorde je op de stoep páng-ratata-páng-ratata, omdat de stoomfiets, waarmee je minstens duizend zieke mensen en kinderen op één dag afreed en waarmee hij nog pas een hond in tweeën gehakt had, het natuurlijk verdraaide op asem te komen.

Het gaf die middag een hele bedrijvigheid. Want vader moest aan de overzij bij de burens met de gele ondergordijnen een elektrische verklikker achter de deur aanbrengen, omdat ze pas op klaarlichte dag uit het portaal een jas en een wandelstok met zilveren knop hadden gemoerd – de krenge, die hun poten niet thuis konden houden – en toen

nog een verklikker aan een ijzeren kast, waarin ze hopen centen bewaarden – wat niemand mocht weten, anders klommen ze de trap op om de boel boven óók weg te slepen! – en daarmee verdiende hij net bijtijds een dagloon – bijtijds, omdat er meer kosten op de huur gekomen waren dan de hele huur bedroeg. Je zou ze hardstikke dood slaan, zei vader en ze dan nog es hun ogen dichttimmeren. Moeder bleef fijn bij zijn bed, wies zijn gezicht en handen met groene zeep en boende zijn nagels – zonde voor de moeite – knap als je onder de wol smerig kon worden! – redderde de kamer – gaf het zusje, dat al begon te lachen, als je ték-ték tegen haar zei, de borst – en zat de sokken van vader, die er plezier in had knollen van gaten te verslijten, met zuinige steekjes te verstellen. Even, terwijl moeder in het keukentje bezig was, moest hij het ook proberen, kreeg hij de stopnaald met de wol door het netwerk langs de koffiekant, die van binnen zat, heen, en toen moeder de sok opnam, zei ze, of het haar verraste: ‘Gut, ik wist niet dat ik al zo’n eind was klaargekomen. Het lijkt of er kaboutertjes aan bezig zijn geweest.’ Dan moest hij achter zijn hand giechelen, hield hij haar voor de mal: ‘Er waren ook kaboutertjes, moeder. Een met een lange baard en een kouwe-aardappelneus en een met ogen als krenten.’ – ‘Gos, jongen, hoe is het mogelijk,’ zei moeder verschrikt en ze keek onder het bed en onder de wieg waar de merakels, die vaders hielen hadden dichtgenaaid, zo ineens gebleven waren. Ze had een soepbord met gort voor hem gekookt, en om hem bijster te trakteren, een paar centen dikke, bruine stroop, die zo kleefde als lijm, meegebracht.

Dat mocht hij zelf van de lepel in het bord laten zakken, als hij beloofde niet op het laken te morsen. ‘Van onderen!’ riep hij. En de stroop sukkelde als een uitgestoken tong van de lepel, hing in een onbeweeglijk kwakje, tot ze door de wasemende warmte van het bord lollig begon te koersen, in zulke dunne scharminkelstreepjes, dat je eerst een letter K van Koert en dan precies zulke figuurtjes als op een echte konfituurtaart kon tekenen. Maar je vingers zogen aan elkaar vast, en al mikte je nog zo sekuur, de lekstraaltjes, nog dunner dan de wol voor vaders sokken, wriemelden en taaitaaiden op zijn borstrok en het laken, en als je je bord, zo listig als de bromvlieg, die het in de smiezen had,

wanneer je hem het deksel van de suikerpot op zijn bast wilde laten glijden, op de bruine spinnewebjes schoof, om moeder je gekudder niet te verraden, klierde er dadelijk weer een draaikolkje op een andere plek naast de rand van het soepbord. En als je het met een wijsvinger probeerde uit te stuffen, kreeg je een gekliederhiel van rookwolkjes of er kaantjes lagen te smeulen.

‘Jongen, jongen,’ zei moeder, en ze verweet hem het ergste wat hem kon overkomen, ‘je zusje maakt niet zoveel luiers vuil als jij beddegoed.’ – ‘Dat flik ik hem niet, grote zuster,’ verweerde hij zich. ‘Dat lapt hem die verroest-eigenwijze stroop, die nooit wil zoals ik wil.’ Blij dat ze iets voor hem bedacht had, liet ze hem begaan. Als hij maar at. Zijn hele snoet zat al van het tussentijdse eventjes proeven vol. En voor hij begon te lepelen – met lekkers moet het zuinigjes langzaam – likte hij eerst het jampotje, met schraapzetjes schoon, en toen dat zomaar niet lukte, stak hij er zijn knuistje in, tot er geen bodem meer te bekennen viel. ‘Nou heb ik een snor, moeder, net als vader,’ zei hij eindelijk gort happend. Ze knikte, bezig het halfhemdje van haar man, die er op Toos’ verzoek ‘fatsoenlijk’ moest uitzien, te verstellen. Een hele verschoning had ze voor hem uitgelegd, met voor verrassing drie beste sigaren in een toetje, en een reep Kwatta met nootjes. De boterhammen voor de reis zou ze morgenvroeg inpakken. Goddank dat hij ging. Toos zou nog denken dat ze flessetrekkers waren, om wel de centen aan te nemen en stilletjes thuis te blijven. Maar als het lukte. Wat dan? Je boeltje, dat je stuk voor stuk gekocht had, met aan ieder ding de een of andere herinnering, aan een uitdrager versjacheren, ginder opnieuw beginnen, en eerst met een ziek kind en een zuigeling, de reis om te duizelen ondernemen? Ze mocht er niet aan denken. Hoe je je hoofd martelde, of je het zus of zo bekeek, je liep vast. En haar eigen schuld. Ze was door haar zenuwen heen geweest, toen ze de brief aan Toos in Heerlen schreef. Er was in zo’n grote stad voor een man die zijn vak verstond, toch ook nog een kans, als je geduld had. Nou ging het op de bonnefooi, op akelig-naar avontuur naar de mijnstreek, en eer ze hem in de mijnen zelf liet gaan, in die smerige gangen en holen onder de grond, met telkens in angst en beven zitten, of er niks zou gebeuren, verdeed ze zich liever. Naast haar kraaide de jon-

gen. Op zijn vuisten steunend, had hij zich uitgerekt, om zich in de overzijspiegel, boven het schoorsteenmanteltje, te bekijken. Het was een pan, om je een kriek te lachen. Het leek verdorie Hartjesdag. De stroop kleefde en klodderde tot bij zijn slapen – of het knechie van Sinterklaas hem bij zijn lurven door de schoorsteen getrokken had.

‘Zul je niet schrikken, moeder?’

‘Nee kind,’ zei ze, met haar gedachten bij heel andere dingen.

‘Boe! Boe!’ riep hij met een verknepen stem, en zo geheimzinnig, of er nog iemand in de kamer was. ‘Zijn hier nog stoute kinderen?’

‘Maar schat,’ knorde ze, de verwoesting op het laken en het Piet de Smeerpoets gezichtje nu eerst goed bemerkend. ‘Dat is helemaal niet lief van je, en je hebt natuurlijk weer niks gegeten.’

Hem geduldig een verhaaltje vertellend, het oude middel om hem te laten eten zonder dat hij het merkte, een verhaaltje van een jongen, die zijn bord nooit aankeek, en toen zo vreselijk klein als een vingerhoed werd en op straat door een boze hond opgeslikt, en in de maag van dat lelijke dier om moeder en vader en zijn zusje zat te huilebalken; met dat geen einde nemend vertelsel, omdat als ze ophield hij de strooplippen zonder een plooitje op elkaar perste, voerde ze hem lepel voor lepel, en haar hart kromp van angst, omdat ze hem nog nooit zo afschuwelijk wit en met zulke blauwe kringen onder de ogen gezien had. Het door koortsen vermagerd snuitje leek door de aangebakken stroopstriemen bijna wezenloos verdord, en toen hij na zijn uitbundigheid van nog geen vijf minuten geleden, willoos en dodelijk vermoeid achterover zakte, en geen lust had de prop gort, die hij luisterend achter zijn kiezen gesmokkeld had, te slikken, was het of er een gehavend, door een vreemde ziekte beslopen hoofdje, op het kussen lag.

Vader, die laat thuiskwam – het had niet glad gezeten om de alarmschel aan de brandkast van die mensen zó handig te verstoppert, dat het niet in de smiezen liep, en dat ze de schel met een heveltje achter hun bed konden in- en uitschakelen, had in de keuken voor hij zijn warmgehouden prakkie bikte, woorden met moeder. ‘Neel!’ hoorde het ventje zeggen, en moeders stem klonk zo spijtig of vader haar pijn

deed. 'Nee, nou niet, schat. Dat vind ik naar.' – 'Wat zeur je,' zei vader driftig, 'je kunt je zo'n boel verbeelden.' – 'Ik verbeeld me niks,' zei moeders stem weer. 'Ik zie het aan je ogen. Waarom doe je het als je weet dat ik er verdriet van heb? Nee, nou niet! Alsjeblief niet. Ik hou niet van je als je zo'n lucht bij je hebt.' – 'Dan niet!' zei vader, en omdat het verder stil bleef, voelde je achter het schut dat ze iets hadden. Even later – zó gauw kon hij de hutspot met het reepje spek niet geschrans hebben, kwam vader naast hem zitten. 'Dag grote broer, ik heb erreg an je verlangd!' – 'Zo, mannetje-met-je-blauwe-ogen,' zei de electriciën, zich over het warme voorhoofdje buigend en er een kus op gevend. De kleine handjes grepen om zijn nek, en twee kurkige lipjes zochten een zacht plekje op de behaarde wang. 'Je ruikt naar benzien, grote broer,' babbelde het kind, met zijn neusje de grote man besnuffelend. 'Begin jij ook al' viel de electriciën wrevelig uit. Maar dadelijk had hij er bij de verbaasde ogen van het jochie spijt van. 'Heb je je bord leeggegeten vader?' – 'Nog niet. Ik heb geen trek.' – 'Wat zag moeder aan je ogen?' – 'Niemendal,' praatte de man er overheen. – 'Wat wou ze dan niét, wat jij wél wou?' – 'Moeder denkt...' ontweek hij, maar subiet hield hij zich in. Het was geen praat in de buurt van de luisterende schatteogen. 'Moeder is een klein beetje boos op me.' – 'Dat ken niet,' antwoordde het kereltje, 'da's klessen hoor! Ze heb je halfhempie verستeld, en knoopjes an je flanelletje gezet en twee paar sokken gestopt en je zondagse pak met benzien schoongemaakt – dàt zal die stinkende lucht zijn, grote broer, en drie pannetellaas met een stuk sjokola tussen je zakdoeken gelegd – niet zeggen hoor, dat je het van mijn weet – en je andere schoenen zó met de borstel gehengst dat ik me erin spiegelen kon. Ik heb vanmiddag een snor en een baard geplakt, broer! Ik zag eruit as de nikker, die zich met sunlicht wou wassen! Ik moest zo lachen, zo lachen, dat ik er krom van trok. Zal je nou gauw je bord leegeten, of moet ik grote ogen opzetten? Waar zit moeder?' – 'In de keuken.' – 'Jok je niet?' – 'Nee, mannetje,' – 'Waarom komt ze dan niet hier? Je zegt me toch altijd samen goedenacht?' – 'Dat weet ik niet, mijn eigen, lieve schat, mijn dot, mijn alles,' gromde de man, en plots greep hij het kind onstuimig in zijn armen en pakte en knuffelde hem dat

het ventje Au! riep. — 'Is ze hèus boos?' — 'Dat weet ik niet.' — 'Ach, je weet het wel, maar je wil het niet zeggen! Mooi hoor! Moeder! Grote zuster!' schreeuwde hij ineens naar de keukenzij toe. — 'Wat is er, mijn jongen?' vroeg moeder, dadelijk ongerust in de deuropening. — 'Ben je boos, moeder?' — 'Welnee, mijn kind,' zei de vrouw, 'hoe kom je erbij?' — 'Geef me dan een dikke pakker en geef vader een hele dikke, en breng zijn bord hier, dan wil ik wel es zien of hij niet eet.' Glimlachend legde de vrouw haar arm om zijn rug en kustte hem zo zachtjes als zij het alleen kon, toen nam ze het stugge hoofd van haar man in haar handen, keek hem in zijn ogen en zoende hem op zijn voorhoofd. 'Dat is geen goeie,' zei de jongen ontevreden. 'Zo zoenen jullie mekaar nooit!' — 'Is het zo beter?' vroeg moeder stil — er was alweer een geheim dat hij niet mocht weten — en nu drukten haar lippen op de mond van de man, die na zijn karwei iets tegen zijn gevoel van diepste beroerdheid had gedaan, wat hij sinds de geboorte van zijn zoon nooit meer geprobeerd had. — 'En nou je bord hier leegeten!' zei het kereltje. 'En dan zal ik je een verhaaltje vertellen van een grote broer, die zo klein werd als een vingerhoed en door een hond opgeslokt werd, omdat hij zijn eten liet staan.' — 'Asjeblief,' zei vader, en om te tonen hoe gehoorzaam hij was, stak hij happen op zijn ijzeren vork en schrokte hij zo, of er een pakhuis achter zijn tanden gebouwd was. En dat met zijn linkerhand. Met zijn rechter hield hij de vingertjes vast, die nog kleefden, al had moeder ze nog zo'n beurt met water en zeep gegeven.

Vroeger dan anders werd de lamp uitgedraaid, omdat het morgen met de reis een dag met een verlengstuk zou worden. Koert sliep gelukkig aan een stuk door — zalig, dat hij zo weinig koorts had — maar de twee grote mensen vochten met hun vermoeidheid, tobden over dingen, die de nacht nog logger van bezwaardheid deed lijken, en lagen in onrustige luistering of het wekkertje bij de witte muis in de waskom wel op tijd zou aflopen. Vóór het vinnige schelletje rinkelde was moeder het bed al uit, want Magdaleentje, het eerst wakker door het gestadig gerikketik, kreunde drenzerig, en eer ze het na die aanloop, die moeder kende, tot een keelopzetten gebracht had, lag ze al aan de borst en droeg vader, voorzichtig op zijn blote voeten lopend, om zijn tenen

niet gemeen tegen de drempels te stoten, het wekkertje aan zijn pink, het keukentje in, waar hij zich meteen onder de kraan een beurt gaf, om de jongen door zijn plassen en proesten niet zo wanhopig vroeg te porren. Met zijn schoon halfhemdje en zijn gespikkelde dasje zag hij er uit als een heer. En terwijl moeder met haar blote voeten in zijn tapijten sloffen, thee zette en zijn boterhammen met geraspte kaas en een hardgebakken eitje, in het zeiltje wikkelde, trok hij een paar grijze haren uit zijn kuif en haalde hij zijn nagels met een lucifer uit, om Toos, die op alles en nog wat lette, geen pleziertje te gunnen. Toen in plaats te eten float hij een sentimenteel deuntje, en voorzag de kanarie, die voor moeder te hoog hing, van een schoon fonteintje door het met de theeblaren uit het zeefje zò kalm en handig te schudden, of hij van binnen niet van de zenuwen verging. Zij, bleek, hoofdpijnachtig, zou hem anders gezegd hebben dat hij zijn goeie kleren aanhad, dat het water in de gootsteen tegen zijn manchetten spette, maar ze voelde dat hij dat onnodige deed, omdat hij niks wilde laten merken. 'Je zal je trein verzuimen, schat,' zei ze haast schuchter, en omdat hij naar het kleine horloge aan zijn pols keek, zuchtte ze: 'wat jammer, hè, dat je remontoir net nou in de lommerd staat.' — 'Ja,' zei hij, klaar met het fonteintje, en float weer. 'Fluit niet liefste,' vroeg ze, 'ik stik in mijn zenuwen.' Toen hield hij zijn mond, dronk thee, liep de trap naar het zolderkamertje op — waarom wist hij zelf niet en verzette de schakelaar van de antenne, van de binnenleiding naar de aardplaat, als er onweer mocht komen. Dan, de vuisten grimmig ballend, keek hij naar het zonnelichtplassende daktuimelraam en bebeet zich de lippen. Hij ging naar Heerlen omdat het niet anders kòn, maar er hing een loden blok aan zijn benen — er wrong een woedekrop in zijn keel en de aderen zwollen in zijn nek dat, als de reis lukte, het hier in het oude, lekkere, ingeleefde woninkje een afbraak zou worden — dat ze als landverhuizers met hun beetje rommel op hun rug zouden moeten verkassen, dat de kinderen... En met een uitbulking van zotte razernij, keilde hij de stoel tegen het houten schot of hij een vijand met houvast te grazen had. 'Wat gebeurt er?' vroeg moeder angstig de trap opschuifelend. 'Niks', zei hij, zich voor de ogen van het beste wijf van de wereld schamend. 'Er viel een

stoel ondersteboven – ik heb de antennedraden voor onweer uitgeschakeld.’

Zo wild van gebaar als hij boven geweest was, zo omzichtig als een poes tussen porselein bewoog hij geen minuut later in de slaapkamerschemering. Naar Magdalena in de wieg, met een zuigduim in haar mond, keek hij zoals een man, die een gezichtje nog niet in zijn ziel omsloten heeft, naar een zuigelingetje kijkt. – aan het slapende kereltje, dat met een oude negerpop naast zich lag, zogen zijn ogen zich vast, of hij een reis rond de wereld moest maken. Zij, nog altijd met haar blote voeten in zijn toffels, liet hem uit tot bij de benedendeur. ‘Je moet me dat van gisteravond niet kwalijk nemen,’ zei hij, nóg eens afscheid nemend. ‘Ik voelde me zo belabberd als een hond.’ – ‘Ga nou, schat,’ antwoordde zij, ‘en niet uit de trein springen als hij nog niet stilstaat, en als er wat tussenbeide mocht komen, dan zend je een telegram!’ ... ‘r komt niks tussenbeide,’ zei hij stellig. En terwijl zij op de onderste traptree eventjes met ogen vol waterlanders bleef zitten, stapte hij stevig aan, het beeld van het slapend mannetje met de negerpop in zijn brandend-leeg hoofd.

Maar op kleine Koerts verjaardag zou hij niet present zijn. Er gebeurde iets heel onverwachts.

15

Er moest onweer in de lucht zitten, zo vermoeid als moeder zich voelde, terwijl ze het keukentje redderde, de luiers een sopje gaf en de daagse bezigheidsjes, die haar anders zo vlot lukten, met over elkaar struikelende bewegingen, verrichte. En vreemd lang als de kinderen sliepen. Anders om deze tijd lag Magdaleentje klaarwakker, zat haar jongen hardop te redeneren. Nu was er een hitsende stilte om haar heen, een stilte beneden en in de buurt, of mensen en dingen te loom waren om zich met elkaar te verstaan. Op haar kousen liep ze de trap op, wipte met haar hoofd het zolderluik omhoog, om het natte linnengoed aan de lijnen uit te hangen. Daar, op de door Koert getimmerde kleine werkbank, stond het speelgoed van de man, en op de tafel lagen nog wat prenteboeken van het kind. De omgesmeten

stoel, in een hoek gekwakkeld, miste een paar sporten. Die kon zo niet omgevallen zijn. Wat had hem bezielde? Wat? Nu stond ze op de zitting te wiebelen en klemde de lakentjes, slopen en luiers om de touwen. Achter de dakpannen klonk het verre getjilp van de vogels. Die van het spreekwennest, de vriendjes Peerie en Meerie, van de zieke schattejongen, waren al uitgevlogen. Als je schuin door het daktuimelraam keek, zag je de onderkant van de schoorsteen met de opwippende pan en de gehavende strootjes van het nest, en als je...

Haar hart bonsde ineens, haar adem schroefde vast. Of het de schaduw was, die als een zwarte vlerk langs het dak sloeg, of iets anders, dat haar huid met kleumheid behuiverde – of ze iets aanvoelde of iets onhoorbaars gehoord had – of dat het er allang geweest was, en het eerst nu en hard en zonder waarschuwing tot haar doorrumoorde: er gebeurde iets, er brak een ruit, er vlamde een knetter-schreeuw, er kolkten stemmen in een grommende geluidswarreling, er schuifeldreunde het wilde gedraaf van voeten op de keien en stoepen. Waarom ze het deed, en hde ze het gedaan had, en welke stuipangst haar zwiepte – ze herinnerde zich er later bijna niets meer van – het zolderluik dompte achter haar dicht, de traptreden, de leuning, het loppertje zwenkten onder haar vluchtende voeten – ze hijgde de slaapkamerdeur open, met een dreunende smak, zag het blonde slapende hoofdje van haar jongen – beging de krankzinnigheid om ook nog in het wiegje te kijken, huilde haast van plezier, dat zij er niks mee te maken had, toen duizelig door het gehamer in haar hoofd, ging ze er bij zitten, en lachte om haar zenuwgedoe. Maar dan, in een nieuwe angstbesluiting – of er iets met haar man kon zijn, holde ze de benedentrap af en stond op haar kousen op de stoep. Goddank, goddank, nee. Het raakte haar niet. Een oploop bij de overburen. Ze hadden een raam van de eerste verdieping met zo'n geweld opgeschoven, dat de grote ruit in brokken gesprongen was en de scherven erbij hingen. Altijd ruzie en mot bij die mensen, die de weelde van hun in de oorlog verdiende centen niet aan konden. Of hij mocht er niet in, als hij het met zijn vrienden en vriendinnetjes te laat had gemaakt, of zij kermde de burens bij elkaar, als hij in zijn dronken buien als een halvegare tekeer ging. Vandaag wa-

ren ze wel vroeg met elkaar bezig. De huisdeur stond wagenwijd open en warempel twee agenten moesten de mensen, gelokt door het breken van de ruit, op een afstand houden. Als haar zo iets overkwam, zou ze niet meer in het openbaar durven komen – hoe had ze zich niet dodelijk ellendig gevoeld met die rijksveldwachter met zijn papieren, met die deurwaarder van de huisheer... en van dat slag, die er een auto op nahielden, werd alles door de vingers gezien. De barbier, de kruidenier, de slager, de burens van rechts en links, kletsten met elkaar, of er een moord gebeurd was – nou kwam de benedenbuurvrouw, nog met een boender in haar hand, er ook nog bij, en een ijskar van de Brouwerij stopte, en boodschappenjongens sprongen van hun fietsen – ze zou het strakjes wel horen, wat er aan het handje geweest was – op haar kousen bleef ze niet hunkeren.

‘Dag moes, dag grote zuster,’ zei het kereltje, dat al een paar maal geroepen had, en moeder nu eindelijk in het portaal hoorde; ‘Ik heb zo fijn geslapen, zo verschrikkelijk fijn, dat ik je helemaal niet heb horen opstaan. Zit vader in de keuken?’

‘Nee, mijn liefste,’ zei ze, hem een ogenblikje als een héél klein jogje in haar armen nemend – lang kon ze het niet, omdat hij zo zwaar was –

‘Nee, moeders kind, vader is al aan het werk en komt vanavond terug.’

‘Mooi is dat!’ verweet hij, ‘om weg te gaan zonder me goeie-dag te zeggen. Dat doet hij anders toch nooit. Wat zijn dat voor manieren!’

Even moest ze om de grotemanstoon lachen – toen hem op haar schoot koesterend, legde ze de koortsthermometer aan, en in de vertedering van haar ziel, nu hij zich aan het allerzaligste spelletje van net zo klein als zusje te wezen, tegen haar aanvleide, en de zuigelingengeluidjes van Magdaleentje nabootste, sloot ze haar ogen, om het vermagerd bleek jongenssnuitje, met de blauwe striemen onder de wimpers, en de bijna zwart lijkende koortslipjes niet te zien.

‘Nou ben ikke Magdaleentje, moeder.’

‘Ja, mijn jongen.’

‘Nee, nou mag je geen jongen zeggen – nou moet je kleine meid zeggen.’

‘Ja, mijn liefste, kleine meid.’

‘Waarom kijk je me niet an?’

‘Omdat ik zit te denken.’

‘An wat denk je dan?’

‘Aan jou, schattejongen.’

‘Je mag toch geen schattejongen zeggen.’

‘Goed, kleine meid, ik zal het niet meer doen.’

‘Als je je ogen dicht houdt, speel ik nooit meer met je, hoor je.’

‘Dan doe ik ze dadelijk open,’ glimlachte de vrouw.

‘Waarom heb vader zijn goeie pak angetrokken, as hij moet werken, en waarom heb hij zich midden in de week verschoond?’

‘Dat weet ik niet, kleine meid.’

Fijn dat ze zich nu niet vergiste – fijn dat je nu ook lag als het kind-zonder-haar.

‘Wou hij die drie pannetellaas niet van je aannemen?’

‘Hoe kom je daar op schat?’

‘Je moet niet schat zeggen – ik ben Magdaleentje. – Ze leggen toch achter je op de tafel. Alle drie, en de kwattareep met nootjes legt er ook nog.’

‘Wat jammer,’ verpraatte de vrouw zich, ‘wat zal hij ernaar zoeken in de trein.’

‘In de watte? Mag je jokken? Je zee toch... Wat kijk je nou? Wat heb je moeder? Sjonge-sjonge, wat maken ze buiten een heibel. Er wordt er zeker een opgebracht.’

Je hoorde het in de kleine slaapkamer, dat het met de herrie nog lang niet afgelopen was. Ze babbelden en schreeuwden door elkaar, net als toen, toen er een vent in de gracht aan het zwemmen was en het verdraaide eruit te komen. Het was me een pan geweest met de politie, die hem in een roeiboot achterna had gezeten, fot ze hem onder de brug te pakken hadden en hem met zijn spiernakende boddie in de schuit sjeesden.

‘Dat is al zijn leven de italiaanse schoorsteenveger, moeder – die met zijn sik en zijn schele ogen, die van de wallekant is gedoken.’

‘Stil jongen,’ schrok moeder. De bel doorrinkelde het holle portaaltje en het geroezemoes buiten leefde zo vinnig op, of ze beneden in de woning waren. ‘Blijf effe héél stil liggen,’ maande ze, hem voorzichtig onder het dek schuivend, ‘an-

ders breekt het staafje – zal je, schat?’

‘Je moet kleine meid zeggen, anders versta ik je niet, hield hij het gestoorde spelletje vol, terwijl zij al angstig-nieuwsgierig boven aan de trap de buitendeur opentrok. Wat dat nou moest, al die mensen van de overzij, ineens op hun stoep? De buurt leek vanmorgen bezeten.

‘Is je man thuis, juffrouw?’ vroeg een stem, en een heer, die de deur half achter zich dichtduwde, om de kijkers te weren, zette zijn ene voet op de trap, of hij boven moest wenen.

‘Moet u hier zijn?’ vroeg ze, in plaats van te antwoorden – het schemerde haar voor de ogen – of er misschien toch – of er een spoorwegongeluk...

‘Ik vraag of je man thuis is,’ herhaalde de stem, en nu duwde ook een tweede brutale de deur open. ‘We zijn van de politie – er is vannacht aan de overzij ingebroken.’

‘Allemachtigste,’ sprak ze verdwaaasd. ‘Nee, me man is op reis.’

‘Mogen we boven komen?’ vroeg de tweede, en zonder op antwoord te wachten, schoof hij de trap al op.

‘Gaat u zitten,’ zei de vrouw van de electriciën vriendelijk, en, helemaal opgelucht, bood ze de twee stoelen in het keukentje aan.

‘Dank u, we kunnen het zo wel,’ weerde de eerste rechercheur af: ‘We komen om informatie. Uw man heb gisteren twee verklikkers aangebracht bij de mensen aan de overzij; een aan de buitendeur en een aan de deur van de brandkast zelf. Weet u daar van?’

‘Zeker,’ zei ze, het verband niet begrijpend.

‘En vannacht is de brandkast leeggehaald. Is hij hier of is hij hier niet? Hoe kan hij ineens op reis zijn, als hij nog gistermiddag tot kwart voor zes met de karwei bezig was?’

‘Vanmorgen vroeg is hij naar Heerlen vertrokken.’

‘Waarom naar Heerlen?’

De een had grijze, de ander bruine ogen, en ze keken haar allebei aan, of ze de antwoorden uit haar duim zoog. Het deed haar beledigd en driftig uitvallen.

‘Wat gaat u dat aan?’ vroeg ze. ‘Wat heb me man met die rommel te maken?’

‘Nu moet je geen toontjes aanslaan, juffrouw,’ zei de rechercheur, die het eerst aan de trap gevraagd had. ‘Daar schiet

niemand mee op en jijzelf het allerm minst! Hoe kalmer je antwoordt, hoe eerder je van ons af bent. We doen enkel onze plicht met te informeren. Wat moet hij in Heerlen?"

'Een betrekking zoeken,' zei ze geïntimideerd, en voor zijn logica voelend: 'Vanochtend met de eerste trein is hij naar Sittard vertrokken en me zuster en me twee neven zouden hem in Heerlen aan de trein afhalen.'

'Hoe laat is hij gistermiddag, toen hij klaar met zijn werk was, thuisgekomen?' vroeg de tweede rechercheur, die met het brutale gezicht en de rode snor. Hoe had ze kunnen twijfelen! Het lag er met soeplepels bovenop dat ze met stille smerissen te maken had. Maar nu scharrelde ze zelf en zonder dat ze het wilde, met haar antwoord. Ze hadden er niet mee nodig, dat Koert, buiten zijn gewone doen, een paar borrels was wezen pakken.

'Hoe laat hij thuis is gekomen,' herhaalde ze, om zich te bezinnen. 'Nou, dadelijk natuurlijk.'

Ze voelde dat ze een kleur kreeg, dat ze haar niet geloofden. 'Was hij dan om zes uur weer thuis?' vroeg de brutale, een aantekening in een ezelsorenboekje makend, zonder haar aan te zien.

'Ja,' jekte ze raak. Het ging hun niet aan, dat er woorden gevallen waren, omdat eerst bij half negen weerom komen en het ruiken naar afschuwelijke jenever. Het was vuil genoeg dat ze met wantrouwige gezichten over haar stonden, terwijl zij het voor de lieve God kon verantwoorden, dat hij het huis niet uit was geweest, en vanmorgen zielig en met verdriet voor haar en de twee kinderen op reis was gegaan.

'Juffrouw, je liegt,' zei de eerste rechercheur bot. 'En we moeten ons zelf overtuigen of hij al of niet thuis is en hoe de vork in de steel zit.'

'Gaat uw gang,' zei ze mat. 'Als u me zieke jongen maar niet aan het schrikken maakt en me kleine meisje laat slapen.'

De duizeling, waarvan ze nu al een paar keer last had gehad, overviel haar weer - wat was het om bij te grienen, dat ze voor de tweede maal in de buurt in opspraak raakten, dat er een politieagent in uniform voor de deur stond, dat de stilten, zo van het huis met de zijden gordijnen, met die spektakelmakende mensen in de straat, waren overgelopen,

dat ze zelf had gejoukt en nu nóg eens wantrouwen moest ondergaan.

‘Alsjeblief,’ praatte ze onwillig, en enkel aan het kereltje met de thermometer onder zijn arm denkend, zei ze sussend in de richting van het kind, dat angstig opstutte: ‘Niet bang zijn, schat, niet bang zijn kleine meid, de heren willen effe de kamer-zien.’ Schuw, opnieuw het egeltje, dat zich bij onraad inbuidelde, trok het ventje het dek zo dicht mogelijk naar zijn kin. Het geraas buiten, het redeneren en zoemen, dat niet van de schandalige schoorsteenveger kon wezen, drong door het opgekieerde raam, met zenuwontrusting binnen.

‘Heeft hij vannacht hier geslapen, juffrouw?’ vroeg de rechercheur, menselijk zacht, terwijl de ander, het wiegje langs, door de jaloezielatten naar buiten keek en tegelijk met loerende ogen de kamer opnam.

‘Ja, hier, in het grote bed,’ wees moeder.

‘Wat scheelt de jongen?’ vroeg de man, die zelf kinderen had en bang was voor besmetting.

‘Hij heb voor een paar weken een ketel kokend water over zijn voet gekregen, toen we hem met zijn zusje alleen moesten laten.’

‘Dat mag je ook nooit – dan ben je niet verantwoord, juffrouw,’ zei de man, en er was begaanheid in zijn stem.

‘De zaak zat zo,’ babbelde moeder in haar zenuwontredde-ring – ze had dat niet moeten zeggen – ‘Dat we bij de rechtercommissaris in het Huis van bewaring moesten zijn.’

‘Voor wat?’ vroeg de rechercheur, op zulke klanken van zijn vak de oren spitsend.

‘Omdat, omdat...’ praatte moeder zich hakkellend vast, ‘omdat er op de fabriek waar hij toen werkzaam was, omdat er – omdat daar – begrijpt u – lampen gestolen waren – toen – moest hij getuigen... – omdat ze dachten – dat hij ook – begrijp u? – ik kan dat niet zo zeggen, waar een kind bij is.’

‘Zo, zo,’ zei de rechercheur, zoals je anders zozo zegt, maar hij en zijn kameraad keken elkaar aan en omdat de mensen buiten voor de politie moesten doorlopen en je hun praten haast niet meer hoorde, raketten er een zo wanhopige stilte door het luisterend slaapkamertje, dat je de vonken in je hersens zag ketsen.

‘Is hij gisteravond nog uit geweest?’ vijandigde de stem.

‘Nee, gisteravond niet en vannacht niet – vanmorgen vroeg is hij na het station...’

‘Is het waar?’ vroeg toen de andere, die het zakje sigaren bekeek, ‘dat u van de woning af moet? Dat zegt de juf-frouw van beneden, die hier gebakerd heeft.’

‘Dat liegt ze!’ viel moeder fel uit. ‘De huur is gisteren be-taald, met de kosten erbij!’

‘Hoe kwam u dan?’ vroeg de eerste weer, ‘als ik te veel vraag moet je maar denken, dat ik altijd nieuwsgierig ben, – hoe kwam u dan aan de centen, als je man zonder be-trekking is...?’

‘Van me zuster in Heerlen.’

‘Zozo,’ meende de man, de muis van het bed opnemend. Voorzichtig wond hij de veer een eindje op, liet het radje los, en in de stilte klonk het rrrrrrr en het gepiep van het diertje. Toen zei hij nog enkel: ‘We hebben maar één soort vingerafdrukken gevonden en beroepsinbrekers zijn het stellig niet geweest. Enfin, mogen we verder kijken?’

Met moeder liepen ze het huiskamertje in en de trap op naar het zoldertje, waar de was hing te drogen, en waar de brutale allemaal dingen moest weten van de geheimzinnige kist met de draden langs de twee schoorstenen – wat een man zonder betrekking met die spullen moest – en waar-voor dat allemaal in een arbeiderswoning diende? En wie de reis zo grif had betaald? En toen ze wéér, met het ge-voel dat ze stapelgek was, en dat ze als een blinde in een dolhuis rondtastte, van haar zuster in Heerlen sprak, en de twee judassen elkaar met moeilijkverborgen grijsjes aan-keken, had ze ineens het gevoel van iets erg grappigs, iets over het komieke heen, en ze begon plots zo te schateren, te gieren, haast te krijsen van het niet langer te bedwingen lachen, dat de zoldertrap er van meeschudde en de oudste rechercheur haar in het keukentje een glas water inschonk. Plomp viel de deur beneden in het slot, waren ze weg, maar een plezier als ze nog had, en het uitbulken van de pret, de eindeloze lol... Gos, gos, in geen tijden had ze zo stevig, zo angstig-hard geschaterd.

‘Moes, moeslief, je maakt me bang,’ zei het jongetje uit zijn bed gekomen, en met dikke ogen van tranen, stond hij waarachtig voor haar in de keuken. Toen keek ze wezen-

loos rond, en die broeiende onweersdag bleef ze zo van streek, dat ze zelfs aan geen koortsthermometer meer dacht.

16

Kruipen als de dag deed, – er kwam geen eind aan. En bij alles stonden haar handen verkeerd. Er was haast niks in huis, geen groente, geen melk, amper brood, maar al was er een zak centen mee te verdienen geweest: ze dorst onder die ellendige omstandigheden van nagewezen en bekletst te worden, de straat niet op. Als ze voorzichtig door een paar jaloezielatten gluurde, zag ze nog altijd groepjes leuterende mensen, die van de gebroken ruit naar het woninkje van de electriciën keken, en een agent week niet van zijn post bij het overzijportiek. Nee, dan maar liever met haar vermoeid leeg hoofd en haar lichaam, dat zo ontredderd aanvoelde, of ze zware lasten getild had en nu spierpijn in haar gewrichten had, als een gevangene in je broeiendhete verdieping blijven, en je behelpen, zo goed en zo kwaad als het ging, met het restantje koude aardappelen, het klikje hutspot van haar eigen bord, dat ze had laten staan, en het hompje oudbakken brood zo zuinigjes behandelen, dat ze er voor het kind en zichzelf – en voor haar man, als hij vannacht met de laatste trein terugkwam – mee toe kon. Telkens dacht ze, wat ben ik doodmoe, door wát ben ik zo op, en als ik nu maar even een kwartiertje kon gaan liggen. Toch sleepte ze zich voort. Je kon de twee hulpeloze schapen niet aan hun lot overlaten. Ze voelde zich zo lam geslagen, zo ziek van de schrik en de gekke lachbui, dat ze bang was niet meer op te staan, als ze haar ogen sloot. En of de duvel er mee speelde, én Koert, die haar eerst, met zijn twee armen om haar hals, zo schattig getroost had, én de zuigeling, deden om beurten zo verschrikkelijk lastig, zo humeurig, bij de dorre hitte, die je zelf naar adem deed snakken, dat je moeite had niet onredelijk te worden. Als de een niet drensde, schreeuwde de ander, en toen ze in het keukentje het raam openschoof om tenminste aan de achterzij wat te spuien, keek de schippersvrouw, achter de was-tobbe in haar geblakerd tuintje, met zo'n ruziegezicht en

met zo'n snauw in de spleetoogjes boven de uitwiggende tand, omhoog, dat ze het venster, verdwaasd-houdingloos, of ze op iets betrapte werd, weer net zo snel sloot.

'Heb je trek in gebakken aardappeltjes, mijn schat?' vroeg ze, en er was iets in de haperende fluistering van haar stem, of ze bang was, dat ze beluisterd kon worden. 'Zal moeder ze bakken met lekkere bruine korsten, dat je knabbelen kan als een konijntje?'

'Nee, nee!' praatte hij kregelig. 'Ik lust geen eten. Ik heb zo'n dorst en me voet brandt zo smerig of de zon erop staat!'

'Wil moeder je kleine pootje dan eerst voorzien?'

In plaats van te antwoorden, begon hij zachtjes – als hij het hard deed, schreeuwde het spook in de wieg vanzelf mee: die blerde tegen de klippen op, als hij zijn mond maar even opende – in plaats van iets te zeggen, huilde hij en snikte ingehouden, en de tranen stotterden over zijn snuitje naar het kussensloop, dat gekeerd was, maar nog bruinig zag door het geknoei met de stroop.

'Toe, mijn liefste,' smeekte ze bijna. 'Ik heb het zo moeilijk – wees jij nou een dapper kereltje.'

'Ik heb verdorie zo'n pijn. Het kreng van een rat legt me weer te judassen.'

Met de vingers, die zo angstigvoorzichtig bewogen en tasten, of ze iets ragfijns aanraakte, en toch met de starende ogen bij haar man, die ze ineens zag, zoals hij die morgen bij het keukenspiegeltje stond, terwijl hij zijn nagels met een lucifer uithaalde, en er zo keurig met zijn gespickeld dasje uitgezien had – wond ze de zwachtels los, en legde een nieuw verbandje om de kleine voet, waarvan de rose, nieuwe huid door het springen uit het bed en het lopen naar de keuken, alweer deerlijk gebarsten was. Vooral die ene, diepe kloof, bij het enkeltje, leek zo rauw en ontstoken, of er nog geen begin van heling was.

'Lucht het niet fijn op?' vroeg ze met een vreemd geluid, dat traag door haar vermoeidheid heen scheen te nevelen, maar dan opeens, in angstige bijgelovigheid, fel als een dier dat zijn jong beschermt, stoof ze op. Een grote blauwpaarse bromvlieg, bij het voetje neergestreken, en met een wilde zwaai van haar hand verjaagd, plonsde opnieuw in de buurt van de rauwe kloof, en week haast niet, toen ze met de zwachtels naar hem sloeg. Het was een kanjer met kologen,

en een zwarte dolkzuiger in zijn snuit. Of hij een prooi be-
loerde bleef hij gonzend en grommend om het voetje heen-
draaien. Driftig-gejaagd smeed ze met een handdoek –
'zwarte vliegen' brachten ongeluk aan, moest je uitroeien
– en zette hem na, tot hij op de behangselrand, buiten haar
bereik, vastklitte en weer even later, snorkend als een klei-
ne motor in de verte, het vlees ruikend, in kleinerwordende
cirkelzwervingen boven het bed – gelijk een tol, die geraakt
en gezwiept werd – draaikolkte. Flang-flang mepte de ra-
kettende handdoek, die hem rebels achterna zat, maar de
horzel in de broekashitte van het kamertje over het drieste
heen, dook als een kwaadaardige gladdekker precies langs
de lap, en omdat moeder niet dorst slaan naar de zij van het
onverweerd voetje, scheelde het geen haar of de toetergon-
zende schooier, vuiler nog door het gehits en gejaagd wor-
den, had er geniepig in het voetje op los gestoken. Maar net
toen hij er langzamer omheen sputterde – en zeker zijn lip-
pen al likte – en in zijn sas bromde – de adder, die enkel op
mensenbloed loerde, lag hij door een schuinse opduvel van
de handdoek voor mirakel op het laken.

'Dat heb je fijn geflikt, moeder,' zei het kereltje, dat het ge-
vecht van de vrouw met de bromvlieg, in ineens wakkere
stemming gevolgd had. 'Hij had niet het lef moeten hebben
een poot na me uit te steken! Ik zou hem hartstikkedood
hebben geslagen. Hier heb je 'm.'

Twee kleutervingertjes grepen een gestreepte vlerk van de
horzel, maar de schooier, die tegen een stootje scheen te
kunnen, begon ineens hardop te blazen en te vloeken, rukte
zich los, en alsof er niks gebeurd was, of hij wou tonen dat
hij nog wel een dozijn opstoppers verdragen kon, bonsde hij
eerst tegen de ruit op, krááák, dat je zijn kop tegen het glas
hoorde tikken, en toen, venijnig als een spin, ketste hij langs
de kalk van het plafond en begon nog nijdsiger, zigzag,
naar het behang en weer met een smak naar beneden – over-
al krááák!, waar hij zich stootte – te gonzen en te snorren.

Soms was moeder, die van de stoel op het bed en van het
bed op de grond sprong, hem kwijt. Dan schreeuwde de jon-
gen: 'Moeder, nou zit hij op het gordijn van de wieg! Moe-
der, hij sukkelt over het zeil! Daar gaat hij! Nou kamt hij
zijn haar op het behang! Nou maakt hij zijn vlerken met zijn
poten schoon. Geef mijn het waterglas es an. Niks zeggen,

hoor. Een, twee, drie! Fijn! Kip, ik heb je! Hij zit onder het glas, moeder. Hoor je hem tekeer gaan? Ja, ouwe dief, breek nou maar es uit, as je ken. Je ben gepiept!

Handig wipte moeder een stukje papier tussen het glas en het behang, — en nu moest het ventje hem van dichtbij zien, schaterde hij om het getol van het gevangen diertje, dat zo stom was om overal de glazen rondingen voor lucht aan te zien.

‘Mag hij hier op het nachtkastje blijven staan, moeder?’

‘Nee kind. Wat heb je er aan? Dat is ongedierte, dat ongeluk aanbrengt, en als hij loskomt, steekt hij je nog zo, dat je bloedvergiftiging krijgt.’

‘Toe nou, effetjes maar, tot je me voet ingepakt heb.’

Dat mocht dan zo lang. En terwijl ze het verband verder aanlegde, grommelde het in het glas, vloog de horzel verwoed langs de wand, en toen hij eindelijk bekaf was, begon hij weer zijn vleugeltjes met de graaiende poten te redden, keek hij met de buiten zijn kop hangende ogen door de ruit van zijn cel of hij nergens een gaatje vond, om hem stiekem te smeren.

‘Als ze de slampamper, die aan de overzij de centen uit de ijzeren kast heb gemoerd te pakken krijgen, wordt hij ook zo opgesloten, hè moeder?’

‘Ja jongen — en hoe eer hoe liever,’ zei de vrouw wraakzuchtig. ‘Het spinhuis is nog te goed voor kerels, die een ander in opspraak brengen!’

Hoofdpijnachtig, sloom van gebaar, wikkelde ze het voetje in de buitenzwachtels, en vroeg toen nog eens:

‘Zal moeder aardappeltjes voor je bakken, met een eitje er over?’

‘Alsjeblief,’ zei hij met meer aandacht voor de bromvlieg, die half van koper, half van goud gemaakt leek. ‘Enne een glas melk, alsjeblief.’

‘Er is geen melk in huis, schat.’

‘Heb je geen centen?’

‘Nee,’ jokte ze — niet voor het helemaal donker was — en dat kon nog een poos duren — zou ze moed hebben boodschappen te doen.

‘Geef dan maar water,’ praatte hij tam, en zijn ogen waren niet van de herrieschopper, die nu geen grote bek meer opzette, af.

‘Dat komt er van, steekhannes met je brani!’ redeneerde hij met het wijsvingertje tegen het glas tikkend. ‘Nou grien je, maar het is je eigen schuld. Niemand heb je gezeid hier binnen te komen. Je weet, verdorie, heel goed, dat het niet mag. Waarom ben je dan zo stom? Nou zal jouw moeder je overal zoeken, en tranen met tuiten huilen, as ze je niet vindt. Wat zeg je? Heb je geen moeder meer? Geen vader ook? Kom je uit het weeshuis? Lollig zal de weesvader het vinden, dat je zo verroest slecht oppast! Ach, kles niet! Je moet er nog bij liegen! Ik zie het an je rare knikkerogen, dat je geen cent deugt. Wat brom je nou? Daar trekken we ons niks van an, versta je? Je lijkt verdorie op de turfschipper van beneden, die ’s nachts zo snurkt, dat de koppies op de schoteltjes staan te dansen. As je goed oppast en belooft het nooit meer te doen, zal me moeder je strakkies weer loslaten. Maar as je niet luistert, en me zusje of mijn, of me vader wil steken, zal je d’r bekaaid afkomen, gouwe doodvreter.’

Moeder, kleintjes en bleek, in het keukenkombuisje, had de koude aardappels in schijfjes gejaapt, keerde ze telkens weer in het kwaadsprekend, vinnigpruttelende pannetje. Goddank dat er voor het schaap nog een ei was, en, o, lieve Heer, as Koert nou maar zeker met de laatste trein uit Heerlen terugkwam en een eind aan de smerige vermoedens van die mensen maakte. Ze kon hem niet gaan afhalen. Nooit liet ze de kinderen meer alleen. Daar was ze genoeg voor gestraft. En ze moest over een paar uur wat gaan inslaan, want natuurlijk zou hij belust zijn van de lange zit in een spoorwagen bij die hitte. – Morgen was het kind jarig, zeven jaar.

Waar ze het vandaan moest slepen – een kleinigheid op zijn ziekbed moest er wezen. Het zou anders net nu de éérste viering zonder een cadeautje, zonder een speelgoeddingetje of een boek met verhalen wezen. Toen in een plots-besluipend gevoel van verlamming – ineens werd ze te moe om te blijven staan – kwakte ze in een stoel, en met het brandend hoofd tegen het vochtig keukenmuurtje, de nagels in haar vlees persend, om haar gedachten tot dat ding van verlossing te concentreren, om de barmhartige God niet aan te roepen, met een gezwerm van saterende kwelduiveltjes – het beestachtige van de overzijbrandkast – de centen

voor de bakker en de kruidenier als die nog zo laat wilden helpen – het rauwpaarse voetje met de niet helende huid – de chercheurs – de zwarte vlieg – en nog zoveel meer in de afgebeuldheid in haar hersens, strengelde ze haar vingers en trachtte te bidden. Maar voor je gebed moest je niet te moe zijn, niet telkens ogenblikken doorsuffen dat je waande, en ineens van God wég was, om over het krioelen van je zorgen te tobben, en jezelf dan weer met schrik te verwijten, dat de lieve Heer je geen knip voor je neus waard kon vinden, omdat je de smeris met zijn rooie snor, midden in je gebed voor je zag, hoe hij met de sigaren in het toetje naast het bed stond, en hoe je biddend en smekend om hulp en verlossing, toch tegelijk met je krankzinnigmoede gedachten bij de schijfjes aardappels was, die knetterden en kraakten of er spaanders werden gebroken. Slaap ik of bid ik? piekerde ze, en dan deed ze zich weer met haar nagels pijn, om wakker te blijven en God niet te beledigen door de nare klachtjesdingen, waarmee je hém niet mocht lastigvalen, omdat hij met zoveel niet te tellen zorgen voor niet te tellen mensen aan zijn hoofd door de hemelen bewoog.

‘Zo, mijn schattejongen,’ zei ze even later, in haar lome mijmering door het huilen van de zuigeling opgeschrikt: ‘Maar goed blazen, want ze komen zó heet uit de pan!’

‘Moet ik dat allemaal, moeder?’ zei hij verveeld in het kussen terugleunend. ‘En me glaasie water?’

‘Als je eerst van het lekkere eitje proeft, mijn kind, mijn liefste, mijn alles,’ soebatte ze, en ze streelde zijn warm hoofdje, en beleet zich de lippen, omdat ze zich zo gruwelijk eenzaam voelde in het kamertje, waar de onweertroebele lucht het gezichtje blauwbleek deed lijken, en het schoorsteenspiegeltje zo angstig los van de dingen blikkerde en glimmerde, of er een venstertje openstond naar een land met doodgemarteld licht.

‘Eerst me watertje. Ik gloei zo van binnen,’ klaagde hij higgend. Ze knielde bij het bed om te proberen hem te voeren, met een verhaaltje er bij, dat ze uit haar beuheid trachtte los te scheuren, maar toen hij geprikkeld bleef drenzen, nam ze, zonder erbij te denken, het glas uit de schemering van het nachtkastje, liep ermee naar de keuken, en toen hij gegulzigd had, en nu rustiger de bruine aardappelkorstjes in het koortsmondje stak, legde ze het zuigelingetje, dat al zo

zaligfijn de poppehandjes naar haar tepel rekte, aan de borst.

Rrrrrrr... Zoem-zoem-zoem klonk het bij het raam.

‘Hij heb ’m gesmeerd, Piet de steker,’ zei het ventje, een korstje knabbelend. ‘Zal ik opstaan en ’m wat na zijn bast smijten, moeder?’

‘Nee jongen,’ praatte ze onrustig, en terwijl de kleine meid er vaart achter zette om zich het dikke buikje te vullen, en moeder met lodderoogjes bekeek, loerde zij de draaiende bewegingen van de gonzende horzel na, die nu weer telkens belust scheen, om op het bord met de gebakken aardappels neer te strijken, en dan door de jongen, die er luidruchtig bij werd, verjaagd en uitgelachen werd.

‘Schei uit met je getreiter, scharminkel! Begin je nou toch weer! As ik je nog es moet waarschuwen, zal ik je een lik uit de pan geven, afgetakelde hongerlijer, dat je er scheel van ziet. Blijf maar zitten, moeder. Blijf maar zitten. Zo, nou leg ik hier op de deken een stukkie aarpel met een likkie ei neer. Da’s voor jou, dan hoeft je me niet de brokken in me keelgat na te kijken. Ik lach me een kriek, moeder. Hij vreet er van. Je ken hem al zijn leven dressereren, as de leeuwen in artis. Verdorie het ei lust hij en de aarpel laat hij leggen. Hoe heet je van je van? Vlieg! En hoe heet je nog meer? Hij zegt Hendrik, moeder. En waar woon je, Hendrik. In Amsterdam.’

Toen mepte moeder, die Magdaleentje terug in de wieg had gelegd, ineens zo potig met de natte handdoek, dat de bromvlieg nog enkel beverig stuiptrekte, en er een plekje zwart bloed onder de vlerken kleurde.

‘Waarom doe je dat nou, moeder? Hij vratt toch zo stilletjes.’

‘Omdat ik dat gegons in de kamer niet horen kan. Ik ben zo verschrikkelijk zenuwachtig, kind.’

‘Waarom ben je zenuwachtig?’

‘Omdat vader er nog niet is.’

‘Wat hindert dat nou? Hij komt toch? Of ben je bang met mij alleen in de kamer as het donker wordt? Ik ben voor niks bang. Ik zal wel op jou passen.’

Even was hij een waarachtige held, met zijn vork en zijn lepel voor zich uit dreigend, maar toen het daglicht onder indigowolken verschrompelde en logge donderslaagjes van een onweer in de verte het kamertje deden schudden, of het

een van de wallekant losgeraakte praam was, en er een felle bliksemstraal de behangselwanden beviolette, en een hagelbui, met stenen als duiveneieren het dak met de antennedraden als een lawine overklotste, hield hij, het breekbaar stukje mens, de hand van zijn moeder vast en als de slag heel erg dichtbij op de weerlichting volgde, trok hij het dek over zijn bolletje, om het geweld niet zo schrikkelijk te horen.

‘Wat een jammer,’ zei moeder, zich het voorhoofd drogend. ‘Ik kan niet door dat weer heen om vers brood voor je vader te kopen.’

Maar na een poos kon ze het hete handje loslaten, was hij ingeslapen. Nog dreunden de donderschokken door het straatje, maar de lucht fleurde al zo op, dat je de eerste tintelpaarse sterretjes zag, en een enkele buur buiten een luchtje kwam scheppen, omdat het in de huizen niet te harden was. In de donkere deurkier van het benedenportaal bleef ze hem wachten. Soms liep ze driekwart de trap op om bij de slaapkamerdeur naar de kindergeluiden te luisteren, soms ging ze op een tree in het duister zitten rusten. De scheepjesklok in de huiskamer sloeg twaalf, een, twee, drie uur. Hij kwam niet. Hij was in Heerlen bij Toos gebleven. Of... Néé, lieve God, géén of. Nu maar rusten. Om zes uur moest het meisje weer gevoed worden. In haar kleren ging ze op bed liggen. Het was een zwoelstille nacht. Je hoorde enkel het zingen van de antennedraden op het dak en het kurkig ademen van de jongen.

17

‘Moeder! Grote zuster! Wat gil je? Moeder!’

Met een bonzend hart, uit een nachtmerrie, die haar keel dicht had geklauwd, ontwakend, zat ze met een felle schok overeind, en met een hijging die haar de adem benam, een angstbeving, die haar lichaam doorhuiverde, keek ze eerst wezenloos rond – waar ze kon wezen – hoe ze hier, na het gevecht met die bloedkwijlende hond, terecht was gekomen en nog in ijpende koortsbeklemming, zei ze het visioen toestotterend: ‘Je laat het! Ga weg! Kischt! Kischt!’

De klaterende jongenslach, de pret van het kind, dat zich in

zo'n komiek wakkerworden verkneuterde, mokerde de werkelijkheid als een wig in haar bewustzijn.

'Tegen wie zeg je kischt! Je heb zeker van de sallemander van gisteren, die je met de handdoek fijn heb geslagen, gedroomd, wat moeder? Weet je nog niet, waar je ben? Ik zie, ik zie wat jij niet ziet. Wat zie je dan? Stroop in de kan. Ben je met je vuile schoenen op bed gaan liggen? Mag je dat? En heb je geen nachtpon an? En is vader alwéér vort zonder goeiedag te zeggen? Dat is prettig als je eens in het jaar jarig ben.'

'Ach, mijn liefste schat!' kwam ze ineens in zelfverwijt los, en nu het troosteloos besef van wat er gisteren allemaal gebeurd was, tot haar doordrong, de schrik van het bezoek, het op de trap zitten wachten, als in een camera opnieuw zijn klaar bewegende lichtbeelden gaf, onderging ze de onstuimige behoefte haar krankzinnige genegenheid voor het kereltje in hartstochtelijke overgave te uiten. Met een ruk was ze bij zijn bedje en hem in haar armen knuffelend, zocht ze naar de tederste woordjes, brabbelde ze dingen, die ze anders niet gezegd zou hebben, lachte, snikte ze, jokte ze er op los, om het kind een overvloed van speelgoed te beloven, poppen, die hij in de bazaar, de laatste maal dat hij buiten geweest was, met smachtend bedelende ogen afgehunkerd had. 'Liefste, grote, grote jongen,' zei ze, zijn voorhoofdje en zijn vingertjes, een voor een, kussend: 'Mijn doddeke, mijn zoet ventje, wat ben ik blij dat je vandaag jarig bent, dat je zo'n kerel wordt. En wat zal vader, als hij uit Heerlen weerom is, en ze overtuigd heeft dat hij niks met die dieverij te maken heb, wat zal vader in zijn sas zijn, dat je een heel jaar ouwer geworden bent en dat je er vanmorgen zo goed uitziet, mijn heerlijkheid, mijn kleine troost, mijn steun. En een prachtige cadeaus als je strakjes krijgt! Daar zul je een ogen bij opzetten! Daar zal je plezier an beleven! Die clown, die vanzelf zijn mond opendoet – weet je niet? – die zijn wenkbrauwen kan bewegen en zijn hoed afnemen. En de lokomotief, die een hele trein voortsleept en door tunnels gaat – en zo'n reus van een koek met sukade en kandij – en een doos flikjes om op te zuigen, mijn schattejongen, mijn dierbaarste, mijn zonnetje.

'Waarom huil je nou?' praatte hij verwonderd-angstig, omdat moeder, die nooit zo hoogdravend, zo overdreven deed,

ineens weer met haar hoofd op de rand van het bed zat te snikken. 'Je hoeft me niks te geven, hoor! Ik weet toch wel dat je geen centen heb. Kan me niemendal schelen, as je maar van me houdt en geen verdriet heb. Kom nou, me lieve moeder, leg je hoofdje maar neer. Is vader stout geweest? Zo. Nou droog ik je tranen met een schone punt van het laken. Dat is één traan, dat benne twee tranen, enne dat is een klein traantje, dat niet eens uit je oog durft te komen, omdat hij het snapt dat ik hem dadelijk met Pieterman mee naar Spanje geef! Laat het er nog eens een proberen! Ik zit ze achter na als een poes. Is het zo goed? Zie je wel, dat je niet huilen kan as ik het niet wil hebben?' Het kleine bleke handje bestreelde het moedergelaat, dat van zo dichtbij enkel plekje voor liliputterkusjes scheen te hebben. Er was geen rimpeltje bij de vermoeide ogen, dat hij niet glad streek, geen rimpeltje dat hij niet in het stikkedonker had kunnen vinden.

'Vertel nou es,' babbelde hij, terwijl ze met zusje bezig was. 'Wat heb je gedroomd, dat je kischt riep? Als je het mij vertelt, zal ik jou ook vertellen. Ik heb zo prachtig, zo vreselijk prachtig gedroomd, maar eerst jij, anders zeg ik niks.' 'Dat weet ik nie meer,' zei ze zwakjes lachend. 'Tets van een hond, die me, geloof ik, wou bijten. Maar toen werd ik wakker.'

'Anders niks,' zei hij teleurgesteld. 'Wie droomt er nou van een hond? Daar hoef je niet eens voor te gaan slapen! Nee, dan heb ik het fijner gehad. Omdat ik jarig ben! Maar als ik niet jarig ben, droom ik altijd van prinsessen in hermelijn, enne van prinsen zonder broek an, met een hakmes opzij, enne van gouwe tafels en stoelen. Weet je waar ik vannacht geweest ben? Raai es!'

'Hoe kan ik dat, liefste?'

'Helemaal boven in de hemel.'

'Ach jongen,' zei ze, een tikje ongemakkelijk, omdat ze in haar bijgeloof verschrikkelijk in dromen geloofde, 'en hoe kwam je daar dan?'

'Er was weer zo'n lange zonnestraal op me bed, net as laatst, enne toen klom ik er langs – niks geen moeite, hoor – je stapt ene, tweeje – enne as je weerom glijdt, smeer je je zolen met kalk in, dan ken je geen snars gebeuren – enne nou enne toen werd ik zo heet als het fornuis, omdat die zon-

nestraal merakel warm was – enne toen ben ik fijn languit gaan leggen, met een eind talhout tegen me voeten, net as bij de bierkar, as de knollen d'r gemak niet kenne houwen en de wielen een steuntje moeten hebben – luister je niet?' 'Zeker,' zei ze zacht – afgeleid door een geluid bij de deur. 'Nou, enne toen kwam er een meeuw uit de gracht op me toe, enne die zei: wat moet jij hier, smakker? Toen zee ik: die het zegt. Toen zee hij – dat is gebeurd, moeder! – mag jij zo ver van huis wegelopen? Ik zal het an je vader en moeder vertellen! – Toen zee ik: as jij klets klets ik ook. Toen zee hij: zal ik je een eindje na boven trekken? As ik mag sturen, zee ik. Toen heb ik hem een gebit door zijn bek gehaald en een zweep gekocht, enne toen heb hij er nog twee van zijn grote broers bijgehaald, enne toen hebben ze me met zijn drieën gesjeesd, dat ik me asem haast kwijt was – zo'n vaart hadend we – enne toen kwamen we bij een deur met een brievenbus – met een bordje: aan de deur wordt niet gekocht – met een koperen bel, die pas gepoetst was en waarin je niet kijken kon van het licht – toen zee de eerste meeuw: zal ik is fopschellen, Koert? – As die maar niet aan je vingers blijft kleven, voorzichtigjes an, zee ik – Enne toen ging de deur open, zee de portier: hij mag binnen as hij zijn blote voeten veegt, maar vogels doen vuil en die moeten buiten wachten – Toen ben ik uitgestapt op een tapijt zo lekker dik, enne over een looper zo wit als sneeuw, enne toen kwam er een engel – een met vleugels as Peerie en Meerie – enne die zee: wat wil je eten en drinken? Je mag zoveel as je lust. Je heb het voor het zeggen, want er is van alles, roomhoorns, allerhanden, zuurtjes, reepjes sjokola, limonade, drop, zoethout. Toen zee ik: een kop sjokola, asjeblieft, met room en beschuitjes. Toen hebben ze de tafel gedekt met een nieuw tafelkleed uit de kast, enne hoopjes borden en koppen en eierdopjes, enne toen hebben we met zijn allen, de engeltjes van me hoofdeind, van me voeteneind, twee an me linker, twee an me rechter, allemaal met duiveveren, geschranst, dat we met onze buikjes tegen de tafel aandrukten. Een had zich zo volgepropt dat hij haast stikte en niet eens meer kon vliegen. Toen zee ik tegen het engeltje naast me: is dat nou de hemel van de buurvrouw van beneden, het krenge dat zo'n heibel aan de deur voor een paar cente gemaakt heb? Toen zee hij eet uw mond leeg,

anders mag ik niet met u praten. Toen kwam de ijsco binnen, tingelingeling, en hebben we allemaal ijswafels gekregen, ieder twee en een van de engeltjes was zo godsliepdig gulzig, moeder, dat hij niet eens een lepeltje gebruikte, maar zijn tiengeboren zat af te likken en toen nog een halve ijswafel van een enegl naast an gapte. Ken je hier je schorumpoten ook al niet thuis hounen, zee het mens van benee, die de schone was kwam brengen enne ook een ijswafel kreeg. Toen zee de meeuw, nou wij verdraaien het langer te blauwbekken, wij gaan weerom. Enne toen ben ik weer op de zonneladder geklauterd, en hoefden ze niet eens te trekken, want we gleden vanzelf met de slee terug. As d'r maar geen ongelukken van komme, zee de grote meeuw; jij heb je zo volgelajen met krentebollen en roomhoorns, dat ik me hart vasthou en me een beroerte moet remmen! Dat is verdorie geen karwei! Ik krijg blaren an me zwemvliezen. Verroest, zee ik, want ik zag niks as vonken en niks as sterren, die van de hemel vielen, enne toen riep de meeuw: ik hou hem niet meer, ik ben me fut kwijt en toen zette de slee nog meer vaart, enne toen riep jij voor het keukenraam: pas op, je valt! En je gilde zo vreselijk, enne toen keilde ik in me bed, maar jij gilde écht, omdat je bang voor een hond was, hahaha!

Moeder had hem zijn gang laten gaan omdat ze met haar ogen dicht en gefolterd door gedachten aan haar man, met de zuigeling in haar armen, zat te tobben. De schelle stem van de jongen, die zich kwiek en tierig voelde, die voor het eerst koortsvrij was wakker geworden, watelde en rammelde om het moeilijk gestrompel van haar gedachten. Ze zou niet hebben kunnen zeggen wat hij beweerde, waarover hij het had gehad, zoals ze in zenuwluistering de geluiden van het straatje, een anderslijkend blaffen, een ontwricht voetgeschuifel, het klinken van een stem die geen stem kon wezen, beloerde. Hij had het verhaal van zijn kinderdroom, zoals hij het van het klauteren langs de zonnestraal onthouden had, gedaan – zij, in geprikkelde afwachting, had telkens weer in de kleine ruimte van haar ziel rondgetast en gesmeekt: 'Laat hem nou komen, lieve God!' Ze voelde dat er iets wanhopigs gebeurd moest zijn, en toen er plots een rijtuig voor de deur stil hield en er gescheld werd, schrok ze niet eens meer, omdat ze in de schrille span-

ning over haar zenuwen heen was geraakt. Kalm, of er iets om haar gestold was, legde ze de zuigeling in de wieg, trok aan het touw van de deur en antwoordde of het haar nauwelijks raakte, toen iemand haar zei, dat er order gegeven was, huiszoeking te doen. 'O jawel,' praatte ze, of ze niet anders verwacht had, of ze het heel, heel gewoon vond.

'We hebben uw man gisteravond van de trein gehaald en hem voorlopig op het bureau gehouden,' zei de stem, 'en omdat het te laat geworden was, vonden we het beter niet midden in de nacht te komen waarschuwen, dat u niet ongerust hoefde te zijn.'

'O jawel,' knikte ze vanuit haar afgestorven denken.

'We zullen niks nodeloos overhoop halen, juffrouw, maar we moeten onze plicht doen. Is het enkel deze verdieping en de zolder?'

'O, ja,' zei ze krankzinnig beleefd, en met haar tintelkille vingers bewriemelde ze wezenloos de deurknop van de huiskamer, en ze nam zich enkel rustig ademend voor, dat ze niet zou lachen, als gisteren, toen ze met de rechercheurs op zolder was bezig geweest. Lang duren deed het gesnuffel en zoeken niet. Ze keken in de kasten, in de broodtrommel, in de bussen, in de la van de tafel - ze klepten de scheepjesklok open, die net begon te slaan - ze haalden het Axminsterkleed van zijn plaats - goddank, dat alles proper en stofvrij was - en keken of er geen luijes waren - en probeerden de planken met een steekbeitel te lichten - ze zochten in het keukentje, in de bordenkast, onder de aanrecht en ook weer onder het zeiltje - en, terwijl zij er telkens bij neerzat, omdat haar benen leken te verlammen, herhaalden ze de vraag van gisteren - waarom de electriciën twee-en-half uur later was thuis gekomen en eerst in de liederlijkste kroeg van de hele buurt had gezeten, in plaats van naar zijn huis over te steken, en of hij 's avonds niet van honk was geweest. 'Ach wel nee. Hoe komt u er op? Het is heus een vergissing,' zei ze met een stem, die echootjes in de holte van haar hoofd sloeg, maar toch zo nuchter klonk, of zij er niets mee te stellen had. Op zolder hadden ze het meeste werk. Daar moest de kleine werkbank met het radiotoestel van zijn plaats, braken ze een paar latten van het zo keurig getimmerd beschot open,

vonden ze het tuimelraam en het hangslot verdacht, kroop er een op het dak, die tot zelfs achter de pannen keek en onder het stro van het spreekwennest zocht, namen ze het zakboekje met de geheimzinnige radio- en Morse-aantekeningen in beslag, en hoe minder vat ze kregen, hoe knorriger om de vruchteloze moeite ze werden. Toen kwam het ergste – de slaapkamer. Daar sprak niemand een woord. Moeder zat op de stoel bij de wieg, keek niet, bewoog niet, dacht niet. Ze kringelde in een draaikolk en luissterde naar het gesnuif van haar adem. Koertje, rechtop in zijn bed, er niks van begrijpend, waarom die vreemde mannen zomaar de gammele linnenkast, die ze verschoven hadden en die nu zonder steunend propje papier zachtjes heen en weer zwikte, ondersteboven haalden; waarom ze met hun vuile handen aan de stapeltjes luiers, slopen, lakens en ondergoed bleven hannesen, zonder dat moeder zei dat het niet mocht; waarom ze in de la van de wastafel moeders doosjes haarspelden en knoopjes openmaakten; waarom ze onder het grote bed keken, en met hun lange arm tussen de matrassen graaiden; waarom ze de vloer beklopten, het behangsel bevoelden en moesten weten op wat voor onderlegger Magdaleentje haar duim lag te bezuigen – Koertje, op de ellebogen steunend, staarogde dodelijk bedremmeld en voelde zich lichtschuw, omdat ze de jaloezieën zo hoog hadden opgetrokken en de gul-brandende zon de kamer proestend inplaste.

Toen vroeg de meneer, die in de deuropening stond, en enkel toekeek: 'Hoe oud ben jij, kereltje?' Daar hoefde hij niet op te antwoorden. Dat ging ze niks an. Voor het eerst van zijn leven zweeg hij niet uit schuwheid voor wildvreemden, trok hij zich niet als een slak in het beschermend huisje terug – voor het eerst voelde hij zich, bij moeders hulpe-loosheid, zo vijandig tegenover de indringers, dat hij het vertikte zijn mond open te doen en alleen de meneer met de pommenadeharen en een als een stukje afgeknipt zwart gaas, zo idioot weggeschoren snorretje, met ogen van klets maar raak, afsnauwde. 'Kan je niet fatsoenlijk antwoorden?' zei de meneer. 'Meneer vraagt je wat,' zei moeder. Nee, hij gaf geen asem. Je zou ze op hun falie slaan, die kerels, die het sleuteltje van de linnenkast-binnenla moesten hebben en het lommerdbriefje van het horloge, met de franje

van de kattenpoten, in hun zak staken en alle papieren uit moeders geheime laatje voor de dag haalden! 'Mag de jongen even uit zijn bed?' vroeg er een en hij boog zich al om het ventje op te tillen. Gos, wat werd moeder ineens boos. Eerst was ze zo bleek als het gordijn van de wieg, toen zo rood als de lellen van een kip. Ze vloog op de man toe, en gaf hem een duw, dat hij tegen het nachtkastje bonsde: 'Je blijft met je poten van me kind!' zei ze woest en met één zet had ze het kereltje in haar armen. 'Is me dat een smerige behandeling, een gemeen gejudas!' – 'Je moet niet met geweld beginnen, juffrouw!' gromde de man nijdig. 'Anders ga je ook mee naar het bureau!' Toen gebeurde een klein, lief wonder bij het nog zieke mannetje, met de twee weerloze voeten. 'Als je an me moeder komt,' viel hij hees uit en nou had hij net zulke grote, dreigende ogen als vader, terwijl de kleutervuist waarachtig potig omhoog ging: 'Zal ik je een oplawaai geven, dat je scheel kijkt!' – 'Nou, nou, noul' suste moeder, die met hem in haar trillende armen, naast het wiegje neerzat. De drie mannen moesten om dat onverwacht geweld lachen. Ze zeiden verder niks dan: 'Goeimiddag', toen ze klaar waren met het napluisen van het bed en de een zelfs een naad had opengetornd. 'Dag,' zei moeder suffig, en ze bleef zitten. 'Je moet nog *dag* zeggen,' verweet het kind. 'Ik had ze laten stikken, die kwartjesvindes, dat veel!' Kalm, of er niks gebeurd was, streek moeder hem op het grote bed, dat ze net zo mishandeld hadden en maakte zijn eigen ledikantje in orde. 'Zo,' zei ze, 'dat is alweer goeie' en ze gaf hem een kus, terwijl ze het dek om hem heen stopte. Dan, onrustig, afwezig, gedreven door iets dat haar hinderde, dat ze niet goed thuis kon brengen, liep ze de kamer op en neer, van het raam naar de deur en terug en telkens opnieuw.

'Als vader thuiskomt,' begon hij, helemaal opgewonden. 'Die komt niet thuis,' zei ze, of het een gewoonteding was, maar ze stond er voor het eerst bij stil en het drong als een bijtende pijn tot haar door. Als ze zich niet ingehouden had, zou ze het raam hebben opengesmeten en het in de vijandigheid van het straatje hebben uitgebruld, uitgegierd, dat ze haar man vasthielden, dat er huiszoeking gedaan was, dat ze allemaal, allemaal schooiers en schoften waren, allemaal! Maar ze bedwong zich, zat met barstende slapen

op de rand van het ledikantje en het dottehandje, dat haar had willen verdedigen, als een klein kiekentje in het nest van haar vingers beschuttend, zei ze enkel: 'Ze denken dat jouw vader... maar wij weten wel beter, wat? – 'En óf!' zei hij, met zijn klare ogen, het raam dat nog nooit zo fel belicht was geweest, bedromend.

18

Toen moeder buitenkwam, liep ze met ogen zo zwemmend in tranen, zo gloeiend en troebel, dat ze van de stoeprand afstruikelde en haast onder een kar was geraakt. Of ze wilde of niet, ze móest er uit, ze móest de kinderen nóg eens alleen laten, om kleine inkopen te doen – voor de tweede keer wachten tot de avond, kon nu niet meer, omdat er geen kruimel in huis was. Even, met een zelfoverwinning, die haar schichtig naar de uitgeschulpte gordijnen deed kijken, had ze bij de benedenbuurvrouw aangescheld – of die twee sekonden op de kleuters wilde letten – maar de schipper, die 's avonds stichtelijke dingen moest voorlezen en 's morgens met de matteklopper kreeg, als er door de hitte in het woninkje, of door zijn gemors met peukjes tabak, een te gemelijke stemming in de wasloods gegroeid was, scheen nu van zijn kant met hardhandig gebaar wat zeer stelligs te beweren – de ruziestemmen zaten elkaar als nijdiggrommende honden achterna – en onder zulke onvoordelige voorwaarden nóg eens aan te schellen, dorst ze niet. Gejaagd terug in het huis, had ze weer gesmeekt: 'Blijf je nu heus twee minuten in bed, tot ik brood en melk gehaald heb?' – en omdat hij kinderlijk lief geantwoord had: 'Als je maar niet zo lang als vader uitblijft!' was ze er in de kokende branding van het straatje, vandoor gehold, zo dicht mogelijk tegen de schaduwgeuling aan, om geen bekenden tegen te komen. Bij de juffrouw van de bakker, die net bezig was haar haar op te steken, en die zo langzaam als het maar kon, het waterbrood met de twee krentemikken voor Koertje, met een stuk papier, dat niet sluiten wilde, omwikkelde, begon het al dadelijk: 'Allemachtigste, juffrouw, was is er met uw man? Hebben ze die?' En omdat de bakkersvrouw het zo verschrikkelijk begaan zei en

de menselijke belangstelling voor al haar klanten, met wie ze geen last van betalen had, zich in overtreffende mate op dit bijzonder geval in haar meewarigheidsogen toespitste, kreeg moeder het in haar zenuwbui van niks te kunnen verdragen, wanhopig te kwaad, griebelde ze met niksgrijpende vingers in haar beursje en de hete tranen glibberden op het glazen telblad van de winkel. 'Ik zou me er niemendal van aantrekken, menslief – het komt alles in orde,' klonk de stem achter de toonbank, maar minder echt van meeleven, omdat er twee slampampers met schooierspotten, bij de bakken met bollen en kadetjes stonden te loeren en er voor de klanten niks zo ellendig was, als het met vuile handen aan het brood morrelen, wanneer je er niet als de kippen bij was, om ze zelf te bedienen. 'De hele buurt is met u en de kinderen begaan. We weten best hoe fassoenlijk u... Nee, geen broodjes in je handen nemen, asjeblief! Dan lust een ander het niet meer! Wat u anpakt ken u betalen! – Het beste er mee, juffrouw.' Met het pak in de ene hand en het nog losse kopergeld in de andere, was ze de straat alweer op en bebeet zich huilend de lippen, omdat ze het mens geen afhap gegeven had. Maar bij de melkboer werd het nog erger. Daar stonden er drie te wachten om geholpen te worden en terwijl het grote hobbelmes de leidsekaas in vliezige reepjes, met zoveel mogelijk korst, afschaafde en de melkboer telkens met een papperige hand, met vijf glimmend-dikke worstjes waarvan een met een vettig-bestroopt zerelapje, een kwaadaardig-hardnekkige wesp, die zijn zweet-perreltjes-voorhoofd, dan bij een wenkbrauw, dan bij een oor, wilde bestrijken, verjoeg, vroeg hij subiet, wel wetend dat de drie wachtende klanten net zo gespannen op het nieuws waren als hij, of ze de electriciën al op het politiebureau hadden losgelaten. En weer had de vrouw, wier gefolterd gelaat in de overzij-geelkoperen buik van de sierkanetalage tot een grijnslach weerspiegeld werd, geen ander antwoord dan een ontkennend hoofdschudden en een nieuw wegslikken van tranen. Ze kon niet tegen het meelijdend aankijken van mensen, die ze amper kende. Toen vroeg een juffrouw, die een ons roomboter en een pakje planta moest hebben en waarvan je door je tranen heen zag, dat haar grote teen door haar toffel stak, of de mannen niet allemaal schorum en rapalje waren, om hun vrou-

wen in zulke miserabele ongelegenheid te brengen – was haar man niet pas voor de politierechter geweest, omdat hij een onderkruiper een puist voor zijn oog had gegeven, of hij dat niet door een ander, zonder vrouw en kinderen had kennen laten doen – maar nee: als vrouw draaide je altijd voor de ellende op. ‘Je mot niet alle mannen over één kam scheren,’ zei de melkboer, de gluiperige wesp van zijn rode krulharen verjagend en tegelijk de anderhalf ons leidse in balans op de weegschaal houdend: ‘Je mot niet generaliseren, juffrouw. Er benne, met je welnemen, kren-gen van mannen, maar er benne ook slobbers van vrouwen, die de boel net zo hard naar de lommerd brengen as de mannen het inbrengen.’ Met een plons kwakte hij, in sombere herinnering van wat hem als gescheiden man met alimentatie al gebeurd was, de homp leidse naast de andere kaassegmenten en deed, nu hij zijn handen vrij had, een verwoede uitval naar de wesp, die langs de gillende vrouwen heen, naar het zonnevierkant van de deur schoot. ‘Geef u mijn een ons jonge zoetemelkse,’ vroeg toen de barbiersvrouw, die aan de beurt was. Dat ging vlotter met de snijmachien. De plakjes vlogen van het draaiend mes. ‘Ik stong er niet om te huilen,’ zei toen de derde juffrouw van de zadelmakerij. ‘Ik liet me scheije. Het is me nogal niks voor je kinderen as je je man eens in de maand in het Rooie Dorp mag opzoeken! Je weet niet wat je boven je hoofd hangt. Je plezier begint pas.’ Ineens was moeder haar tranen kwijt. ‘Bemoei je niet met mijn,’ viel ze vinnig uit, ‘me man heb het niet gedaan! Hou jij je beklag voor jezelf!’ ‘Ik zou nog een bek opzetten,’ zei de juffrouw van de zadelmakerij. ‘Ik zou er groot op gaan, dat me man een brandkast...’ – ‘Nou, nou, nou,’ suste de melkboer, het laatste plakje zoetemelkse met de omwonden wijsvinger en een nagelloze duim op het marmerblad van de weegschaal meppend. ‘Laat ze hier niet komme griene en lamentere, als ze bij een goed woord uit haar vel schiet,’ sprak de juffrouw beledigd na. Er bleef kleine, zure vijandschap in het winkeltje. ‘Wat een heet weer,’ praatte de barbiersvrouw, om de stilte te breken. Maar niemand, de melkboer, de juffrouw met de teen door haar slof, de vrouw van de zadelmaker, niemand ging er op in. Want om beurten keken ze naar de juffrouw, die met haar rug naar hen toe, tel-

kens weer haar neus snoot en dan toch van voren in de glimmende lachspiegel, bespied werd. Het ergste was, dat ze met hun drieën bleven scharrelen en wachten tot de vrouw, van de electriciën, die popelde om naar de kinderen over te steken, haar fles melk en het enkele ei met raarbeverige telgebaartjes, uit de klevende palm van haar hand, betaald had. Slapjes, houdingloos, het door de vier bureen nageloerd worden aanvoelend, stapte moeder de zonnebaan van het keistraatje door. Als ze in plezieriger conditie geweest was, zou ze gelachen hebben, om het wieglend gekonkel der hoofden en lichamen in het melksalon, waar in de koperen spiegels der kannen, vier lilliputters, een lilliputtermelkboertje met een rooie kroeskop en drie lilliput-terwijfjes, waarvan één met een gezwollen, grote teen, over het lef van de vrouw van een inbreker, om op klaarlichte dag te gaan winkelen, terwijl haar man pas gepiept was, en er nog geen twee uur geleden huiszoeking bij haar gedaan was, bleven doorhannesen. En waarachtig: ze liet het niet alleen bij brood en melk – dat had je nog door de vingers kunnen zien – ze sukkelde parmantig verder naar de bazar en toen ze daar uitkwam, liep het door de wol geverfde schepsel met een grote ballon aan haar ringvinger, een ballon van minstens een kwartje, of ze wilde zeggen: ‘Maling an de hele buurt en jullie kenne me allemaal wat doen!’ – ‘Die groeien voor de galg op, hij, zij en de kinderen,’ zei de barbiersvrouw, die voor de hartigheid een van haar plakjes zoetemelkse langs de korstrand stond af te knabbelen, of ze een nagel bebeet en ook de juffrouw van de bakker, die nu in haar deuropening de slieren van haar haar met vingerlange spelden in haar door het hete weer weerbarstige knot vastpiekte, knikte of ze ook van haar kant wilde zeggen: ik ben er paf van.

Bezweet, lijkwit, met rode ogen, stapte moeder dadelijk de slaapkamer in om te kijken of hij heus in zijn ledikantje gebleven was. Goddank. Met een vinger in zijn mond lag hij waratje te slapen. Luisterend naar haar voetstappen – of ze gauw weerom kwam – of ze hem niet, net als vader, voor de gek hield, was hij ingedommeld. Zachtjes bond ze de ballon bij het hoofdeind vast en toen ze uit het keukentje met zijn boterhammen, zijn ei en het glas warme melk terugkwam, sliep hij nog zo lekker, dat ze hem niet durfde

wakker maken en alles zolang op het nachtkastje neerzette – ook de nieuwe mondharmonika, waarmee ze hem zeker op zijn beestig gestoorde verjaardag zou plezier doen. In het keukentje ziek van eenzaamheid, deed ze werktuigelijk de dingen van alledag, verzong ze met een vermoeiende kramp in haar hoofd nutteloze bezigheidjes, om niet gek te worden. Niet gek. Als je even stil zat, besloop haar de pijniging wat ze moest doen, of ze naar het politiebureau zou lopen – en vragen hoe lang het nog duren kon – of ze van plan waren hem tegen alle recht in te houden – maar als ze er was, zou ze, dat voelde ze bij de enkele gedachte, als een razende tekeer gaan, zou ze in staat wezen een van de kerels aan te vliegen – en dan lagen de twee kinderen verlaten in het hete slaapkamertje – of de bende uit het melkwinkeltje bemoeide zich ermee... Kreunend duwde ze het afgetrod hoofd tegen de tafelrand en in de martelwarmte van het door de zon gegrepen keukentje begon ze haar rozenkrans te draaien. Toen ineens, hoorde ze het vreugderoepen van het kereltje. Wakker geworden had hij de grote verjaarsverrassingen ontdekt, de boven zijn hoofd drijvende ballon, de op het kastje liggende mondharmonika. Hij hield niet met zijn uitbundig ‘Moeder!’ op, tot ze bij hem op het bedje kwam zitten, en zijn melk met tegenzin drinkend, beblies hij in één zalige roes van aan al de gaatjes tegelijk muziek te willen ontslurpen, het bliken ding, dat zelfs Magdaleentje prachtig scheen te vinden. ‘Zie je moeder, hoe zij ermee in haar sas is?’ zei hij, tussen twee geweldig met lucht volgeplofte monden in: ‘Ze vindt het ook fijn! Anders zou ze wel weer schreeuwen. Enne wat een reuze bol, moeder!’ Het touwtje van de ballon hield hij aan zijn pink, met de nog melknatte lippen bleef hij toeteren aan een stuk door, zonder verder een woord over zijn vader te spreken. ‘Toe mijn liefste,’ soe-batte ze, ‘hou er effe mee op. Ik ben duizelig van moeheid.’ Met grote ogen van verwijt keek hij haar aan. ‘Is dat nou een jaardag,’ drensde hij voor zich uit, en een pruillip als hij trok! ‘Je brengt wat om mee te spelen, en ás ik ermee speel vin je het niet goed.’ De harmonika viel als een dooie pierlala op het bed en de ballon, ook in de heus boze bui losgelaten zei: ‘Besjoer, ik heb er ook de pee in’ en deed als de drie meeuwen uit zijn droom. Gelukkig dat er een plafond was om hem tegen te houden, anders was hij hem in

de wolken gesmeerd. Nu stootte hij zijn bol tegen de witkalk, een keer, twee keer, drie keer, of hij klopte om doorgelaten te worden en het touwtje met het oogje schobberdebonkte, als de losgelaten lijn van een vlaggemast. Moeder, die vaders werkpak had gevouwen en op een stoel bij het raam geborgen met zijn toffels eronder – of hij zo naar karwei moest, lag nu een ogenblik languit op het grote bed. Maar slapen deed ze niet. Ze bewoog haar lippen of ze met iemand heel zachtjes, wat een ander niet mocht horen, praatte en haar vingers speelden met een snoer balletjes, die ze zeker zelf geregen had en die ze nu een voor een telde, of er geen verloren gegaan was. Het was zo toch wel piekfijn. De zon lag met wiegende lichtschijntjes achter de jaloezieën en langs de spiegelrand kolkte een gevlam van blauw, groen, rood en paars, dat in je ogen bleef hangen als je er langer dan vijf tellen naar keek. Door de zucht van het raam bewogen, schuierde de ballon langs het plafond of hij nergens een gaatje vond, om naar buiten te komen. Op straat hoorde je haast niks. Als Magdaleentje niet zo op haar duim gelurkt had, dat je het smakken een uur in de verte kon horen, had je kunnen denken dat het nacht was, als je je hand voor je ogen schoof. Nu sliep moeder stellig. Haar lippen hadden geen trillinkje meer – haar vingers kromden zonder een enkele trekking om het snoer met de balletjes. Verliefd op de splinternieuwe blikken harmonika, blies hij door een lippen-tuitje zo spits als van een veldmuisje in een der gaatjes en bang moeder te wekken, zoog en slurpte hij zo voorzichtig dat de muziek – zijn muziek – het glijden van zijn tastende lipjes langs de vierkante gleufjes – op haar tenen door de kamer trippelde. Gos, gos – haast had hij moeder geroepen, maar ze deden niemand kwaad – gossiemijne, nu vloog een koolwitje door de onderste jaloeziespleet naar binnen. Je zag de twee zwarte, ronde vlekjes op de voorste vleugels en de twee witte vlechtjes op haar kop. Mis poes! Eerst ging ze boven kijken, klep-klep, wat er voor een grote, rooie blom aan het plafond hing, toen wilde de stommerd door de spiegel weer weg en liep ze tegen haar eigen poten op. Toen wilde ze zich met haar zuiger aflikken en zat ze te wriemelen met haar echte poten in de spiegelpoten verward, toen, net zo driftig als Magdaleentje als zij haar duim niet kon vinden, nam ze met haar vlerkjes aanloopjes om toch door het

glas heen te glippen en toen weer zoog ze zich vast op de groen-rode vlammetjes van de spiegelrand.

‘Als je dichterbij komt,’ fluisterde hij zo zachtjes als hij nog nooit gefluisterd had en de witjesvlinder scheen hem met haar spiegelogen aan te kijken, ‘zal ik je wat geven. Ik lust me brood niet en er is nog een scheutje melk in me glas. Nou dan niet. Mij me zorg.’ En met zijn strakke, blauwe droomogen het gehuppel van het koolwitje, tegen het spiegelglas aan, volgend, dacht hij: hij danst zeker van plezier, dat hij hierbinnen is gekomen, dat hij hier in de schaduw mag uitblazen. Teertjes pruttelden zijn lippen weer tegen de harmonikagaatjes en tegelijk probeerde hij de melodie van het prachtige lied: Hier is geen schaduw om onder te rusten, hier is geen watertje, dat je zou lusten en als je dan nog zo klein maar niet was...

Of ze het mooi vond! Ze liet de kringelende vlammetjes in de steek, streek op de rand van het bed neer, de vlerkjes in de hoogte en de pluimveren op haar bolletje op en neer spriestend. ‘Nou ken ik nog van een klein vogeltje op groene tak... Luister je goed?’ – en het gezoem van het ingehouden kinderstemmetje trillerde tegen de harmonika aan.

‘Wat is er?’ schrok moeder en omdat ze zo rechtvereind wipte, gleed de rozekrans uit haar handen en fladderde de vlinder, die lang zo tam niet was als de kater van beneden, naar de stralensparteling van de spiegel terug. Het kereltje hoefde niet te antwoorden, want de buitenschel luidde opnieuw en ongeduldiger. ‘Zouden ze nóg es...?’ aarzelde moeder, ziek van hoofdpijn. Het schemerde even door haar loden hersens, om te laten bellen, om voor geen sterveling open te doen, maar er klonk buiten een vrouwenstem, die ze in geen jaren gehoord had, een stem, die haar ineens als een grote, overspannen zottin deed grienen, en toen ze de deur wild opengerukt had en Toos uit Heerlen de trap opstompelde, sloeg ze in krankzinnige opluchting, dat er nu eindelijk iemand was, aan wie ze kon klagen, met wie ze kon praten, aan wie ze haar opgekropte jammer kon uitzelen, de armen om de hals van haar zuster, en ze vond geen woord, geen klank – ze snikte alleen maar, of ze nooit zou ophouden. ‘Nou, dan, schaap,’ zei Toos. ‘Pas nou op! Je breekt de eieren in me karbies!’ Dan, omdat ze het deksels goed begreep dat het dan toch waar met haar zwager was,

dat de politie in Heerlen niet voor niemendal een telegram uit Amsterdam had ontvangen, zei ze met dikke ogen van medelijden: 'Zijn ze hier allemaal beduveld! Zijn ze van god-verlaten! Huil nou niet langer, meid!' Ze snoten haast tegelijk hun neus, toen ze de slaapkamer inkwamen en tante Toos voor het eerst haar grote, zieke neef en de wolk van een meid in de wieg zag.

'Dag jongen,' zei tante, hem links en rechts pakkend. 'Dat is voor je verjaardag.'

Hij zei geen woord, keek haar enkel schuw aan en veegde, terwijl ze zich naar de wieg omdraaide, zijn mond af. Want tante, die last van haar op haar gezicht had, was zo dom geweest al heel vroeg met de schaar te beginnen. Zo'n rasp had zelfs vader niet als hij in geen twee dagen bij de barbier was geweest.

'Een engel,' zei tante, nog eens haar neus snuitend – enne toen had hij de vreselijke lol dat de vlinder op de blommetjes van haar hoed ging zitten.

19

Terwijl tante Toos, naast moeder, bij het raam, zomaar op vaders netjes gevouwen werkpak neergeslonsd, alles van haver tot gort moest weten en er telkens of er diefjes in de kamer waren, zo zacht gefluisterd werd, keek het jongetje de vrouw, die zijn tante heette, omdat ze een zuster van moeder was, met ogen die niets lieten slippen aan. Ze had van alles tweemaal: tweemaal moeders neus, tweemaal moeders mond, tweemaal moeders kin en dan nog met een verlengstuk in de breedte eraan, tweemaal moeders lichaam. Gos, gos, wat een dikke bovenarmen en een dik gemoed, of alles moest barsten. Ze at zeker elke dag karnemelkse pap, mergpijpjes en varkenskluijjes – haar garen handschoenen zaten zo gespannen dat haar polsvlees in kringetjes opbobbelde – haar gouden ring wrong tussen twee bergjes vet in. Ze leek precies de moeder van moeder. Want haar haar was met hele slieren wit erdoor. Als tante naar hem keek, zocht hij de sprei af, om zich een houding te geven en bewriemelde dan het papieren pakje, dat ze als verjaarscadeau voor hem had neergelegd en dat zo stevig dicht was gesjord, dat er

minstens een nijptang aan te pas zou moeten komen. Dan hilde moeder weer een hele poos, zei tante: 'Hier heb je mijn zaddoek – die is schoon van vanmorregen – enne nou is het eerste watte we doen: er samen op uit gaan!' – 'Dat ken toch niet met de kinderen,' zei moeder dan. – 'Dan blijf ik op ze passen en je zegt ze ongezoeten waar het op staat, enne dat ik er de reis voor gemaakt heb, enne je laat ze het reçu van de postwissel zien, enne je vraagt hem te spreken, enne je maakt je niet van stuur. Zit niet als Lot. D'r is geen vuiltje an de lucht. As je maar eerst uit de stinkende buurt weg ben, lach je ommers om de hele santepetie! Veruit... En haal een kam door je haar, want je ziet er met je aardbeie-ogen uit of je zo uit bed komt.' – 'En als er terwijl weer wat gebeurt,' praatte moeder, die er als een berg tegen op zag, om voor de tweede keer over straat te gaan. – 'Dan ben ik er óók nog,' zei tante en nu ze rechtop stond en die paar woorden op de manier zei van ik lust ze, leek ze als twee druppels water op de voerman van de Amstelbrouwerij, die met een gezicht of hij een kolombijntje in zijn mond stak, een vol vat bier van de bierkar tegen zijn bast kon nemen en het op het kussen plompen, dat zijn speknek er vuurrood van werd, en zijn sigaret niet eens harder dampte. Verdorie, tante was een mannetjesputter. Als die de smeris een opduvel na het nachtkastje gegeven had, had hij in tweeën gelegen! 'Als ik nou niet tegen me jonges gezeid had,' redeneerde tante, de buitendeur voor moeder opentrekkend: 'ik ga zellef getuigen, zat jij nou nog hier te leuterpeuten, in plaats van voor je rechten op te kommen.' – 'Zal je Koert wat te eten geven, als ik langer uitblijf?' vroeg moeder onrustig – ze werd zo door haar zenuwen opgevreten, dat ze niet eens een zoen voor goeiedag had gegeven. – 'Ik antwoord niet eens schaap! Je komt niet zonder je man terug, verstaan!' zei tante, en dadelijk, of ze al honderd jaar over de vloer was geweest, dragonderde ze het woninkje door, smeed voor de hitte de ramen in de slaapkamer wijd open en toen met een klapperende bonk het raam van de keuken. Een bloempot beefde er van, wiebelde zo verschrikt dat het tjokvol geregende bakje een klek water omlaag gulpte, haast op het hoofd van de wasvrouw, die fel door het geruzie met haar man, de boender over een manshemd hobbelde, of ze tenminste aan iets haar humeur kon koelen. – 'Wel

verdorie nog toel' keef de stem, met vonkende spetten tegen de huiswand op: 'Mors bij je eigen! Het is hier niet zo'n verstopt riool als bij jou! Flik het nog es, schandaal van de buurt!' Toen stak tante Toos haar hoofd met de in het zonnelicht zo glinster-glanzende haarpieken, dat het haast zil-verlinten leken, over het kozijn, haar armen werden nog dikker dan de buik van een boa-constrictor met een konijn in zijn maag – en ineens zwol het hartje van de jongen in het bed, of er iets heel erg plezierigs gebeurde: 'As u het tegen mijn heb, flapmedam van het jaar nul, mot je eerst an een nieuw gebit zien te kommen! Ik zou me laatste verstandskies na binnen hijsen voor je hem kwijtraakt, vullisbakkeras!' – Fijn. De adem snoof op proesten af door zijn neus. Vullisbakkeras. Lekker. Ze had er niet van terug. Haar tong was van schrik zeker achterover in haar huig gesuk-keld.

'Zo, Koertje,' zei tante, die het mens geen portuur vond en weer terug in de slaapkamer kwam – nou had ze net zo'n meisjesstem als moeder, als die sprookjes vertelde: 'Enne nou kom jij uit dat kokende bed. Hoe vin je dat, vent? Eerst een makkelijke stoel en een kussen in je rug en je zieke voet op een stoel, en een deken om je heen. Zit je niet as een prins in de zon voor het open raam? Nee, maar hebbie je pakkie nog niet opengemaakt? Zal tante je helpen? Ene, tweeje.' Nee, het lukte ook haar niet het touwtje, dat striemen in haar vingers trok, los te krijgen. Toen vijlde ze het, net als de Indianen, als die een vuur wilden aanleggen, met een gewrijf van heb ik jou daar tegen de scherpe kant van het ledikant – ze werd even zo rood als de voerman van de bierkar – en krák floepte het pakje als moeders corset, na een hete dag, open. Een boek, een verfdoo en, in een lang doosje, twee echte goudse pijpjes. – 'Is dat allemaal voor mijn, tante?' vroeg hij. Nog nooit had hij met iemand zo gauw leren praten. – 'Allemaal voor jou, vent.' – 'Mag ik heus roken?' – 'Nee, dat mag je pas later. Maar nou krijg je een smeug soppie van me, enne dan mag je bellen blazen. Hoe vind je dat?' – 'Zalig,' zei hij, uit zichzelf de dikke hand een zoen gevend. – 'Je ben een lieve schat,' lachte tante, en toen ze nog geen tien tellen daarna de waskom met een blauwig zeepvijvertje op een derde stoel binnen zijn bereik zette, de zwoele lucht hem ompoedelde, en de zon,

die hem al die weken gezocht en gezocht had, vanuit de hemel, de dakvensters en al de schelknoppen en deurplaatjes, op hem toejodelde, hem duizend-en-een lieve dingen aan zijn in de spiegel als gekleurd glas zo doorschijnende oren in-fluisterde, zou hij als de spreeuwen boven gekwetterd hebben, als babbelen én bellenblazen tegelijk mogelijk was geweest. Nu doorschuimde hij het zeepsopje en als een pracht van een parelmoeren bel, met schamplichtjes en paarse kuifjes, de in de dakgoten koekeloerende en verbluft gapende vogels voorbij tolde, de wijde luchtzee in, vond hij het in het begin zo om enkel te dromen, dat tante hem haast niet hoorde. Een reuzeglimmer, karmijnrood dooraderd, met van binnen een bloedkoralen vlammetje, traagde een heel eind het straatje door, of hij bij de burens wilde binnenkijken en dan met een vaart, of hij wist wat hij wilde weten, buitelde hij de daken over, sprankelend, raketkend, tot hij door het zonlicht werd opgeslurpt.

‘Je verstaat het hoor,’ prees tante, die het bed had uitgelegd en nu over het andere kozijn een ogenblikje kwam puffen. Ze kon anders best tegen de warmte, – haar natuurlijke corpulentie zat haar niet dwars, niet als andere mensen in hun zweet baadden, en niet als ze uren trappen op en af moest ploeteren, maar ze kon niet tegen dingen, waarover ze de smoor in had en waarbij ze haar mond moest houden. Ze was een Jantje flapuit en binnenvetters, die er een vergaarbak van zure dingen op nahielden, die dagenlang om je heen kankerden, als een broedse kip op wat ze hinderde zaten, om dan ineens als je er niet op verdacht was, het dek-sel van de beerput te lichten, die smuigspinnen die je altijd met geweld als een jasje met vlekken, binnenstebuiten moest keren, om schoonschip van flodder-gebeurtenissen en verkeerd-opgevatte woorden te maken, kregen van haar de wind van voren. Als ze spaarde, spaarde ze dubbeltjes – kopergeld bracht geen geluk aan – maar wat haar kropste moest eruit voor dat het bakte. Het verhaal van kwelling en gehitstheid, pas van haar zuster gehoord – haar zwager, ook een binnenvetter, had amper losgelaten wat hij kwijt wilde wezen, en ze mocht hem niet, daar dan! – dat fluisterverhaal van kleine, slopende verschrikkingen, broeide bij haar, zette haar onder een benauwende, haar asem verschrompelende domper. Als zij in de plaats van haar zuster geweest

was, had ze zich niet opgesloten gehouden, had ze geen schuilvink achter die groene lattenzooi gespeeld. Ze was een potige, gulle, rondborstige vrouw, die meer dan een ander ondervonden had, een zware lompe vrouw, met een in de grond klein-sentimentele, heftig-gelovige ziel. Over geloof moest je niet met haar beginnen. Dat stond onaantastbaar. En alleen daarom had ze zoveel jaren met haar zuster, die het hiernamaals vergeten was, overhoop gelegen. De ellebogen op het, eerst door haar schoongewreven, kozijn – ze verdroeg geen stof en geen dingen van hun plaats – keek ze een nieuwe door Koertje geblazen bel, een kanjer met een wrat aan zijn onderlijf, en al de kleuren van de regenboog op zijn glazen koepeldak, na. En ineens, met snelle stijging rumoerde haar stem door het bijna verlaten straatje. Het kwam om een kleinigheid aan – het eindigde met waarachtig burengerucht. Schuinsover, in het huis met de gele ondergordijnen, waar de zwager de veiligheidsschellen aan deur en brandkast had aangelegd, en waar de inbraak had plaatsgevonden, was tweehoog een meid bezig de slaapkamer te kudderen en zat eenhoog mevrouw, nóg in haar ochtendjapon, piano te spelen bij het open raam. Als dat geen pesten was, bestond er geen pesten meer op Gods hele wereld. Het flitste door tante Toos' warmlopend hoofd, dat je geen piano speelt, als je pas voor duizenden bestolen bent en als degene, die je ervan verdenkt, vlak over je woont en van zijn vrouw en kinderen weg is gehaald. Eens tonen, dat ze niet voor hun kroop... Eerst floot ze een paar maal om de mevrouw, die haar haar rosrood geverfd had, of je daarmee de trekjes bij je ogen kwijtraakte, aan te roepen. Zelfs de slager op zijn fiets, zes huizen verder, keek ervan om, omdat tante het nog scheller dan de fluitketel op overkoken deed. Mevrouw, die met open pedalen gevingeroefend had, begon er nu bij te zingen, keek niet van het blad met de zwarte krinkels op.

Toen zette tante de handen als een scheepsroeper voor haar mond, zoals ze het in Heerlen deed, als de vrachtrijder langskwam en haar aangehouden 'Hééééé!' stoorde de overzijbuurvrouw zo stellig, dat de piano ophield.

Tante Toos wenkte met een gezicht zonder onraad. En zich dieper over het hete kozijn buigend, schreeuwde ze: 'Als je nog één vinger na die kist met spijkers uitsteekt, rooie-fale,

zal je je uur onthouden!

‘Wat moet u,’ vroeg de mevrouw en nu haar hoofd het zonnevierkant doorstak, zag je eerst goed hoe de wortels van haar haar een andere kleur dan haar rosrode wrong hadden. ‘Wat schreeuwt u?’

‘Je most je ogen uit je kop schamen,’ daverde de stem van de mijnwerkersweduwe, ‘om op die kist met spijkers deuntjes te spelen en te galmen, als een inbreker zoveel centen bij je heb weggesleept! As ze mijn spaarduiten me huis uitdragen, draai ik me grammefoon in geen verreljaar en as ik me overbuurman door de marechaussee na de kazerne laat sjouwen en huiszoeking in het bed van een zieke jongen laat doen, treiter ik met geen meziek voor me open raam! Je heb zeker zellef een strijkstok waaraan je rotcente zijn blijven kleven.’

Bang voor het oploopje voor haar deur – één harde stem was voldoende, om mensen te laten stilstaan en een paar dozijn deuren open te spalken – sloot mevrouw het venster en de ondergordijnen schoven langs de koperen roeden onbeweeglijk dicht, maar nu tante eenmaal begonnen was, hield ze niet op. De meid, op de tweede verdieping, luisterde met een plumeau in haar ene en een doek in haar andere hand en de nieuwsgierige voorbijgangers moesten er het hunne van hebben.

‘As je een zuiver geweten heb,’ dreigde tante het aanne-mershuis, met een kluif van een vuist toe, ‘hoef je geen verstoppertje achter gordijnen te spelen! Horen doe je me toch! Rooie falen benne lamstralen, hebben ze mijn altijd geleerd. Ja, sjoffeur, u mag het weten, dat ze me zwager, die bij mijn in Heerlen was en zich liever zou verdoen as zijn poten an andermans goed te bevuilen, van diefstal bij hullie verdenken. Dat hebben we bij ons ook es gehad, dat een meid beticht wier en dat de juffrouw d’r ketting en d’r medaljon zélf na de uitdragers gebracht had! Daar speel ik geen Jankomkiedelme op een kist met spijkers bij. Laat mijn het van de daken schreeuwen, dat er hier een vergeefmese judasstreek uit wordt gehaald. As ze d’r muziek bij fiedelen, hebben ze geen verlies en as ze geen verlies hebben, motten ze een fatsoenlijk gezin niet ongelukkig maken, wat zegt u?’ ‘Ik zou me in die warmte niet zo opblazen, ouwe juffrouw,’ zei een aanspreker met een stapeltje kennisgevingen van

overlijden in de hand. 'Dat is geen vrouwewerk. Laat je man voor je opkomen as je in je recht staat.'

'As me man nog leefde, liet hij er geen gras over groeien,' zei tante zo raak en eenvoudig, dat er al dadelijk niet meer gelachen werd. 'Me man is onder vallend gesteente in de Heerlense mijnen gebleven – ik neem het op voor me zuster en voor het jongetje, dat hier bij me zit. O, nou motten boven de ramen ook dicht! Ik geef je zo van mijn armoei, geverfde madam, as je d'r één durft open te doen, zolang me zwager niet vrijgelaten wordt!'

Het werd weer stil in het blakerend straatje, met het verbouwde herehuis en de winkelwoninkjes. Tante, opgelucht, bleef over het kozijn hangelen. De mussen schoten neer in de stofbuilen, deden als kwajongens, die alles verzonnen, om zo verfromfaaid mogelijk bij hun ouders thuis te komen. Vreemd dat zijn moeder voor en achter de boel dichthield, dat ze niet over straat durfde, achter de jaloezielatten, als de kanarie achter zijn tralies, bleef – en dat tante alles opengooide, en de mensen die er niet bevielen afsnauwde, of zij de baas was.

'Verveelt het bellenblazen je nou al? Wil je liever je verfdoo's met potjes en kwassies, jongen?'

'Wat is er met oom gebeurd, tante?' vroeg hij, omdat hij het akelig vond, dat hij onder stenen lag en er zich geen voorstelling van maken kon.

'Die is voor jaren,' vertelde tante, en omdat ze wéér zo zachtjes als moeder praatte, leek het of er twee vrouwen in haar waren – één als de voerman van de bierkar – één, die binnenskamers bleef en zo knus als een meisje kon lachen en babbelen. 'Die is voor jaren met de kooi na benejen gegaan...'

'Wat is een kooi, tante?'

'Dat is een ijzeren doos, die an een kabel hangt en in een diep gat zakt, om kolen onder de grond na boven te halen...'

'Kenne ze niet met een ladder?'

'Nee jongen, want dan zouen ze honderd ladders an mekaar moeten binden, en dan zouwen die ladders breken. Dat zal je wel zien as je met vader na Heerlen gaat. Ze kruipen eerst in de kooi en dan zakken ze met zijn allen zo diep as veertig huizen op mekaar...'

'Ken dat heus? Hou je me niet voor de mal?'

‘Nee schat,’ glimlachte tante – net moeders lach – ‘ik jok nooit, want je mag niet jokken en me twee zoons doen het nog iedere dag of iedere nacht, as ze van de ploeg zijn. Op het ogenblik zijn ze benejen in het stikkedonker met hun lampies.’

‘Wat voor lampies?’

‘Om bij te lichten. Ik ben is een keer benejen geweest. Je ziet geen hand voor je uit. Je ziet enkel lampies.’

‘Net as we vanbinnen hebben, net as de poes?’ vroeg hij.

‘Ja vent,’ zei ze, zijn bedoeling niet begrijpend, niet wetend dat de electriciën hem zo’n mooi verhaal had gedaan – én ze was met haar gedachten bij het onheil van voor jaren –: ‘Nou, toen is me man op een dag met de ochtendploeg de mijn ingegaan. Nooit meer teruggezien. Zijn eten en drinken stonden op tafel, net as altijd, mocht hij niet meer gebruiken.’

‘Heb je hem niet meer teruggezien? Hoe ken dat? Hoe ken dat dan, tante?’

‘Het kan,’ zei ze en met het hoofd met de zilveren linten keek ze een andere kant op. ‘Ze hebben hem wel na een week onder de stenen en het puin gevonden, maar toen wou ik hem niet meer zien, om aan hem te denken zoals ik hem gekend heb. Dat is beter. Anders herken je mekaar misschien later niemeer.’

‘Ik was hem gaan halen,’ zei het kind ontevreden. ‘Je heb toch zelf tegen moeder gezeid: je komt niet zonder je man terug.’

‘Jaja,’ glimlachte tante – maar dan werd de voerman weer in haar wakker, want de meneer van de gele gordijnen kwam thuis en eer die het Yaleslot had opengepeuterd, kreeg hij een laag, waarbij het ‘Vullisbakkeras’ een tedere liefkozing was.

Koertje zat terwijl met de pijp in het sopje, liet het water zo borrelen dat de violette, parelmoeren en glinsterendzilveren bellen als druiventrossen over de komrand stegen.

‘Daar snap ik geen snars van,’ zei tante Toos. ‘Ze weet nog beter as ik dat je zussie de borst mot hebben en dat ik hier

geen eeuwigheid blijven ken en ze is in geen velden of wegen te zien. Het zou me niks verwonderen as er niet wat met die zenuwknar gebeurd is. Ik had zelf motten gaan. Je mot altijd je eigen ingeving volgen. Nou zit ik voor Piet Snot.'

'O! O! Wat zeg je een vieze woorden. Mag dat?' verbeterde het kereltje, dat al lang geen bellen meer blies, omdat hij van het harde adem aanzetten pijn achter zijn kaken gekregen had en omdat de zeep, die je binnen kreeg, al deed je het nog zo voorzichtig, verroest-smerig smaakte. De laatste anderhalf uur was hij met tekenen en sausen bezig geweest — de juffrouwen met lange haren waren allemaal moeder — de mannen met een pijpje in hun mond en een rookwolk als van een fabrieksschoorsteen waren vader. Het zag er uit om te zoenen en al had hij dat niet in werkelijkheid gedaan, de blauwe verf, die het soppigst kleurde, had deukgaatjes tussen zijn neus en zijn bovenlip getrokken en zijn vingertoppen zagen er haast net zo groenig uit als die van het benejemerakel.

Sterke tante Toos, geprikkeld door het eindeloos wachten — je wist bij God niet hoe je moest doen, nu het tegen etens-tijd liep en het op die manier nacht kon worden! — liep af en toe als een kip die haar ei niet kwijt kon raken. De gezamenlijke kastjes van het huis had ze afgezocht, of ze de etensboel vast op kon zetten, of ze de aardappels zou beginnen te jassen, maar het was me door de zenuwbereddering van de laatste dagen zo'n keet bij haar zuster, dat je geen kans zag een warme hap klaar te stoven. Tweemaal had ze Magdaleentje een schone luiër aangedaan en omdat het kind honger had en zich niet liet sussen, had ze een fopspeen van een schoon stukje linnen, in suiker gedoopt, gedraaid en al was het wurm, aan betere kost gewend, eerst niet belust en schreeuwde ze met longen als van een omroeper met een blaasbalg in zijn lijf, na een poos lag ze te lurken of ze op paling in gelei getrakteerd werd.

'Zou u me in bed willen leggen, tante?' vroeg de jongen, die wit zag van vermoeienis. Hij had zich groot willen houden, maar net terwijl hij bezig was met een koningspaleis en de hond van de koning, met een staart als een haren fontein, draaide de kamer zo met hem rond als op die ongeluksdag, toen hij op de ketel met kokend water getrapt had.

‘Wel zeker, liefje,’ zei tante, blij dat ze haar handen vrij kreeg, om zelf in te gaan slaan en ze redderde de morsboel van het bellenblazen, de rode, zwarte, gele kringetjes van de verfdooos op het kozijn. Maar zijn tekeningen en eigengemaakte prenten moest hij bij zich op bed, om aan vader en moeder te laten zien.

‘Ik leg fijn tante – en ik vin jou heel lief.’

‘Zo, me schat...’

‘Je gaat toch ook niet weg, dat je je haar in de spiegel staat op te maken?’

‘Ik mot wat voor het eten kopen, liefje.’

‘Waar blijft moeder dan?’

‘Dat weet ik niet, kind. Ze zal wel zo dadelijk kommen.’

‘Als ze d’r ook maar niet houwten.’

‘Wie?’

‘Die stille smerissen.’

‘Welnee jongen! Hoe kom je op die inval?’

‘Ze denken dat vader een dief is, tante.’

‘Dat denken ze niet.’

‘Waarom mag die dan niet thuiskommen as ik jarig ben?’

‘Hij mag wel, dat zal je dadelijk wel zien. Ben je niet bang as ik de deur zolang an laat staan? Ik ben in tien tellen weerom.’

‘Je ken toch op moeder en vader wachten,’ zei hij verschrikkelijk sip kijkend. ‘Als de dief van de overkant nou ook hier komt stelen. Watte dan?’

‘Dan zeg je hem,’ glimlachte tante onrustig, ‘goeiemiddag, armoe meneer, gaat u d’r bij zitten. Hier valt geen cent te moeren. En moeren is zondig. En me tante uit Heerlen komt sebiet weerom, die zal u wel een kommetje koffie en een boterham geven as u honger heb! Zal je de boodschap goed onthouwen? Hier is je potlood – dan ken je hem fijn uitportretteren. Dààg! En niet uit je bed kommen! Eer je honderd geteld heb, hoor je mijn alweer op de trap. Dààg!’

Niet uit je bed komen. Daar dacht hij niet aan. Zo’n angstig gevoel van verlatenheid had hij nog nooit gehad. Het was in de hitte van het straatje zo sloom rustig, dat iedere stap een slepende nadreun kreeg. Er jankte alleen een hond, ergens binnenshuis, en van de tuinzij hoorde je het geboender van de benedenbuurvrouw, die bij haar tobbe op het plaatsje bezig was. Schrikachtig als hij was! Als de tulen gordijnen, bij

de zuchting van de ramen, heen en weer wuierden, soms met een floep strakweg naar het ledikantje toe, zat hij over-eind, om te kijken wie het deed en toen de grote verjaarsballon, waarmee hij verder niet gespeeld had omdat het bellenblazen hem helemaal in beslag had genomen, ineens langs het geschilderd plafond vooruitschuurde, en er in de einde-loos groter-lijkende kamer, het kluk-kluk-kluk van de gespannen ballonhuid tegen de witkalk weerklonk, kreeg hij er kippevel van. Maar lang bleef hij niet alleen. Eerst flapperde de witjesvlinder, die van tantes blommetsjeshoed verjaagd, een schuilplekje tussen de spiegel en de schoorsteen had gevonden, dicht in zijn buurt, of ze wilde zeggen: stommerd, er doet je immers niemand wat – en toen was er het avontuur van toch een diefsmeerpijp, die zo zachtjes de trap oploederde, dat hij de slaapkamer al binnen was voor je hem in de smiezen kreeg. ‘Dag Keesebees,’ babbelde hij, blij hardop te kunnen praten. ‘Kom je stiekem de trap op, nou me tante de deur an heb laten staan? Heb het mirakel, waarna jij mot luisteren, de turfschipper vanmorgen toen moeder brood en melk ging halen, weer zo gepest?’ – ‘Nou-nou-nou-nou!’ knikte de tamme kater, maar toch niet helemaal met zijn gedachten bij het gesprek – want zijn maag was nog van streek van het vreten en slokken van gespuis, dat met de zuidenwind aan kwam gedreven – glazewassers, runderdazen, doornruggen, krakelingen, nonnetjes, zelfs nachtpauwoogjes bij de vleet, als de lamp brandde en het raam openstond – en nou zat hem het koolwitje, op de lampekap neergestreken, weer te judassen – je hield het niet uit op die manier. ‘Laat dat bleke scharminkel met rust, Keesebees. Hij doet je niks, en als hij je keelgat binnenvliegt ken je van het hoesten je lol op.’ – ‘Laat mijn nou begaan,’ zei de kater. ‘Als ie op de fopspeen van je zussie gaat zitten – hij ruikt natuurlijk de suiker, bennen we bakkeran. Lusten doe ik die krengen niet eens, maar ze motten bij de blommen wezen, en niet erges naar binnendringen.’ Tegelijk nam hij zijn sprong, haast tegen de lampekap op, maar de witjesvlinder zei: mis poes, en of Keesebees zijn groene oogjes as fuiken openspalkte, en of hij liep te roepen: ‘Gau-au-au-auw!’ – het koolwitje verdraaide het om opgepeuzeld te worden en zat boven bij de kluk-kluk-kende ballon, zonder een vin te verroeren, maar met ogen of hij er een bril

bij op had gezet.

‘Verdorie, heb jij dat allemaal getekend?’ vroeg Keesebees, op het ledikant wippend, en de vochtige tekeningen beruikend. ‘Fijn hè?’ Daar zetten me overal lijssies om, as ze me vader los hebben gelaten. Druk er nou geen vette nagels in. Ik heb me toch niet in het zweet zitten tekenen, om het door jou te laten bederven? Raai es, wie dat is, Kees?’ – Even groenden de poeze-ogen op het portret toe, toen zei hij: ‘da’s je moeder.’

‘Precies, dat is me lieve moeder, met haar mooie haar, enne d’r zondagse japon, en wie is datte? Gus, kijk dan beter, en loer niet telkes naar het plafon! Nou?’ – ‘Dat is je tante, die tegen mijn bazin heb gezeid: Vullisbakkeras. – Ja, dat is zeker je tante Toos.’

‘Gerajen! Me tante met d’r blommetjeshoed, die een verschrikkelijk vies woord heb gezegd. En datte?’ – ‘Dat is makkelijk genoeg, nou-ou-ou! Dat is mefrou-ouw-ouw van de overzij, die d’r haar heb geverfd, omdat ze bang is dat de dieven d’r zullen herkennen.’

‘Enne wie is dat?’ vroeg hij met proesthikking is zijn stem omdat de kater al grijsde voor hij het helemaal had gezien.

‘Dat is verdorie; mijn vrou-ou-ou-ouw; met haren op haar kin en met d’r laatste tand!’ grinnikte Keesebees; en hoe langer hij keek; hoe meer hij moest lachen en hoe dikkere tranen er uit zijn ogen glipperden.

‘As je nou effe blijft wachten; Kees; zal ik jou ernaast zetten. Dat is je snor, één haar; en nog één haar – en nou je oogjes...’

‘Dat benne geen ogen,’ zei Keesebees; die het gescharrel van het potlood over het papier niet goed hebben kon, en telkens zijn molletjespoot uitstak om mee te doen. ‘Dat benne geen ogen! Snert, hoor!’ – ‘Jij ken makkelijk snert zeggen,’ zei Koertje. ‘Probeer het dan zelf! Er is niks zo moeilijk as ogen – eerst het kringetje van buiten met steeknaaldjes er omheen, en dan het kringetje van binnen, en dan weer haarbossies erboven. Een staart is er in een wip. Kijk maar: daar komt hij. Maar ogen, en zulleke rare ogen as die van jou... Je heb niet eens wimpers, niet eens wenkbrauwen.’ – ‘Ik zou met die soepogen van jou niet willen oversteken,’ zei de kater van de turfschipper. ‘En nou

ga ik me wassen – ik laat me vuil niet anbakken, zoals jij, en als je je magere bonestaken met je zere voet nou wat wegtrekt, kruip ik in het fijne holletje. Bang hoef je niet meer te zijn, zolang ik op je pas. Ik hoor de dieven al in de verte aankomen, en ik weet ook best wie er an de overzij de lajen gelicht heb, want ik zat voor het raam benejen, toen ze de centen het huis uitdroegen. Nou, maf ze! Je heb een piekfijn bed, al kleef ik vast van de stroop, die je gemorst heb.'

Toch veel langer uitgebleven dan ze van plan was, omdat ze de buurt niet zo goed kende, ze het verdijde zich te laten afzetten – en ze in twee winkels had staan blauwbekken, schrok tante een ogenblik, toen ze de nieuwe logée, naast de met het potlood in zijn ene en een stukkie papier in zijn andere hand ingeslapen jongen, zag liggen. Ze bleef op haar kousen lopen, om de kinderen niet wakker te porren, pitte de aardappels, maakte de groente schoon, zoutte en peperde de panharing, die ze met vlugge jappen langs de rug-zij opengespleten en ontgraat had. De bakolie in de steelpan was al zo heet dat de blauwe damp er afsloeg, en voor ze de eerste koploze haring in het kokende sop liet glijden, legde ze keurigjes oude kranten om het gasstel heen, want het werd anders met het spetten van de olie, een vette smurrie, waarvan ze niks moest hebben, ook al was het haar huishouden niet. Toch waren al haar bewegingen ongewoon, uit hun verband gerukt, opgejaagd door de zenuwen, die haar nu ook kropten. Dáár kon niemand een kalm hoofd bij houden. Meer dan vier uur uitblijven, God weet waar uit-hangen en de boel boel laten, – dat deed je niet als je zuster voor jouw plezier overgekomen was, en zelf zat te popelen om weer naar haar jongens terug te gaan. Die zouden natuurlijk in geen zeven sloten gelijk lopen, – die kregen de kost van de buurvrouw, waarmee ze afgesproken had, maar het stak je toch telkens, dat ze ze nog nooit, na de dood van haar man, langer dan de duur van een ochtend- of middagploeg alleen had gelaten, en dat de kans nu verkeken was, om nog diezelfde dag terug te reizen. Wat kon er in godsnaam aan de hand wezen, dat het goeie dier, dat net op die slungel van een man verzot was geraakt, onder water bleef, en haar twee kinderen aan hun lot overliet? Dan was het ernstiger dan ze gedacht had. Dan was er al zijn leven

iets. Dan h  d hij ermee te maken. De politie lichtte de mensen zo maar niet van hun bed en hield ze niet vast als ze geen vullis rook. Was het reizen naar Heerlen geen foefje geweest voor een allebie? En had hij niet meer dan eens aan haar jongens gezegd, dat hij er geen been in zag, om in de mijnen aan het werk te gaan, dat hij net zo lief voor een jaar eenzame opsluiting tekende? Allemachtigste, nu sloeg de klok al zes uur. Dan had de arme Riek zich wat aangedaan. Die was altijd hollen of stilstaan, erop of eronder geweest, en had zich al willen verdoen, toen vader, die het niet overleefde, geen toestemming om met een ketter te trouwen, wilde geven. Moeder Maria, moeder Maria, als ze de hand aan zichzelf had geslagen, en de vader een liederlijke tuchthuisboef was – wat moest zij dan met de twee wurmen?

Toen de panharing lekkertjesbruin op het grauw papier lag te druipen, de hommetjes en kuitjes in de buikjes waren gelegd – de sla met een scheut azijn was aangemaakt – en de aardappels op kook stonden, dekte ze de tafel in de keuken, voor drie grote mensen, net als thuis als ze op de jongens wachtte – en ze schonk de glazen vast vol – en ging aan de buitendeur staan uitkijken. Maar dan was ze ineens weer in een vaart de trap op. Die verrekte poes vertrouwde ze niet bij de panharing. Bij haar geen kans. Handig bukte ze zich over het ledikant, greep hem in zijn nek, en terwijl hij klaaglijk ‘Au-au!’ zei, zette ze hem met het prakkie haringkoppen en de bloederige graten voor de deur. Dadelijk werd naastan het raam opgeschoven. ‘Wil u asjeblief,’ zei de schippersvrouw, die hem overal was wezen zoeken, ‘van mijn poes afblijven? Mijn poes lust niet van Jan en alleman. Mijn poes heb uw afval niet nodig!’ – ‘Dan mot u hem aan een touwtje uitlaten en hem huisvredebreuk verbiejen,’ beet tante van zich af, ‘en as hij het niet lust, ken jij er je maal mee doen, wat jij poes?’ – ‘Nouou-ou-ou-ou-ou!’ zei de kater, die wou sussen. Maar dat was bij tante niet nodig. Die had andere dingen aan haar hoofd. Die schoof op naar de rechterzij van de deurpost, en de dampen sloegen haar uit, omdat ze zich telkens verbeeldde, dat er een brancard in de verte aan werd gedragen. Toen, voor het eerst, na de wanhoopsuren op het terrein van de Domaniale, toen de mijnstutten bezweken en haar man geen daglicht meer zag,

stond ze, zonder dat iemand het merkte, in haar eentje te grienen. Was dát een hel...

21

Net, ook maar nét bezig, de aardappels, die ze in haar verbouwereerdheid een kwartier te lang had laten opstaan, en die soeperige brij waren geworden, eindelijk af te gieten – er kwamen ampèr druppels af – kreeg ze steken door het hoofd van de laaiende schrik. Er hield een rammelkast voor de deur stil. Er werd een sleutel in het slot gestoken, en terwijl ze haar vingers brandde door de haast van het omkieperen van de pan, en een ogenblik in verstarde luistering stond, bonkte de deur alweer dicht, of iemand ertegen trapte, en strompelden zware voetstappen de trap op. Dat kon er maar één wezen. En het was er ook één, die hijgde en vloekte en een vracht in zijn armen droeg.

‘Allemachtigste, wat is er met Riek?’ vroeg ze, zo overstuur, dat ze de dampende brij tussen de twee lappen bleef vasthouden, en er zich zelfs niet over verbaasde, dat de politie de zwager zo ineens had losgelaten.

‘Klets niet en steek je poten uit!’ zei de electriciën, buiten adem door het gesjouw tegen de trapsteilte op – hij kon niet meer – hij stikte: ‘Nee, niet in de slaapkamer! Mot de jongen de stuipen op zijn lijf krijgen? Haal een leunstoel!’

Dan, als in een lawine van drift, met ogen, die de kassen leken te ontzwellen en met halsaderen, dik als zich schrapspannende pezen, raasde hij als een gegrepen dier, dat de wanden van zijn kooi met het staal van zijn schuimend gebit en met beukend geweld van zijn eeltige klauwen bemokert – met de doffe zwaarte van zijn vrije schoer rammeide hij tegen de gesloten huiskamerdeur op, dol van woede door de machteloosheid van die eeuwigheidsuren en de stomheid van de schoonzuster, die met de aarappelenpan in haar handen bleef staan, inplaats van haar handen uit te steken – en toen de steunende deur het hardde, deed hij wat hij beneden gedaan had, en zijn bespijkerde zool trapte zo woest tegen het hout, dat het paneel knarsend in splinters verbrokkelde.

‘Man, ben je krankzinnig geworden!’ angstigde Toos. Ze ketste de pan op het stel om hem te helpen. Maar nog voor

ze zover was, had de electriciën zijn bewusteloze vrouw in de trillende linkerarm geheven, en nu hij de knop te grazen had, bonsde zijn elleboog zo bezeten tegen de betimmering, dat de deur in zijn scharnieren krijste, het erachter staande kastje besmakte en een vaasje aan gruzelementen rinkelde. Het luchtte hem nog niet op. In dezelfde waanzinnige drift-uitbuldering, plompte hij de tafel, die hem in de weg stond van zich af, haakte met zijn voet een leunstoel naar de zij van de schoorsteen, en toen hij er de vrouw, die als een baal begaf, in had laten strijken, en weer de beschikking over zijn twee handen had, keilde hij zijn hoed tegen het behang, dat er met de portretjes van bleef schuddewiegelen, en het venster zo plomp omhoogrukkend, dat de gewichten tegen het kozijn klotsten, smeed hij de gordijnen opzij, en kreunde als een gefolterd dier, om het kraken van zijn adem en het hameren van zijn hart baas te blijven.

‘Allemachtigste, wat is er met me zuster?’ praatte Toos, huilerig-onthutst de geruïneerde deur voor de kinderen sluitend, maar omdat hij het redeloos verdraaide antwoord te geven, als een halvegare gromde, en met een zenuwvoet de maat stond te trappelen, greep ze met vrouwelijke bezorgdheid in, knoopte het goed los, gespte het corset open, en toen dat nog niet dadelijk hielp, haalde ze de azijnflacon uit de buffetkast, en bette de slapen en polsen.

Koert, nu wat bekomen van zijn dollehonden-aanval – zulke mannen moesten niet trouwen! – liep als een grimmige idioot op en neer. Zijn boord had hij afgerukt en omdat hij zijn natte gezicht met roetvingers gedroogd had, had hij zwarte striemen bij zijn ogen en neus, hing zijn haar als een bosduvel, om bang van te worden.

‘Ben ik daarvoor de hele dag op de kinderen blijven passen?’ begon Toos, opgelucht omdat Riek al met haar ogen draaide, te verwijten. ‘Is dat me dank, dat jij geen bek opendoet? Zou jij nou asjeblief willen zeggen, wát er gebeurd is? Jij trapt deuren in... Jij smijt dure vaassies kapot... Jij hangt de wildeman uit! Ik heb hier gezweet als een otter, en jij behandelt me als schoppezeven.’

Zonder boe of ba te zeggen, opgevreten van zenuwen, geknauwd door wat hem kropste, wild door de tergende vernederingen, kwakte hij de deur open, liep over de houtsplinters de gang in, stak zijn gloeiende kop onder de proesting

van de waterkraan, dat het properè keukentje van het spetten haast blank stond, en nog altijd met zijn hersens aan het andere eind van de wereld, droogde hij zich, zonder te vragen – of er niet vlakbij een handdoek hing – aan de vaten-doek, waarmee zij de hete pan vast had gegrepen. Toen, zijn mond aan de kraan zettend, terwijl de volle glazen op de keukentafel binnen zijn bereik stonden, gulpte hij een straal water in zijn keel, goot hij zich zo vol dat een normaal mens erdoor gebarsten zou zijn. Eerst toen hij zich zat had gezopen – anders dan zuipen kon je dat brutale en spektakelmakende niet noemen – kwam hij in de huiskamer terug, en zei zijn eerste paar fatsoenlijke woorden, die je nog de smoor injoegen: ‘Je mot maar denken, Toos, dat ik een klap van de molen te pakken heb – en je aarpels branden smerig an.’ Dat rook ze nu ook door de azijnlucht heen. Het leek of er hout lag te smeulen. Lekkere smurrie zou dat op tafel geven. Vinnig voorbij ellebogend stommelde ze op haar beurt driftig in het keukentje, deed ze onwijs, om jezelf een klap in je gezicht te geven, door het waarachtig een uur in de verte ruikende moes, nog is as hele aardappels te schudden, en toen ze in de huiskamer terugkwam zat – niet om na te vertellen en nog minder om te geloven – die gekke Riek op zijn schoot, met haar armen om zijn hals en snikte en griende en ging tekeer of ze God weet wat voor kostbaars uit de pure modder geraapt had.

‘Zou ik nou maggen weten?’ zette ze dik beledigd in, omdat van haar nog niet de notitie van een speldeknop genomen werd. ‘Laat haar bijkomen,’ deed hij ineens om op te gaan zitten zo wijs, ‘hoofdzaak is, dat we er weer bennen. De rest hoor je later.’

‘Ik vin alles goed, liefje,’ zei Toos, maar in haar ogen was iets van een scheermes, ‘ik zeg alleen dat het geen manier van doen is, om iemand, die uit goeiigheid overkomt, zo op hete kolen te laten, en een wurm van een zuigeling haar maal met haar duim...’

Dat stak. Met een schok stond moeder overeind. Ze wou subiet de slaapkamer in, maar nu hield Toos haar zelf tegen, want als je zo van je stokkie gelegen had, moest je een kind niet dadelijk de borst geven. Nu ze wat haar op het hart lag gelucht had, deed ze in een gulle bedrijvigheid alles, om haar zuster te helpen, en toen ze hoorde, dat Riek op het

bureau, toen ze haar man eindelijk weer te zien had gekregen, in een zenuwtoeval, zoals ze sinds haar jongemeisjesjaren niet meer gehad had, tegen de grond was geslagen, en dat ze met de fles uit de verbandkist zelfs niet bij te maken geweest was, keek ze met de moederlijkste bezorgdheid naar het fijnbleke gezicht van de jonge vrouw, die met een stem of ze met de dood had gesproken, telkens weer zei, dat als ze hem hadden gehouden, hem, haar man, ze geen moed en geen fut zou hebben gehad om met haar kinderen verder het leven in te trekken. En ze streelde en zoende de slanke mannenhand, die haar ring droeg, en de pols waaromheen een boei had gezeten, omdat hij zich had willen verzetten, toen ze hem met hun drieën aan het station stonden op te wachten, en hem in zijn kraag grepen.

Nu zaten ze in het keukentje om de schaal met de panharing, de kuitjes en hommetjes, en schransen als de man, die het verdijsd had door het luchtgat een homp brood of een spoog water aan te nemen – schransen als hij deed! De ene haring was nog niet binnen, of de andere moest hem met een vaart achterna. De ijzeren vork bikte in de kom met sla en de aardappel-brij-schotel tegelijk. Een stukwerker had niet vlugger kunnen laden. En toen hij eindelijk na nog wat koeien van boterhammen, voorlopig zijn bekomst had, en een sigaar uit het vergeten toetje zat te dampen, dat je geen hand voor ogen kon zien, kwam zijn verhaal, door grommende uitroepen onderbroken los. Hij had het verdomd gewillig mee te gaan, omdat hij niks op zijn geweten had – behalve dan die paar borrels in de slijterij, waar hij nog nooit een voetstap gezet had – toen hadden ze hem in de boeien geslagen. De hele nacht was hij tegen de traliedeuren blijven bonzen en trappen, maar dat had een dronken varken in het hok ernaast net zo hard. Eerst 's morgens, toen de inspecteur van dienst er was, hadden ze hem verhoord. Verhoord, godbeter, terwijl ze geen woord van wat hij vertelde geloofden, achter elke beweging een uitvlucht of een foefje zochten, aan één stuk bleven hannesen over zijn vingerafdrukken – of jij een electrische verklikker aan een brandkast kon solderen met handschoentjes an! – telkens weer daasden: 'Over de paar uur dat ik in die beroerde kroeg had zitten doorslaan, en over me verhoor bij de rechtercommissaris, en over het kunstje om me weg te maken in Heerlen, terwijl ik de hele

nacht voor me had gehad, om met valse sleutels aan de overzij in te breken. Dat ik ze niet an ben gevlogen is nog een wonder. Ik geef het jou en jou te doen, om je te laten uitzuigen, beledigen en uitvloeken, als je van geen duvel en zijn moer weet. Na twaalfen ben ik geconfronteerd met de kroegbaas, die ik vandaag of morgen zijn twee ogen dicht-timmer, omdat hij stokstijf volhield dat ik an de slampampers voor de toonbank had staan op te hakken, dat de eerste de beste met een beetje benul van electriche leidingen maar één van de draden had door te knippen om op zijn dooie gemak zijn slag te slaan, als hij zich maar niet liet verlakken door de loze leiding, die met opzet zichtbaar was angebracht. Ik heb natuurlijk te veel gekletst, omdat ik geen borrels verdraag, en misschien ja, heb een jongen van de vlakke mijn gezwam in de ruimte achter zijn oren geknoopt, maar dan was hij er nog niet met het letterslot van de kast – er waren wel krassen en scheuren, maar ze hebben het met sleutels en niet met boren gedaan gekregen. Toen kwam de aannemer van de overzij zelf, en die dee er een eed op, dat de schakelaar bij zijn bed op veilig gestaan had, en dat alleen iemand op de hoogte van de toestand geweten kon hebben, dat de brandkast in een gewone behangselkast ver-dekt op stond gesteld, en dat hij nog om half twee, toen hij uit een koffiehuis kwam, het hele huis geïnspecteerd, en de alarmschellen ingekoppeld had. Er moest iemand door een benedenraam binnengeklauterd zijn – daar ontbrak een raampen – en daar waren ook eindjes lucifer en kaarsvleken gevonden, en die had in het hok van de gasmeter, waar de elementen stonden, de draden losgeschroefd. Dat lieg je, zei ik, want ik heb op de gemeentetelefoon ingeschakeld. Toen zei hij: u liegt, en u liegt natuurlijk omdat u en niemand anders dan u het gedaan kan hebben. Toen wou ik hem in zijn nek nemen, maar toen kreeg ik de boeien weer om. En wier weer in me hok gesmeten, tot ik geleerd zou hebben me fatsoenlijk te gedragen. Van wat er verder gebeurd is, heb ik nog geen benul,' besloot de electriciën zijn wrokkig verhaal. 'Ik had me knokels stuk geklopt tegen het ijzer beslag van de cel, zag vlammen in me hoofd as ik me ogen dicht dee en, en... – maar dat gaat verder niemand an, hoe ik me voelde – daar hoef je niet te koop mee te lopen – ik dacht net dat ik een dertig jaar te vroeg een beroerte

zou krijgen, zo as ik me zat op te vreten, toen de grendel van het slot wier gelicht, en een majoor me zee – of er niks voor was gevallen, of het helemaal niet nodig kon wezen een woord van excuus te spreken: je bullen ken je terugkrijgen, die leggen op het achterkantoor voor je klaar, en je ken met je vrouw, die op je zit te wachten, weer mee gaan. ‘Dus ik heb het niet gedaan?’ zei ik door het dolle heen. Toen zei hij: ‘begin met je gemak te houen, anders loopt het nóg faliekantverkeerd voor je uit.’ ‘Wie heb het dan gedaan?’ zei ik, met een getintel in me vingers, om de eerste de beste te worgen – ja, daar kennen jullie makkelijk je hoofd bij schudden: mijn hadden ze in de boeien over straat gesleept, mijn hadden ze achter tralies gestopt, mijn hadden ze meer as een nacht en een dag van me vrouw en kinderen weggehouden. Je mot het te voelen krijgen, Toos, as je ineens, zonder reden en zonder behoorlijk onderzoek, in plaats van een vrij mens, een gevangen beest ben geworden... ‘Wie heb het dán gedaan?’ zei ik zo dreigend, denk ik, dat hij assistentie nodig had, want de deur van de wachtkamer smeeft hij open en in plaats van behoorlijk antwoord te geven, zei hij: asjeblief, breng hem bij die juffrouw die al zo’n poos wacht. En toen stond ik over jou schat, en begon jij met je handen te wieken, net as een poedel, die boven water wil blijven, en je gaapte met je mond wijdopen of je je tong in had geslikt en voor ik nog bij je was, sloeg je tegen de grond, en het is nog een goswonder, dat je niet met je slaap tegen de rand van de bank ben geslagen. Meer as anderhalf uur zijn we met je beziggeweest, en toen ik goed en wel met je in het bakkie zat, ging je nog es onder zeil. Most je het je zo antrekken dat je me weerom zag, mirakel?”

‘Ik ken niet zonder jou,’ zei de jonge vrouw, doorzichtigbleek door de nahoofdpijnen, die haar kwelden, en ze herhaalde die woorden met een stelligheid, of uit de klamme, broeiende dwarreling van gedachten, bij het languit achterover liggen op het politiebureau, en het geschok in het rijtuigje, nog enkel dat ene, maniakale overgebleven was: ‘Ik ken niet zonder jou – dat mag me zuster weten – en dat hoort God, – as je niemeer thuis was gekomen, was ik gek geworden – dat heb ik an mezelf gevoeld. En nou ik voor het eerst sinds me trouwen weer een toeval gehad heb – wat ben ik de laatste weken, door telkes een nieuwe schrik

niet aldoor duizelig geweest – hoop ik maar een ding, en daar maggen jullie niet boos om zijn, dat ik van ons tweeën niet de laatste zal wezen. Ik heb iemand nodig, – ik heb jôu nodig – al ben ik ook nog zo dol met me kinderen.’

Schuw, of ze een misdaad gebiecht had, keek ze de andere kant op, naar de zij van het kozijn met de bloemen in het rekje. En haar ogen dwaalden naar de vreemde hemel, waar felbrandende oranjevlarden, tussen okerbruine en vertroebeld paarse wolken, heenschoven.

‘Nou vraag ik!’ viel Toos, wie een rode lap voorgehouden werd, uit: ‘Ben jij een moeder, da je zo gruwelijkst onwijs uit de hoek komt?’

‘Ik ken het niet helpen,’ verdedigde Riek zich. ‘Ik ken niet buiten me man...’ – en over de morsige keukentafel heen, greep ze als een houvast de haar toegestoken hand.

‘En as ik zo had motten redeneren,’ praatte Toos stug voor zich uit. ‘Heb ik niet met me twee jonges achter een kist gelopen, toen ze hem an zijn nummerpenning herkend hadden? ‘Jij ben zoveel sterker as ik, Toos.’

‘En as je niet buiten je man ken,’ kwam Toos nog eens los – ze wilde het voor zich houden, maar flapte het eruit, eer ze het goed wist, ‘hoe mot het dan hiernamaals – as jij door jouw geloof de éne, en hij door zijn geloof de andere kant op mót, of je wil of niet...’

Het bleef even stil in het keukentje. Een koper hengseltje, tussen de emaille pannen, fonteinde purperen straaltjes, en de kanarie, die zijn kopje in de waterbak gepoedeld had, schraapte zijn bekje langs de tralies.

‘Dan wor jij onze reddende engel, Toosje,’ zei de electriciën, een zware rookbuil uit de in lach gespannen wangen plof-fend, maar omdat hij voelde dat hij zijn vrouw met die onnozele grappigheid hinderde, en dat de brave Toos zat te spinnen om met een stekeligheid los te komen, stond hij ineens op, en leidde het gesprek af: ‘Nou gaan we de langslapers wekken, en het mannetje-met-zijn-blauwe-ogen eens fijn pakken.’

‘Maak ze niet wakker,’ had tante Toos, voor de school haringen – want een school was het geweest – in vader zijn maag binnengeloodst was, gewaarschuwd, ‘het meissie mag na zo’n opwindung toch nog geen borst hebben en de jongen heb de hele middag voor het open raam gezeten, en is zo

doodmoe, dat je een kanon bij zijn bed af kan schieten – as je gegeten heb en uitgerust ben, heb je een hele avond voor je.'

Op zijn tenen lopend, zo voorzichtig de deurknop omdraaiend, dat het geen piepgeluidje gaf, enkel om de schattejongen te verrassen, keek de electriciën door de spleet, en floot op de manier, die het kereltje kende – toen schoot hij driftig de slaapkamer in, boog onder het bed en achter de kast, om te zien, waar het kind zich verstopt had, en met een onrust, die zijn hart wild deed krampen en kloppen, sprak hij hees de vrouwen in de keuken, die na het spottende antwoord stil over elkaar waren blijven zitten, toe: 'Waar is de jongen?' – 'De jongen?' herhaalde Toos, met een gezicht van wie-neem-je-ertussen. Maar tegelijk stond ze al met moeder in de deuropening – en ze keken elkaar dodelijk angstig aan.

Op het laken van het bedje, waarvan het bovendek weggevoeld leek, lagen de mondharmika, de waterverfdoos, de tekeningen, het potlood, een hele en een kapotte pijp van het bellenblazen, maar Koertje was verdwenen.

De tulen gordijnen staken als gérende zeilen bij de geopende vensters, en met een onderdrukte vloek keek de vader omlaag. Nee, nergens.

22

'Allemachtigstel' gierde tante Toos, zo ingehouden krijsend van ontzetting, dat de electriciën, in een razende bestuiping van angst, zijn hoofd binnen het raam trok en met het gevoel of zijn haren verkilden, het achter hem dreigende onheil, met een grimmige balling van zijn vuisten trachtte te ketsen. Moeder, bij de wieg met de nog gesloten gordijnen, in een stoel gekwakt, had het het eerste gezien, zat met paarsbleke mummelende lippen – ook Magdaleentje was weg. 'Wat sta je? Wat kijk je? Wat zie je?' vroeg de man, en de woeste drift deed hem snuiven en de kaken spannen. Toen wees Toos, die haar spraak net zo hard kwijt was geraakt, naar het ingedeukt builtje, waar de zuigeling het laatst had gelegen. Ze spraken geen van drie een woord, lamgeslagen als ze waren door dat krankzinnig-onmogelijke.

Het kon niet. Het was gekkenwerk. Als er iets gebeurd was zouden ze het gehoord hebben. En plots, door de karning van zijn elkaar overwoelende gedachten, flitste het in de vader op, dat de jongen iets onzinnigs moest uitgehaald hebben. In een bezeten vaart bolderde hij de trap af, wierp de straatdeur open, plompte deze weer dicht, rende omhoog, ook de tweede trap en de zoldertrap op, en zijn schouders onder het luik zettend, probeerde hij het zo als altijd te lichten. De planken kraakten, de trap boog onder zijn koortsige druk – het luik weigerde. De vuist van de man bebeukte het beschot – zijn rug spande, om wat er op de delen rustte weg te duwen, en net toen hij eindelijk met zijn stalen vingers door de spleet kon grijpen, klonk van onder de dakpannen een huilerig-dreigende kinderstem: ‘As je niet weggaat, smerige vuile dief, schiet ik je met mijn vaders geweer hartstikke dood!’ Op een tree van de zoldertrap in-schurkend, begon de electriciën zo’n zenuwlach uit te bulderen, dat de tranen hem over zijn ongeschoren gezicht biggelden. Het bloed hamerde tegen zijn slapen, zo benauwd als hij het kreeg, en tegelijk, terwijl hij zich vasthield, om niet langs de treden omlaag te glibberen, dacht hij: Goddank, goddank, en nog eens goddank! Toos, op het daver gerucht toegestrompeld, begreep er geen sikkepit van. Die stond hem aan te kijken met een gezicht, of hij op slag stapel geworden was. En moeder, die geen fut had de trap op te klauteren, maar die begreep dat het niet zo verschrikkelijk kon wezen, als daar boven door het dolle heen geschaterd werd, hield zich aan de leuning vast.

‘Wil je wel es gauw...’ bracht de electriciën er eindelijk in nabrokkelende lach uit. ‘Wil je as de weerlicht die rommel wegnemen, die je op het luik heb gestouwd? Wil jij dat héél gauw?’

‘Ben jij het heus, vader?’

‘Hoor je dat niet, rakker? Mag jij je grote broer zo laten schrikken?’

Boven het luik kwam een kort, moeilijk gestommel en nu hoorde je ook Magdaleentje, die haar fopspeen kwijt was geraakt, erbarmelijk tekeer gaan. Maar het lukte het kind niet zo gemakkelijk de tafel en de stoel en wat hij meer in zijn bereik had gevonden, uit hun beklemming, na vaders gewelddaad, terug te wringen. Een van de stoelpoten, ver-

bogen tussen de dakglooing en de dwarslat van het luik, gaf bij het rukken van de jongen niet mee.

‘Ik krijg het er niet af!’ huilde het kereltje, bang voor de aanzwellende schemer, en hij moest het wel schreeuwen, omdat de zuigeling, die in een hoek op een deken lag, zo geweldig bulkte als ze nog nooit had gedaan. Toen kwam vader te hulp. Bij een buurman klom hij over het dak, en omdat de rechercheur het tuimelraam niet op slot had gedaan, gleed hij fijn door het vierkant omlaag.

‘Wat weerlicht, smakker, heb jij uitgehaald?’ vroeg zijn grommend-vertroetelende stem, terwijl het mannetje-met-de-blauwe-ogen in de greep van zijn armen geknuffeld werd. ‘Waarom heb jij je zusje hier na de zolder gesleept, en wanneer heb jij dat in godsnaam gedaan? Nou? Mocht jij ons allemaal zo ongerust maken? Nou?’

‘Vader,’ zei het kind, met nog in de naschrik opengespalkte ogen, ‘er zijn inbrekers geweest. Het waren slampampers die...’

‘Koert, maak het luik open!’ riep tante Toos, en ze betrommelde angstig de balk boven haar hoofd. ‘Moet Riek weer een toeval krijgen?’ Dat deed het hem. Dat gaf de doorslag. De jongen op de kleine werkbank zettend, klemde de man zijn stevige knuisten om de tafel, die door de stoel, dezelfde, die hij de morgen van de reis naar Heerlen tegen het beschot had gesmeten, tegengehouden werd. Een poot, van de zitting afgeknelde, de hernieuwde mishandeling niet verdragend, stramde als een spalkende wig tussen een dakspint en de koppellat van het luik. Al had je beneden met zijn zessen staan duwen, was je er niet doorgekomen. Maar nu vader met zijn reuzesterke handen eenmaal zag hoe het moest, zei de verroeste stoelepoot krááák, net als de huiskamerdeur, toen de inbreker er de spaanders van had laten afvliegen, en het luik, van zijn last ontdaan, werd door de houten grendelklos vastgegrepen. Tante Toos steunde met haar vette armen op het plankier, net als de turfschipper boven zijn roefje, en met een snuit, waarvan je het onweer met soepelers kon scheppen – was zij niet de verantwoordelijke geweest, als er iets met de twee gebeurd was? – blafte ze het ventje, dat op de werkbank als een verschrikt marmotje hurkte, met een stem, om bij te bukken af: ‘Naar dier, wat benne dat voor kwaje streken? As je mijn jongen was, kreeg

je een pak voor je broek, dat je er blauw van wier!' – 'Dat zit ook nog voor hem in het vet!' zei de electriciën, ogen, om van te beven opzettend, maar in zijn stem danste de niet te bedwingen blijdschap, dat er geen ongelukken gebeurd waren: 'Pak jij me dochter an, Toos, dan draag ik de jongen.' – 'Dat ken ik niet,' weerde tante het gilschreeuwend Magdaleentje, dat hij in haar armen wilde leggen, af; 'ik ben geen akkrebaat van de voorjaarskermis, omdat binnenstebuitengekeerde trappie achteruit af te stuntelen, en vooruit waag ik d'r me gezonde benen en het leven van zo'n wurm niet an.' – 'Trek dan je bovenlijf uit het trapgat terug, of moet je er een kurketrekker voor hebben?' zei vader, die gosgruwelijke moeite had zijn teruggewonnen vrolijkheid, nu zijn maag behoorlijk geladen was, en de grootste ellende geleden leek, zelf niet door de een of andere kwa-jongensstreek te luchten en haast op tantes vette kluijjes van vingers aanstappend, wipte hij de ongemakkelijke treden van het steektrapje af, riep 'Van onderen!' en legde er de drijvende zuigeling op de smetteloze armen van haar goede bloes. Dan de steilte in drie rappe stappen terugbeklimmend, greep hij het kereltje tegen zich aan, en zo dekselsvlug veerde hij met zijn kostelijke vracht omlaag, dat hij tegelijk met tante bij moeder in de huiskamer met de schandalige deur was. Daar werd het een opgewonden vragen en verwijten, en zat Koertje in zijn hansop eerst als een zondaar, die geducht onder handen genomen moest worden, toen als een kleine, pientere held, die zijn vader zo in een hoekje drong, dat de electriciën, beduusd en vernietigd door het kijken van drie paar bestraffende ogen met zijn houding geen raad wist, en telkens nieuwe lucifers met natte koppen tegen een rafelend doosje streek, om een afleidend vlammetje, dat het verdraaide er te komen, bij zijn in de hitte van het geklim langs de daken, verkauwd eindje sigaar te houden.

'Kind, kind, wat heb je me een verdriet gedaan,' verweet moeder, haar lippen bebijtend, omdat Magdaleentje, overgulzig door het lange vasten en het gezuig op tantes lapjes met suiker, als een grondwerker, die zijn prakje tussen de heipalen kreeg, begon te bikken.

'As ik jouw moeder was,' dreigde tante Toos, de zweetbobbeltjes van haar gelaatsjukken, of het lastige steekvliegjes

waren, met zwaaiende van haar hand met de ingeroeste ring verschuierend, 'wier je voor je verjaardag op een extra pak rammel getrakteerd! Jij komt op die manier in het tuchthuis terecht, as je net as een aap met een jong, waarop je geen recht heb, in de bomen gaat klauteren.'

Toen, bleu en verlegen, kleingeknauwd door de dracht der verwijten, terwijl hij zo vreselijk goed had menen te doen, snikte het bleke kereltje het uit, en dat snikken werd nog sterker, toen vader, zich de jaardag herinnerend, hem troostend in zijn armen nam, en hem zo zachtjes dat noch moeder, noch tante het horen konden, lieve dingetjes, vlakbij zijn oor zei.

'Gos Koert!' kwam tante wrokkig los. 'Wat verwen jij een jongen, die de brutaliteit heb zijn zussie uit haar wieg te lichten, en haar mee na zolder te hinken – je ken nog niet eens hinken zeggen, met één voet in de windselen! As hij de eerste keer met zijn vingers van de heetwaterkruik af was gebleven, had hij jullie een boel bespaard. En nou met een wurm van een zuigeling in zijn armen. As hij achterover was geslagen op die akkrobatetrap, had je ze allebei morsdood gevonden! Ik zou hem in de watten leggen! Vaders as jij maken van hun kinderen vullis in de maatschappij...'

'Vertel jij nou eens jongen,' praatte de electriciën, terwijl hij zijn schoonzuster de smoor injoeg, omdat hij haar liet praten, 'waarom zo'n lieve, verstandige baas as jij, op zulke invallen komt? Was je bang, of was er wat anders? Wij waren toch allemaal thuis.'

'Nietwaar,' vertelde het kereltje, en hij had moeite eruit te komen, zoals het hikken hem dwars zat, en zo verongelijkt als hij zich voelde. 'Ik zee tegen tante, wat ik moest doen as de dief van de overzij hier ook kwam stelen. Enne toen zee zij: niet uit je bed kommen, enne toen heb ik Keesebees me mooie tekeningen van moeder enne van tante enne van het merakel van benejen met haar ene tand laten zien – enne toen zei Keesebees: ga jij maar slapen, want as d'r dieven kommen hoor ik ze al in de verte. Enne toen is tante weggegaan.'

'Dat jokie zo groot as je ben,' viel tante verontwaardigd in de rede. 'Ik stong an de deur op je vader en moeder te wachten...'

'Laat hem uit vertellen,' suste de electriciën, 'verder kind!'

‘Toen lag Keesebees in het holletje te spinnen, enne toen lag ik ook fijn, maar toen ineens wier er tegen de huiskamerdeur gebonsd, zat ik op in me bed van de schrik, enne toen – heus, grote broer, ik jok niet! – hoorde ik de inbreker van de overzij – die trapte met zijn schoenen de deur kapot – kijk maar: de spaanders leggen er nog – enne die smeed een van de vaassies op de grond – zie je nou wel, tante: vlak bij je stoel – enne die hoorde ik de tafel omgooien – enne wat tegen de muur met de portretjes keilen – enne toen smeed hij het raam zo rikketik in de hoogte, dat de gewichten rammelden – enne toen gooide een andere dief de deur dicht – enne stongen ze met d’r voeten te trappen – enne was er een, die zo verschrikkelijk as een hond gromde – óf ze hadden een hond meegebracht – nou, toen dacht ik: as ze alles uit de huiskamer gemoerd hebben, kommen ze in de slaapkamer – enne dan gappen ze mijn en me zuster ook, om ons an de spullemensen van de woonwagens te verkopen – enne toen heb ik me zuster haasjereppie in haar onderlegger gerold, enne ben er de trap na boven mee opgelopen. Haast hadden ze ons te pakken, vader, want net toen ik op me tenen over de brokkies hout na boven was, smeed er een de deur open, enne die moest zeker zijn eigen in de keuken gaan wassen van het bloed aan zijn handen – enne toen staken ze de boel in brand, want het begon te roken en te smeulen en te stinken, dat ik eerst met me zuster op het dak wou klimmen, maar ik kon er met haar niet door – enne em alleen op zolder achterlaten wou ik ook niet. Toen heb ik me zuster op de grond in haar onderlegger geleid en de dot in haar mond gestopt, dat ze niet schreeuwen zou, want dan waren we gepiept – enne toen heb ik de tafel en de stoel zo sekuur op het luik geleid, dat ze er niet binnen konden kommen. Enne toen ben ik er zelf ook op gaan zitten. Is dat, verdorie, nou zo bretaal van me, om me zuster niet te laten stelen door een vuile smiecht, die de deur stuktrapt en een vaassie breekt, as die weet dat we alleen, net as de zeven geitjes, thuis zijn?’

Klaar met zijn verhaal, waarbij hij niemendal zei van zijn angst bij de geluiden in het huis, niks van de weer ergere pijn in zijn voet, niks van het lange geduldige wiegen van Magdaleentje in zijn vermoeide armen, boven op het luik, omdat dat nare schaap, dat enkel aan zichzelf dacht, telkens

wilde beginnen te blèren, keek hij sip voor zich uit, bang voor de stille ogen van moeder, die hem zo dikwijls verboden had het zuigelingetje op te nemen, of zijn eten met haar te delen.

‘Nou, Koert?’ vroeg tante Toos, na een ogenblik van rare stilte. ‘Ik geloof, dat je er je bekomst an kan hebben. Misschien ontmoet jij die inbreker nog wel es, die het paneel met zijn schoen gerenueweerd heb, en je slapende wurmen op heb geschrikt... Dan heb jij meer as een uur in de piepzak op zolder gezeten, liefie. Kom es hier: ik vin jou een grote, een schattig lieve jongen – en ik begrijp er alleen geen sikkepit van dat ik niks van die stuipekopdrift sunjeur, die zijn ogen uit zijn kop most schamen, om zo de wildeman uit te hangen, gehoord noch gezien heb – je zal het gedroomd hebben, schat,’ – en ze gaf hem een kus met haar stekeltjeslippen, en keek over het bolletje van het kind de schuldige aan – of ze het lekker gezegd had, zonder dat de jongen het had kunnen begrijpen.

‘Gedroomd?’ praatte het kereltje haar in dadelijke verwondering na. ‘Hoe ken dat?’ – zijn handje wreef ongegeneerd over de plek van zijn voorhoofd, waar tante geliefkoosd had – ‘As je van iets droomt, bestaat het niet, wat vader? enne as ik gedroomd had, zou de deur niet kapot wezen, zou het vaasie niet in stukken leggen, zou...’

Of hij plots iets doorzag, nu hij vaders hoed op de grond zag liggen met een lelijke deuk er in – een deuk in de zondagse hoed! – nu tante haar kin zat te bestrijken, en met een komiekig pruimemondje de grootste scherf van de vaas, naast haar stoelpoot zat te bemijmeren – en moeder, met haar oude glimlach haar ogen niet van vader afhield – en vader zelf, die geen vuur uit de natte lucifers kon schrapen, en een hele verzameling rode houtjes, zonder gele kop, in zijn linker hand kreeg, eindelijk verlegen-vrolijk float, zoals hij wel meer deed, als hij ondeugend geweest was, het eerlijk wilde bekennen, en op zijn stoel draaide, – of hij dat allemaal begon te snappen, hield hij ineens zijn ratelmondje, en omdat hij vader, als die ermee gemoeid was, niet wilde verraden, hinkte hij met grote angstige ogen op de man met het verkauwd eindje sigaar en de stakende lucifers toe, en zich op de grote knie nestelend, vroeg hij nóg zachter dan vader straks bij zijn oor gefluisterd had: ‘Grote broer, heb jij het

gedaan? Heb jij die deur...?' Nu had vader, die zeventien lucifers geprobeerd had, eindelijk een vlammetje, en omdat het natte sigarenpeukje op zijn beurt treiterend-weerbarstig deed, moest hij zo zuigen, dat hij er rood van werd, en niet op slag antwoorden kon.

Toen zei moeder, met een stem, die zo evenwichtig als de klokkeslinger van de scheepjesklok door de stille luistering van de kamer bewoog: 'Nee, schattejongen, vader heb het niet gedaan – en er is ook geen inbreker geweest – dat zal je moeder je later vertellen. Er gebeurt wel meer, dat je niet dadelijk... Nou krijgt zussie eerst een schone luier – en dan gaat moeder jouw kleine voetje, dat allemaal ondeugende, maar erg lieve dingen gedaan heeft – is het niet vader? – weer lekker verzorgen. Nou weten we tenminste dat jij op je zusje past, en dat je haar niet in de steek zal laten, als er ooit wat...'

'Ik laat je begaan,' kwam Toos los, terwijl ze een boterham voor het kind klaarmaakte, 'maar ik vind het schande en vooral zonde, dat jij as moeder je kinderen voorliegt.'

Ze zei het zo dat de jongen het niet horen kon, want hij was met zijn vader in de slaapkamer, om de tekeningen te laten kijken. 'Ach kom,' verdedigde zich de jonge vrouw. 'Dat doen we toch allemaal, als er wat gebeurt, waarvoor ze te jong zijn...'

'Móst jouw man dan zo'n geweldenaar wezen?' hield Toos aan.

'Hoe hebben ze hém niet in die dagen behandeld!' zei de jongere zuster. 'Ik kan me zijn woede best voorstellen – maar wat heeft een kind daar mee te maken?'

'Ik hou me mond, maar ik denk er het mijne van,' gromde Toos – en ze vroeg zich af hoe het in Heerlen zou gaan met die man, die ze niet luchten kon, en met een zuster, die door hem gehypnotiseerd was.

Een deel van die nacht werd er voor de laatste maal zaligjes in de woning geslapen, nu ze weer compleet bij elkaar waren, maar het was toch niet helemaal dát, omdat vader zo gek was zijn bed aan tante Toos af te staan, hijzelf, nog geradbraakt door het avontuur in de cel van het politiebureau, op een veldbed op de grond, bij de muizen in de keuken ging slapen – en tante, te zwaar voor vaders bed, of dat de stille smerissen bij het zoeken naar het geld van de overzij, het

uit zijn verband hadden getrokken, midden in de nacht met het springveren matras en het bovenbed door de dwarsleggers heen en weer. Niemand merkte er wat van – zo door het vermoeide heen als ze waren. Eenmaal wakker geschrokken dacht tante: ik blijf op, om de eerste trein te halen, want anders begrijpen de jongens er niks meer van, maar toen ze het keukentje in wilde, om zich daar voorzichtig te wassen, vergat ze dat er een man op de grond lag, toen ze de lamp op wilde steken, en dat gaf in het stikkedonker van het keukentje zo'n bol mangelgelach, dat de wasvrouw van beneden met de paraplu van haar man tegen de zoldering moest kloppen, om aan het schandaal boven haar hoofd een eind te maken.

'Nou dacht ik aan een werachtige insluiper,' vertelde Toos later. Het had geen haar gescheeld of ze was op zijn neus gestapt. Kraaien deed het ventje, toen hij het later hoorde.

23

'Mag ik niet meehelpen, grote zuster?' vroeg hij telkens weer, met de door de dokter zelf stevigomzwachtelde voet, in de leunstoel bij het raam, over het nieuwsgierige heen, toekijkend. Zo toen vader van de vroegtrein, waarmee tante Toos vertrokken was, terug was gekeerd, had je de poppen aan het dansen. Je begreep er geen luis van. Moeder sleepte de kasten leeg, en vader, die, als hij niet in de damp van zijn pijp verdween, zo hardop liep te zingen – en fijn hoor! – moeder zei, als vader op zangschool geweest was, had hij met zo'n prachtige stem geld als water kunnen verdienen – zo hardop, dat je oogharen er van knipperden – vader timmerde aan een stuk kratten in elkaar, en als de delen te ruw waren, had hij niet eens een schaaf voor het spint nodig: dat deed hij met zijn scherpe zakmes, waaraan van alles zat, een kurketrekker, een vijl voor je nagels, een in elkaar klappende schaar, een steeknaald voor je kiezen, een boor voor gaatjes en nog een tweede en derde en vierde mes. Er stonden de letters van vader op: K. S. – en als hij twaalf was kreeg hij er net zo een, als vader het zijne nog nodig had. Omdat Magdaleentje niet tegen de herrie van het kloppen kon, was ze met haar wiegje zo ver mogelijk op-

gesloten. Dan weer stond vader over een kist gebogen en trok er de kromme spijkers uit – hij had een hamer, zoals er geen tweede bestond, waarmee je de draadnagels, die als wurmen weg waren gekropen, op hun test tikte en ze dan ineens als een zere kies trok – dan weer lag hij op zijn knieën en mepte ze zo recht als een lucifer, zonder een bochtje er in. Alleen werd de drempel, waarop hij ze de lenden plette, als een zeef vol spikkelgaten.

‘Je denkt dat je niemedal heb,’ zei moeder, die schone kranten in een kist had gelegd, en de stapeltjes nog es perste en mangelde voor ze ze in de vierkante buik loosde, ‘maar als je eenmaal begint, weet je niet hoe je de rommel kwijt mot raken. Ik krijg het nooit allemaal gepakt...’

‘Ik versta geen woord,’ zei vader. ‘Ik kan niet spijkeren en luisteren,’ en dan smeerde hij hem weer naar het zoldertje, waar de kisten, koffers en manden, jarenlang achter het handig-geprutst beschotje verborgen waren geweest.

‘Mag ik meehelpen, moeder? Ik verveel me zo.’

‘Daar dan,’ zei moeder, om van het gesoebat af te zijn. ‘Maar je komt niet van je stoel af, schat. Hier heb je een grote doos en ouwe kranten. Pak jij nou je eigen speelgoed in.’

Dat vond hij heerlijk. De verfdooos ging in eindeloze brokken papier, of hij met een Sinterklaassurprise bezig was, en de muis, die hij eerst nog een paar keer op het kozijn liet kuieren, en de Piet roetpop, en al het andere speelgoed binnen zijn bereik en de prentenboeken en het theekopje, dat hij leeg had gedronken en het suikerlepeltje. Nu moest maar alles in de doos. Dan hielp hij ze goed. En toen moeder even niet oplette, trok hij de kleine la van het nachtkastje open, en er lag geen ding zo gek, of hij ruimte er een plaatsje voor in de witte doos.

‘Ik dank God,’ zei moeder toen weer tegen vader, ‘dat we uit deze ongelukswoning weggaan – ik ben dolblij dat ik er twee kinderen gekregen heb, maar anders was het in de laatste tijden niks as narigheid. Dáár ga je tenminste je brood dubbel en dwars verdienen, meer as je hier ooit had kenne halen, wat man?’

‘Verroest,’ viel vader driftig uit, want nou had hij wat hem nog nooit in zijn leven gebeurd was, met de glimmende hamer op zijn eigen nagel getikt. ‘Je moet ook niet an me kop

zeuren, Riek, as ik met me werk bezig ben.' Zijn zwarte vinger stak hij in zijn mond en zoog erop, en trappelde van pijn, zo als de nagel op de vingertop gloeide en stak, en nijdig kijken als hij deed!

'Waarom kijk je moeder nou boos an?' vroeg Koertje, als kleine vredeftichter, 'moeder heb het toch niet gedaan?'

Kleine of grote vredeftichter: een man die een bloedballein onder de nagel van zijn linker wijsvinger, vers van de hamertik heeft gekregen, is zelden in een beminnelijke, evenwichtige stemming. 'Bemoei jij je er niet mee,' zei de grote Koert tegen de kleine, die net bezig was een rozekrans, uit moeders nachtkast gegrepen, in watten, waarvan moeder propjes voor de vissen in Magdaleentjes neusje draaide, en in een pakje verbandzwachtel, dat ineens afrolde en er nu als de staart van een vlieger bijbongelde, in te wikkelen. 'As ik tegen je moeder spreek, hoef jij er je neus niet in te steken!' En met een vuurrood hoofd bezog de electriciën weer de wijsvingertop, die er, op het gevoel in zijn mond, bij leek te hangen.

'Moeder heb er toch geen schuld an,' hield het kereltje vol. 'Ze praatte wát lief tegen je. Dat heb die smerige hamer gedaan...'

'Hou je mond!' gromde de man ongenoeglijk.

'Zal ik er es na kijken?' vroeg moeder geduldig.

'Néééé!' haalde de electriciën kwaadaardig uit, en zijn stem sloeg van onredelijkheid in falset over, terwijl hij zo nijdig het vloerzeil bestampte, dat een houtspaander als een malsgeraakte pinkel omhoog veerde en tegen de au-zeggende ruit opvloog. Dat gaf een stilte, waarin moeder van de onhebbelijke spaander naar de driftkop en van de driftkop naar de verschrikte kinderogen keek.

'Ben ik nou zo boos geweest, toen ik het hete water over me voet kreeg?' verweet het jong. 'Ik vin je niks aardig hoor!' En gebelgd op zijn manier ging hij naar buiten zitten kijken. Dat kon de man niet goed hebben. Eerst liep hij met zijn vinger en de hamerdeuk in de nagel naar de kraan, en toen het lekker-koele water het kloppen wat bedaarde, kwam hij in de rommelkamer terug.

'Mag ik es kijken?' vroeg moeder, die al aan zijn gezicht zag, dat het pijn-onweertje voorbij was. Nu mocht ze. En ze gaf vader een zoen boven op de plek, waar het aangekomen

was. En als ze dat deed, voelde je geen pijn meer.

‘Zal ik er ook een zoen op geven?’ vroeg de kinderstem. En toen hij de vijf vingers afgezocht had, en het haast onzichtbare rode plekje onder de nagel gevonden, zei hij, zijn vader met zijn grote blauwe ogen aankijkend: ‘Nou krijg je er twee van mijn, omdat je niet gehuild heb, maar je mag moeder niet boos aankijken, as de hamer het doet.’

‘Ik zal het nooit meer...’ lachte de man, weer met spijt over zijn uitval.

‘En je mot niet Néééé roepen, as moeder wil kijken of je je erg pijn heb gedaan.’

‘Nooit meer,’ lachte de man, het kinderbolletje met de uitstaande haarsprietten, dat het ventje ouder leek te maken, tegen zich aandrukkend.

‘En je mag ook niet op je ongewassen vinger zuigen. Dan wor je zo klein as me zussie. Heb je moeder al vergiffenis gevraagd, dat je haar weer verdriet heb gedaan? Wil je dat dan wel es gauw doen?’

Maar zingen deed de man in het eerste uur niet, want met vergiffenis vragen gaat pijn niet helemaal weg, en het trok hem tot boven aan zijn schouder toe. En dan – hoe harder ze werkten, hoe ongezelliger het woninkje er begon uit te zien. Ze dronken koffie zittend op kisten en manden, en omdat de lepeltjes al lang ergens onderaan lagen, mocht je met je vinger roeren, om de suiker op te diepen. Toen kwam de koopman uit de zijstraat, die vader was wezen waarschuwen, omdat het vervoer van de grote stukken haast nog meer zou kosten, dan de boel waard was, en dan ging je niet op de schobberdebonk, zonder een cent op zak, of je zou Toos nog meer te leen moeten vragen, op reis. Vader had zich bergen gedroomd en het kleine koopmannetje keek enkel, of het hem alles de keel uithing, naar de hoogopgetrokken gordijnballetjes.

Het kereltje, teruggeschrompeld in zijn stoel, met de door hem ingepakte doos op zijn schoot, zei weer geen woord, bang als hij was voor het koopmannetje, dat aan vader met slaperige oogjes, zulke brutale antwoorden gaf, dat je voelde hoe vader zich nijdig maakte.

‘Wat geeft u dan?’ zei vader.

‘Zeg u het! Waarom zal ik het zeggen?’ zei de koopman. Zijn hoed stond schuin van zijn wenkbrauwen naar een knob-

bel in zijn nek – uit het pijpje, dat hij tussen zijn bruingesausde lippen geschroefd hield, plofte dikgele rook, en hoe hij het deed was een wonder – hij liet het ene rookkringetje na het ander naar het raam trekken – en kringetjes blazen was verschrikkelijk moeilijk. Dan had hij midden in zijn neusbeen een rare verzakking, of iemand erop gevallen was, en de plof erin was blijven hangen – het was verdorie nog toe enkel een punt, die als een met haren begroeid platje boven de kortafgeknipte snorstoppels uitwipte. Sloot hij zijn ogen in verveling, als hem het onderhandelen over zo'n negotie van het jaar nul dik de keel uithing, dan zag je het neusdobbertje tussen de haarsprietten en het verwriemeld wier, of er een simmetje tussen het riet en het kroos van het slootje bij de boerderij achter de huizen dreef en ieder ogenblik een gulzig blikje aan het snoertje zou trekken.

'Het zeil en de gordijnen en de tafels met de stoelen en die echte klok met scheepjes, en slagwerk om het kwartier...' begon vader op te noemen, maar de brutale trok met het wit van zijn ogen, pufte een reuzekring weg, die door het open raam dreef, en toen nog niet eens barstte, en zei: 'Wat is er voor echts an die klok? Duitse frottigkat. Geen daalder waard.'

Vader keek hem woedend aan, maar het koopmannetje deed de luikjes dicht voor zijn ogen, of hij bang was, dat zijn fletse oogjes zouden verschieten, of dat er een van de met elkaar op de ruit krijgertje spelende vliegjes op de slaap in zijn ogen, die er nu nog inzate, zou plakken. Als die een zoontje heb, dacht Koertje, dan zal hij van zo'n gezicht as een gootsteenboender wel zo vies wezen, dat hij zijn vader nooit een pakker zal geven, as ik het de mijne doe!

'As u honderd gulden geeft,' zei moeder, terwijl vader zijn bezerde nagel weer in zijn mond stak.

'Honderd? Honderdvijftig!' verbeterde de electriciën haastig – wat had het hun niet allemaal nieuw gekost.

'Of u nou honderd en u honderdvijftig zegt,' geeuwde de koopman, en het smeulend pijpje viel haast uit zijn mond, 'ik zou er geen roezie om krijgen, want ik geef in de roest niet meer as veertig – en as je mekaar lang ankijkt wordt het dertig of minder. Niks voor mijn.'

'Wel allemachtig,' zette de electriciën warmlopend in. 'Denk je dat ik er met stelen angekommen ben?'

‘Mijn me zorg,’ praatte de koopman – en nu zwommen er twee kringetjes tegelijk uit zijn mond, terwijl hij ineens op wat erg lekkers scheen te kauwen. ‘As u er met stelen angekomen is, mot u niet bij mijn wezen, want ik hou voor de politie een register, en as u d’r niet met stelen angekomen is, mot u van mijn niet verlangen, dat ik centen zomaar in het water smijt.’

‘Honderdvijfentwintig gulden,’ dobbelde de electriciën lukraak. ‘Daar lever ik het u splinternieuw voor,’ gemelijkte de koopman, en terwijl vader en moeder achter zijn rug met hun ogen telegrafeerden – moeder ja zei en vader driftig nee knikte – stond de koopman met de rimpeltjeshanden over zijn vest met enkel vetvlekken gevouwen, en nu niet eens meer dampend, omdat het restantje sigaar tot in het papieren pijpje doorgebrand was, bleef hij zo volkomen onbeweeglijk met de gesloten ogen en de stoppels op het speldekussen van zijn gezicht, of hij maling aan de hele wereld had, en van de stilte in de kamer profiteerde om een dutje te verschalken.

‘Dan doen we geen zaken!’ wrevelde het in de electriciën op. ‘Ik kan van Meijer het dubbele krijgen!’

Hè, wat kon vader jokken.

‘Dan mot u na Meijer gaan,’ zei de koopman, zich slaperig omkerend. ‘Dan doene me geen handel.’ En een kanjer van een kring uitsputterend, liep hij naar de trap toe.

‘Doet u er twintig gulden bij,’ drong moeder bij de leuning aan.

‘Nog geen cent. Ik ben geen Liefdadigheid na Vermogen,’ klonk het uit het portaaltje.

Toen gebeurde wat de koopman wel wist: moeder zenuwachtig, dat ze ermee zou blijven zitten, trok vader aan zijn mouw, en die riep nijdig: ‘Wil je er vijftig van maken?’

‘Nog geen eenenveertig,’ zei de uitdrager, en je hoorde hem hardop geeuwen, zo moe als hij moest wezen.

‘Vooruit dan maar,’ zei vader nors. Toen kwam de koopman de trap weer op, noteerde in een zwart ezelsorenboekje wat hij gekocht had, wond zich op, omdat hij ook het Axminsterkleedje bedoeld had, gaf tegen kwitantie vast tien gulden handgeld en ging weer weg om zijn wagen te halen.

‘Wat een afzetter,’ zei vader, die hem uit had gelaten, en met een brief in de hand terugkwam. Onverschillig scheurde

hij het couvert open, draaide een niet beschreven velletje papier heen en weer en was net van plan de envelop in de kist, waar hij op zat, te smijten, toen hij er met een gezicht, paf van verbluffing, een briefje van honderd gulden uithaalde.

‘Wat is dat?’ zei hij, de banknoot tegen het licht houdend, omdat hij eerst aan een reclamegrap dacht. Je hoefde er niet aan te twijfelen – het waren honderd gulden.

‘Verkeerd bezorgd,’ zei moeder, ongerust – en vader bekeek het blanco velletje postpapier opnieuw, toen de enveloppe, waarop met volkomen duidelijke letters zijn naam, zijn voornaam, zijn adres – met de schrijfmachine getikt – stonden.

‘Dat is niet in de haak,’ zon de electriciën. ‘Ik mot van niemand wat hebben en ze stoppen het zomaar, zonder er iets bij te zeggen, in de bus – wat ken dat wezen? – daar vlieg ik niet op in.’

‘Angstig,’ zei moeder.

‘Dat is van Sinterklaas,’ knikte de jongen.

‘Het is een uitkomst van onze lieve Heer,’ praatte moeder, ‘dan kommen we er op onze sloffen – dan ken jij je remontoir nog uit de lommerd halen voor we weggaan – en Toos dadelijk haar veertig gulden terugkrijgen en we hoeven ons daar niet in de schuld te steken...’

‘Ik vlieg er niet in,’ herhaalde de man stug. ‘As dat niet in verband staat met de historie van de overzij, laat ik me vilen. Ik begin met er werk van te maken. Daar mot geen gras over groeien. As zij bij ons, terwijl we de ouwe boel versjaggeren om schoonschip te maken, honderd gulden in de bus steken, dan wil iemand me aandeel in iets geven, dat me niet toekomt, of ze willen me omkopen. Ik heb er genoeg van gelust. Ik pas! Zal ik de jongen meenemen. Morgen mot hij toch an de lucht wennen.’

‘Dat is goed,’ zei moeder.

‘Nou heb jij van een ongelukshuis gesproken,’ zei de man bedrukt. ‘Zo zijn we aan het verkassen of de gebrajen duifies vliegen na binnen.’

Dat was zo zalig op vaders sterke arm in het zonnetje, al werd je er in het begin een beetje raar van in je hoofd.

‘Jongen, jongen,’ hijgde vader in de warmte; ‘wat ben jij angekomen in bed! Minstens tien pond zwaarder.’

‘Dat komt omdat ik zoveel gebikt heb,’ babbelde het kereltje opgewekt. ‘En je zal es zien hoe zwaar ik wor, as ik weer mag lopen en me ene voet niet telkes openspringt.’

‘Je ben vaders lieve grote schat,’ klonk de stem dicht bij zijn oor. Nu hij hem door een zonnebaan heendroeg, zag de man eerst goed hoe zielig het kind in die weken afgevallen was, hoe magertjes het snuitje was geworden en hoe diep de blauwe kringen onder de ogen, naast het scherper getekende neusje, het bleke vel doorwroetten.

‘Waar gaan we na toe, vader?’

‘Na het politiebureau.’

Het kereltje keek hem verschrikt angstig aan.

‘Wat motten we daar?’

‘Vragen wat we met dat geld moeten.’

‘Daar mot je lekkers voor kopen en voor moeder een nieuwe jurk.’

‘We zullen kijken,’ lachte vader – en nu uit eigen vrije beweging, zonder boeien om de polsen, duwde hij de deur van de wachtkamer open.

Daar zaten hópen agenten met sabels en hun petten lagen op de tafel. Ze dronken koffie met veel dik op de bodem van de kommen – dat zag hij dadelijk – en een at boterhammen zo dik als zijn vuist.

‘Ben je nou alweer terug?’ zei een smeris met een gouden band om zijn pet.

Toen vroeg vader, die hij met zijn twee handen schrikkelijk stevig vasthield, om de inspecteur te spreken.

24

‘Grote broer, laten we naar huis gaan,’ praatte hij zo zachtjes, of er honderd kleine schreeuw zusjes vlak bij lagen te slapen, terwijl ze in de wachtkamer, met zijn naakte vloer en de vieze plekken of er baliekluiers hadden zitten pruimsputteren, op de inspecteur van dienst, die net met een jongen, die een ruit had ingesmeten, bezig was, moesten wachten. Hij vond het politiebureau, de donkere gang, het gebrul van een zatgedronken zwerver, die uit zijn cel wilde en met zijn hielen de traliedeuren betrapte, erger dan verschrikkelijk, en aan een stuk doorzwaluwden zijn angstgedachtetjes de

wachtkamer met het tralievenster rond – of ze vader en hem weer niet zouden houden – en hoe vader het dorst naast zo'n zooi agenten – en wat hij moest doen, als hij ook dikke handboeien om zijn polsen kreeg.

'Als ik bij je ben, hoef je niet bang te zijn,' zei vader, die het van het vrachtje op zijn arm zo warm had gekregen, dat het met straaltjes in zijn nek liep.

'Laten we nou tóch maar gaan,' vleide hij, zich tegen de borst van de man opschurkend, en zijn fluisterstemmetje werd nog ijler. 'Wat mot je nou hier? Dat weet je om-mers zelf niet. En later zit moeder met de gebakken perren. Ga nou meel! Drijf niet je eigen zin door, vader! Vaderrr! Vaderrr! Mot ik boze ogen opzetten?'

De zenuwtjes zaten hem dwars, en dan werd hij het oude mannetje, dat zijn ongezeggelijke broer met oudemannetjeswoorden moest toespreken.

Lachend keek de man in de gespannen pupillen van het kind, pupillen zo groot, dat het oogblauw gevlucht leek.

'Je bent vaders schat,' suste hij, maar de jongen schrok bij ieder geluid, bij elke voetstap en iedere scharnierende deur – en toen er eindelijk een agent met de boodschap binnenkwam, dat ze gewacht werden, nestelde hij zijn kopje tegen vaders schouder, of de menseneter met de groene kologen en de slag tanden als van een olifant op komst was. En zolang de electriciën naast het schrijfbureau van de inspecteur stond, hield hij zijn ogen zo stijf dicht, dat er geen glimmer-tje daglicht binnen kon. Enkel de vlammetjes-slaande stem van de vreemde hoorde hij.

'Mot je daarvoor hier komme?' kraakte het. 'Als je dat geld gevonden had, zou het zaak van de politie wezen, maar als het bij je in de bus is gestoken, met je naam voluit op de envelop, zie ik niet in...'

'Ik ben een dag en een nacht hier vastgehouden,' gromde vaders stem dicht bij zijn oor, 'voor een inbraak waarmee ik niks uitstaande had, en nou zit me dat uit de lucht gevallen geld dwars. Asjeblief: ik deponeer de envelop hier en ik verzoek u beleefd het nummer van het briefje te noteren.' Het bleef even stil. Je hoorde alleen in de verte het gestommel van de bezopen kerel in het hok.

'In orde,' kraakte de stem weer – een schorre stem boven een bungelend kinnebakje – 'ik noteer en ik hou de envelop

hier, maar ik snap niet... En dat doe jij net zo min. Of...?' 'Ze hebben aan de overzij,' gromde het weer bij zijn oor, 'een schrijfmachien – ik zeg dat die inbraak gefingeerd is geweest.'

'Zozo,' kraakte de stem. 'Nou we zullen zien. Je wordt bedankt. Of wil je het briefje ook deponeren?'

'Het nommer wel, het briefje niet,' zei vader.

Eerst toen ze weer zeker buiten waren, de hete zon hem goeiendag zei, durfde hij op te kijken, klaterde de jongensstem er op los.

'Wou hij de centen van je hebben, vader? Nog al wiertes dat je hem op zijn vessie gespuugd heb. Wat een brani, hè? met die barst in zijn keel. Hij docht zeker, as hij me het briefje geeft, ga ik zelf mooi weer spelen! Ik wou net me tong tegen hem uitsteken, en net tegen hem zeggen: blaf maar as een hond met twee staarten, mijn vader heb de centen nodig voor moeders nieuwe jurk en voor een hoepel voor mijn. Krijg ik een ijzeren hoepel, grote broer. Je zou voor me jaardag...'

'Je krijgt een hoepel, as je voet weer helemaal beter is,' glimlachte de man, hijgend in de benauwende warmte van de zomermiddag. 'Jongen-jongen, ben jij nou heus zo zwaar geworden, of ik zo slap? Ziezo, nou laat vader zich scheren, en kan meteen jouw haar es lekker geknipt worden, want je heb een hoofd as een versleten ragebol gekregen.'

Nu zat vader voor de spiegel in de barbierswinkel, en omdat er aan de andere kant nòg een spiegel was, zag je hem een, twee, drie, vier, vijfmaal, dan in zijn gezicht, dan met zijn achterhoofd, en al die hoofden lachten telkens als je hem aankeek, tot je door de klodders zeep geen mond en geen neusgaten meer zag. Terwijl kreeg hij zelf een lange witte japon om zijn schouders, knoopte het barbiersmaatje, dat anders inzepte, de punten en legde een eind watten voor de krieweling van de haren rond zijn nek.

'Mot het erg kort?' vroeg het maatje, die neusgaten had, of hij er aldoor groene erwten instopte – je keek, als je onder hem zat, zijn hoofd binnen – en een sproeten als hij had – je zag haast geen haar meer.

'Met de tundeuze nommero drie,' zei de barbier en vader knikte dat het goed was.

Blij dat hem niks met de machine kon gebeuren – scheren

was niemendal gedaan: dat verdraaien de klanten met hém, en als hij de patroon zelf moest behandelen, kreeg hij bij elke streek zoveel uitbranders en kouwe complimenten, dat hij op zijn voeten stond te trillen – blij, dat hij nu op een menselijk hoofd los werd gelaten, zonder kans van schrobbering, zonder nijpende mogelijkheid van bloedvergieten, posteerde het maatje zich zo, dat de patroon, die zelf zijn handen met inzepen en scheren vol had, niet te veel in de verradende spiegels kon afloeren. Met zijn linkerhand duwde hij het hoofd van de kleine Koert omlaag, met de rechter wrikte hij als een meester, die zachtheid schuwt, de tondeuse door het piekenhaar van het kind, en dreef er zigzaggende paden in, als een baanveger op een bestoven ijsveld. Schuwtdes onderging het kereltje de vijftoppendruk van de stevige maatjeshand, en bij elke neerstuiving van zijn blond haar op het witte doek, dacht hij: we schieten al mooi op, en zo doene ze het precies met het achterwerk en de poten van de melkboer zijn poedel, en as ik groot ben zo as vader laat ik me ook scheren, maar me snor laat ik staan, en daar draai ik de puntjes aan met gommelastiek – maar dan boog hij zijn knikker nog meer, omdat het barbiersmaatje, hoe moeilijker het werd de velbanen weer samen te brengen, zijn vingertoppen in het hoofdje perste, of hij er doorheen moest. Of Koertje wilde of niet, ééns moest hij hardop Aul roepen, omdat de tondeuse in een weerbarstig klitje verward zat, net als toen moeder zijn haar wilde kammen en er nog stroop van de gort in verdwaald had gezeten.

‘Wat voer je uit, veulen?’ dreigde de barbier, met vader zijn neus in de ene en het blinkend mes in de andere hand. ‘Leer je het nooit poddome?’

‘Ken ik het hellepen?’ verdedigde het maatje zich, ‘as hij paardevlees gevreten heb?’

‘Stil blijven zitten,’ zei vader met een stem van onder uit de kelder.

Angstig keek het ventje in de duistere neusgaten van het maatje, en zich op de lippen bijtend, – een jongen moest niet kleinzerig zijn – zei hij geen tweede keer Aul toen de tondeuse, die geen kamp gaf, het van de hardnekkige haren won, de laatste hegjes op de kruin wiede en nu de nekharen met bosjes begon uit te plukken. Toen nam het maatje een grote borstel en schuierde zo rap of hij met schoenen, die in

een plasregen geweest waren, en niet meer wilden glimmen, bezig was, en toen spoot hij uit een fles met een elastieken bal, en dat rook zoals de azijn en de venkel van gemarineerde haring.

‘Je moeder zal je niet herkennen, schat van me,’ zei vader, die nu met bakkersmeel volgestoven werd, en uit een flakon met slaolie een scheut op zijn haar en zijn snor kreeg.

Nu zag hij zichzelf ook een, twee, driemaal in de spiegels en dacht, wat zie ik er as een geplukte, afgebrande kip uit, en wat zijn me oren groot geworden.

‘Klaar, jongeheer,’ zei het maatje, de witte japon wegtrekend, en met een bezem begon hij de plokjes haar van de vloer in een hoek, waar er van alle soorten lag, bij elkaar te boenderen! Zonde hoor, dat het allemaal voor niks groeide, dat de mensen hun best deden het lang te laten worden, dat je de pee in had als je met een spiernaakte kop moest rond-dartelen, en dat je naar de haarsnijder liep, om het als vullles bij mekaar te laten veggen. Er lag van alles in het hoekje onder de trap, waar de barbier het sekuur bewaarde om het per onsjes voor valse vlechtjes te verkopen. Er was een man met wit haar geweest – een man: vrouwen lieten zich niet knippen – en een met stoppels zo rood als een biet – en een met pikzwart kroes, vol kurketrekkertjes – en een hoopje bruine, maar dat kon je zo goed niet meer onderscheiden, want dat lag door elkaar heen gemoesd met de watten voor de nekharen. Nu kwamen zijn blonde einden op de witte te liggen – vies hoor! – als er maar geen levend bezoek bij was – ofschoon je dat niks kon schelen, nu je ze toch niet meer op je hoofd terugkreeg. Verdorie, wat een flodderhiel: nu kwam een klein wit poesje, zeker pas van moeders borst af, en die sprong met vier poten tegelijk en met een rug als een korsetbalein, de stoffer van het maatje na, en toen ineens midden in het bergje witte, rode, zwarte en bruine haren, die hij begon weg te graven, of hij de kattenbak voor zich had. ‘Wat zit je te kijken, mannetje met je kale knikker?’ plaagde vader, die klaar was, en enkel nog liep met een zeepkwak in het harengrotje van zijn ene oor. Omdat hij niet praten kon met de vreemden erbij, knikte het kind naar de zij van het witte poesje, dat een stukje watten als een muis achterna holde.

‘Heb je van honderd gulden terug?’ vroeg vader toen aan

de barbier, die de smurrie uit het elastieken bakje onder de waterleiding wegspoelde en de gebruikte handdoek weer netjes in de vouwen op het doekenstapeltje legde.

‘Ik weet niet hoe honderd gezonde guldens eruit zien,’ zei de barbier. ‘As je het niet kleiner heb mot de jongen maar in de sigarenwinkel aan de overzij gaan wisselen.’

‘Daar heb ik hem voor nodig – dan zie ik hem toch nooit meer terug!’ lachte vader. ‘Hou effen je gemak, schattensnuit – ik ben in twee seconden weerom.’

Nu zat hij alleen bij de barbier, die al zijn leven familie van de melkboer was – allebei hoofden als geoliede stuiters – bij het maatje, dat met de bezem in zijn handen stond te luiwammesen en bij het poesje, dat de kolder in zijn kop scheen te hebben, de opkamer van het winkeltje inravotte, en dan weer of zijn eigen dikke staart hem verschrikte, als een duveltje in een doosje, op en neer veerde.

‘Schiet poddome op!’ blafte de barbier het maatje af. ‘De helft van de rommel leit er nog!’

‘Ik ken niet opschieten,’ zei het maatje, dat ook weer een slachtoffer zocht, ‘as die jongen op zijn stoel blijft kleven. Ik kom met de veger niet onder de stoelpoten door.’

‘Asjeblief!’ snauwde de barbier, de stoel met Koertje opnemend, en achter de uitstalkast, met flesjes Boldoot, doosjes pasta, kammen en poppetjes van rose en witte zeep verzetkend. ‘En as je nou nog één brutaal woord zeit, kwiebus, nikskenner, zal ik je een lapsoes verkopen, dat je op de overzijstoep na je verstand ken zoeken!’ Zijn arm in de vlekke-rige scheerkiel, zwaaide zo kwaadaardig met de anzetriem, dat Koertje met knipperende ogen terugweek.

‘Ik veeg toch ommers,’ zei het maatje, en hij bezemde met gebaren, of hij onderdak voor een onweer zocht. Het werd naar stil in het winkeltje. Enkel de koperen scheerbak met de paardeharen pluim, rinkeltinkelde schommelend aan het ijzeren juk, naast de voordeur. De barbier stond halverwege de stoep om te zien, waar de electriciën bleef. Hij vertrouwde het zaakje niet. Even keerde hij zich nog om, net terwijl het maatje, om zich te wreken, poes een opduvel met de bezem gaf.

‘Is dat jouw vader?’ vroeg hij en toen het kind op de hoge stoel benauwdzwijgend knikte, zei hij zuurgrappig: ‘As hij niet gauw terugkomt met de centen voor scheren en knip-

pen, geef ik jou an de vullisman mee.'

Dodelijk schuw leunde het kereltje achterover, want de grote vulliskar bonkerde met de zware ijzeren bakken voorbij het huis, en hij schrok nog meer van het maatje, dat opzettelijk met de veger een stomp tegen een stoelpoot gaf, en tegelijk een tong uitstak zo lang, dat hij er zijn neus met de groene erwtingaatjes mee raakte. Het leek of vader nooit meer terug zou komen, zo lang als hij wegbleef. De barbier was al weer bezig met een tramconducteur, die vreselijk voorzichtig geschoren moest worden, omdat hij drie wratten op zijn kin had zitten, en als je een wrat met je mes raakte, je op slag dood kon bloeden, en het maatje met een sleper, die zo dik was, dat hij amper tussen de stoelleuning in kon, en die bij het inzepen zo zijn verkauwde sigaar zat te bekluiwen, dat de jongen erbij stond te hoesten en door de tranen in zijn ogen de sjouwer tot over zijn oren inpapte.

'Zal je het nooit leren, mank veulen!' gromde de barbier, zich driftig omdraaiend – maar nu was vader er gelukkig weer, met een dikke, zwarte sigaar – en het maatje kreeg een duppie omdat hij enkel wat dotjes in de nek had laten zitten.

'Hij vroeg of jij me vader was,' babbelde Koertje zo toen hij buiten op de sterke arm zat – en in de behoefte om zijn schade van het zwijgen naast de rose zeepoppen in te halen fantaseerde hij erop los: 'Toen heb ik gezeid: stommerd, dat zie je toch wel. As het mijn vader niét was zou hij me niet meegenomen hebben, om me haar te laten snijden. Toen zei hij: nou ik vraag het maar. Toen zei ik: kles maar toe – en toen het de kleine poes van mijn haar gegeten. As hij zijn hart nou maar niet uitspuugt, wat vader?'

De arm om de hals van de man, die nu zulke fijne wangen had, om te zoenen, begon hij zachtjes te zingen. Je zat bij vader eerste klasse, al kreeg je soms de rook van de stinkadores in je keel en al zakte de pet, die door het knippen veel te wijd was geworden, telkens over je ogen.

'Waar bennen we nou, vader?'

'In een winkel,' jokte de electriciën, die niet wilde weten dat ze in de lommerd waren, maar al is de leugen nog zo snel de waarheid achterhaalt haar wel, want toen de meneer achter het traliewerk het door Keesebees mishandeld briefje om en om hield, en verwonderd vroeg hoe al die speldeprikken

erin waren gekomen, zei Koertje, die lekker op de toonbank, vlak bij het loket zat: 'De poes van benejen heb ermee gesold. Het is nommero 2606 van vader zijn gouwen horlosie.' 'Dat heb zo'n kind nou voor maanden ééns gehoord, en dat heb hij onthouden. Je begrijpt het gewoon niet,' zei de electriciën, lekkertjes trots tot een dame naast hem die haar vorken, messen en lepels, van alles twaalf, terug kwam halen, en eigenlijk niet gezien wilde worden. Dan met een hartklopping van plezier, trok hij het horloge uit het zeemleren foedraaltje, wreef het langs zijn mouw, sneed er het belabberd nummer 2606 af, en toen hij het opgewonden had, liet hij de jongen luisteren, die bij het kittig rikke-tikke, rikke-tikke, het snuit van een fijnproever kreeg, en weer op vaders arm als een koning, met het afleggerhorloge, dat hij zolang mocht vasthouden, zat door te slaan.

Zo, toen ze bij moeder in de verhuisherrie terug waren, maar ook subiet, keek de electriciën op zijn remontoir, en zei: 'Ik zie, ik zie wat jij niet ziet – wat zie je dan?'

Maar moeder, enkel gebiologeerd door haar jongen met de over de ogen hangende pet, zei teleurgesteld: 'Wie heb dat kind zijn lieve hoofd zo mishandeld. Wat ziet die schat er uit! Hoe kon je dat doen, net de eerste dag dat hij op straat komt. Als hij nou kou vat?'

'Ik zie, ik zie wat jij niet ziet,' hield de electriciën teleurgesteld vol – en eerst toen – gompie, gompie! – zag moeder de gouden kast, en die moest ze open knippen om te zien of de letters er nog in stonden, en toen moest Koertje meelesen, en die zei met een wijs gezichtje, of hij het heus letter voor letter spelde: 'Voor vader bij de geboorte van zijn zoon Koert.'

Die nacht sliepen ze allemaal op de grond, ook het zusje, omdat de beddenboel en de wieg al door de kruier weg waren gehaald. Moeder lag met de schreeuwhannes achterin – hij met vader aan de deurkant. Raar hoor. Je deed geen oog toe, en niezen als je moest, of ze met een veer in je neus kriebelden. 'Zie je nou?' verweet moeder zachtjes, 'had zijn haar nou niet...'

En toen gaf ze, net als tante Toos het de vorige nacht gedaan had, een gil, want er liep een harige muis over het kermisbed. Voorzichtig streek vader lucifertjes af, maar daar bleef Piep-zei-de-muis-in-het-voorhuis niet naar kijken.

Het was met twee kinderen en een hoop rommel om mee te sjouwen geen doen geweest om de vroegtrein te halen, en toen ze dachten klaar te zijn, waren er toch nog een niet voorziene massa akkevietjes – moest vader in de dakgoot voor de antennedraden – moest moeder er op uit voor eten in de trein, omdat je anders dood-gehongerd aankwam, en tante Toos dan wát raar zou opkijken – moest vader de krammen en draadnagels uit het behang trekken en de sleutels aan de timmerman, die de huurcenten kwam beuren, brengen – moest moeder met een oude veger, die ze de opvolgers cadeau deed, een veger als de kop van jut met een sik en twee afgebeten eindjes snor, de papierpropjes en stofnesten uit hoeken en gaten bij elkaar flodderen – als je de verdieping niet redderde vóór je verkastte, zouden ze er grote bekken over opzetten – moest vader de roestige vullisemmer, waar je aan alle kanten doorheen kon knikkeren, en die óók niet naar Heerlen mee werd genomen – tante Toos had er minstens drie – stiekem in de gracht gaan lozen, maar omdat een smeris naar jongens, die met niemandal aan wilden baden, stond te loeren, kwam hij er weer mee terug, en omdat het merakel van beneden niet thuis was, liet hij de vullisbak aan een lijntje naast de wastobbe op het plaatsje zakken met een papier erboven op: Soevenier van die u groeten!!! en toen moest hij zo lachen, dat hij zijn hoofd tegen het keukenraam stootte, en zo paars werd als de verjaarsballon, die wel kleiner geworden was, maar toch aan het touwtje bleef trekken, om de lucht in te schieten. ‘Schat,’ zei moeder, die eerst mee had geschaterd, ‘daar krijg je last meel Haal hem er weer vandaan!’ – ‘Goeie,’ zei vader, ‘maar dan moet jij mij door het raam laten zakken, anders ken ik er niet bij.’ En bij het wachten op de kruier, die de mand en de pakjes en vaders radiodoos naar het station zou brengen, zat moeder onrustig met Magdaleentje op haar schoot, en ze schrok bij elk geluid onder het venster, omdat ze bang was voor heibel met de benedenbuurvrouw, als die de verrassing naast haar sopje vond.

‘Laten we nou gaan, vader!’ dwong het kind net als in het politiebureau, ‘als de trein weg is, moeten we lopen!’

Hij zag witjes om zijn neus van angst en spanning. De ballon danste met de bewegingen van zijn pink heen en weer, en de kanarievogel, op het kozijn – die kon je niet in de bagagewagen meegeven: daar liepen katten in en uit, of er niks voor ze te gappen viel – Pietebaas, die dat gezwabber van de ballon in zijn buurt niet hebben kon, fladderde soms tegen de tralies op, of hij ook door de zenuwen werd opgevreten.

‘We kommen heus niet te laat, mannetje,’ suste vader, die er nu ook bij was gaan zitten om even uit te blazen, en hem stevig tegen zijn halfhemd aandrukte. Moeder had de mand voor stoel, vader de radiokist.

‘Wat lijkt het allemaal hol,’ zei moeder, die ineens een gevoel of ze hier nooit gewoond had, kreeg. Ze keek naar het kortgeknipte haar van haar jongen, met de langer geworden oren, die het topzware petje tegenhielden, en ze onderging de aftakeling van het woninkje, de naakte behangselwanden met de lichtkleurige plekken waar portretjes en oleografieën hadden gehangen, de scheuren en vergeelde gaten in het plafond, de vloer met zijn kille naden, op dezelfde wijze als de te groot geworden pet van haar jongen.

‘Ja,’ zei vader, die vrolijk deed, maar er zelf niet in geloofde, omdat de kelderklanken van de ontruimde kamer, met het driest instortend zonnelicht, zijn stem en zijn lachen plots leken te vervreemden, ‘we zitten als landverhuizers, maar we laten niks achter.’

‘Dat weet ik niet,’ droomde moeder, en het wit van haar ogen kleurde weg onder de parelmoeren schampjes van de spiegelende ruiten, ‘je laat hier een boel herinneringen.’

‘Klets niet,’ zei vader haast ruw, ‘je neemt je herinnering mee.’

Maar ze bleven toch even allebei stil, en keken elkaars ogen voorbij.

Toen kwam de kruier met zijn kar. Die zei: Vooruit met de geit, en laadde de mand, de pakken, het valies en de radiokist tussen gonjelappen op, en Pietebaas kreeg ook een dekje over zijn kooi, om geen kou te vatten.

‘Reddie, Riek,’ zei vader. Met de kinderen op hun arm, stapten ze de traptreden, die, zonder het lopertje, nog nooit zo kreunend gekraakt hadden af, en toen leunde moeder hulpeloos tegen de witgekalkte muur en bebeet zich de lippen. Omdat ze de zuigeling in de ene hand en haar tasje met de

boterhammen in de andere hand hield, kon ze niet bij haar zakdoek komen, en zag je hoe de dikke tranen krijgertje over haar wangen speelden.

‘Mág je huilen, grote zuster?’ vroeg het kereltje. ‘Wil jij es héél gauw ophouwen?’ Omdat hij op vaders arm zat, en hij zo lekker bij moeders gezicht kon komen, aaide hij met zijn zwarte vingertopjes de nattigheid weg, en, de ballon met de bewegingen van het pinkje meedeinend en tegen het gangplafond aanstotend, zei als een kloek, die voor haar kiekens drupsjes en pepermuntjes gevonden had: tók, tók, tók. ‘Zo-zo,’ babbelde hij, terwijl vader moeder een zoen gaf en niks zei, ‘me zuster leit je ook al an te kijken. Wat benne dat in godsnaam voor manieren, om te huilebalken? Dat moest ik nou es doen met een schone kiel an! Wel poddomel!’

Dat van de barbier en zijn maatje onthouden woord – het tweede bar-lelijke – bracht er de vrolijkheid weer in. Vader verslikte zich in het aangebrand vet van zijn pijp – al zijn leven met palingvellen gestopt – moeder droogde haar ogen met een punt van de doek, waarin Magdaleentje, als een schone was ingespeld lag.

Toen trok vader de huisdeur achter zich toe, maar zo gemeenhard, dat je de kalk hoorde spatten. Hinderde niks. In al die jaren, zei grote broer, had de huisjesmelker niks aan de woning gedaan.

‘Wat zal die muis van vannacht, die over moeders blote voeten moest kuieren een ogen opzetten, dat we er vandoor zijn, hè vader? En die krijgt nou ook niks meer te vreten, hè? Of het merakel met haar verstandskies an een draadje in d’r mond, mot hem voeren, watte? Ik lach me een kriek as ze thuiskomt en de vullis vindt!’

‘Suscht!’ zei vader, want ze kwamen net de schippersvrouw tegen, die zeker centen opgestreken had, en nu met een gezicht of ze er al de burens de ogen mee wilde uitprieuwen, een kanjer van een schelvis, met haar wijsvinger in zijn als lellen van een haan zo rode kieuwen droeg, en het blauwbleke beest haar hing aan te kijken, of hij er de duvel over in had dat hij in het kokendhete water zou moeten, en dat zij zijn graten zou afkluiven. Rakelings gingen ze haar voorbij. Moeder zag haar niet, vader floot zachtjes, of er ergens een hondje liep – hij keek haar over vaders schouder na, en omdat ook buurvrouw met een smoel van dat-schorum-ben-ik-

kwijt omkeek, en ook de schelvis met zijn leepogen moest weten wat er achter hem gebeurde, stak hij zo fijn als hij het nog nooit had gedaan, en nog langer dan het barbiersmaatje, zijn tong télkens weer, niet één, maar wel zésmaal tegen haar uit, en als hij de ballon niet vast had moeten houden, zou hij zeker zijn tien geboden tegen zijn neus aangestrekt hebben, om haar nog meer te laten merken hoe hij de puist aan haar had, en dat hij haar nooit meer levend hoopte te zien. In het station, onder de grote kap, stond een lokomotief te gillen, dat je er je vingers bij in je oren moest stoppen, om de velletjes van binnen niet te laten springen. En een stoom als er hing, smerig. Maar instappen konden ze nog niet. Want tante Toos, die de treinen naar Sittard en van Sittard naar Heerlen voor hen had opgeschreven, had zich zo goddeloos vergist, zei vader, dat ze de ochtendtreinen voor avondtreinen had versleten. Er ging er geen vroeger dan bij vieren. Toen moesten ze wachten in een vreselijk grote kamer, met allemaal tafeltjes en stoeltjes, en met glazen kastjes vol dingen om je ziek aan te eten. Moeder dronk een kop koffie van enkel siegorij, zei ze, vader een glas gerste en hij kreeg een reep sjokola met apenootjes erin vastgebakken. Magdaleentje keek toe en die moest, waar al de mensen bij waren, een droge luiër aankrijgen. 'Ik zou haar zo laten, moeder,' zei hij, 'die blijft toch altijd nat. Zo droog je d'r, of ze is weer klesse-klesse. Da's niks gedaan met me zuster.'

Toen, eindelijk, zaten ze in de trein, met de hele santePETIE van de bagage in de rekken, en met Pietebaas dan es op een bank, dan es tussen vaders knieën. Hij mocht vooruitrijden, naast het portier met het vastgeschroefde asbakje, vol brokjes tabak en mondstukken van sigaretten. Moeder over hem, glimlachte hem toe, maar ze was toch niet in haar sas, want haar ogen siepelden telkens vol tranen – schandalig als je fijn met zijn allen op reis ging. En vader was óók niet in zijn humeur. Die had eerst naar de ring zitten kijken, waaraan je moest trekken als de lokomotief zo'n vaart zette, dat de wagons van de spoorstaven duikelden, en nou hield hij zijn ogen toe, of hij slaap had. Maar slapen deed hij niet. Als je hem wat zei, knikte of antwoordde hij, en de pijp dampte in zijn mond. Bij het andere portier ingedommeld, hurkte een oude boerin, met een karbies op haar schoot, en haar

knokelvingers lagen zo om de hengsels geknoopt, of ze wilde zeggen: je blijft er van af. Tegenover haar pruimde een man met een blauw overhemd en een zwart dasje, en die boog bij elke station uit het raampje en spuwde de treeplank vol. 'Dan komen ze niet binnen,' zei hij, 'dat doe ik toesjoer as ik niet as haring in een ton wil zitten.' Maar in Utrecht hielp dat niet meer. Daar waren ze niet vies van pruimesap. Daar liep de coupé vol, kreeg je het benauwd van de stank. 'Magen we een beetje spuien?' vroeg moeder, die bang was voor het kleine zusje. En toen tochtte het lekker, en stof kwam er niet binnen, want zo toen de trein van onder de stationskap uit was, werd de lucht bruin en zwart, zag je gele donderkoppen en als het groenigwit weerlichtte, hoorde je lekker niks van de slagen, omdat de trein véél meer spektakel maakte.

'Ik heb het es bijgewoond,' zei een meneer, die met twee anderen samen, op het plat van een koffertje, gekleurde prentjes smeed, en als ze er geen meer in hun handen hadden, ze bij elkaar klutste en er ieder gelijkop van uitdeelde, om ze dan weer op het koffertje te kwakken, 'ik heb het voor jaren meegemaakt, dat de bliksem in de trein sloeg, en dat de machinist op slag dood bleef. As er geen stoker op de lokomotief was geweest zouden we door zijn gerejen tot mischien in het hartje van Duitsland.' — 'Hè! Jessis!' schrok de oude boerin, de karbies naar zich toetrekend, omdat de halfdonkere coupé ineens zo naakt-van-licht werd of een lamp op werd gedraaid. En nu rommelde het ook zo hard, of er kisten van driehoog uit een zolderluik werden gesmeten. 'Dat is ingeslagen!', zei de man met het blauwe overhemd en omdat hij geen trek had zich buiten het raampje te laten natregenen, spuwde hij met een kronkelstraaltje op de vloer van de wagen. — 'Troef! Troef! Troef!' schreeuwde de meneer van de prentjes, en terwijl buiten een rij huizen in het troebelblauw, zo bleek of ze bang voor onweer waren, met het wit van hun raamogen knipperden, lachte de meneer zo schaterend, dat je geen donderslag hoorde. Vader had hem nu op zijn schoot genomen, en zijn jas om hem heengeslagen voor het inregenen, en omdat hij zo heerlijk lag te doezelen sliep hij net als een heel, heel klein dreumesje in. Het tikken van het gouden remontoir, dat je door het vest heen hoorde, had hem in slaap gezongen. Wakker werd hij

pas weer, toen ze in Eindhoven stilhielden, omdat vader een boterham uit moeders tas zat te bikken en er kruimpjes op zijn gezicht vielen.

‘Goeiemorgen, grote broer,’ zei hij nog slaapdronken. Daar moest hij zelf om lachen. En toen keek hij zijn ogen uit. In de grauwe, logbruine lucht, door grimmige koppen geploegd, statigde een sprookjespaleis, nog hoger haast dan de wolken, en er waren een lichtjes in, een lampjes, een brandende sterren, of er een poort van de hemel bij vergissing openstond en je de kamertjes van de engelen binnenkeek. ‘O, zie je dat moeder? Zie je dat, vader?’ fluisterde hij, om de mensen, die achterover lagen te slapen, niet wakker te maken. ‘Zie je dat? Daar woont de betoverde prinses.’ ‘Misschien wel,’ glimlachte moeder, hem niet storend in zijn kinderfantasie. Uitgerust, de lange reis zalig vindend, at hij nu ook zijn boterham met worst, het velletje om zijn vinger windend. Vader had de futloos-wiegende ballon aan de noodrem vastgehaakt, en de kanarie, zeeziek door het gedreun en geschok, nu hij in het bagagerek zat, omdat het kereltje zijn plaats had ingenomen, was in het bibberend zand aan het verstoppertje spelen.

‘Heb je nog pijn aan je voetje?’ vroeg moeder, het omzwachteld pootje met haar ene hand strelend.

‘Ik kan weer best lopen,’ pochte hij, en zijn schade inhalend, ratelde hij aan een stuk, dan weer door haar raampje neuzend – néuzen was het: als je je kokker tegen het glas duwde, werd hij zo plat en zo wit, of je er al het bloed met een citroenpers had uitgeknepen – dan weer zijn opmerkingen over wat hij buiten zag, of over de medereizigers makend: ‘Ik wou, dat die trein nooit ophield. Hij mag voor mijn het hele jaar doorrijjen, wat vader? Je zou best van het huisje hiernaast, waar we geweest zijn, een keukentje kennen maken, met een petroliestel, watte? En as je dan maar genoeg aarpels en brood en spek en voor ’s zondags een stukkie lenden had meegenomen, konden we blijven zitten tot in Amerika. Verdorie, het bliksemt nóg! Zag je dat? Al de koeien gaan voor de rook van de lokomotief an de haal! Stommerds! Alsof de lokomotief ze over de hekkies en het gras na zal lopen. Moeder, die koe had een rooie letter op zijn bibs. Hè! Hè! Daar leit een hengst met zijn vier poten in de lucht te grabbelen. Zeker vlooien op zijn rug, die hij

kwijt wil raken. Verdorie, wat snurkt die vent in het hoekie. De trein heeft ervan. Hij mocht zijn neus wel es snuiten. Het lijkt op een druppelflessie. En die daar mag zijn nagels wel knippen. Kijk es an zijn pink, vader. Daar ken hij een bussie mee opensteken. Angstig hoor. Dat is alweer een station. Verdorie, nou vergeet de machinist op te houwen! Het zal je niet gebeuren dat je uit mot stappen, en dat ze vóór in slaap zijn gevallen! Ik vind het hier fijn. Mag ik nog een boterham, moeder? Maar haal jij het velletje van de worst eerst er af, want as je begint te kauwen en het zuigt je keel in, ken je erin stikken. Gelukkig dat Pietebaas in de zandbak blijft zitten, want as die vanaf zijn zwavelstok wat zou doen, zou die meneer het op zijn test krijgen.'

Dan begon hij in de grote vreugde van naar tante Toos toe te gaan bij al de slapende, heen en weer doddelende reizigers, die elkaar lagen toe te knikken, of ze elkaar gelijk gaven en vangballetje speelden, met een fijnzilveren stemmetje te zingen: 'Ik heb zolang met de foekepot gelopen, ik heb geen geld om brood te kopen, foekepotterij, foekepotterij, geef me een oortje, dan ga ik voorbij...'

'Jij zingt héél mooi,' zei de meneer, die met de prentbriefkaartjes gespeeld had. Maar toen hield Koertje dadelijk op, zei hij niks meer. Kauwend keek hij hem enkel aan en dacht: 'Da's ook een armoedzaaier, met een baard van minstens een week.' In Heerlen droeg vader hem slapend uit de coupé. Zolang had hij het niet uitgehouden.

'Geef hem mijn,' zei tante Toos, die met de vrachtrijder aan de trein was, en terwijl zij met Koertje instapte zat moeder met de zuigeling, alweer te grienen. De regen gutste op het zeil van het wagentje – de bliksem doorgulpte de hemel, die wijduit om de nachtdingen blankte en dan weer in belangtigend duister verzwom. En terwijl de wielebanden de keien beratelden, de regen door de dichtgeklepte zeiltjes schoor, begon tante Toos, die met haar stevige benen tussen de opbonkende banken, met het slapende kind op haar schoot, geen raad wist, en die maar ook net op het nipperkje het telegram had gekregen, nadat ze tweemaal voor niks aan de trein was geweest, haar mening te zeggen, en ze deed het niet alleen met woorden – ze gaf de zwager, die ze hoe langer hoe meer begon te haten, al was haten dan een stérk woord, telkens een por met haar knieknokkel, als

hij, bepakt en beladen, met de radiokist en de kooi op zijn schoot, het ongeluk had te dicht op haar af te schommelen. 'Nou vraag ik u, liefje,' zei ze het bonkeren van het karretje overschreeuwend, en de punt van haar elleboog stak met diepste genegenheid in de zij, waar in hij zijn sigaren geborgen had. 'Hoe u het in uw harsens haalt om met een vrouw en twee schapen van kinderen bij nacht en ontij aan te kommen. Daar ken ik met eten niet op rekenen. Ik hou d'r geen zoete inval op na.'

'As jij je niet zo stom vergist had, Toosje,' zei de electriciën humeurig, — hij zat net onder een lekstraal, die langs zijn nek binnengoot — 'waren we bijtijds angekomen. Jij heb je vergist. Daar wed ik honderd gulden om.'

'Betaalt u mijn eerst de veertig gulden weerom,' zei Toos vinnig van zich afknieënd — 'Die brengen we voor je mee, schat,' zei de electriciën. — 'As ik het zie geloof ik het liefje,' zei Toos.

Zo ongenoeglijk haar welkom in het wagentje geweest was, zo bijna fijngevoelig was haar ontvangst in de kleine woning, waar ze met gele bloempjes op het hagelwit tafelkleed, boven het bord van haar zuster en omdat het door de lengte der letters niet anders kon, óók boven het bord van de zwager, een keurig welkom! had neergelegd. De grote witte poes liep met een strikje en een boterbloem om zijn nek.

'Je ben een hartelijke schat, Toos,' zei de jongste zuster, en boven, onder de door de regen betekkerde dakpannen, kuste ze haar nog eens, omdat de wieg en het kinderbed al gesteld stonden, en er voor slapend Koertje op het hoofdkussen een doosje flikjes lag.

Toch was de entree erg ellendig. Want toen ze beneden kwamen, had de witte poes, met zijn lintje en zijn bloempje, zijn slag geslagen. De vogelkooi lag met het deurtje open, ondersteboven en van de vogel waren alleen nog wat bloederige gele veertjes over. 'Wat naar, wat naar,' klaagde moeder, en ze zag er wit van. 'Daar maakt zo'n zielig diertje de reis voor, om hier dadelijk verscheurd te worden. Wat naar. As de jongen dat hoort...'

'Riek, doe niet sentimenteel,' zei Toos, de aardappels afgietend. 'Voor één dooie kanarie bennen er honderd levende. Ga zitten zwager, maar was eerst je handen. Je ziet er uit as een varken, liefje.'

Zó moe was hij van het slapen met zijn allen op het kermisbed, en toen weer van de reis zolang, zolang, dat de reus met de zevenmijlslaarzen de trein nooit had kunnen bijhouden, dat hij zelfs door het schokken van het tentwagentje niet wakker geworden was, en zich er niemandal van herinnerde, dat moeder en tante Toos samen hem in zijn huis-eigen bedje gelegd hadden. 'Ik heb je gezicht héél zachtjes afgesponsd, en je handen een beurt gegeven, schattejongen,' vertelde moeder de volgende dag. 'En je had zo'n verschrikkelijke slaap – Klaas Vaak had in de spoorwagon zoveel zand in je oogjes gestrooid, dat je er niks van gemerkt heb.' Dat kon hij haast niet geloven. Want het was in zijn verbeelding een nacht geweest, een nacht met zoveel vreselijke dingen, zoveel angstige, ongekende, niet thuis te brengen geluiden, dat hij zeker wist geen oog te hebben dichtgedaan, tenminste later niet.

Hetzelfde zware weer dat ze in de trein mee hadden gemaakt, was boven Heerlen blijven hangen. Moeder en vader lagen nog geen vijf minuten aan de andere zij van het trapgat, waar tante Toos nog de vorige nacht zelf geslapen had, of het hele huisje ging door een ratelslag op en neer, of het een schip in de branding was. Moeder, op huilen af bang voor het schelle lichten, dat aan een stuk door, de kleine zolderruimte met de prentjes, de spreuken en het crucifix boven het bed, met gele en paarse wapperingen doorvlamde, en na elk lichtproesten, elke bevende bersting door een beuken en grommelen van donderschokken gevolgd werd, of de wereld verging – zo deinde het woninkje – zo rumoerde de dakbedekking – zo gierde de stormwind om de hoeken van het schuurtje met zijn klepperende deur – moeder stiet vader, die al sliep als een roos, met haar elleboog aan: 'Zouden we de jongen niet bij ons in bed nemen, man – het is buiten zo'n noodweer.' Even zat de electriciën op, en even liep hij door de violette stuiplichtingen naar de achterzolderkamer. Maar de jongen lag zo lekker met zijn twee vuisten tegen zijn kortgeknpte bol aangemetseld, dat hij het verdraaide hem op te nemen. Toen kroop hij weer in bed, en omdat hij er al om vijf uur uit moest, bewoog moeder niet meer. Ze trok het dek over

haar hoofd om de bijtende vlammen niet te zien. En Koertje deed hetzelfde. Eerst had hij zijn oogleden zo stevig dichtgeknepen, dat hij geen spleetje meer zag, toen boorde hij zijn duimen in zijn oren. Zo, in die houding van toch fijn slapen, had vader hem zien liggen. Maar al telde je telkens weer van een tot honderd, ze maakten in de wolken zo'n spektakel, en je werd zo getreiterd door het licht, dat erop loerde of het niet tussen je wimperhaartjes een open plekje vond, dat je hoe langer hoe wakkerder werd. Met het dek over zijn zwetende haarstoppels lag hij te tobben waar hij was. In zijn bed. Dat was zeker. Want als je je linkerhand langs de houten spijlers bewoog, voelde je het oogje, waaraan véél vroeger het stootkussen gezeten had, toen hij nog zo klein was, dat hij wilde staan en telkens weer omviel. En dat bed stond bij tante Toos. Ze hadden in de trein gezeten, en boterhammen met worst, en velletjes eraan, gebikt. Of had hij het zo maar gedroomd? Bij het weerlichten, nu het niet meer zo hard donderde, zag hij het tuimelraam, vlak bij het nest van Peerie en Meerie, met de staaf voor de gaatjes. Dan was hij toch nog thuis. Dan lag hij op zolder, hadden ze al zijn leven vergeten hem mee te nemen, of hadden ze hem bij vergissing aan het koopmannetje met de knobbel in zijn nek en het walmend papieren sigarenpijpje, die de meubels gekocht had, meegegeven. Nu kwam het uitdragertje met de slijmerigslapende oogjes bij hem onder de dekens en blies een kringetje langs zijn ingezakt neusbeen, en wreef zijn borstrok tussen zijn wijsvinger en duim, zoals hij het met de gordijnstof gedaan had en zei: 'Geen daalder waard, niks voor mijn, niks voor mijn,' en dan sleepte hij de mooie linnenkast langs de treden van de trap, dat je de planken van binnen op elkaar hoorde vallen en de poten bonkten en trommelden, bar. Hoor nu es aan, hoe die met de tafel en de stoelen tekeer ging. Daar kwamen ongelukken van. 'Gaat u maar op mijn rug of op een van mijn kringetjes zitten,' zei de uitdrager en geeuwde of hij een lampegglas tegen zijn mond hield. Pas op, zei hij, de linnenkast schiet uit de lus – krááák! – aan gruzelementen. Dat ken met me kringetjes niet gebeuren. Die bennen zo taai as gomballetjes, die tussen je kiezen plakken. Hou je vast, jongeheer. Nou zal ik een kringetje voor u blazen. Allebei je handen. Goed zo. Krááák! Krááák!

Met een schrik plonsde hij overeind. De hele zolderkamer stond een ogenblik in lichtelaaie. De balken, de houten beschotten, de kleren aan de haken, alles geulde op in een felkletsende plas, en het knalde boven het dak, het hagelde, het gierhulde, het kermde zo razend, dat hij in zijn verlatenheid, het zolderkamertje met nog twee bedden, nu toch zeker niet herkenkend, ineens hardop begon te gillen. Maar ze hoorden hem niet. Ze waren er vandoor met zijn zusje. Toen, op het punt, het bed uit te vliegen, hoorde hij stappen op de trap, gromden twee stemmen zijn kant uit. Het dek krampde over zijn hoofd, de hitte gutste zijn lichaam langs.

‘Suscht! Zachies!’ zei de ene stem. ‘Alles slaapt.’

‘Verroest,’ zei de andere stem. ‘Het heb hier gespookt. De bedden zijn van hun plaats af.’

‘Heb jij lucifers?’

‘Voor wat heb je lucifers nodig? Ze strijken boven lucifers zat af.’

‘Er staat hier nog een bed.’

‘Dat is al zijn leven de kleine schreeuwer. Daar leit zijn goed op de stoel. Ik ben nat tot op me botten. Je ken me uitwringen. Verroest!’

‘Wat scharrel jij toch?’

‘Me bed staat blank.’

‘Heb het zo ingeregend?’

‘Het loopt er nog met stralen in.’

‘Dan ken je d’r goudvissies in laten zwemmen.’

Dan waren de stemmen weer weg, want het onweer loeide zo om het huis, dat je geen woord kon verstaan.

‘Dat verdom ik – hier ken ik niet slapen.’

‘Als je een paraplu in je handen houdt, leg je zo veilig as in de kerk.’

‘Wie betaalt je voor de grappen? As ze mijn bed daar hadden laten staan, had me niks kennen gebeuren. Ik voel d’r alles voor dat ledikantje op te nemen en het in de schuur bij de geit en het varken te zetten.’

‘Nou mot jij verdorie nog met een been in bed stappen, omdat je er nog niet uit ben geweest, en je doet het nou al verkeerd.’

‘Hè!’

Er flapte een blauwviolet licht onder de hanebalken – er

dreunde een donderslag, dat de waterkan in de witte kom op het wasstel als een wekkertje af scheen te lopen.

‘Je stond daar in je flanel precies as een danseuse,’ lachte de vrolijke stem weer.

‘En ik verdom het!’ drensde de wrokkige andere. ‘Ik mot me nachtrust – ik heb me een ongeluk gesappeld, drijf tot op me hemd, en ga niet kruipen in een ondergelopen nest. Doe jij het dan, as je zo’n brani bent!’

‘Mijn me zorg,’ lachte de eerste weer. ‘Vooruit! Oversteken met vlooiën en al.’

Dan deed het onweer de pannen weer klapperen. De regen striemde zo wild of de wind de kruinen van al de bomen in het park heen en weer zwiepte.

‘Dat is beter,’ snauwgromde de ene stem weer. ‘Dat is tenminste een droog stuk matras: ik leg...’

‘Je mot niet leggen zeggen – leggen doen de kippen,’ praatte de andere stem: ‘Zo nou hoos ik met me schoen. En nou draai ik het matras om. En nou sleep ik me kooi van onder de lekstralen uit. Ready? Go! Nacht gezegende broeder, Nacht Gerrit.’

‘Dag!’ klonk het stug.

‘Ken je niet met twee woorden praten, Gerritje?’

‘Stik!’

‘Dag Blauwbaard.’

‘Hou je flauwsies voor je, Ko! Ik barst van moeheid!’

‘Nacht, geliefde. As je me morgen hier niet vindt ben ik de trap afgedreven. Ik heb vergeten een zwembroek an te doen. Ben benieuwd hoe me tante er uitziet...’

‘Hou nou verdomme je kop dicht.’

‘Dat ken ik niet. Er is boven in de hemel grote schoonmaak. Ze smijten met de ladders van de glazenwasserij dat het een schandaal voor de buurt is. Hé! Hé! Ken het niet wat zachter? En mot je nou met alle geweld putsen met water op de mensen d’r nakende boddie laten vallen? Hoe heet dat neefie van me? Ik vraag, Gerrit, hoe dat neefie met zijn manke poot hiet?’

Toen zei een zachte kinderstem in het donker: ‘Ik heet Koert, net as me vader.’

‘Hahaha!’ bulderlachte neef Ko. ‘As ik nou begreep waar die stem met die baard in zijn keel vandaan kwam: lag je al die tijd wakker?’

‘Ja neef.’

‘Goed jongen, je mot in het leven wakker blijven. Worden wij vrinden, Koertje?’

‘Asjeblief, neef.’

‘Zeg maar Ko. Jouw moeder en mijn moeder zijn zusters, en as jij en ik kinderen krijgen, zijn dat achterneven en achternichten. Snap-ie?’

‘Nee, neef.’

‘Hindert niks. Je heb nog de tijd. Hoe oud ben je?’

‘Zes geweest. Ik was pas jarig.’

‘Ik feliciteer je. Is je verbrande poot weer beter?’

‘Nog niet helemaal, neef.’

‘Ken je al lezen en schrijven?’

‘Ja neef,’ loog hij, om groter te lijken én omdat hij dat praten in het donker met telkens blauw of groen en geel licht wat plezierig vond.

‘Hoe vin je het hier?’

‘Ik weet niet eens waar ik ben.’

‘Bij ons.’

‘O.’

‘En in mijn bed leit je neef Gerrit, die we Blauwbaard noemen, omdat hij al zeven vrouwen vermoord heb...’

‘Nou verzoek ik voor het laatst,’ gromde het uit de donkere hoek, achter de kleren, ‘en dat verzoek ik in het fatsoendelijke: je bek te houwen – me kop barst. Het lijkt of je hem om heb...’

‘As ik morgen twee sigaren van je krijg.’

‘Ken je hebben, as je nou maar stikt.’

‘Nacht Koert, mijn zoon. Nou trek ik de deken over me kuif, want het is precies kraantje-lek op me voorhoofd. Vergeet het niet, Blauwbaard: twee sigaren. Anders rammel ik morgennacht je hoofd van je romp.’

Nu werd het stil.

Ook het onweer zakte af. Alleen nog een enkele keer huiverde violetlicht door het zolderkamertje. En dan zag hij achterin het vlammen nog eens in het blikken spiegeltje, dat net als een raampje, waarvan het gordijntje op en neer werd getrokken, was – en je zag ook een witte kleine pop aan een zwart kruisje. Dat was, had moeder hem verteld, de zoon van onze lieve Heer, die ze doodgestoken hadden.

Zich stevig in zijn eigen deken inrollend, blij dat er twee in

zijn buurt slapen om op hem te passen, dacht hij dat neef Ko met zijn kuif in het natte bed, lollig en prettig moest wezen. En de andere, Blauwbaard, kon hij al dadelijk niet goed zetten. Want die liet zijn broer op het klesse matras leggen, en nam zelf het droge, zonder dankie te zeggen. Mispunt hoor. Dat zou hij nooit aan Magdaleentje zeggen. Omdat neef Gerrit snurkte als een os, en er niks om gaf of je hardop humhum deed, bleef hij wakker liggen. De regen striemde minder fel tegen de pannen, maar je hoorde allemaal geluiden, die je thuis nooit gehoord had – het gillen van lokomotieven, het dreunen van wagens, het bèèè van een geit, en dan weer het wroeten van een varken in een schuurtje beneden.

Toen klonk er weer wat vreemds over de weg – het stappen van hoopjes mensen, of er een optocht was – klos-klos – klos-klos – aan een stuk door – wat een wandelaars midden in de donkerte – zeker een kerk in de buurt. En terwijl hij eindelijk insliep, stak vader voorzichtig zijn hoofd door de deuropening, knikte het bedje van de jongen toe, en ook zijn voeten deden toen mee aan het stampen en klotsen over de weg, die naar de Mijn voerde.

‘Hoe ken ik nou bij hem?’ vroeg moeder, die allang en breed klaar was met de zuigeling. ‘Ik ken toch niet in de kamer met die twee mannen?’

‘Je mot je aanwennen,’ zei Toos, de deur resoluut openduwend, ‘om je hier voor mekaar niet te generen. Dan had je het vroeger motten meemaken, toen ik nog vrinden van me man op kamers had. Ik heb ze wel ieder om beurten met een boender gepoedeld – de ene teil met roetwater na de andere. Van buiten zit het hem niet. Van binnen. Daar heb je me jonges. Die daar, waarvan je het hoofd niet ziet...’ ‘Spreek toch wat zachtjes. Ze slapen.’

‘Klets niet. Je ken een kanon bij ze afschieten! Die onder het dek, is precies me man – een jongen om op te vreten van vrolijkheid – en de andere, waarvan je de elleboog en een plukkie baard ziet, is een treurwilg. Die heb een hart van goud, maar ken niks velen. Precies, goddank, mijn gestel. Gerrit, wor es wakker: hier is je tante. Nou verwed ik er wat onder, dat hij ons binnen heb horen kommen, maar het verdraait je nou al te zien. Hoor je niet, dat je moeder bij je bed staat, kreng? Wat een wil heb die jongen,

hè? Jongen? Ik mag wel man zeggen, en wat een man! De meiden zijn dol op hem, omdat hij een treurwilg is en geen dienst overslaat. Nou zal je het niet geloven, maar die twee hangen an mekaar as magneten. Ko! Kobusje! Wat bennen jullie toch voor mirakels vanmorgen dat je doet alsof. Ik most je met de pollepel voor je blote kont... Allemachtigste, wat heb het hier ingeregend. Kom er nou toch in! Nou dan niet! Dan til ik Koertje wel uit zijn kooi. Maar schaaap, ben je nog zo groen en geel van de slaap? En ach, me jongske, heb je de hele nacht op je doossie met flikkies leggen broeien? Ach, ach, je hele bolletje ziet er bruin van.' Slaapdronken keek het kereltje rond, van tante Toos naar het bed in de regenplas, en van dat bed naar het plukje haar van Blauwbaard.

'Die dáár onder, moeder,' zei hij, eindelijk op de schatter-arm, 'is neef Ko, die in het natte bed is gaan leggen – en dat is neef Gerrit, die zegt: stik en hou je bek.'

'Zo, mijn kind' zei moeder, hem fijntjes knuffelend. Ze zag bleek. Ze keek telkens, bij elk gerucht naar buiten, maar ze gaf haar jongen een extra beurt, of het zaterdagavond was, zo erg. En het voetje, dat zijn rauwe wond bleef houden – wat had het kind slecht geneesvlees – wikkelde ze weer keurig in – en ze waste het andere, en knipte zijn nagels – ze wist zelf niet waarom ze het allemaal deed – ze was uit haar gewone doen – ze had geen huishouden, geen boodschappen, geen tafeldekken. Toos deed alles. Die lag op haar handen en knieën, veegde en redderde, en als de witte poes in haar buurt kwam, streelde ze hem eerst verliefderig – wat een aanspraak had ze niet aan haar beesten, het varken, de geit, en de poes, als de jongens het gat in waren – streek ze met een ruwe hand over zijn rug en zijn oppiekende staart, maar dan dreigde ze hem uit haar buurt: 'Ga je weg, uitgeslapen kanariedief! Hoepel je op, Judas Iskariot om een onnozel vogeltje op te vreten.'

Toen Koertje zijn boterhammen, die hij hier veel, véél lekkerder vond dan thuis, ophad, moest hij mee om de geit te zien melken. Dat was een raar geval. Daar begreep hij niks van. Of het zo maar mocht. En of het geen pijn deed. 'Doe het zelf maar es,' zei tante, hem van moeders arm overnemend. Maar toen hij dicht in de buurt van de uiers kwam, worstelde hij zich los. De bok had hem zo vals aangekeken,

en zo zijn tanden laten zien – en het varken had zo gesnorkt door zijn kanjers van neusgaten. In de dierentuin achter tralies kon je het hebben, maar van dichtbij was er geen aardigheid aan. Hij wilde alleen nog weten waarom tante de geit wel en het varken niet melkte.

Toen kwam Blauwbaard met zijn nijdig gezicht vragen of het vandaag voor hem vasten bleef, dat hij...

‘Riek, dat is me zoon Gerrit,’ stelde tante Toos voor. ‘En dat is Ko.’

Een hand geven deed het kereltje niet.

Precies Leendru.

27

Het was een dag met af en toe een buitje, maar fijn. Aan de voorkant van het huisje, in de straat van allemaal arbeiderswoningen, zat hij als in Luilekkerland, met de omzwachtelde voet op een oude keukenstoel, waaraan niks te bederven viel, en met een gonjezak in zijn rug, als hij moe werd. Regende het, dan stak hij zelf de paraplu van tante Toos, die nog van oom zaliger was, groen en met roestige baleinen, maar sekuur – en liet nog geen droppie door – met vaart op, en dan school je onder je afdakje, en liet de regen maar kletsen en pruttelen. ‘Strakkies gaan we samen een boodschap doen,’ zei neef Kobus, die met zijn dampende pijp, onder de reuzerabarber en onder een kanjer van een zonnebloem kroop, en tegen de blaren aan een rook plofte, of de boel in brand stond.

‘Dat is tegen de bladluizen,’ zei Kobus. ‘Die vreten onze rabarber op. Dan zeg ik oog om oog, tand om tand, en jaag ze met mijn smook zo de duvel in, dat ze zich een ongeluk hoesten, en over mekaar heen flauwvallen.’

‘Laat es kijken, neef – ik heb ze nog nooit gezien,’ soebatte hij.

‘As je Ko zeit,’ lachte neef. ‘Neef is je tante d’r zoon, compris?’

‘Laat es kijken, Ko dan...’

En dan droeg Kobus de groene diertjes op de palm van zijn hand, en hield hij een vertoning, dat tante Toos, zich aan het portiek vasthoudend, haast krom lag van het lachen,

en haar jongste zoon met haar ogen opat.

'Asjeblijft!' schreeuwde hij, ze met zijn natte pijpmondstuk, waaraan er een kleefde, aanwijzend, 'ik dresseer ze in vrijheid, dat ze er scheel en groen en geel van zien. Hallé! Hop! Nou lopen ze met hun zessen op een rijtje op d'r achterste poten, as de volbloed hengsten in het circus Blanusboffie. Hallé! Hop! Hallé! Hop! Hallé! Hop! Goed zo. Nou krijg je allemaal een suikertje! Zie je die dikkerd, die over haar eigen buik valt, zo as hij zich an onze rabarber heb volgezogen? Dat is de vrouw van de dominee. Hallé! hop... Weet je wat ze zegt, moeder? Ikke zweet bloed. Nou komt de dominee er ook bij. Die zegt: as jij dat kreng dresseert krijg je van mij een daalder. Hallé! Hop! Asjeblijft, dominee. Ik laat haar door hoepels springen en de horlepier op me nagel dansen. Dank u, arties. Nee, op uw plaats. Hallé!'

'Gekke kerel,' zei tante Toos - en als ze 'gekke kerel,' zei, had Ko haar laatste cent uit haar beurs kunnen halen.

Nu lag Kobus weer op zijn knieën en dampte rookbuilen tegen de harige blaren an.

'Ik vin het vies,' zei Koertje. 'Bijten ze niet?'

'Ja jongen, 's nachts de diefies.'

'Zitten er nog veel, Ko?'

'Nou...' taxeerde neef. 'Het is een dichtbevolkte streek. Hier heb je een gemeente van veertigduizend zielen, en daar loopt een kompie berejen luisartelerie. Die denken al zijn leven, dat er met rookloos kruut geschoten wordt. Daar heb je de generaal. Die heb dubbele groene biesen op zijn broek. Presenteer het geweer! Wacht es. Nou laat ik me zware geschut werken. Plof! Plof! We benne in een hinderlaag gevallen, schout bij nacht, zegt de generaal. Laat u de onderzeejers in stormpas aanrukken. Plof! Plof! Nou heb ik de hele generale staf. Allemaal in katzwijn en artelerieverkalking!'

'Gekke kerel,' klonk weer de stem van tante Toos, met lach echootjes van het dichtsbij haar hart.

Dat was neef Ko. Die was zo'n lollige, zo'n kemiekert, dat je aan een stuk kon blijven proesten. Buiten en in huis en aan tafel hield hij zijn gleufhoed op, en enkel 's nachts in bed deed hij het er zonder. Dat was omdat hij van boven zo kaal als Magdaleentje, toen ze pas in haar wiegje lag, was,

en als hij zijn hoed ophad, je er niemendal van merkte. Neef Gerrit, Blauwbaard met de zeven vermoorde vrouwen en een achtste op komst, hoorde je enkel als hij door eetlust humeurig werd. Anders zat hij in een hoek boeken uit de leesbibliotheek te lezen, en zijn vingers graaiden dan zonder ophouden door zijn baard, of hij ook last van de domineesvrouw had. Zo druk als Ko was, zo zwijgend deed Gerrit. In beweging kwam hij alleen als het voor Angelus of Vesper luidde, en — als de grammofoon draaide. Terwijl Ko in het voortuintje als de verdelger der bladluisjes, die al één gat langs de stengel van de rabarberplant gevreten hadden, de ene pijp na de andere opstak, zette Gerrit in zijn eentje, want moeder was dolblij om Toos in het keukentje te helpen, de grammofoonplaten om beurten in de machine. Daar smulde hij van. Al de melodieën en voordrachten kende hij van buiten, neuriede hij mee met zo'n krimmenele basstem, zei tante, of hij naast zijn gewone baard nog een dubbele in zijn keel had, en als hij in de goede stemming was, vermoeid door het werk na een ochtendploeg, of melancholiek door een te volle maag — nog pas de vorige week, bij een hitte om met je blote voeten in een ijskoude teil te blijven zitten, had hij na twee soepborden gestampte pot en niet te tellen krabbetjes, voor zijn portie alleen nog een tjokvolle roodaarden bak met opgewarmde rijst naar binnen gewerkt, en toen nog twee boterhammen met kaas toe — als hij in zo'n ik-kan-niet-meer-ik-ben-vol-moeder-stemming was, en de grammofoon gevoelvol trilde, vibreerde hij zo overtuigd, dat tante Toos in diepste bewondering mee zat te wiegelen over de muzikaliteit van haar oudste — en Gerrit zelf tranen als tuiten moest wegslikkeren. Na het ongeval, voor jaren, met haar man had tante het een poos af laten weten — toen was ze weer de stevige kloek voor haar jongens geworden. Ze redderde, smeeit, lawaaide, voelde zich in haar sas, kon het alleen niet te best met zichzelf vinden, als de twee, die altijd bij elkaar waren, nachtploeg hadden. De ochtendschicht was niks. De middagschicht was niet veel. Maar de nachtschicht was donker bij donker, en dan kon je wel eens zwaarhoofdig liggen doezen, tot de klink in de beugel terugviel.

‘Van wie speel je nou?’ vroeg tante, die er even haar gemak van nam, om een dubbele portie aardappels te jassen

— er werd nu gegeten, als de zwager-electriciën van de ochtendschicht weerom kwam.

‘Een potpoerie,’ zei Gerrit, achter in de kamer.

‘As hij meziek geleerd had, zou je es wat beleven,’ sprak tante vertederd, en ze streek met het aardappelmesje de zilveren haarslieren, die telkens weer langs haar neus kriebelden, met een smak achterover. ‘Riek! Riek! Wat voer je uit, Riek?’

‘Ik ben an het strijken,’ zei moeder door het geopende keukenvenster. De zon, die voor zolang als het vandaag duurde, over een grauwe wolk heen kwam branden, bevlamde net haar bleke gezicht achter de tulen gordijntjes.

‘Je ben zo stil, meid,’ verweet tante. ‘Nou benne we allemaal gezellig bij mekaar: Koertje zit as een prins in het zonnetje — je ken de paraplu wel strijken, schat — Ko dresseert een wildebeesten-spul, Gerrit speelt van een fransman Potpoerie — en jij ziet eruit of je mazelen en roodvonk gelijk onder je lejen heb.’

‘Hoe laat is het?’ vroeg moeder zonder te antwoorden.

‘Dacht ik het niet!’ gromde tante Toos. ‘Ik voel die dingen altijd! Je heb nog volop tijd. Vroeger as halfdrie zie je hem niet. Denk je dat ik ooit vraag hoe laat het is?’

‘Het is voor mij nog zo ongewoon,’ sprak moeder met een stem, die er bang voor scheen zich aan een woord, een gebaar te stoten. En haar ogen sloten zich voor het fel op haar aanvallend zonlicht, dat haar aarzelende tranen in purper en parelmoeren stralengevlam deed vluchten.

‘Hoepel je op, ribbekast met een staart!’ kwam tante onvriendelijk los. ‘Of mot je wat na je bast hebben?’ Ze wachtte het antwoord niet eens af, smiet een groene aardappel naar de galmhuilende hond, die vlak voor het huisje kwam zitten janken en gillen, omdat hij de grammofoonmuziek goddelijk vond. Even verzat de hond. Maar dan huilde hij voor de tweede keer, dat je er koud van over je rug werd. ‘Als ik nou een geweer bij de hand had,’ zei tante wild, ‘kreeg hij van mij een schot hagel door zijn karkas. Je ken geen grammofoonplaat meer laten draaien of het loeder zit er op zijn gemak bij te gieren. Ko! Ko! schei es uit met je luizendresseerderij, en geef hem een opduvel. Hou je schreeuwlelijk, rood stuk uitschot! Huil voor een ander zijn deur, vullisbakras’ — daar had je het hevige woord weer,

waar ze de vrouw van de turfschipper mee op stang had gejaagd – 'leg je krom in een brankaar!'

Maar de hond met het rossige haar, het lichaam van een Ulmer dog, met ontelbare tepels, het ruziesnuit van een kees-an-boord-van-een-tjalk en de sentimentele ziel van een juffrouw van dik in de veertig, die nu nog vioolles gaat nemen, had glad maling aan de scheldwoorden en verwensingen. Hij vond de Potpourri met het Wilhelmus en de Mar-seillaise ontroerender dan de volle maan, gaapte met een bek, waarin je zijn tanden en kiezen zag brokkelen, en huilde zo fel en doordringend, dat tante Toos hem nog een uit-gelopen kinderhoofd naar zijn kop slingerde.

'Wat mot dat nou?' vroeg de overbuurman, die de eigenaar was. 'Dat beest zit op jongen.'

'Reden te meer,' kwam tante ongemakkelijk los, 'om hem bij u op het nest te houwen. We hebben op die manier niks an onze grammofoon.'

'Wat hindert dat nou, of het stomme dier er ook plezier in heb?' zei buurman zachtzinnig – hij was ook van de nachtploeg geweest, maakte nooit met iemand kabaal – 'Zo'n beest mot over zo'n boel, dat hem niét aanstaat, verstandig zijn bek houwen, dat je het hem niet kwalijk kan nemen, als hij zich uitslooft, wanneer hij iets prachtig vindt.'

'Hoe-oe-oe-oe-oe! Hóéóéóéóé!' kermde de hond.

'Hier Cees,' zei de mijnwerker, de hond fluitend. 'Allee, hoep!' en dan sprong het dier met zijn buik van lillende tepels over het hekje en kroop weer weg naar de achterzij van de overkant. Nou stapte buurman het kolengruispad over, maakte een praatje met tante Toos.

'Hier, heb je je aarpel weerom, juffrouw. Ik zal een hond nooit storen als hij huilt. Ik redeneer: hij heb plezier in zijn leven, en dan is het goeie – of hij heb de pest in, en dan is het ook goeie. Als ik een hond was, zat ik nou misschien ook op het emplacement van de Oranje te huilen. Wat jij, Ko?'

'Ik huil as ik geslagen wor,' zei Ko, weer rustig bezig met het uitroken van de rabarberplant, en zich af en toe een mep tegen zijn achterhoofd gevend, als er een van de artiesten verdwaald was. 'As ik geslagen wor, huil ik, maar ik láát me niet slaan.'

'Bezoek?' vroeg buurman, en nu trapte hij zelf zijn hond, die

op een nieuwe grammofoonplaat toekwam, weg.

‘Me zuster,’ zei tante, voortjassend. ‘En haar kinderen.’

‘Hoe heet jij?’ vroeg buurman. Geen antwoord. ‘Ik vraag hoe je heet?’

‘Hoor je het niet, Koertje?’ vroeg tante. Hij knikte.

‘Buurman vraagt hoe je heet?’

Maar er kwam geen antwoord uit. Als een schuw, klein, mannetje, dook hij weg onder de paraplu, en dorst niet goed meer naar de man bij het hekje, die één oog en allemaal rare blauwe plekken in zijn gezicht had, kijken.

‘Riek!’ riep tante Toos. ‘Zeg jij je grote jongen es, dat hij niet zo eenkennig mot wezen. Hoor je niet Riek!’

Omdat ze geen antwoord kreeg – van de moeder net zo min – plompte ze de aardappelbak op de emmer en liep het huisje in. Hoe was het in ’s herennaam mogelijk: die zat bij de wieg van de kleine meid voor de zoveelste maal te grienen.

‘Wat heb je? Wat mot dat nou?’ zei Toos met haar grofst-denkbare stem – ze was weer de voerman van de bierkar – ‘As je het hier zo inzet, as een vogel, die van slag af is, zit te kniezen, hou je het geen week uit. Leggen wij je wat in de weg?’

‘Jij niet, Toos.’

‘Wie dan? Me jonges?’

‘Ach nee, Toos. Ach nee, Tooslief. Let nou maar niet op me. Dat benne me zenuwen. Hoe diep is hij nou?’

‘Anderhalve el,’ spotte Toos ruw, ‘en nog een paar centimeter erbij. Ben jij verdikkeme waard dat je kinderen heb? Ben jij waard dat je op de wereld ben? Motten mijn zoons niet met de nachtploeg? Maak ik het geen menseleven mee? As hij nog houwer was. As hij gejaagd wier kolen te leveren. Maar een electriesjijn, die benee met de bankwerkers en machinisten een herebaantje bij het licht en de pompen heb. Zijn handen hoeft hij niet vuil te maken. Hou op met je gelameteer! Er is an jou geen eer te behalen! En je scharrelt me niet langer achter me rug in de keuken! Veruit! Je komt bij me in het tuintje en je hellept een handje an het schoonmaken van de groentes. Ik verdraai het om voor zo’n familie alléén te koken. Ben jij betoeterd! Meid van niemendal! De hele kolonie zou het uitbrullen as ze je zaggen!’

Haar stem bonkte verwoed tegen de daksteunbalken op. Ze had haar zuster wel kunnen slaan, zoals ze het als veel oudere zuster vroeger gedaan had, als het eigenwijze schaap niet wilde luisteren. Nog op de trap bleef ze zieden en razen, zelf geprikkeld door het huilen van de smerige overzichthond, die geen oog van haar woning af had gehouden. Dan in plotselinge vertedering – hoe harder ze schreeuwde, hoe ruwer ze te keer ging, hoe kleiner haar zieltje werd – bleef ze op de onderste traptree stilstaan en zich als een verhaspeld kluwen in haar eigen lieve gevoeligheidjes verwarrend, zei ze ineens kleine meisjesdingen, teertastende woordjes, of ze de geluiden van de grote mensen bij een starend-zwijgende pop nabootste: 'Begin jij nou vast met de aarpels. En niet te dik schillen, zal je? En as d'r koeien bij zijn, dan in tweeën, zal je? Ik weet wel dat je het kan, maar je zit nou natuurlijk met je hoofie onder de grond. Allemaal niks hoor. Ik wil best es een verreljaar mee met de kooi. Ik wou dat ik net as jij nog op mijn man kon wachten. Affijn die wacht nou weer op mijn. Ieder zijn beurt, watte? En nou krijg je een kommetje koffie, en daar klus ik een ei door. En dat drink je, Riek, of zowaar de Heer me hoort: ik zet je met je twee kinderen aan de andere kant van het hek. Jij eet niet. Jij grient maar. Al je kracht raak je kwijt! Mag dat? Zeg dan of het mag! Als je geen antwoord geeft, laat ik je de trap niet af.'

En dan pakten de twee zusters elkaar weer, of er geen ruw woord was gevallen, en zat moeder nu eindelijk zaligjeslekker vlak bij hem op tante Toos d'r stoel en ze jaste de aarpels véél vlotter dan tante – en veel langer van schil. Dat zag Kobus, die een handjevol van zijn vangst aan buurman met het ene oog gaf, die vannacht een zoon had gekregen – dat zei hij eerst op het laatste ogenblik, de malle! – en toen had buurman hem zijn hoed van zijn kale knikker geslagen – en lachen als ze gedaan hadden – niks dan lachen! – andere praat, hoor dan de straat in Amsterdam, waar de mensen elkaar niet konden lijden – dat zei Kobus ook. Die nam moeders lange aardappelschillen uit het bakje, en die smeed hij over zijn hoofd en dan keek hij wat voor letters er kwamen – allemaal de voorletters van de vrouwen, die Blauwbaard vermoord had – en Blauwbaard zelf liet andere platen van de grammofoon, net zo'n mooie als van

de aannemer bij wie ze ingebroken hadden, draaien en dan zei Ko: 'Tante, zal ik es voor je goochelen?' – ook gek, dat zo'n grote man, met een kaal hoofd, als de hoed er niet was, aan zijn moeder tante zei.

'Ja, goochel jij es,' glimlachte moeder. Dan deed Ko het heus. En dan kwam het meisje van de buurman onder hetzelfde dak, die ook een varken hadden, maar lang niet zo'n vet beest – leek er niet op – ook over het zijhekje kijken. Dat was een spook. Die was zo lelijk als een jongen, met nog kortergeknipt haar dan hij, met oren, waaraan ze vreselijk getrokken moesten hebben, want ze knapten haast van haar hoofd af – en ze droeg een bril met ijzeren stangen, die ze zeker van haar vader of moeder gestolen had, zo'n bril op hoge poten als het was – en dat monsterlijke jongensmeisje riep telkens: 'Ik zie hoe je het doet, Ko! Nou heb je de aarpel achter je duim, Ko! Nou stop je hem in je zak, Ko!' En dat was allemaal liegen van die jongen met het meisjespakje, want je kon niét zien hoe Ko het dee. Moeder zei zelf telkens: 'Daar zit ik paf bij! Hoe ken dat, Ko?' En dan werd de aardappel een gulden, of de aardappel werd een zakmes. 'Blijf es staan,' zei Ko tegen het brilspook, en dan riep hij hokus pokus-pilatus en dan zat er boven op het stoppelhoofie, terwijl hij eerst zijn lege handen had laten kijken, een geel mosterdbloempie.

'Nou eerst je koffie met je ei erdoor,' zei tante Toos weer met een mansstem. 'En geen gezanik, Riek – en dan ken je over een uurtje oplopen na de weg, waarlangs ze kommen. De jongens brengen je wel. Gekke kerel, gekke kerel, wat sta jij weer uit te voeren?'

'Ik ga nooit meer onder de grond,' zei Ko. 'Asjeblief: ik grijp de zilverbons zo maar uit de lucht. Hou je schort op, moeder!'

28

Toen de ochtendploeg van het mijnemplacement kwam aanstappen, hoorde je weer het klos-klos-klos van de bespijkerde schoenen. Moeder hield Magdaleentje in de armen – hij zat op de stevige schouder van neef Ko. Tante Toos was thuis gebleven – die moest voor het eten zorgen, en neef

Blauwbaard met zijn zeven vermoorde vrouwen was er tussenuit getrokken, zei Ko, om nommero acht, een vrolijke weduwe met een spaarboekje, een varken met biggen, een hond en een half dozijn poezen, aan haar lange vlechten mee naar de torenkamer te sleuren. Het was op Ko's schouder het fijnste zitje, dat je je denken kon. Vader was sterk, maar Ko was taai. Die was zó taai, dat hij hele einden in draf liep, en weer in draf terug, en dan nog hinnekte as een paard, dat schik in zijn leven had.

'Ko!' riep moeder angstig – ze was in een stemming, om bij elk geluid, elke onverwachte beweging, te schrikken. – 'Ko, wees in godsnaam voorzichtig! Ko! Tou nou, Ko! As je struikelt en met de jongen valt. Denk an z'n open voetje!'

'Je mot bij mijn niet wezen,' zei Ko dan, en hij bleef trap-pelen als de schichtige knol van een berejen diender. 'Ik ben de volbloed Trakchenerhengst – ik heb niks in te brengen, u mot tweehoog wezen bij me koetsier of driehoog bij me palfrenier.'

En dan sloeg hij weer op hol, hobbelde Koertje op het schouderzadel, werd het kind zo baldadig, dat hij met de hiel van zijn gezonde voet het dravende paard spoorde en porde, en dan weer paars van benauwdheid werd, omdat de volbloed als een kip kakelde, sprongen nam en fratsen met de voorbijgangers uithaalde, dat je van het lachen stikte. Moeder, achtergebleven, niet zo vlug aanstappend met de zwaarderwordende zuigeling, rustte even op een gruis-berm van de zwarte weg. En zo taai kon Ko, gewend aan sjouwen en gebuktlopen onder de stutbalken van de mijn-gangen, niet wezen, of nu moest hij ook een paar tellen uit-blazen. Met een zakdoek, die hoe tante Toos er ook tegen vocht altijd pikzwart was – daar deed hij alles mee – je kon het niet zo mal bedenken of het lel van een doek kwam er an te pas, an het beetpakken van een vette pan, het inwik-kelen van natte pruimtabak (dat was de grootste ellende dat je beneden niet roken mocht!) het afdrogen van zijn handen en niet het minst: het schuieren van zijn schoenen, als ze in de stofnesten van de weg hun gezonde kleur kwijt raakten – met die vandaag extra-smoezelige zakdoek, omdat hij er, terwijl tante Toos boven met moeder bezig was geweest de walmende pitten van het petroliestel mee gelijk

had gestreken – bewreef hij zich de zwetende kale knikker en het glimmende voorhoofd.

Het kereltje op zijn schouder, nahijgend van plezier, zag de verwoesting aankomen.

‘Ko, je potlooit je hoofd.’

‘Wat doe ik?’

‘Je potlooit zoals moeder het furnuis. O Ko, wat zie je eruit! Je wordt een nikker as je door blijft potlooien.’

‘Wat zallen me nou?’ vroeg Ko en een blikken lucifersdoosspiegeltje uit zijn mouwvest diepend, bekeek hij de sepia strepen en kringfels tussen de haarfranje bij zijn slapen en het bleke jochie, dat van het toeren en draven een buitenkleur had gekregen. ‘Mot je daar over schreeuwen. Ik zie er, as ik van beneden kom, wel erger uit. Asjeblief! Jij ken er beter bij as ik.’ Dan kreeg Koertje de vettige zakdoek in zijn kleine pootjes, en met een nog schone punt probeerde hij het rare, naakte hoofd van zijn schaduwstrepen te ontdoen.

‘Ik zal je es een goeie beurt geven,’ praatte hij vertrouwelijk tegen het hoofd, waarvan hij dadelijk was gaan houden. ‘Maar dan mot je niet bewegen, want daar heb ik me twee handen voor nodig, en as ik uitglij ken ik me nek breken.’ Kleine propjes speeksel sputterde hij op de zakdoekpunt, en terwijl Ko de voorbijtrekkende mijnwerkers goeiendag begon te zeggen, schrobde en boenderde het kereltje tot er weer heuse witte huidplekjes kwamen.

‘De rest komt de volgende week,’ lachte Ko. ‘Jij scalpeert me gedorie! Wie komt er onder me hoed kijken, hoe ik er uitzie, stommerd? Poppetje gezien, kassie dicht.’ En met een stevige zwaai mepte hij de hoed weer over de zebra-huid. Gos, gos, wat had Ko een vrinden! De een voor, de ander na – er was haast geen uitzondering op zei: dag Ko en er was ook niet een of ze droegen een blikken drinkkan mee. ‘Ken je die allemaal, Ko?’ – ‘Ja, jongen.’ – ‘Ben je met ze op school geweest?’ – ‘Dat nou juist niet, maar we hebben samen een vereniging, begrijp je?’ – ‘Nee, Ko’ – ‘Je hoeft ook niet alles te begrijpen,’ redeneerde Ko. ‘As je in het leven alles begreep, was je onze lieve Heer zelf, en ik laat me op slag ophangen as die er vandaag zelf uit wijs ken worden. Dag Bertus! Dag Simon! Dag dikke Wim! Jij raakt ze maar. Je zal het gat van de kooi niet meer in kennen

as je vrouw je het eten met lorries blijft voeren! Dag Kreckel! Ja, dat is me zoon. Heb de ooievaar me vannacht gebracht met kleren en al! Dag Kurketrekker! Je verliest een wiel van je fiets!

En dan kletterde zijn lach over de weg, die hoe langer hoe voller werd, of er een optocht most beginnen.

‘Zie je hem nog niet?’ vroeg moeder, die ze eindelijk in had gehaald, en die haar lippen be beet van niet in het gareel te houden zenuwen.

‘Riek, je ben bij God niet wijs,’ bleef Ko lachen. ‘Ben je bang dat hij in zeven sloten tegelijk stapt? Over een of twee dagen loop je niet eens meer met je kinderen uit. Er gebeurt hier minder dan bij jullie op straat. Dag Hannes, dag ouwe boef! Dag rooie! Ja, dat benne mijn kinderen! Bejoer! Dag Macaroni! Dat is een Italiaan, die met een hollandse vrouw getrouwd is. Nou spreekt zij Italiaans en hij Hollands en ze verstaan mekaar zo weinig dat ze van ’s morgens vroeg tot ’s avonds laat as hij niet onder de grond is, elkander de italiaanse en hollandse haren uittrekken.’

‘Ik wor zo vreselijk moe van het staan,’ zei moeder. ‘En ik voel me zo duizelig. Zou u – zou jij het kindje één ogenblikie willen vasthouden?’

Ze had zenuwtrekkingen op haar gelaat en haar ogen deden zo flets, dat de jonge mijnwerker vanzelf de zuigeling greep. Het scheelde geen haar of moeder raakte van haar stokje. Ze bleef tegen een boomstronk staan hijgen en gelukkig zakte ze niet in elkaar, want het zou anders een oploop van belang hebben gegeven.

‘Verroest!’ sprak Ko beduusd. Het was voor het eerst in zijn leven, dat hij met zijn brutale mond geen raad wist. Met een jongen op zijn schouder en een natte zuigeling in zijn linkerarm stond hij voor merakel. En toen de komiek van de rederijderskamer voorbij kwam en enkel een gezicht met een tussen zijn oren wijldespleten mond trok, kreeg hij ineens zo’n wilde lachbui, dat hij erbij moest hurken, om zelf niet tegen de vlakke te slaan. Dat kwiekte moeder weer op, en ze werd helemaal mens toen ze vader in de smiezen kreeg. Midden op de weg werd het een gezoen en een gepak, of hij uit de Oost kwam. Omdat vader zag, dat moeder overstuur was geraakt, nam hij Magdaleentje, en het ventje bleef op de schouder van Ko.

‘Vertel nou es,’ zei moeder haar arm door de zijne stekend: ‘Vertel nou es, schat.’

‘Nou,’ zei vader, ‘een lolletje is het niet, maar ik wen er wel an, wat jij, Ko?’

‘Je verslaaft er totaal an,’ grinnikte Ko. ‘Je ken er an het end niet meer buiten. Maar je handen zullen wel verkeerd gestaan hebben, toen je pas benejen was, niet?’

‘De kooi is het beroerde,’ zei vader. ‘Het erin kruipen is niks, maar dat gesuis in je oren en dat kloppen en het eerst niks kennen horen, as je uit de kooi stapt, dat is verdomd vervelend. Ik begreep er geen bliksem van. Ik stond maar met me vingers in me oren te peuteren, en dacht: wat zal me nou gebeuren, en toen sleet het weer vanzelf. – En hoe heb jij het gehad, mannetje met je blauwe ogen?’

‘Fijn, vader. Ik heb zoveel gegeten, dat me buik eens zo dik is – neef Ko heb getoverd met aarpels en blommen – neef Gerrit heb op de grammofoon gespeeld. Toen heb een hond met zes jongen zitten huilen, enne die was van een man met één oog, omdat die een stuk steenkool d’r in heb gekregen enne toen is tante Toos zo boos geworden dat ze hem een aarpel na z’n ribbekas heb gesmeten, enne Ko heb bladluisies gedresseerd, enne de vrouw van de dominee springt door hoepels en danst de horlepiep op Ko zijn duim. Vin je dat niet leuk, vader?’

‘Prachtig,’ lachte de electriciën, die er niet alles van snapte. ‘Dus je ken het met Ko vinden?’

‘Met Ko ja – met Blauwbaard niet.’

‘Wie is Blauwbaard?’ vroeg de electriciën, en met een plotse opwelling van hartstochtelijke levensvreugde – de zon blakerde over de weg, deed de regenkuiltjes zachtjes dampen, zo vreemd en teer of de koolgrond tegen het zilverblikker van het water in, ademde; zo bedwelmend of wierook uit stralende kelken opsteeg – met een niet langer in te houden blijdschap, dat hij hier, na uren en uren in het schemerduister en het gewiegel der kwijnende mijnlampen, weer in het schaterzingend licht van de hemel, op een morsig kolenpad, onder de hemel, naast zijn vrouw en kinderen onder de hemel liep, – zoende hij zijn wijf nog eens, nog eens, toen de kleine meid, toen het kereltje, waarvoor hij zich niet behoefde te bukken, omdat hij nu op de schouder van de zwetende Ko een reus was geworden.

‘Wie is Blauwbaard, schat? Is dat die man die zoveel vrouwen om zeep heb gebracht?’

‘Om zeep,’ verbeterde het kind, ‘vermoord – an d’r haren in een kast opgehangen. Nee, neef Blauwbaard mag ik niet. Die zegt niks, of hij zegt lelijke woorden.’

Nu begreep vader het en hij lachte met Ko mee, maar een half uur later was er met Blauwbaard, op wie ze moesten wachten bij het aan tafel gaan, de eerste spanning.

‘Wat een reuzefamilie,’ praatte tante Toos, vergenoegd van de kamer naar het keukentje heen en weer wiegend – geen denken aan: Riek mocht haar de eerste keer niet helpen – ze kon het best alleen af – ‘Wat een gezelligheid ineens. Eerst hebben we hier ook met zijn zevenen gezeten – dat zal je je niet meer herinneren, jongens! – en toen is er langzaam an geknabbeld – eerst grootvader, die nog boven de grond meewerkte, weg – toen je zussie van negen weg – toen je broertje van zeven – die smerige rookvonk! – en toen je vader weg – weg – allemaal weg... En zo krijgen we ieder ons beurtje. Een, twee, drie vier, vijf, zes...’

‘En me zussie, tante?’

‘Hij heb gelijk. We bennen wéér met z’n zevenen,’ knikte tante, en de ploffende damp van de aardappels barstte om de hoofden, die zich naar de saamgeleide handen bogen. Tante zat stil, van Blauwbaard zag je enkel een punt van zijn neus, Ko keek met zijn gesloten ogen, onder de zebra-strepen, of hij er iemand tussen nam – en moeder hield geen oog van haar bord af.

Toen, bij dat daagse gebed, in het nu de kamer binnenschijnend, het dampen der aardappels doorlachende zonnetje, klonk de schelle stem van het kind.

‘Tante...’

‘Stil jongen,’ zei vader.

‘Waarom mag ik niet praten?’

‘Suscht,’ maande de electriciën, die zich in stilte ongemakkelijk voelde.

‘Er baait een vlieg in de saus.’

‘Suscht,’ zei vader weer, en hij fluisterde er zo zacht als hij maar kon bij: ‘die haal ik er wel uit.’

En om het jongske af te leiden, schoof hij zijn ijzeren vork als een reddingsboei in de sauskom.

‘Hij glipt er verdorie weer af – hij wil al zijn leven verzui-

pen,' zei het kereltje geïnteresseerd.

'Suscht! Niet praten. Effen je mond houwen,' fluisterde de man weer, en net had hij de vlieg opgebaggerd en hem als een inktmop op het tafelzeil gestreken, of een tweede, veel grotere bromvlieg, zeker langs de glibberrand uitgegleden, of zo stom om te menen, dat het bruine van de saus begane grond was, zwom er met minstens zes poten op los.

'Dat komt ervan, sausedief,' zei het ventje. 'Da's je verdiende loon. Knap als je de vetvlekken uit je boddie krijgt.' 'Amen,' zei tante Toos, wat ze anders nooit zei, en haar oogpriemen zochten vijandig de zwager, die zijn kind zo voor de galg liet opgroeien. Het was schandalig.

'Nou wou ik één ding,' kwam neef Gerrit los, en zijn handen nog niet koud van het gebed, verlegden in drift mes en vork, 'dat u onze mijmering niet stoort met het vangen van vliegen uit de sauskom. U kent voor mijn part geloven wat u wil, en zo weinig as u wil, maar u mot zoveel respect hebben voor de overtuiging van een ander, dat ik me niet hoeft te ergeren onder me gebed door.'

'Ken u een onnozel kind het zwijgen opleggen?' vroeg de electriciën geprikkeld.

Ze zeiden nog u en u tegen elkaar, want ze hadden geen vijf minuten geleden met elkaar kennis gemaakt. Vannacht waren zij niet thuis geweest en vanmorgen had vader de ochtendschicht gehad.

'Ik ken een onnozel kind het zwijgen opleggen, en h e opleggen,' gromde Blauwbaard, grimmig de baardslieren doorplukkend. 'En dat ken u net zo goed, as u begint met de jaren, dat het kind zijn eerste woorden gaat zeggen. As er bij u thuis gedankt was bij het eten, zou zo'n kind hier onder de mijmering zijn bek weten te houwen.'

Vader werd vuurrood in zijn nek, klemde zijn kaken op elkaar.

'As u eerst kinderen heb, kom ik bij u praten,' zei hij, zijn woede aan de aardappels koelend, die op zijn bord buitelden, of ze met elkaar aan het bakkeleien waren.

Hij wilde nog meer zeggen, maar moeder stootte hem zachtjes onder tafel aan, zo, dat iedereen het merkte, en er door de onhandige beweging, die het tafelzeil versjorde, een gammele mosterdlepel uit het donkerbruin omrand mosterdpotje viel.

Nog gaf Blauwbaard, die fel in die dingen was het niet op. Zo'n brutale vent met een baard moest er nog geboren worden.

'U kent bij mijn kommen praten,' antwoordde hij, en zijn hand beefde een tikkie in zijn baard – allemaal grote praats, maar as het er op an kwam, deden ze het in hun broek – 'praten, as ik kinderen heb – as u dan maar zorgt dat u geloof meebrengt.'

'Nou, laten we eten,' snauwde tante Toos.

'Dat is het verstandigste,' zei Ko, die met zijn hoed op zijn hoofd, – met een ongewassen hoofd en ongewassen handen kwam hij aan tafel! – begon te bikken. 'En hoe voller je je monden stopt, Blauwbaard en Koert, hoe minder je in de mijnstreek an theologie ken doen. Eet ze met smaak.'

'Smakelijk eten,' zei moeder.

En nu had je moeten zien. Het kon haast niet. En het gebeurde toch. Ko stak héle aardappels, zo gloeiend heet, dat je je mond al aan kleine stukjes brandde, op zijn vork en zo direct achter zijn kiezen.

Die zal het eerste klaar zijn, dacht het kereltje, dat ook foel spied at, omdat er gries met bessen nakwam, en tante Toos voor het aan tafel gaan gezegd had, dat wie het eerste zijn bord leeg had gegeten, de hele griesmeelpudding kreeg – die haalt vast en stellig de gries-prijs, want vader en moeder en tante Toos doen niet aan de weddenschap mee en Blauwbaard, in de lorum, zit zo te moezen, aardappels en groenten en saus door mekaar heen, dat die zal motten beginnen als ik en Ko klaar zijn. Maar mis poes. Nou begon Blauwbaard ook. Dat was een handige duvel. Die had de boel op zijn bord zo fijn gesopt en gewreven – al zijn leven om niet op zijn baard te morsen – dat hij nu zonder kauwen kon door eten, slikken, spuien, en zijn bord voor de tweede keer laadde eer nog iemand zo ver was.

Ongerust bleef het kind kieskauwen, hield hij geen oog van Blauwbaard en de griesmeeltaart af. Vader praatte met Ko en tante Toos.

Toen, beestig gehumeurd, stond Blauwbaard op, zette de griesmeel voor zich neer.

'Ken je nou niet effen wachten, pummel?' vroeg tante verwijtend.

'As je maar opschiet,' mopperde de vrouwenbeul, terwijl

het ventje met dikke tranen en een pruillip bleef toekijken, of hij heus...

29

‘Wat een pestkop is die Blauwbaard,’ zei hij, zo toen ze van tafel op waren gestaan. ‘Ik had hem geen asem gegeven, grote broer – ik zag wel dat je vreselijk kwaad wier, want je smeed met de aarpels op je bord, of de boel kapot most. Je mág je niet kwaad maken. Dat is het domste wat je ken doen.’

‘Meen je?’ vroeg vader, het tengere jongenslichaam tegen zich aan koesterend, en zich verkneuterend bij de schrikkelijkwijze woorden uit een mondje, dat zich ’s nachts nog aan een bekloven duim bezondigde. ‘Meen je dat? Dan zal ik het nooit meer doen, nooit en nooit meer!’

‘Dat zeg je telkens,’ verweet het kereltje. ‘En nou geloven moeder en ik je niet meer. An enkel klessen hebben we niks. Zeg het zelf!’

‘Pas maar op, dat ik je niet met huid en haar opeet,’ begon vader te vrijen, en zijn snor kriewelde zo bij zijn oor, dat hij met zijn benen spartelde om los te komen, en vader haast van de nauwe trap tussen de twee slaapkamertjes in, af was geslagen. Magdaleentje lag net aan moeders borst. Ze begon nu plukjes haar te krijgen, of ze aan het ruien was, maar met haar mond bleef het nog mis. Geen tand, een uur in de verte, te bekennen. Als er van dat kind wat terecht kwam, nou!

Vader bukte onder de hanebalken en ging om moeder niet te hinderen op het voeteneind van het grote bed, dat de voorkamer haast helemaal in beslag nam, nu het bedje voor de zuigeling er ook nog moest staan, zitten.

De zon broeide door indigo wolkekoppen, die met jachtende vaart langs haar heen schoven, plaste door het tuimelraam, dat dan ineens begon te schaterlachen van zonnepret, om een paar tellen later in norse schaduwen weg te kniezen. Dat gaf dan om beurten een monter, fris in zijn behang zittend zolderkamertje, of een somber-chagrijnige keet, waarin ook de mensen humeurig moesten worden.

‘Ik vind het hier erreg leuk,’ zei Koertje, afgunstig naar het

kleuterbed van het zusje, dat hem uit de buurt van vader en moeder verdrongen had, kijkend. Hij moest van alles weten, wat er op de spreuken stond, wat het betekende – waarom er ook hier een kruis met een takje hing – en waarom...

‘Schat,’ vroeg moeder. ‘Hou nou eens effen as een hele grote jongen je mond, want ik ben nog geen ogenblik met vader alleen geweest, en ik zou graag willen weten, hoe het beneden in de mijn is!’

‘Wat zal ik je daarvan vertellen,’ ontweek de electriciënstug, ‘ik heb je al gezeid dat het geen lolletje is. Wat mot je dan meer weten?’

‘Alles,’ zei moeder. ‘Hoe meer je ervan loslaat, hoe minder zenuwachtig ik morgen en overmorgen zal zijn. Nou zat ik in me eentje aan één stuk te fantaseren. Toe, vertel nou es schat.’

‘Hoor je niet wat moeder vraagt, grote broer. Je zou vertellen. En anders zetten moeder en ik grote ogen op!’

‘Nou,’ zei vader overwonnen, en meteen zat hij in een zonneplas. ‘Je stapt in de kooi en daarin zit je op je hurken, met de haak van de mijnlamp in je mond. Rechtop staan ken je niet, omdat er in de lift nog meer verdiepingen zijn – dan zak je met een vaart an de kabel. Je hangt met zijn allen an het schachtrad. Als je het wiel in de lucht ziet wentelen, hangen er mensen of kolen an. Kolen in de eerste plaats.’

‘En als die kabel nou breekt?’ vroeg moeder angstig.

‘As de kabel breekt, breekt er meer,’ spotte vader. ‘In de eerste plaats zoveel nekken as er in de kooi mee na boven of mee na benejen gaan. Maar dat is allemaal best verzorgd. Want an iedere nek, die an de kabel van de kooi hangt, hangt een penning met je nummer. Ik heb no. 743. Voor je je werkpak antrekt, grijp je van het nummerbord je penning – precies as bij de hondenbelasting – met die penning stap je in de lift en as je boven terug ben, hang je je nummer weer op zijn plaats. Dan weten ze, dat je er niet vandoor ben. Het nummerbord is de burgerlijke stand. Begrepen?’

‘Dat je er niet vandoor ben?’ vroeg moeder. ‘Hoe ken je er vandoor gaan, as je benejen ben. Dan zit je toch opgesloten?’

‘En as ik nou denk: ik vin het hier zo plezierig, dat ik nog een poossie met een paar van me vrinden blijf kuieren?’ lachte vader, over de ergernis van Blauwbaard heen, en nou weer in heiligst genot in de droomogen van zijn jongen levend. ‘As we stilletjes achterblijven en een reisje naar het paleis van koning Kool maken, hoe kennen we dan as orde-lijke mensen bijtijds onze nummers op het bord terughan-gen?’

‘Toe, geen malligheid, Koert,’ zei moeder met een akelig druilerig gezicht, want nou schoof weer een Judashand voor het gelach en het gestoei van de zon, zaten ze opeens in een donker keldertje. ‘Ik begrijp bést, dat wanneer iemand zijn nummerpenning niet op tijd inlevert, er iets ellendigs met hem gebeurd moet wezen.’

‘Larie! Nonsens! Laat mijn nou vertellen! Of ben jij met de ochtendploeg benejen geweest? Je grote jongen zit te luis-teren en die wil er meer van weten, niet mannetje?’

‘Laat vader verder vertellen, grote zuster,’ drong het kind in zalige luistering aan – hij zat zo fijn tegen de manneborst op – het was zo’n poos geleden, dat grote broer hem een heus verhaal had verteld. ‘Nou dan, je wou na het paleis van koning hoe-hiet-hij gaan?’

‘Koning Kool,’ knikte vader, moeder beknipogend. ‘En die heb me gevraagd of ik morgen wéér een kop koffie bij hem kom drinken, maar vreselijk zwarte koffie.’

‘Heb je hem vandaag al gezien?’

‘En of,’ knikte vader. ‘Hij stapte net voor me uit in de mijn-gang, en zat op een paard, dat enkel maar liep te hinneken, maar véél harder dan neef Ko.’

‘Nee,’ ontkende Koertje, die het allemaal prachtig vond, maar te groot was om te geloven, dat er beneden onder de grond paarden waren – op de daken, Sinterklaas, dat kon, maar in zo’n donkere kelder... ‘Nee, dat is geen verhaal, watte moeder? – dat is mal – paarden onder de grond.’

‘Waarachtig,’ bevestigde moeder, die Magdaleentje een schone luier onspeldde. ‘Dat mag je rustig geloven, schat-tejongen. Er zijn in de mijnen echte levende paarden.’

‘En hoe kommen die er dan?’ vroeg het kind, onzeker lach-end.

‘Die gaan ook an de kabel naar benejen.’

‘Ook met een nummer, dat ze motten inleveren?’

'Nee, die blijve benee in de stallen.'

'Dat ken toch niet, watte moeder?'

'Ja, jongen, het is allemaal waar, en je mag het nooit an mijn vragen, as vader wat zeit, want vader jokt nooit.'

'De paarden trekken de karren met kolen na de schacht. En as ze moe zijn, krijgen ze hun eten in de stal benejen,' verhaalde vader verder, die nu zelf de planken schuur met de ruiven en de bestoven electrische lampjes voor zich zag, zelf de bonkige paardehoofden in het schemerdonker gestreeld had, zelf had staan suffen bij de halfblinde ogen der dieren, die erger dan monniken van alles afscheid hadden genomen. Terwijl hij nu, in het weer in het zonlicht oploaiend, opjuichend, opdartelend, zolderkamertje, met zijn wijf en zijn kinderen zat te babbelen, klonk benee in de slome zwoelte van het in de lagen betimmerd stalletje, het malend gekauw van de merrie, die nog enkel in vreten plezier mocht hebben, en enkel het molmen geklep van haar gebit en het geschuur van haar leren hoofdstel kon horen. Even zat hij in de herinnering van iedere nieuwe mijnwerker. Als je ouder, wijzer werd, deed je niet meer honds sentimenteel.

Maar de kinderstem liet niet met rust: 'Wat zit je nou, broer? Vertel dan toch verder! De koning, die Kool heette, zat op zijn paard en die ben je tegengekomen, en wat zee hij tegen je? Nou dan, vader?'

'Die zei,' vertelde vader gehoorzaam. 'Die zei net as iedereen: "Glück auf!"'

'Wat zei hij? Dat versta ik niet!'

'De koning tikte an zijn pet en zei Glück auf!'

'Huuuuuu! Huuuuuu!' schetterde de jongensstem onder de dakpannen en of het zonnelicht ervan schrok: ineens werd het weer zo donker in het dakkamertje of een gordijn voor het tuimelraam werd neergelaten. Huuuuuu! Wat een verhaal! Dat zeit ommers geen koning! Dan begrijpt hem ommers niemand! As je vertelt, mot je goed vertellen! Kon hij geen Hollands spreken?'

'Nou mot je es luisteren, schattekind,' trachtte vader duidelijk te maken. 'Al de mijnwerkers zeggen as ze mekander met hun lampjes in het donker tegenkommen: "Glück auf!" - dat wil zeggen zoiets als Geluk as je weer boven ben, of God zegen je, of Tot strakkies in het licht. Vader houdt je

niet voor de gek. Of je in Holland ben of in Duitsland, of misschien ergens anders: ze zeggen geen goeiemorgen, of goeiemiddag, of goeieavond of bejoer tegen mekaar. Ze roepen niks als 'Glück auf!' – en as vader het in zijn hoofd zou halen Dag! te zeggen, zouden ze met hun vinger tegen hun voorhoofd wijzen. Begrijp je?"

'Hoe zeggen ze het?"

'Glück auf!'

'Kluukouff!' herhaalde de jongen, maar in de ondergrond van zijn stem bleef toch nog de aarzeling of vader hem geen dingen voor verschrikkelijk kleine kinderen zat te vertellen: 'Kluuk, kluukouff. En verder van die koning.'

'Nou mannetje, die koning op zijn paard zei: "Glück auf!" en gaat u maar met mijn mee, dan zal ik u de weg wel wijzen, waar de anthraciet en waar de cokes en de briketten zitten, en daar mag u zoveel van mee na boven nemen als u wil, as u er maar zuinig mee is. Ik zal u een van mijn hofhouding meegeven. En toen riep hij Snips kom u es hier! En toen kwam opeens een kabouter na me toe, met een houweel en een mijnlamp, en die zei: "Glück auf, Majesteit!" en toen zei de koning "Glück auf, Snips!" en ik zei "Glück auf!" en het paard zei: "Glück auf!" Die meneer, zei de koning, die een véél langere baard had as Blauwbaard, weet hier nog niet zo best de weg. Gaat u zover met hem mee Snips en as hij zijn werk heb gedaan, en de lampen goed schoongemaakt en de leiding voorzien en het schakelbord nagekeken, laat u hem dan eerst zijn penning van de hondenbelasting nommero 743 an de controle inleveren, anders denken ze boven nog dat hij er met de brandkast van de aannemer vandoor is...'

'Man!' viel moeder in de rede.

'En dan brengt u hem bij mijn in me paleis, verstaan Snips?"

'Majesteit, ik ben om de weerlicht niet doof,' zei Snips.

'Nou toen ben ik wezen werken, dat ik nat wier van de warmte. Het is er om te bezwijken zo heet' – onderbrak de electriciën het eigen verhaal – 'hoe dieper je komt, hoe heeter het wordt! Er zit me een centrale verwarming in de ingewanden van de aarde, die ze allang hadden kennen gebruiken, als ze bij de hand geweest waren. Er hoeft niemand kou te lijden, dat zeg ik je.'

'Vader, wat is dat nou! Je mot niet met moeder praten, as

je mijn vertelt! Wat zijn dat voor manieren! Snips zou je bij de koning brengen, as je klaar was. Heb hij het gedaan? Moeder, je mag wel meeluisteren, maar je mag niks zeggen hoor! Hoor?"

'Goed jongen,' glimlachte moeder eindelijk weer na een hele poos – dezelfde lieve sterke lach, die het jongske had laten groeien, de lach, waartegen zelfs de zon, die alweer binnenbuitelde, het aflegde. 'Ik zal enkel luisteren.'

'Verder, grote broer!'

'Ik ben klaar met me karwei, zei ik. Goeie, zei Snips. Loopt u maar achter me an, maar trapt u niet op me hielen, want dan wor ik gemeen. Daar ken ik niet tegen. En as we straks bij de deur van de koning komen, veeg dan in godsnaam uw voeten, want de koningin verdraait het om voor iedereen, die op bezoek komt, de boel schoon te dweilen!'

'Gekke kerel,' viel moeder nou toch en met dezelfde woorden van tante Toos, als ze van haar jongste zoon smulde, in de rede.

'Moeder, wat heb je beloofd?'

'Nou,' vervolgde de electriciën, en omdat hij terwijl een pijp had opgestoken – wat voor de tanden van een zuigeling meer dan buitengewoon goed moest wezen – doorvlamde de geluw tintelende zon de onder het dak voorttragende blauwe rooksluiers – 'Nou, ik achter Snips an, stap voor stap, om niet op zijn hielen te trappen. Al de mijnwerkers, die we tegenkwamen zeien – wat zeien ze, mannetje?'

'Kluukouff!'

'Precies; Glück auf! en die hadden ook wel mee willen gaan, want die snapten het best, dat ik door koning Kool in zijn eigen paleis was gevraagd. Een gangen as we doorliepen! – en dat is nou geen verhaaltje, Riek! – een lange gangen, en bukken as ik most! Nou begreep ik voor het eerst van me leven, waarom de kabouters zo klein mosten wezen. Die konden makkelijk rechtop lopen. Ik most aldoor gebukt, om me kop niet te stoten, tenminste hoe verder we kwamen. Me lenden kraakten. Me knieën zakten door naar me schoenen. En zweten as ik dee! Er was een vlieg, die op me wou zitten en die verzoop of hij onder de straal van de waterleiding geraakt was. Je kon zo zien, waar ik gelopen had, en Snips zei enkel maar: dat is gezond voor je kwaje humeur. Dan leer je je opvliegenheid af. Hoe harder

je zweet, hoe gauwer je je luie vet kwijtraakt. Motten we nog ver? vroeg ik. Me tong hing een meter uit me mond, die sleepte zo achter me an, dat ik hem op most binden om niet op hem te trappen!

‘Huuuuuuuu! Huuuuuuuu! Hoe ken dat nou!’

‘Gekke kerel!’ lachte moeder en de zon lachte zo luidruchtig mee, dat het spiegeltje boven de lampetkan, het karafje water en de vergulde letters van het kruis boven het bed I.N.R.I. mee begonnen te schudden. De pret danste uitgelaten door het zolderkamertje. Zelfs Magdaleentje, met de paarsbleke vingertjes, die ze in ontdekking voor haar scheelkijkende oogjes hield, kraaide er leutig op los.

‘Motten we nog ver?’ vroeg ik an Snips, die me maar met me lenden en me tong liet scharrelen.

‘Nog een zestig kilometer,’ zei hij. Dat is geen pretje, dacht ik, geef mijn liever een trammetje. Maar het schoot gauwer op as ik gerekend had. Ineens kwammen we voor een poort van eierkolen en harde turf. En die ging vanzelf open, omdat ze het lampie van Snips al in de verte hadden gezien. Eerst wouen ze me buitenlandse pas inkijken, want je mag zomaar niet een paleis binnenkomen. Maar Snips zei: halen jullie geen haarlemmerdijkies uit: de koning heb hem zelf gezeid bij gelegenheid een kop leut te kommen drinken. Nou, ik na binnen. Fijne boel. Een marmeren gang met een electrike lampies, om je ogen blind an te kijken. Alleen de vrouw van de koning had de duvel in. Ik was op me sokken binnengekomen, maar je zag de smerige voeten toch op de lopers. Een schandaal, zei de koningin. Uit welke stad komt die hongerlijer, dat hij niet eens zijn voeten behoorlijk veegt? Majesteit, zei ik, ik kom uit Amsterdam, waar ze me weggepest hebben, en ik weet bliksems goed hoe het hoort. Toen zei zij, en daar had ze geen ongelijk in, u mot hier in het paleis van mijn man zo’n brutale bek niet opzetten. Dat mag ik alleen. U is an het verkeerde kantoor. Toen zei ik wat, en toen zei zij weer wat...

‘Had nou liever je mond gehouwen, vader. Waarom was je ook zo bretaal?’

‘Ja mannetje, daar dacht ik eerst later over. Maar gelukkig kwam koning Kool er zelf bij. Die begon suscht te roepen, maar de koningin zei: hou je erbuiten. En ze haalde een stoffer en een blik. En de koning nam me stiekem mee naar

zijn kamer. Prachtig ingericht, Riek! Gos, wat een weelde! Alles van zwart fluweel en ebbehout. En eerlijk is eerlijk: de vrouw van de koning had de bullen goed onderhouden. De boel glom je tegen. Het rook naar groene zeep en was. En het eten! Chocoladepudding, taart van enkel krenten, gestoofde pruimen, melkrepen. Ik had voor jou wat in me zak gestoken, maar het is onderweg in de hitte gesmolten... Komt u morgen terug, zei de Koning. As me vrouw hoort, dat u zo'n lekkere jongen heb, en zo'n lekker klein meissie, zal ze u zeker wat voor ze meegeven. Ze is de kwaaieste niet, al heb ze de smoor in, as iemand zijn voeten niet veegt. We hebben nog lopers vanuit de oorlogstijd, toen de boel zo krimmeneel duur was. Snip breng meneer naar de lift, en breng jij een trommeltje mee. Die kosten niet veel in de bazaar. Daar stoppen Hare Majesteit en ik dan chocola en kandij voor Koertje en Magdaleentje in. Nou, toen heb Snips me teruggebracht en heb ik hem bij de hoofdschacht een sigaar gegeven. Maar hij zei: ik mag benejen niet roken, anders krijg ik mot met de koning, die zelf enkel pruint en ik lust j'ouw sigaren niet – ik rook ze zelf beter. En toen kwam de olifant met zijn snuit – Uitemetuit.' 'Fijn,' droomde het kind na: 'As je morgen maar heus een trommeltje meeneemt.'

'Vast en stellig,' lachte de vader in de zolderkamer, waar alles bleef lachen, en waar het net was of Snips, de kabouter door het tuimelraam binnen koekeloerde. 'Morgen ga ik weer naar de koning mét een trommeltje voor jou en je zussie.'

30

En moeder begon er nu ook aan te wennen.

Was het de eerste weken nog dikwijls van een haar stilmakende beklemming, als hij de trap afging, en ze het schoenengeroffel van de optrekkende ploeg over het kolengruispad hoorde – kon ze soms plotseling afwezig bij de wieg zitten staren of met een duizelig-leeg hoofd in de deuropening staan, om naar de troebele lucht, de walmende hoge schoorstenen en het wentelend schachtrad te kijken – aan het eind onderging ze de regelmaat, de monotonie der zich

gestadig herhalende dingen, zoals een zeemansvrouw, die haar man aan het wijde water afstaat, hem op een duin gedagwuift, om dan met de andere vrouwen naar het dorp terug te sloffen en, vastgegrepen door de bezigheden van alledag, zich over niks meer moeilijk te maken tot een stormbal gehesen wordt, en het gesater van de huil-gierende wind een gelaat, een alleen háár, met zijn ogen, zijn mond, zijn glimlach en ernst bekend gelaat, in de verloren eeuwigheidsnevel op doet leven.

Hier hinderden geen orkaanvlagen, geen rukwinden, geen geloei om het huisje, geen stortbuiën – hier hadden de mensen boven de grond meer last en ellende van het weer dan die beneden. Je man ging, je man kwam – het horte niet – het liep alles zo precies, zo haast op de minuut af, dat je zenuwgedoe van de stad, zoals Toos het noemde, met de dag afzakte. En je had de dikke acht uur, dat je mekaar niet zag, geen tijd te murmeren. Er was haast altijd aanloop, dan van de buurvrouw rechts, dan van die links, dan van de overbuurman met het ene oog, die pas een zoon had gekregen, en die al zijn vrinden een jong uit het nest van Cees, de rode bastaard Ulmer wilde aansmeren, omdat ze hem met zijn allen, zei hij, meer dan een dag loon opvraaten. Was er geen bezoek, dan haalde Ko de krankzinnigste streken uit, en Blauwbaard, verliefd op zijn grammofoonplaten zat er melankoliek bij te zing-bibberen of las met de vingers in zijn oren dikke romans met beloonde deugd en gestrafte zonde.

Koertje, die een lekkere buitenkleur begon te krijgen van het op de oude stoel in het voortuintje zitten, zag vader meestal het eerst van allemaal tussen de terugkerende mijnwerkers. Geen dag ging voorbij of koning Kool had voor zijn adjudant Snips wat in het blikken sigarettendoosje laten meegeven, een kalken pepermuntje, een chocoladesigaar, wat drupsjes, een vijf en eens – dat was erg geweest! een stuk steen, omdat hij gehoord had, dat het kereltje zo ondeugend tekeer was gegaan, dat tante Toos voor het allereerst van haar wonen in Heerlen, ruzie, en lang niet ingehouden, met de burens rechts had gehad. Koertje had het brillespook, het meisje met het kortgeknipte haar, de uitvlerkende oren en de ijzeren brillestangen, dat hij vanaf het eerste ogenblik niet had kunnen zetten, met het lepeltje, waarmee hij de

onderste suikerdrabjes van zijn kopje thee met veel melk opdiepte, naar haar benig vierkant hoofd gesmeten, en raak ook – het had geen haar gescheeld of het meisje had het blikken eind in haar oog gekregen – omdat ze telkens om de hoek van het huisje kwam treiteren en dan haar smerige tong tegen hem uitstak. Daar had hij eerst op geantwoord met óók een tong, met vijf langs zijn neus gestrekte vingers erbij, maar toen was ze aan het geniepig fluisteren gegaan met een overzijjongetje, een dreumes van een jaar of vier, die een fluitje en een zweep had, en een neus nog vuiler dan Piet de Smeerpoets – toen had die kleef-aan-het-vuil zijn neus opgetrokken en aan een stuk door geroepen: ‘Het stinkt hier na de viezigheid! Jij zit in de viezigheid!’ Toen had het brillespook met het gezicht dat ze in Amsterdam zouden hebben nagekeken, het voorhekje open en dicht gesmeten en geroepen: ‘Vieze putjesjongen!’ – en toen was het lepeltje, waarmee hij al een paar keer gemikt had, tussen haar neus en haar oor gevlogen, had het ene brilleglas een barst gekregen. Het sarrende spook zette een bek op of ze gekeeld werd. Toen had buurvrouw met haar vuist over het hekje gedreigd, was tante Toos eraan te pas gekomen, en die had in het eerste kwartier geen kamp gegeven. Als zij de zieke jongen met zijn open voet geweest was en ze haar wilden négeren, had ze een stoel in plaats van een lepel genomen. De jongen hoefde zich niks van dat kind met haar kaashoofd te laten welgevalen, en als ze het nog es probeerde, kreeg ze van háár een pak voor d’r broek. Dan ben ik er toch ook nog, had buurvrouw grimmig beweerd – en de dorpsstraat daverde kort maar krachtig door het stemmengeweld.

Koning Kool, de kaboutermajesteit, die van het gebroken brilleglas gehoord had, was, vertelde vader, vreselijk uit zijn humeur geweest. Je mocht een meisje, dat pas een oogziekte gehad had, niet met een lepel smijten en voor straf had de koning een steen laten inpakken, die een volgende keer met enkel water moest worden gegeten, als hij nog es zo driftig deed. Lang was de kabouterkoning niet boos gebleven, want de volgende dag was het de helft van een kaneelstangetje – de andere helft had de koningin, in een ja-loerse bui, opgepeuzeld.

‘Ik begrijp niet,’ zei tante Toos op een avond, toen het met

de ploegenwisseling zo was gelopen, dat de drie mannen samen een week nachtploeg hadden – ze had er al meer met haar zuster over gesproken, maar nu merkte die het zélf hoe beroerd het was zo'n nacht alleen, zonder man over de vloer. 'Ik begrijp er niemandal van dat zo'n voetje niet heelt. Een kind met zo'n ongezond geneesvlees mankeert wat anders. Ik liet er de waarzegster bij kommen.' 'Ach kom,' weerde moeder zwakjes af, maar dubbelbezorgd door de opmerking, die ze bijzichzelf al gemaakt had – het kind werd met de dag magerder, al zag zijn snuitje met de blauwe, minder omkringde ogen, er beter uit – verzette zich niet, toen Toos de vriendin-waarzegster de volgende avond laat, want ook die d'r man, d'r vierde, was van de nachtschicht, meebracht.

Het was een klein, zwart vrouwtje met saamgegroeide wenkbrauwen en een lorgnet op haar mopsneusje. Haar man hoefde niet in de mijnen te werken, want zij verdiende geld als water als vroedvrouw en in haar vrije tijd met het lezen van koffiedik. Er was geen mijnwerkersvrouw of ze was bij haar geweest. Dat ze zelf op bezoek kwam, was een hoge onderscheiding, omdat ze veel vriendschap voor tante Toos voelde. Haar tweede man was dezelfde nacht met tante Toos' eerste en laatste onder vallend gesteente gebleven. Ze hadden samen staan huilen voor het hek van het emplacement en ontmoetten elkaar op de fatale sterfdag op de kleine begraafplaats, om een vers bloemetje te brengen. Dat deed de waarzegster uit piëteit net zo bij haar eerste en derde en zou ze ook bij de levende doen, als hij God-beware... Want de hemel was met haar geweest. Van iedere man had ze een zoon en een dochter, allemaal blakend in leven. En ze had in het koffiedik, waarin ze als in het Hier-namaals geloofde, zichzelf nog één man toebedeeld, en het zou niet bij de acht blijven. Meestal voorspelde juffrouw De Koos, die soms met haar eigen namen in de war was, ze heette van zichzelf Kerckhof en was naar het stadhuis én naar de kerk met wijlen Oolijk, wijlen Treurniet en wijlen Graff geweest: de duivel speelde met haar! meestal voorspelde ze aangename zaken, zelden narigheid! Want het kwam altijd uit. Ze zag dikwijls meer dan ze losliet – met te grote loslippigheid maakte ze de vrouwen schuw – en als ze bij je binnenkwamen las je het al in de verte op hun ge-

zicht dat ze geen gedroomde ellende nog es wilden horen. Er waren rijke mensen van het dorp, die om juffrouw De Koos-Kerckhof lachten, maar het was dan een lach met een luchtje. Vroeg of laat zaten ze toch over haar met lange angstgezichten, als de vergroeide ongelukswenkbrauwen boven de vergulde lorgnetrand, over de kom met de koffiediktorens, de koffiedikbergen en -dalen, de koffiedikklonten, de koffiediktekenen – dáár zat het hem in – gefronst bleven, en ieder der wenkbrauwhaartjes als een klit speldjes in de vleeshobbeltjes van het voorhoofd stak.

Eens, toen ze nog juffrouw Treurniet-Kerckhof heette, had ze een dag tevoren de dood van haar eigen man onder vallend gesteente gezien – eens, als juffrouw Graff-Kerckhof, had ze van dijkbreuk en overstroming en de moord op een gekroond hoofd geweten – eens, als juffrouw De Koos-Kerckhof, in één nacht, een brand, een inbraak en een dode voorspeld – en het was alles zonder aarzeling, zonder dat je het verklaren kon, angstig op tijd gebeurd.

Koertje, veel te lang opgebleven – zijn vader bedierf hem radikaal – zat net op moeders arm in het midden van de trap, toen juffrouw De Koos met tante binnenkwam.

‘Laat u mijn dat voetje es kijken, voor ik bij Toosie een kop-pie koffie meedrink,’ zei het kleine, zwarte, als kwikzilver zo levendige vrouwtje, dat over de grootste gebeurtenissen, dingen en mensen, vanuit de breedlijnigheid van haar levensinzichten en toekomstvoorspellingen, met verkleinwoordjes praatte. ‘Ik heb al zoveel kindertjes op het wereldje gebracht, zoveel ziektetjes meegemaakt en zoveel brandwondjes bij me eigen kleutertjes genezen, dat ik je wel zo op slag ken zeggen wat je d’r an doen mot, Toosie.’

Moeder bebeet zich de lippen. Het klonk zo komiek, dat ‘Toosie’, als je de twee naast elkaar zag – het pienterkwieke wijfje, waaraan je haast niet kon zien dat ze al acht kinderen had, en de stevige, zware Toos, die net tweemaal zo lang, tweemaal zo breed, viermaal zo dik was.

Nu kwam het bleekpaarse voetje uit de zwachtels onder het vinnigplassend licht van de lamp. De vroedvrouw-waarzegster bewreef de verlegen teentjes van de kindervoet, die zich als slakjes in hoorntjes trachtten terug te trekken, en ze deed dat met de toppen van haar vingers die door haar garen handschoenen heenstaken. Ze had pas een deftige vi-

site achter de rug. Anders zag het dorp haar niet met die kamgaren, de uitwaseming van je handen tegenhoudende klungels. De zwarte wenkbrauwlijn boog naar het open wondvoetje – de zwarte nagels, die het gevecht met de garen toppen gewonnen hadden, bestreken zorgzaam en hygienisch de zieke huid.

‘Ik zal je es wat zeggen,’ zei ze toen inderdaad. ‘Dat zit niet van buiten, dat zit van binnen – dat is door zijn bloed geslagen. Hoe meer hij loopt, hoe stukkender het wordt – er mag geen kou bij kommen, voor het kouwe vuur – en je mot hem ’s morgens, ’s middags en ’s avonds levertraantje voeren. Dat zuivert de kliertjes. En as ik nou nog de toekomst mot lezen, Toosie, mot ik een schoon wit kommetje.’ ‘Wie was dat, grote zuster?’ vroeg hij boven, terwijl ze hem in het grote bed – in het grote, op vaders plaats, om niet zo akelig alleen te zijn, en wat aanspraak te hebben – in het heus-grote bed instopte.

‘Dat was een buurvrouw, die verstand van kinderen heb.’ ‘Ik lust geen levertraan.’

‘Levertraan is heerlijk jongen – en as je die trouw drinkt, wor je ieder uur een heel end groter.’

‘Heb zij die ook gedronken?’

‘Natuurlijk,’ zei moeder, zich over hem buigend en meteen het licht uitdraaiend, omdat ze haast had er beneden bij te zijn als de juffrouw uit koffiedik ging lezen.

‘Moeder, je jukt.’

‘Mag je dat zeggen, ondeugende schat?’

‘Die kan geen levertraan gedronken hebben – tante Toos wel. Anders zou ze niet zo klein zijn gebleven. Ik leg nog niet goed, moeder. Bij mijn rug is het niet goed ingestopt, enne het kussen leit zo laag.’

‘Moeder komt dadelijk zelf in bed,’ lachte ze – ze kende het liedje van verlangen in het donker. En al riep hij nog zo – nu had ze geen tijd.

‘Meen je dat, Marie?’ zei Toos net toen ze binnen kwam, en juffrouw De Koos de kom met de koffiedik hiëroglyfen onder de meeloerende lamp heen en weer schudde. ‘Meen je het werendig? Doe het nog es over voor alle sekuriteit.’

‘En?’ vroeg moeder.

‘Doe me een plezier,’ snauwde Toos met een hoofd rood van bijgelovigheid. ‘Kom jij er niet bijzitten, Riek. Dat is niks

voor jou. Dan haal je je allemaal spookgedachten in je hoofd.'

'Heb u wat naars van mijn jongen gezien?' vroeg moeder, die subiet voelde dat er wat was.

'Ik hoef niet voor uw jongetje te kijken,' stelde de juffrouw gerust, 'die wordt honderd jaartjes, as je hem levertraantje voert, het ene lepeltje voor, het andere na... Ik keek...'

'Marie, kles u asjeblieft niet waar zij bij is!' viel Toos driftig in de rede. 'Ik ken me zuster beter as u.'

De vroedvrouw-waarzegster antwoordde niet. Die had een schone kom van het stel genomen en een tweede spoelsel gronderige koffie. De met de toekomst van mensen spottende, alles wrokkig ontledende lamp, sloeg fonteintjes in en tussen de lovertjes van haar lintenhoed, doorscheen de versleten garen handschoenen, de geelbleke vingertoppen met de zwartrandige nagels – en vrat de slagschaduwen rond het neertragende, beddingen, spelonken, stalactieten en... doods-koppen vormende koffiedik langs de witgranieten komglooiing.

Juffrouw De Koos-Kerckhof wrikte de kom een paar maal in de koestering van haar kamgaren kluijjes, en plette de in het lamplicht bloedeloze lippen, terwijl de gespannenheid van haar wenkbrouwen de haartjes nu, als zich tegen de aanval van een rupsendoder verwerende larven, deed naalden. Ze had het voornemen geen woord te zeggen, zo als ze zelf in de openbaringen geloofde, maar omdat ze niet gekomen was, om met een verschriktgeheimzinnig gezicht te blijven piekeren, liet ze tenminste iets los.

'U krijgt morgen of overmorgen een briefie waarvan u zal opkijken, Toosie – ik ken niet zien of het plezierig of niet plezierig zal wezen, maar een verrassinkie is het zeker – het is een briefie met lakkies erop... Nou en dan wachten er geen vrolijke gebeurtenissen. Ik krijg tweemaal hetzelfde – tweemaal precies eender. Asjeblief. Kijk jij maar, Toosie. Ik heb je gezeid, waar je op mot letten, al ken je d'r niet altijd van op an, omdat satan vol rare strekies zit...' Toos nam de kom in haar bleekvette handen, keek, zag de schedelomtrekken, de holle oogkassen en bleek tot aan de wortels van haar haar met de zilveren slieren, zei ze: 'Angstig... angstig...'

'Wat zie je dan?' vroeg de jonge vrouw, zich over de kom

buigend.

‘Niks voor jou,’ vlamde de oudere zuster op, en om te belletten dat Riek het zou zien, goot ze koffie in de kom, die in haar hand trilde.

‘Ik heb het is eens gehad,’ verhaalde de vroedvrouw met voorbeeldige takt, en ze schonk zich een kommetje met véél suiker en melk in, ‘dat je de oogleden zag open en dicht gaan, maar dat is toen niet erg geweest... het was de hond die ze jaren gehad hadden, en die door zijn gekef tegen de wielen onder de kar raakte. Er komt altijd iets van uit, maar je weet nooit waar, wanneer en nooit in de hoeveelste graad...’ ‘Was er een dooie?’ vroeg Riek – ze dorst het woord haast niet in haar mond te nemen.

‘Nee!’ loog Toos ‘en zeur niet op de late avond over misselijke lammenadigheden. Daar mot je hier in Heerlen niet mee beginnen, Riek, anders krijgen we verdikkeme mot met mekaar!’

Er werd die nacht onrustig in het huisje geslapen.

De twee kinderen deden lastig, en de vrouwen schrokken bij elk geluid, nu er geen man in huis was. Als het varken in het stalletje knorde of zijn trog bewroette, zat Toos in luistering in het bed van Ko op – en toen het geitje blerde, omdat de vroegzon zo fijn door de spleten van het hok haar lichtbundels deed zingen, sprong moeder uit haar bed, om de weg door het zoldervenster af te spieden. Toch gebeurde er niks. Alleen bracht de eerste post, terwijl de mannen sliepen waarachtig een brief, waarbij de zusters geweldig opkeken. Koert werd opgeroepen om voor de rechtbank in Amsterdam te komen getuigen. De aannemer, bij wie hij de electrische verklikker aan de verborgen brandkast had aangebracht, was failliet verklaard en op aanwijzing van de curator in hechtenis genomen, omdat er hele lelijke dingen ook met de papieren in de brandkast gebeurd waren.

Mevrouw had bekend, dat haar man het geld zelf zoek had gemaakt, en in een opwelling van berouw had ze honderd gulden in de overzijbus gestoken. Het nummer van het biljet en de lettersoort van de schrijfmachine hadden het aan het licht gebracht.

‘Da’s fijn,’ zei Toos. ‘As je maandag gaat krijg je de reis en je verzuim vergoed. Wat een sallemanders, om jullie dat an te doen!’

Diezelfde dag, fris als een hoentje, na amper een uur slapen, was vader, die zijn draai in het nieuwe nest begon te nemen, terwijl tante Toos met moeder aan het inkopen was, en de jongens nog lagen te snurken, door het zoldertuimelraam boven het bed, op het dak geklommen, om eindelijk, na zoveel gedwongen rust, het radiotoestel met de antenne en de aardleiding weer in werking te zetten. Telkens als hij de doos onder het bed van Magdaleentje had zien staan, had hij het bijna kinderachtig heimwee gehad hem voor de dag te halen en de draden van schoorsteen naar schoorsteen te spannen. Maar dan dacht hij: nee – ik verdraai het – ik heb er genoeg ellende aan beleefd – als ik er niet zo dol mee was geweest en me niet zo had zitten opwinden bij het lezen van de vakboeken en het beluisteren van het wonder, het haast onbegrijpelijk wonder dat je met elkaar over afstanden praat zonder elkaar te zien, zonder draad van een toestel – had ik op de fabriek in Amsterdam geen mot met de directeur gekregen, was ik nou niet verplicht als een mol onder de grond te kruipen voor de dagelijkse boterham van het wijf en de kleuters, die van me afhankelijk zijn. Dat was al die dagen in Heerlen zijn redenering geweest. De fut was er wat uit. Als hij het voor de jongen, het hulpeloze kereltje, dat hij geen dag, geen nacht kon missen, dat hij nog even moest toestoppen als hij van de middagploeg thuiskwam, dat hij over zijn bolletje streek en op het voorhoofd kuste, als hij met de ochtendploeg meetrok, dat hij beglimlachte, hoorde, en zag, als hij beneden met de bankwerkers en machinisten bezig was, of met de mijnlamp in de hand door de gestutte gangen liep – als hij het voor het mannetje met de blauwe ogen niet gelaten had, zou hij alles op het spel hebben gezet, om zijn examen als radiotelegrafist af te leggen en met de stemmen van de halve wereld in je toestel, met een stoomboot mee uit te varen. Nu had hij net wat hij niet wilde bereikt, blufte hij soms bij de kameraden beneden over zijn radiokennis, zat hij in zijn vrije ogenblikken hele brieven met de seintekens van het morsealfabet te schrijven. Vandaag, door het stoeiende zonnetje en door de brief van het Parket uit zijn bed gejaagd, had hij eerst met Koertje op de arm een lekker eind rond-

gekuierd, en de jongen op een stuk zoethout van Koning Kool getrakteerd – toen, voor het huisje terug, had hij staan prakkizeren hoe de twee schoorstenen, – die van Toos en die van de moeder van het brillespook – ervoor gebouwd leken, om de ontvangdraad aan de isolatoren te bevestigen. De zinken buis van de goot was zo klaar voor de aardleiding. En het had hem weer te pakken, de oude zaligheid. ‘Nou blijf jij stil op het bed zitten, terwijl ik op het dak de draden hecht,’ zei hij tot het kind, ‘en dan gaan we samen wees es luisteren wat ze mekaar vertellen, hè? Is ie fijn? Hoe kon ik zo stom zijn, om de boel zo lang in de lap te laten hangen?’

‘Mag ik meehelpen, grote broer?’

‘Jij mag me gereedschap aangeven, dat ik naast je op het bed zal zetten, als ik er om vraag,’ zei vader, en nou het gedonder van de smerige inbraakverdenking, die drukken-de ballast uit zijn hersens weg was, hij zich niet langer behoefde te verbeelden, dat de politie toch nog een oogje op hem hield, en hij de zelfgetimmerde doos met het toestel, de spoel en de detector op het tafeltje plaatste, galmde hij er zo luidruchtig op los dat Blauwbaard tegen het beschot moest kloppen om eraan te herinneren, dat hij pas twee uur in zijn ledikant lag. De electriciën, de dakgoot doorstappend, keek door het tuimelraam van de rechterbuurvrouw, die een gil gaf, omdat ze net in haar onderlijfje stond, en met een handigheid, die geen tweede hem na-deed, hamerde hij de isolator in de schoorsteen en bungelde de draad aan zijn eerste steunpunt. Verder kwam hij niet, want niet alleen begon buurvrouw door het raamgat van zich af te bijten, maar Toos, bepakt en beladen, niet dadelijk begrijpend welke krankzinnige streken haar zwager nu weer uithaalde, zette voor het tuinhokje een keel op, of de boel in brand stond.

‘Wel allemachtigste, wat voer jij uit op het dak? Is het je in je hersens geslagen? Je gaat me hier die kunsten niet beginnen!’

‘Dat bennen godbeter inbrekersmanieren!’ keef de in haar magere blote armen verraste buurvrouw, nou maar ineens een rake toespeling op de historie van Amsterdam, waarvan ze in kleuren en geuren gehoord had, makend. ‘Geen wonder, dat je in de lamp vliegt! Ik had net zo goed in me na-

kende boddie kennen staan. Dat benne streken om je hart te laten stilstaan! En je haalt het me niet nog es an! As me man thuis was geweest, had hij je bij je vlerken genomen en je de goot uitgesmeten. Je trekt die lijn weer van de schoorsteen af, of ik loop naar de politie!

Nu was ook tante Toos boven, en bek-af van het haastige trapoplopen, zo buiten adem, dat ze over de verwildering van haar driftwoorden struikelde, en wat erger was met haar stoffige schoenen de gele spreij met je balletjes bevulde – alleen als je op het bed ging staan, kon je je ellebogen door het daktuimelraam wrikken – nam ze de Uilenspiegel, die als een koorddanser op de zinken gootrand balanceerde, van haar kant onder granaatschervenvuur, en omdat buurvrouw, die nog lang niet klaar was, meer dan uiterlijk welsprekend bleef, en het ene scheldwoord op het andere stouwde, knipperde de electriciën met de tweede isolator in de ene en een hamer met koperdraad in de andere hand, in onmannelijke vreze met de ogen. Er was geen woord tussen te krijgen. Er viel geen adem bij te happen. En de schepen waren letterlijk achter hem verbrand, omdat uit elk zolderraampje een verbolgen vrouwehoofd stak en de schoorsteenpijpen te nauw waren om erdoor te verdwijnen.

‘Je heb verdijd niks as last van je burenen!’ schreeuwde de moeder van het kind met het geschoren hoofd en het ijzeren brilmontuur.

‘Dat mag ù zeggen!’ viel de buurvrouw uit.

‘U is voor mijn geen portuur,’ zei tante Toos, met de gezonde minachting van een potig, breed wijf voor een mens, dat met haar botten en haar verwaarloosde inboedel, aan flarden hing. ‘Ik zal maar niet zeggen wat u voor mijn is!’ hoonde de buurvrouw met een gezicht, om met de klieken en restanten aan de schilleman mee te geven. ‘Het heb geen pas om bij een vrouw die zich staat an te klejen binnen te loeren.’

Nou kon tante Toos tegen veel, misschien tegen alles, maar niet tegen vuil praten met een lieflachend gezicht, zoals het mens met haar anderhalve tand er de gewoonte van had. Koertje, op het hoofdeind van het bed gezeten, met de gereedschapskist van vader, de droomkist met alles er in, op de schorende knie, zag tantes mokervuisten een ogen-

blik trillen, en haar in de sprei verzakte voeten, stuiptrek-
kend pogen het afzetje te nemen.

‘U is voor mijn geen portuur,’ herhaalde ze grimmig en met
ingehouden verwoedheid. ‘Maar as u mijn portuur was, zou
ik de boodschap voor u hebben, dat mijn zwager zijn tijd be-
ter ken gebruiken, as naar een ankleepartij van enkel botten
te kijken, om van schrik van het dak te rollen...’

Met de hielen tegen de rand van de dakgoot, en languit
achteroverliggend tegen de gladding der leien pannen,
kreeg de electriciën het zo benauwd van het lachen, dat de
hamer omlaag kiepte, en met een plof op het deksel van
de regenton kwakte. Hij bestierf het. Tegen het gevecht
van twee vrouwen, die elkaars zwakke plekken te grazen
namen, legde het onnozel verschijnsel Man het af. Wanneer
niet toevallig juffrouw De Koos-Kerckhof, de vroedvrouw-
waarzegster voor een spoedbesogne, voorbij was gekomen,
en de noodtoestand van benee had geobserveerd, zouden de
twee in haar wiek geschoten buurvrouwen, die vóór de en-
tree van de amsterdamse familie, het best met elkaar had-
den kunnen vinden, de onvertogen radiotelefonist, zo bij de
ontleding van elkanders karakter en intiemste intimiteiten,
vergeten hebben, dat hij in de gunstigste conditie, de weg
van de hamer regentonwaarts zou hebben gevolgd. De
waarzegster krijste plotseling, met een angstige roepmond
uit, en haar parlemoeren vlammen-spettende brilleglazen
deden zo onheilspellend als de groenlichtende kologen van
een onraadbeluisterende tijger in het donkerste woud.

‘Toosie! Toosie!’ brulde ze, de magere vingerkootjes, als
een tuit om de bloedeloze lippen. ‘Er gebeurt een ongeluk!
Heb ik het je gisteravond niet voorspeld! Toosie! Toosie!’
Het hielp. Tante Toos verstarde. Ineens herzag ze de kom
met de gruwelijke tekenen, lette ze voor het eerst de gek
van een zwager in zijn verzakte houding in de neveldam-
pende dakgoot op. Met die man was je geen ogenblik vei-
lig van je bestaan – en net kwam Riek, die voor Magda-
leentje een nieuwe fopspeen en voor Koertje een fles lever-
traan was wezen inslaan om de hoek.

‘Mot je je nek breken, liefie?’ sprak ze bijna deemoedig.
‘Mijn zal het me zorg wezen, liefie, maar je zoon, van wie
je zoveel houdt, liefie, zit hier op het bed te huilen.’

Het was zo. Bang door het geschreeuw van de grote men-

sen boven zijn hoofd en door de halve duisternis, omdat tante Toos het licht van het tuimelraam met de volrijpheid van haar lichaam onderschepte, had hij een dikke pruillip getrokken en doortroebelden de waterlanders zijn ogen. 'Dat komt er van,' lachte de electriciën na. 'Het had geen haartje gescheeld of ik was op de rabarber terecht gekomen.'

'Nou zeg ik je maar één ding,' ruziede Toos ongemakkelijk, toen hij zich weer door het raamgat in de slaapkamer had laten zakken. 'Je begint hier de kunsten niet...'

'Toosie,' praatte hij in de toon van de waarzegster, 'as die drajen eenmaal gespannen zijn, ken je bij een kommetje koffie het nieuws van de hele wereld opvangen...'

'Ik heb an jou nieuws genoeg, en meer as me lief is,' viel Toos hem in de rede, 'ik mot er niks van hebben. As de bliksem er inslaat, ken je na de centen van de asserantie fluiten, en as de bliksem er niet inslaat, haal ik de vuiligheid nog van me dak. Je mot ze hier kennen! In minder as geen tijd klessen ze het hele dorp rond, dat we centen te veel hebben, liefie.'

'Ach kom,' hield de electriciën vol, 'daar motten we maling an hebben!'

'Daar ken jij maling an hebben!' kwam Toos vinnig los. 'Jij heb an zo'n boel maling – an God en de wereld – en an het heil van je ziel – maar ik blief geen opspraak – dat is goed voor mensen met centen – jij heb altijd boven je stand geleefd. Ik heb je nou niet tegenover die floddermedam van hiernaast, om de grote bek die ze opzette willen afvallen, maar gelijk had ze. As je het mijn voor me raam had geflikt, nou! En laten we mekaar nou zonder verdere ruzie begripen, liefie: je heb te kiezen of te delen, – as je hier in ons huis voor niemendal wil blijven wonen, dan mot jij doen zoals ik wil en niet zoals jij wil en anders...'

'En anders?' viel de zwager haar driftig in de rede.

'En anders niks!' zei Toos, net zo driftig, maar de woorden, die ze wou zeggen en die hij best begreep, inslikkend. 'Dat zeg je me geen tweede keer,' gromde hij, en zot van beweging, als alle door het topzware ding Drift gedreven mensen, sjokte hij plotseling de radiokist op zijn schouder, en zonder te weten wat hij ermee ging uitvoeren, en waar hij het deed, liep hij er het huisje mee uit, het voortuintje door

en de zonnige, zwarte weg naar de mijn mee op.

‘Waar loop Koert heen?’ vroeg moeder, die met de twee kinderen in haar armen van boven kwam. ‘Hadden jullie wat?’

‘Je heb zijn malle streken op het dak gezien,’ snauwde Toos. ‘Wat vraag je dan na de bekende weg! Er is met die man geen land te bezeilen. Die lijdt an grootheidswaan. Je ken de grammefoon van Gerrit niet laten draaien of Cees van hiërover gaat op zijn achterste zitten huilen. Als we nou nog zo’n machien op het dak erbij nemen, komt het hele dorp op zijn achterste naast de hond. En ik zou maar es uitkijken na een eigen woning, Riek, want dat wordt op de duur niks met een halvegare...’

‘Nou, nou,’ trachtte Riek te sussen, vervelend als die uitvallen waren, met nog zo’n alles af luisterend en begrijpend kind erbij.

‘As hij dan geen halvegare is, is het een helegare!’ vulde Toos verwoed aan. ‘Zo haal ik jullie uit de zorg, zo brengt hij je er weer in...’

‘Ik vin jou niks lief,’ klonk nu de stem van het kereltje, dat tante met vijandige ogen had zitten aankijken. ‘Je mag niet zo brutaal zijn tegen mijn moeder en tegen mijn vader.’

‘Hou jij je mond, aap van een jongen! As grote mensen spreken, motten kinderen hun mond houden.’

Maar het kind werd opstandig.

‘Laat haar klessen, grote zuster,’ zei hij, zich aan de tranen van moeder, die zich alles liet zeggen, ergerend, en de armen om de hals van de jonge vrouw, in aanhankelijkste vertroeteling heenslaand, troostte hij, de tante stijf negerend, op zijn manier. ‘Wees jij de wijste en geef haar geen asem. Ze heb altijd zo’n praats en ze meent er niks van.’

Ongelijk had hij niet. Want haast geen tien tellen later, probeerde de robuuste vrouw het weer goed te maken, kookte ze de fopspeen voor de zuigeling uit, stopte ze Riek, die telkens de weg afkeek, omdat ze niet begreep waar haar man zo ineens was heengehold, een kopje koffie met al de roomvelletjes van de melk toe, en zei dingen die alleen het meisje in haar ziel, het door de lompe levensbranding gehavende meisje, zo en niet anders kon prakkizeren. Moeder, die het meer dan vreselijk vond, dat Toos zich in haar drift had laten gaan, en er verwijten had uitgeflapt, die je pijn deden

en angst voor de toekomst gaven, liet zich natuurlijk weer bepraten, om het af te zoenen. Maar bij het kereltje ging dat niet zo gemakkelijk. Want er kwam iets bij, dat hij met geen mogelijkheid, en niet in lengte van jaren zou kunnen vergeten. Eerst had moeder de kurketrekker in een fles gedraaid en zich een vuurrood hoofd getrokken, zonder dat het lukte. Toen zei tante Toos: verrek je niet met een kind aan de borst – dat is werk dat ik beter versta. En ze had het twee- driemaal met hijgen en kreunen en aderen, die haar nek uitpuilden, met de fles tussen haar knieën en haar reuzearmen als stangen en dommekrachten, gedaan. Het gaf niks dan kurkzaagsel en gele brokjes. De kurk zat in de hals van de fles vastgezogen – bij het midden brak hij in vettige vezeltjes af. Wat een eigenzinnig kreng, zei tante, die zich niet gewonnen gaf, er de ene punt van haar linnenschaar op brak, en toen bij een woester poging de prop in de hals van de fles omlaag drukte. Met een touwtje, dat ze als een lasso neerliet, vocht ze toen nog een hardnekkig poosje, om de drenkeling door de monding op te diepen, gleed met haar glibberige vingers langs het glas, kreeg weer een brokje te pakken, tot de verdronken kurk er eindelijk met een sausje uitfloapte.

‘Zo,’ zei tante, ervan blazend en zwetend. ‘Dat moest je net op zo’n gloeiendhete dag gebeuren... en hier hei je een lepel, die je ervoor ken bewaren, anders gaat alles ernaar ruiken.’

‘Schattejongen, hou je mond is open,’ zei moeder onhandig, ‘as je de lepel ineens slikt, krijg je een suikerballetje toe.’ ‘Dat lust ik niet,’ zei hij, nog voor de punt van de lepel zijn lippen geraakt had.

‘Kom nou, mijn kind,’ soebatte moeder. ‘Dan gaat je voetje weer helemaal beter, ken je met de andere kinderen buiten spelen.’

‘Nee,’ weigerde hij stellig. ‘Het is bedorven. Het stinkt.’ En haast was de lepel door zijn nerveusweigerend gebaar over moeders rok heengestort.

Toen deed tante Toos het verschrikkelijke: Ze zei lief tegen moeder: ‘Hou jij zijn handjes es vast,’ en eer hij zich kon verdedigen kneep ze met haar vingers, die noten konden kraken, het neusje van de jongen dicht, en terwijl hij haast stikte, zwolg hij de lepel smerige levertraan.

‘Wat een streken,’ zei hij huilend en tante oprechtelijk hattend. ‘As ik dat jóu dee, zou je anders piepen!’

Het suikerballetje troostte maar weinig, want zoiets gemeens en vuils had hij nog nooit geslikt.

‘Ze heb me neus dichtgeknepen,’ vertelde hij vader, ‘en olie in me keel gegoten.’

‘Dat is goed voor je jongen,’ zei vader, hem ook in de steek latend, en vrolijk het huis doorfluitend.

‘Waar heb je de kist gelaten?’ vroeg moeder.

‘Die werkt al,’ praatte de electriciën vergenoegd. ‘Ik heb de kabel van de kooi gebruikt en de leiding van de telefoon. We hebben met zijn vieren in de machinekamer van de tweede laag staan luisteren. De beurs is beroerd...’

‘Heb je benejen...?’ vroeg moeder.

‘We trakteren ons vannacht weer,’ zei vader in zijn sas, — ‘en morgen gaan we een woning zoeken. Ik heb hier mijn buik vol.’

Maar de volgende dag zou hij géén woning zoeken.

Er ontbraken die morgen twee nummerpenningen van de nachtploeg op het zwarte controlebord van de mijn.

32

Nu het nog zo laat dag was, en hij naar bed moest, terwijl het zonnegoud op het daktuimelraam brandde, zat hij nog zingend tussen de spijlen van het kinderledikant te spelen, toen vader met zijn pakje in de hand en de drinkkan aan het leren riempje om zijn schouder, op zijn tenen binnensloop, om hem voorzichtig een pakkerd te geven zonder hem wakker te maken. Je kón ook niet slapen in het broeiend zolderkamertje, waarop de zon juist fel tegen de middag kwam te staan, en nu je aan de omgeving gewend was, aan het schuine afdak, de bedden van Blauwbaard en Ko, het blikken spiegeltje, de afhangende kleren, het witte poppetje aan het zwarte kruis, het gillen van de lokomotieven, het dreunen der karren op de weg, en je onder het dek met de zalige gedachte lag, dat er niks kon gebeuren, omdat er zoveel grote sterke mannen in huis sliepen, spon hij zich elke avond in de lekkere eenzaamheid, onder het lichtende dakraam, in een verbeeldingsspel in. Dan

zat hij hardop, maar toch fluisterend, om niet gehoord te worden, de prachtigste verhalen aan het speelgoed, dat mee in het bedje moest, te vertellen, en als moeder, voor ze zelf onder de wol ging, nog even naar hem kwam kijken, vond ze het kereltje meestal ingeslapen, blootgewoeld aan het voeteneind, of op zijn buik met het hoofd onder een dekenpunt.

Vanavond, na vaders avontuur op het dak, had hij zich in zijn bed koninklijk aangekleed, met het gestikte dekentje als een hermelijnen mantel om de schouders en een papieren steek op het hoofd. Nou was hij koning Kool, de kaboutervorst van het geheimzinnig land onder de grond en een door Ko geknutselde harlekijn, die met zijn armen, benen en hoofd kon bewegen, als je aan een draadje trok, was adjudant Snips, die telkens wat in het trommeltje meegaf.

‘As ik koning ben, Snips, mot jij geen brutaal bakkes tegen me opzetten, verstaan?’ zei hij net, vanaf de troon op het kussen, toen vader bij de deur ogen als koeien kreeg.

‘Mag dat, mannetje,’ gromde de electriciën, die zich al dadelijk door de klank van zijn stem gewonnen gaf – er was geen kind op de wereld, dat niet op slag kon horen of het meenes was, of niet – hij vond het heerlijk, dat de jongen nog wakker lag. ‘Mag dat bengel? Het is over half tien! Als ik dat oververtel, is het mis.’

‘Je mot ook niet alles klessen,’ zei het ventje, en ineens kwam er iets uit, dat de man verbluft deed kijken. ‘Het achtste gebod verbiedt lichtvaardig oordeel. Dan mot je erbij vertellen, dat het hier om te stikken zo heet is...’

‘Wie heb jou van het achtste gebod verteld?’ vroeg de electriciën, in natinteling van verbazing, op de rand van het bedje neerzittend.

‘Dat staat in de kattechismus, grote broer,’ praatte het kind over zijn slaap heen. ‘Wil je es horen? Vier de heilige dag des Heren. Vader en moeder zult gij eren. Wacht u voor stellen en onrechtvaardig leven. Gij zult geen getuigenis der valsheid geven...’

‘Nou,’ lachte vader, ‘je slaat een portie over. Heb moeder je dat geleerd?’

‘Nee, grote broer, – Blauwbaard. Die ken álles van buiten.’ ‘Knap,’ zei de man geprikkeld, en ineens herzag hij het eer-

ste gezamenlijk middageten, toen er ruzie was aangekomen over de vlieg in de sauskom en het praten van het kereltje tijdens de mijmering. Dat ze het droomhoofdje wat bijbrachten, hem dingen leerden, die hij later toch zou moeten horen, vond hij niet erg, maar dat het achter zijn rug gebeurde, en dat het juist de neef met de zwarte baard, met wie hij telkens overhoop lag, moest wezen, ergerde hem. En toen hij na het mannetje geknuffeld en ingestopt te hebben, even later in de nog klare avondschemering, met de twee neven de weg naar het mijnemplacement bestapte, had hij moeite om niet dadelijk de ruzietoon aan te slaan.

‘Jij loopt over iets te broeien,’ zei Kobus, die het best met de oude en de jonge Koert kon vinden, en door zijn vrolijkheid meer dan eens als bliksemafleider werkte, als de toestand gespannen werd.

‘Laat mij maar niks zeggen,’ sprak de electriciën, in de toon van ik-heb-zat-maar-ik-hou-me-bek. ‘As ik een paar dagen vrij had wist ik wat ik deed.’

‘Daar hoef je niet om te vragen,’ lachte Kobus, ‘want ik heb van de controleur gehoord, dat het weer vastloopt met de spoorwegen, en as ze de kolen niet kennen spuien, krijgen wij vanzelf Feierschichten (gedwongen vrije dagen) om de voorraad te temperen. Compris?’

De schoenen der drie mannen beklotsten de gruisweg. Tegen de troebelgrauwe lucht met de purperverwaaide striemen van de nog achter de zwarte kontoeren hangende zonnegloed, spaakten een paar hoge daken, de schoorstenen en het wentelende wiel van het schachtrad. Het was bij tien. Het vloeien der nog bijna laaiende dagkleuren, het blauw, het karmijn, het schelle wit langs de wolkenbergkam bij de horizon, leken de zomeravond in zijn aanstuwing tegen te houden.

‘Je most nou,’ zei de electriciën slap van stemming, omdat hij zo dol was geweest haast helemaal niet te slapen – er bestond in de hele streek geen mijnwerker, die de grap van maar een paar uur rusten, zou hebben uitgehaald – het brak altijd op – ‘Je most nou met je benen languit op een stoel, met een pijp in je hoofd, een pot bier in je bereik, fijn kennen zitten uitblazen, en na de prachthemel kijken, inplaats van in het donkere gat te kruipen. Ik voel me net of ik iets tegen de natuur in doe.’

Blauwbaard, met de schouders hoog opgetrokken, en het deukhoedje met het veertje, dicht om zijn zwarte haar – beneden noemden ze hem Rinaldini – vatte vlam.

‘Was dan met je benen languit op een stoel in Amsterdam blijven uitblazen. Niemand heb je gedwongen hier te komen!’ zei hij met de wrokkende gezelligheid, die het hem met zowat iedereen aan de stok deed krijgen, behalve met zijn broer, die hem beter dan iemand kende, en die drommels goed wist, dat Gerrit zijn innerlijke schuwheid achter een luidruchtig soort van zich afbijten verborg. Gerrit-Blauwbaard behoorde tot de mensen, die, nerveus en trouwhartig, hevig en stevig deden, als ze door de nabijheid van anderen gesteund werden, en onder een hoedje te vangen waren, als ze met iemand alleen waren. Zelfs tegen zijn eigen broer, waarmee hij gek was – hoe ze ook van aard en karakter verschilden – deed hij grof en lomp, als hij in de kring van de koempels (mijnwerkers) doorsloeg – en werd hij kinderlijk behulpzaam en schuchter, bijna vrouwelijk-week, als hij enkel op hem aangewezen was. Hij had het dubbel karakter van tante Toos: uiterlijk gespieerd, innerlijk om met een pink omver te duwen.

Maar Koert, die dat niet wist, en de grote slungel met de baard tot nu toe enkel van de beroerde kant had leren kennen, en op die hete zomeravond met de trillend doorschijnende lucht, om de aanmatiging van de neef, die zich met de geestelijke opvoeding van zijn kostelijk kereltje begon te bemoeien, liep te mokken, verdraaide het om zich de schampere uitval te laten welgevallen. De oude, nietsontziende drift kreeg hem te pakken. Ko, die naast hem liep, opzij duwend, stapte hij ineens tussen de twee broers in, en vijandig de bebaarde neef met zijn ijzeren elleboog aanstotend, zei hij heftig:

‘Dat mot je nou nog es zeggen, nou ik naast je loop, grote, stomme kwajongen!’

‘Ik wil het je zwart op wit geven,’ hield de ander onverschillig vol. ‘We hebben met jou niks as gedonder en kouwe complimenten – en morrel niet met je poot tegen me op, want daar ken ik niet tegen.’

‘Ik ken niet tegen zo’n boel,’ gromde de electriciën, ‘en nou ik toch met je bezig ben, wou ik ook nog an je beetje verstand brengen, dat je met me kleine kereltje geen kunsten

van de kattedichtheid achter me rug uithaalt! Versta je dat, kwiebus. As zijn moeder het doet, heb ik niks te beweren, maar jij heb met je geleerdheid op een afstand te blijven. Ik vraag nog es of je me snapt, brutale hond!

Weer liep hij met zijn elleboog dicht tegen de jonge mijnwerker op, en omdat dat voor een man een minder behaaglijk gevoel is, duwde Blauwbaard hem van zich af.

‘Ik wou dat je afstand hield!’ sprak hij verbeterd. ‘De weg is breed genoeg! Als jij dat óók maar verstaat, vent van niks! Of anders...’

‘Of anders?’ vroeg de electriciën, verwoed dreigend stilstaand.

‘Of anders,’ zei Blauwbaard, opvallend bleek in de omlijsting van zijn zwarte pluisbaard, ‘zal ik je de maat van de weg op een fatsoenlijke manier leren.’

De electriciën zei een lelijke vloek – goed dat het mannetje met de blauwe ogen er geen getuige bij was – en zijn vuist ging als een voorhamer omhoog. Een sekonde stonden oom en neef in bezeten verwoedheid tegenover elkaar – één sekonde, want Ko, die hen niet met zijn ogen had losgelaten, was er als de kippen bij, en ranselde ze allebei op zijn manier af.

‘Zijn jullie van god verlaten!’ raasde hij erop los. ‘As je een poot na me broer uitsteekt, Koert, krijg je een pomp in je maag, dat je tegen de vlakke leit, en jij, tiendubbelovergehaalde idioot, een tik tegen je kakement, dat je tanden langs de weg na je kiezen kennen zoeken. Je heb me verstaan, Gerrit? Of mot je een nokout? Wat motten de twee vrouwen thuis er poddome van denken, as jij met een blauw oog en jij met een haal over je gezicht weerom komt? Jullie zijn het doodtrappen niet waard! Loop je door Gerrit, ja of nee, of je krijgt op je falie. Ik ben niet van plan voor jullie boete op te lopen. Jullie bennen geen kerels, jullie bennen het gemeenste uitschot, dat in Heerlen rondtrekt.’

‘Ben ik begonnen?’ verdedigde Blauwbaard zich.

‘Dat ben je,’ zei Kobus als eerlijk rechter. ‘Je heb hem gepest, zoals jij de duvel en zijn moer pest. Je heb niet te zeggen, dat hij met zijn benen languit op een stoel in Amsterdam had motten blijven. Je weet bliksems goed waarom hij er tussenuit is getrokken.’

‘O, zo,’ zei de electriciën verzoend, en alweer aanstappend.

‘O, zo?’ herhaalde Kobus, ook de ander de les lezend. ‘Er is niks te o-zo-en! En zeker niet door jou! Je valt me tegen, Koert! Wat dun! Je mot je poten niet opheffen tegen de zoon van je vrouw d’r zuster. As ik dat nou ook ging doen, zou ik de zoon van mijn moeder d’r zuster in zijn nek maggen nemen. Dun! As je wist dat Gerrit sterker as jij was, zou je niet met de potenuitstekkerij beginnen, en as je weet dat je de sterkste ben, ben je geen knip voor je lange neus waard. Nou, – afgelopen: zo geeft mekaar de rechterhand...’

‘Ik verdom het,’ zei Blauwbaard kleintjes.

‘Ik denk er niet an,’ praatte Koert stug na.

‘Dan niet,’ zei Kobus. ‘Je mot maar onwijs blijven doen. Ik ken me broer, Koert – hij meent er geen snars van. Ik wed er een weekloon om, dat as jullie twee een kwartier bij mekaar door de politie worden opgesloten, je de dikste vrinden van de wereld wordt. Je heb allebei pleinvrees om mekaar een verstandig woord te zeggen. Dat is de sjooze.’

‘Ik heb er geen kwaad mee voor,’ begon Blauwbaard zich te verdeemoedigen, ‘as ik dat kind de gebojen leer.’

‘Daar heb ik jou niet voor angenommen,’ snauwde de vader, maar toch ingetogener.

‘Is dat gedaan!’ dreigde Ko. ‘We praten over wat anders. De maan kijkt jullie met zijn slaperige ogen an, of hij wil weten wie van jullie twee de grootste idioot is.’

Ze liepen weer zwijgend en keken onwillekeurig naar de vreemde vreugde boven hun hoofden. In de troebelblauwe lucht met de purperen dauwaanslag van de zon, die haar fulpen toorts achter zwarte struikjes begroef, lichtte de nog machteloze maan door. Ze stond verkild bleek boven een rose randing, of de brand boven het ragwerk in de diepte, tegen haar peinzing weerkaatste. En omdat ze zo rond en zo flets was, en zo heel anders leek dan gewoonlijk, ging er iets starends en angstigs van haar uit.

‘Als de mijndirectie haar ziet,’ zei Kobus tussen de zwijgenis der twee vijanden in, ‘zal ze denken dat een van de nachtploeg zijn controlepenning op het verkeerde bord in heb geleverd.’

‘Gekke kerel,’ praatte Koert tante Toos na – en, waarachtig, het leek er iets op – als je goed keek, kon je je verbeelden dat de reuzepenning in de lucht een nummer droeg. Toen ze na de verkleeding in de kooi naar beneden zakten,

was de vrede er nog niet. Blauwbaard had met opzet de bovenste lifthelft vol laten lopen, kroop met zijn mijnlamp in de benedenste afdeling, en terwijl het poedêrgruis van de schoenen door de gleufjes van het ijzeren plafond in zijn nek stoof, gromde het in hem na, dat hij zich geen tweede keer voor kwajongen, kwiebus en brutale hond door die opschepper, met zijn gebler, en zijn streken op het dak, zou laten uitmaken.

33

Moeder had Magdeleentje net de borst gegeven, en tante Toos was precies klaar met het snijden en smeren van de dikke boterhammen met boterhammenworst voor het mansvolk, dat wat aankon als ze, na het sproeibad, van de nachtploeg weerom kwamen, en zich de buiken volstopten voor ze in bed kropen, toen Ko met een verhavend doodsbleek gezicht het voortuintje doorstropelde en in zijn zenuwpoging om de buitendeur zachtjes open te klinken, het geklampte hout zo tegen de kalkmuur opbonsde, dat het schelletje er bij overging.

‘Ga maar vast zitten,’ zei tante Toos, de voetstappen in de voorkamer horend. ‘Ik schenk de kommen al in.’

Ze kende haar oudste jongen, die als hij op zijn eten en drinken moest wachten, al was hij nog zo in zijn sas, humeurig deed. De stoom van het kokende water, dat ze in de koffievergiet schonk, builde haar hoofd met de zilveren slieren om – ze stond in het aangebouwde keukentje haast nog erger in de nevel, dan de weg naar het emplacement, die in zomerse mist lag verdampt.

Maar ineens ketste de ketel op het blad van de aanrecht, want Ko, die de huiskamer met de gedekte tafel voorbij was geduizeld, beukte tegen de keukendeur op, en op een matten stoel neerstompnd, zei hij geen woord, maar stotterde en griende er zo rauw zijn hijgende overspanning uit, dat hij zijn nagels in het zeil van de tafel perste, om er niet in te stikken.

‘Allemachtigste God,’ zei tante Toos, hees van schrik en ze moest zich aan de aanrecht vasthouden, om niet neer te slaan. ‘Waar is je broer?’

Ze vroeg het met trillende, witte lippen, en terwijl ze het vroeg, klauwde het wrede beest, dat haar al eens de keel had dichtgeknepen, haar strot dicht – ze vroeg in de lege verwildering van het ogenblik – ze vroeg in een zwiepende kolking van de dingen om haar hen – ze vroeg met na knetterende echootjes in de wijkende ruimte van haar hoofd... Ze had niet te vragen – ze wist – het antwoord was haar al toegegiert door het verwrongen huilgezicht van de jongen, die zich nog nooit wat had aangetrokken en die nu met de ruwe handen, met de blauwe koolwondjes, zijn natte ogen zat te wrijven.

‘Waar is – waar zijn...?’ hortte het in tante Toos’ angstgezicht.

‘Ze zitten benejen vast, Gerrit en Koert,’ probeerde hij te praten, en nu hij er bij opstond biggelden de dikke tranen over zijn gezicht. ‘Ik kom effe waarschuwen. Dan weet je het. En ik hol weer terug. Dan hoef je niet ongerust te zijn.’ Als een ding zonder steun, zonder houvast, gleed tante Toos, of ze iets op de keukenvloer wou oprapen en het dodelijk-voorzichtig deed, op de rode grondtegels. Ze had er geen geluid bij gegeven, net als toen ze het voor het eerst van haar man had gehoord. Ze zat op haar hurken, met het hoofd slap omlaag, diep omlaag, en op haar gezicht, onder de zilveren haarknotten, kwam een vreemde, genoeglijke, aanhoudende glimlach, of ze iets heel prettigs zag gebeuren. ‘Wat haal je nou an?’ zenuwpraatte Kobus, haar onder de oksels grijpend, en het logge, willoze lichaam op de stoel slobberend. ‘Kom nou, moeder! Wat schieten we daar mee op. Kom nou! Moeder! Doe niet zo bezopen!’

Maar het hoofd van de vrouw zakte tegen de keukenmuur af. Als hij haar niet gegrepen had, zou ze tegen de grond zijn geslagen. Nu gleden enkel de drie grote spoelkommen, die ze met koffie had willen vullen, met het gelakte blad van het meegetrokken tafelzeiltje, en omdat dat een rinkelslag in het huisje gaf, riep moeder boven aan de trap – ze liet Koertje met een gezicht vol zeep in de steek – ‘Gebeurt er wat, Toos? Toos!’

‘Niks! Niemandal!’ gromde Kobus, niet goed wetend wat hij deed, wat hij zei.

Toen sponsde moeder snel het snuit van de jongen, en kwam omlaag.

Nog voor ze de huiskamerdeur in haar bereik had, om de keuken binnen te gaan, wist ze. Ze dacht niet, ze vermoedde niet – ze wist. Ze had de andersklinkende stem van Kobus gehoord – de keukendeur was dicht – er hingen geen manspetten aan de kleine kapstok – er was geen geluid, geen klank, geen opleving, geen aanvoeling van de teruggekeerde mannen, ook al hadden ze geen woord gesproken – en in de traagdoorzilverde nevel buiten achter het hekje, met de dauwdruppels dragende rabarberplant en de reuze-zonnebloem met zijn bruine kuif in de uitstraling van de dof-gouden vlerken, rumoerde het ingehouden praten van mijnwerkers en burenen, die het gangetje met zijn cocosloper stonden te beleutelen, wachtend op Ko, die dadelijk terug moest komen. De koempel met het ene oog, met Cees in huilerige blijdschap tegen hem op; de fletse Duitser, die glasblazer geweest was, en toen zijn longen het af begonnen te leggen, ins Loch was gekropen; de buurvrouwmoeder van het brilspook, die gisteren zo wild tekeer was gegaan, omdat de electriciën door haar dakraam had gekeken, toen hij de isolator wilde bevestigen; het brilspook zelf met een wijdopen, volle, luisterende mond, en de kameraden, die mee op waren gelopen, zonder zelfs hun eigen vrouwen te waarschuwen, dat ze weer in het ‘daglicht’ waren, klitten samen, en om de angstig-gedrongen hoofden, de verwarde haarkoppen, de ingegroeide zorgogen, hing iets troebels, vaals, verwelkts, of ze in de, de huisjes omwaduwend nevel, in een schemerpoort scholen.

Toen gebeurde een doen van bevreemdende hartstochtelijkheid. De deemoedige jonge vrouw, die anderen nodig had, die bij kleinere opwinding in duizeling neer was geslagen, die zich houdingloos tegen de kalkmuur op had gewrongen, toen de rijksveldwachter aan had gescheld, en door Toos het huis was uitgejaagd, om haar man bij de politie te gaan zoeken – die als een stuk ballast door Koert de trap op was gedragen, en zich door de oudere zuster als een willoos ding liet leiden en afblaffen – dat tengere mens, dat bij de minste tegenstand, met ogen vol tranen aarzelde, en telkens weer als een wrak heen en weer werd gedreven – zwiepte zich op tot een furie. Ze rukte de keukendeur, die Ko bij de knop wilde dichthouden open, vroeg niet, praatte niet, huilde niet – ze keek Ko met gemartelde ogen van strakwijde pupillen

aan – ze tuimelde in reflexbeweging naar de huiskamer, waar de boterhammen op de borden waren klaargelegd, met voor het kleine kereltje een glas melk, en de fles met levertraan ernaast, en dichtbij de stoel van de oudste zoon, op een kleine tafel, de geopende grammofoon, met de naald op de plaat, omdat Toos de jongens dikwijls met ‘muziek’ ontving, en naast het peper- en zoutstelletje de bruine tabakspot, als ze trek hadden in een extrapijp na zolang onder de grond te hebben gevast – ze verstarde een ogenblik van klaterende krankzinnigheid bij de krijsende, bitse, bijtende werkelijkheid, het gegrijs van wat in de kamer lichtte en blonk. Het waanzinnig deftig spalken der stoelleuning, die naar haar toe schenen te schuifelen, het nee-maar-zo-gekke van de hiptrip-hiptrip dartelende sijs, die nu het gevangenisje van de vermoorde kanarie, hoog tegen de behangselwand aan, bewoonde. Dat alles flitste ondeelbaar kort aan haar voorbij – ze was de trap alweer op, bukte onder het bed, greep de riemschoenen, koortste de lipjes in de zich verwerende knopen, en haar voorschoot naast het kind op het bed smijgend, bonsde ze de trap af, en in bijna dierlijke verwoedheid, zich aan de knop bezerend, beukte ze de keukendeur voor de tweede maal open. Toos, bijgekomen, zat met het hoofd op de tafel te grienen. Kobus probeerde haar te laten drinken.

‘Vooruit nou, ellendelingen!’ schold moeder, over God en de wereld heen. ‘Wat zit je? Wat klets je? Wat kijk je! Sta op! Sta op! Sta op!’

Niet wetend wat ze deed, en waarom, en hoe ze ertoe kwam, schudde ze de vrouw met de zilveren haarslieren doldriftig heen en weer, tot Toos suffig verlamd over haar hele lichaam begon op te strompelen.

‘Wat wil je dan, Riek?’ zei Kobus, haar afsnauwend. ‘Je bent toch niet van plan met moeder...?’

‘Jullie zijn ellendelingen, el-len-de-lingen!’ verweet de jonge vrouw, stikkend in de knoerstige hijging van haar longen. ‘Jullie laten iemand maar – jullie waarschouwen niet – jullie houwen je bek – jullie laten mijn boven bij de kinderen – jullie ellendelingen – jullie tuig...’

‘Ga niet zo tekeer – wat doe je daar mee?’ soebatte Toos. ‘Je ziet toch dat ik niet ken, dat de zenuwen me benen... Me arme Gerrit! Me stakker van een Gerrit! Moeder Maria,

‘Moeder Maria, wat mot dat nou – wat mot dat nou?’

Ze schrompelde weg in haar verdriet. Ze was ineens een klein hulpeloos vrouwtje, dat zich niet tegen de klappen van het noodlot wist te bergen. Maar de furie over haar liet haar los. Die dreigde met verknepen vuisten. Die gilde dat de mensen bij het voortuintje het hoorden. Die stond met een lijkwit gezicht en glazige ogen. Die zag enkel de vrouw, die háár man geduld en gehaat had.

‘Waar is Koert?’ schreeuwde ze zo rauw, dat haar stem oversloeg. ‘Wat ken me die vent schelen, die hem altijd dwars zit! Waar is Koert? Versta je niet, Ko, of ik pak je in je lurven! Waar leit hij? Waar hebben ze hem gebracht? Als je niet antwoordt, as je je bek niet opendoet, stuk ongeluk!’ ‘Bedaar nou, Riek,’ trachtte Kobus, die haar met verschrikte gezwollen ogen stond aan te kijken, te overtuigen – van de zachtzinnige, meestal opgewekt-glimlachende jonge vrouw, die zich nooit verzette, die vanzelf deed wat haar man of haar zuster van haar wilde, was niets overgebleven. ‘Bedaar in godsnaam. Daar ken niemand wat tegen. Daarvoor mot je moeder niet... En het is toch niet zeker, dat ze er niet levend onder vandaan worden gehaald. Ik ben enkel kommen waarschouwen. Ik mocht niet mee terug in het gat. Ik hoorde het pas, toen ik me gewassen had. Toen ben ik as een razende tekeer gegaan, dat ik niet met de ochtendploeg weerom mocht...’

‘Mijn houwen ze niét tegen!’ schreeuwde moeder. ‘Mijn houdt geen duvel tegen. Ga mee, Toos! Schiet op, Toos! Sta niet te jengelen! Vooruit! Vooruit!’

‘Wees verstandig!’ vocht Kobus, er het laatste geheim uitflappend, ‘ze leggen onder een berg stenen, waar geen door-kommen an is – en ze geven geen asem! Gedorie loop nou niet weg! Koert heb een lading te vroeg laten springen – toen heb de volle laag ze... Ze ruimen al een paar uur lang. En je wordt er niet bijgelaten. Als ze mij met geweld van de brug afzetten, wat wou jij dan...?’

Moeder stond verwilderd te staren en met de oogleden te knippen, of ze het licht niet verdroeg. Toen deed ze in een verbijsterde geslagenheid iets over het dolle heen. Ze had het aardappelmes uit de openkierende tafella te pakken, wrikte het in haar hysterisch geklauwde hand, en als Ko haar niet woest bij de pols had gegrepen, zou ze er zichzelf

mee gestoken hebben. Het gaf een korte benauwde worsteling. Het bloed droop van haar vingers, die zich om het roestige staal hadden gezogen, en Ko bewreef een wond aan de eigen hand.

'De keuken uit en naar boven!' zei hij, haar voor zich uit duwend, maar ze had het kleine portaal en de openstaande buitendeur voor zich, en eer hij haar terug kon houden, liep ze met een vaart het tuintje door, het angstig kluitje mensen voorbij, en holde aan een stuk door, de kolengruisweg over, of ze iemand achterna moest rennen.

De zon, die de nevel begon op te slurpen, deed de wasemende damp als wierook wiegelen, straalde er met brekende, geluwe stralen doorheen. Op de ruit van het daktuimelraam zilverde, kookte het, maar de schoorsteenstomp verzwoom nog in mistige karning.

'Jessie - die is krankzinnig geworden,' zei de buurvrouw, 'moet je haar niet na, Ko?'

Met zijn om de wond gebonden zakdoek, kwam hij het hekje uit, keek het pad af. De walmende neveldampen omsloten de weg. Je zag niks van de hoge schoorstenen, niks van het wentelende schachtrad.

Toen duizelde Toos in de deuropening. Ze was zo suf, dat ze op haar kousen het tuintje doorstapte.

'Blijf jij tenminste bij de kinderen,' zei Kobus haar tegenhoudend.

'Nee, toe nou, jongen, nee toe nou me ventje,' praatte ze afwezig. 'Dat mot je niet zeggen. Dat is gekkepraat. Dat ken niet wezen. Ik kom sebiert terug. Ik ga enkel maar kijken, enkel horen. Eet jij terwijl je boterhammen. Enne schenk je koffie zelf in. Ach, Moeder Maria, Moeder Maria... Ik ken niet. Ik ken niet vort. Waar bennen me schoenen. Heb iemand me schoenen gezien?'

'Hier heb je de mijne,' zei buurvrouw, die nog zo kort geleden vanuit het dakraam gekrakeeld had. 'Ik zal me wel helpen. Ga jij met Ko mee. Ik haal de kinderen zolang bij mijn - ik let op de boel. Laat haar nou niet alleen sukkele, Ko,' vervolgde ze, in het stof van de weg neerknielend om de riempjes om Toos' dikke voeten te sjoeren en zelf met haar kapotte kousen van onder haar rok: 'Mier niet, Ko. Je ken toch niet van een moeder verlangen, dat ze met haar sloffen op een stoof blijft zitten wachten, of haar zoon dood of le-

vend naar het ziekenhuis wordt gedragen. En je ken, goffergeefme de zonde, die gekke vrouw niet alleen naar het hek laten trekken.'

'Geeft niemendal meer,' klaagde de jongste. 'We bennen ze kwijt.'

Dan, omdat Toos als een zieke langs het hegje wegstruikelde, telkens weer een tastende hand uitstreckte voor ze een stap deed, schoot hij toe, stak zijn arm door de hare.

'Wat een krimmenele ellende,' zei de buurvrouw, op haar knieën liggend. Haar tenen en hielen staken haar kousen door. Als tante Toos het in gezonde doen gezien had, zouden er woorden gevallen zijn. Maar die kwakkelde als een gebrekkige door de heentroebelende mist, langs de struikjes en planten met de parelmoerglanzende dauwflonkers – en de anderen, die nog na bleven praten, hadden onder die omstandigheden glad maling aan doorgelopen hielen.

Koertje zat in het grote bed, toen buurvrouw in de schoenen van Tante Toos de trap opsjokte, en hem vriendelijk toeknikte. Met de op zijn jaardag gekregen mondharmoonika, had hij zo hard en aanhoudend uitgehaald, en Magdaleentje had het zo mooi gevonden, had er zo haar keel bij uitgeschreeuwd, dat hij van het rumoer in de keukenuitbouw niets had gehoord.

Verschrikt door het zien van de vrouw, die hem bedreigd had, toen hij het brillespook met een lepel geraakt had, dook hij onder de sprei.

'Wat voer je uit?' zei de vrouw met haar liefste glimlach, het dek wegtrekkend en in de angstige kinderogen kijkend. 'Ik zal je niet opvreten, grote, domme jongen.'

Nee, dáár was hij niet bang voor. Nou ze voor het eerst dicht bij hem stond, en, begaan met de gebeurtenis, op haar moederlijkste manier met hem praatte, zag hij van dichtbij de anderhalve tand, waarover tante Toos zo in-smalend gesproken had.

Het was een flardenvrouwtje, dat een dozijn kinderen gehad had, waarvan nu nog enkel het spook met het kortgeknipt haar overgebleven was, en omdat ze in chagrijn van het leven, dat haar zo havende, ondergegaan was, leek ze een ruïne, een verdord mensje, jong van lichaam, maar met een ouwelijk hoofd, tanig en met spinnewebrimpeltjes. Lachte ze, dan zag je eerst hóe lelijk ze was, en omdat ze de gewoonte

had bij alles, zelfs bij ruzie te glunderen, bleef er een grijs om haar mond, ook als ze over de verdrietigste dingen dacht. Ze had, zei tante Toos, watervrees. Ze waste amper haar kopjes en schoteltjes, omdat je geen thee kon drinken uit kommen met vastgebakken suiker en koffiedik. En omdat ze nooit met vijandig koud water in aanraking kwam, waren de gleufjes bij haar slapen zo zwartlijvig, of het daagse stof er zich in had vastgevreten. Dat goedig wijfje, haar zonnigste lach met de tandzerkjes, aan het kereltje op het bed spenderend, boog zich nu over hem. Haar haarslieren kringelden van onder de veter, waarmee de wrong gebonden was, over haar voorhoofd en langs haar ogen. Een toverkol kon er niet erger hebben uitgezien. En die kol vroeg niet of het mocht, of hij het wilde – die tilde hem zomaar uit het bed en droeg hem de trap af.

De mondharmonika in zijn linkerhand knijpend, hield hij zijn gezichtje de andere kant uit, om het jak, dat in rokende turf gedroogd scheen, niet te ruiken, maar het hielp geen zier, want midden op de trap wentelde ze hem om als een varkenslapje in de pan, zo handig, en gaf hem met haar kleine lippen een lillende zoen, die hij niet dadelijk kan afvegen, omdat ook de rechterhand in beslag was genomen door het zich vasthouden aan haar uitgewipte korsetbalein.

‘Gos, gos,’ hijgde ze op de onderste treden, ‘wat ben jij zwaar. Jij weegt meer as Mientje. En nou kom je bij mijn je boterham opeten. Had je niet gedacht, hè? En as je met je boterham klaar ben, mag je spelen met me dochter en met me nieuwe hondje. Dat is fijn, hè?’

Hij antwoordde niet. Er kwam geen geluid van zijn lippen. Met gesperde, gefolterde ogen zocht hij de lege huiskamer, de lege keuken af. Niemand. Moeder niet, grote broer niet, Ko niet – het stormde zijn hoofdje door in volgorde van genegenheid – tante Toos niet, Blauwbaard niet. Enkel de damp van het water uit de tuit van de opstaande ketel. Even zenuwde het in hem zich uit de vreemde armen los te rukken en om hulp te krijsen, maar de verlatenheid van het woninkje, waardoorheen het flardenvrouwtje hem droeg, overgootte hem met bevende verlamming. Langs de rabarberplant – het tussenhegje door, droeg ze hem het eigen huisje binnen – net zo gebouwd, met dezelfde woonkamer, dezelfde keuken, dezelfde trap, en zette hem in de armstoel van

haar man, die boven zo lag te snurken, of er een waakhond gromde.

De tafel was gedekt met een vettige krant, een aangesneden brood op het blad, een kliek boter zo van de kruidenier in het papier meegebracht, een half ons zoetemelkse, ook in papier, en een melkkoker vol zwarte kneuzingen van losgelaten emailleschilders. Aan die tafel zat de vijandin met de jongenshaar-pieken en de ijzeren bril, en at. Ze had haar mond zo smerig volgestopt, dat ze nu, bij het ook verschrikt kijken naar de indringer met een knoedel brood tussen haar lippen bleef lodderen.

‘Dat is kleine Koert van hiernaast,’ stelde moeder buurvrouw nutteloos voor – of kinderen, die elkaar niet konden uitstaan, elkaar vergaten! – ‘Ik waarschouw je, Mientje, dat jij, as oudste en wijste, hem niet treitert terwijl ik zijn zussie ook haal, want anders krijg je links en rechts! Heb je begrepen? Nou?’

‘Jamoe-6e-6e,’ kreunde het brillespook, dat haast in de hoe langer hoe groter wordenden knoedel stikte.

Buurvrouw liet ze alleen, bleef een heel poosje weg, omdat ze Magdaleentje een schone luier aan moest leggen, en omdat ze van de gelegenheid menselijkerwijs begrijpelijk met een even moest profiteren om in de lege woning te neuzen. De twee vijandjes zaten over elkander – hij witjes, benepen, geslagen door de leegte om hem heen – zij, hem achter de grote brilleglazen, met rimpeltjes om haar neus van ik-motniks-van-je-hebben-mispunt, beloerend. Het blikken eind van de lepel had ze niet vergeten. Ook niet het uitschelden voor ‘brillespook met je varkesoren!’

Toen ze haar mond met de spoeling van veel melk leeg had gemetseld, bleef ze treuzelen voor ze hem opnieuw vol ging stoppen.

‘Jij mag hier niet eens in vader z’n stoel zitten, hinkepoot,’ zei ze vinnig, met de langs de korst half uitgegeten boterham in de roethand.

Hij antwoordde niet, zich bedwingend om niet bij dat schaap, dat kind met haar vierkante hersens en haar uitgerekte oren, te grienen.

‘En je krijg lekker niks van ons brood!’ viel ze feller uit. ‘Dat zou je wel willen: hier de boel opvreten! Dat is allemaal van mijn, putjesjongen met je kromme benen.’

Met kleinvrouwelijke beweginkjes, vroegrijp in haar haat tegen een jongen, die aldoor vertroeteld werd, klom ze op een sport van haar stoel en griste alles uit zijn bereik, het brood, de boter, de kaas, de melk. En omdat hij zonder verzet met een dikke hanglip bleef toezien, verzon ze waarmee ze hem verder kon pijnigen.

‘Jouw moeder is lekker jouw vader gaan zoeken,’ praatte ze in ouwevroutjestoon. ‘En die komt lekker niet weerom, om nog es bij ons op het dak te klimmen, lekker-lekker-lekker!’ Toen zei hij, in poging om zich te verdedigen: ‘Dat lieg je, dief!’

‘En toch komt hij niet weerom, lekker-lekker!’ hoonde het meisje haar broodkruimeltong, zover mogelijk uitstekend. Zo hoorde Koertje, die zich de lippen beleet, en haast niets zag door de dikke waterlanders, die niet weg wilden blijven, voor het eerst van het lieve grote Geheim van de Dood.

34

Het werden voor het kind dagen, avonden, nachten van gestadige bevreemding.

Tegen de late namiddag kwam Kobus hem uit de kleine woonkamer van buurvrouw, waar hij met een stompje potlood de witte randen van zijn prenteboeken zat te bekrabbelen, en waar boosaardig Mientje hem telkens als moeder buiten een praatje maakte, de geniepigste dingen die ze maar kon bedenken, zei – tegen de late namiddag kwam Kobus hem afhalen.

Dat gaf een uitbundig plezier, en hij schaamde zich er later voor, dat hij zich als de kleinste dreumes had aangesteld door zijn armen om Ko’s nek heen te slaan, en hem waarachtig twee dikke zoenen van dankbaarheid te geven, maar al terwijl hij dat deed, voelde hij dat er iets raars was, want de jonge mijnwerker liep zonder hoed, zo maar met zijn nakende knikker, een knikker vol glanzende zweetpareltjes, en bij de onstuimige kussen van het kereltje, dat God zij geprezen nog niks wist, werden zijn ogen nog roder en dikker, en toen het mannetje met de blauwe ogen, zoals de grote Koert hem niet meer zou noemen, hem in het voortuintje waarschuwde, dat hij op een blad van de rabarberplant trap-

te, en vroeg of hij huilde, of zo'n grote man niet in de hoek moest worden gezet, omdat hij zo maar met dikke tranen door het alle liederen van de wereld zingend zonnelicht stapte, stond hij even machteloos op zijn benen te trillen.

Het stemmetje bij zijn afgewend oor wist van geen ophouden, moest de schade van het lange zwijgen bij het brilledierage, en het angstig bedenken dat ze hem zeker aan de toverkolbuurvrouw met de tandzerkjes en de spinnewebrimpeltjes hadden verkocht, inhalen.

Nog bij het gaan langs het hegje hagelden de gretige vraagjes uit het kindermondje, en als hij geen antwoord kreeg, sloeg hij zelf in de avontuurlijkste verhalen – van wat hém allemaal overkomen was – wat hij bij het middageten beleefde – door.

'Leit grote broer nou nog in bed, Ko?'

'Dat weet ik niet,' praatte Kobus haperend. 'Ik ben niet boven geweest.'

'En moeder?'

'Weet ik niet,' zei de jonge kerel, hem het verstikkend-stil huisje indragend.

Boven op haar bed, dat ze al die tijd beneden beslapen had, en dat overdag achter een paar gordijnen weggemoffeld werd, lag tante Toos dodelijk uitgeput. Ko had haar met geweld een slaapmiddel tussen haar lippen gewrongen, op dezelfde manier als zij het met de levertraan bij Koertje gedaan had, en omdat ze telkens in haar log gedoezel lag te kreunen, had hij haar voorhoofd met druipende azijnlappen belegd. De kamer rook zo naar en zo zuur als toen tante moeders rok in een blauw verfsopje gekookt had.

'Heb ze pijn?' vroeg het kind ineens in de fluistertoon, bang haar wakker te maken. Nog nooit had hij tante Toos in bed zien liggen, en nu was het net zo schandalig als die morgen met moeder, die toen ook vergeten had haar schoenen uit te trekken.

'Zachies, zachies,' maande Kobus, hem in de gemakkelijkste stoel neerzettend. 'Ze is verschrikkelijk moe en heb hoofdpijn. Nou zal ik een boterhammetje voor je klaarmaken en dan breng ik je zoetjes na bed. Goeie?'

'Dat ken toch niet...'

'Dat ken,' sprak Ko moeilijk, en omdat hij met zijn hersens bij heel andere dingen was, en hij beter met het houweel dan

met een broodmes overweg kon, jaapte hij zo'n komieke boterham, dat de ene kant nog te dik voor Reus Goliath en de andere te dun voor Kleinduimpje moest wezen.

'Waarom mot ik nou al?' vroeg het ventje, er niet in geloventend – buiten speelden de kleinste ukkepuken, en de middagploeg – de geluiden van het mijnwerkersdorp begon hij best te kennen – was nog niet zo lang geleden over de gruisweg getrokken, 'jij kletst hoor! Kijk es hoe de zon lekker schijnt. Húú! Húú! Jij neemt mijn er niet tussen.'

Omdat hij dicht bij het raam zat, trok hij aan het koord van het neergelaten gordijn. De volle dag gutste binnen en de mussen gingen nog zo stoeiend te keer, of ze er in de verste uren niet aan dachten onder de dakpannen te kruipen. Nou, en als dié het verdraaiden...

'Nee, vent,' zei Ko met iets tastend-onderworpens in zijn stem. 'Het gordijn moet neerblijven.'

En het kind met stoel en al opnemend, verzette hij hem naar de achterzij van de tafel.

'Waarom?'

'Daarom,' ontweek de grote neef. En zijn zwarte, eeltige handen met de blauwe littekens van de steenkool – 'die Küsse vom Gebirge' – doorjaapten opnieuw het onder de vingerdruk verklittende brood.

'Daarom is geen rejen. As je van de trappen keilt, dan ben je gauw benejen,' zei het kereltje, dat zich niet voor de mal liet houden, en nu fijntjes, in de bescherming van de overbekende kamervoorwerpen op dreef begon te komen. 'Ik ga nog lang niet. Jij mag niet eens brood snijden. Jij mag niet an het brood kommen. As jouw moeder hoofdpijn heb, mot je op mijn moeder wachten.'

'Jouw moeder heb me gezeid,' praatte Ko door een nevel heen – het beeld van de jonge vrouw, die in haar wanhoop op het mijnemplacement zo met haar hoofd tegen een rail was geslagen, dat ze haar naar het ziekenhuis hadden moeten vervoeren – dat doodwitte gezicht, met de wijdopen gurgelende mond en de wond bij de slaap liet hem niet los. 'Jouw lieve moeder heb gezeid, dat ik twee boterhammen voor jou most snijden – met bruine suiker erop – en as je die op heb, zallen we verder zien.'

'Is ze uit?'

'Ja.'

‘Met vader?’

‘Ja.’

‘Waar na toe?’

‘Na – na Amsterdam,’ loog hij zo vreemd hees pratend, en zo zachtjes voor de eigen moeder, die in haar slaap kreunde, of een ander, een indringer, een die er niks mee nodig had, naast hem stond te luistervinken.

‘Na Amsterdam?’ herhaalde de jongen, even op zijn beurt oud mannetje. ‘Dat is dan voor het vuile zaakie van die smeerpijp van een aannemer, die vader een elektrieke verklikker heb laten anleggen. Ik zou niet graag willen krijgen wat hij zal krijgen, hè? Most moeder daarvoor ineens d’r schoenen antrekken? En hadden ze niet eens tijd om goeien-dag te zeggen? Het is mooi hoor! Dat most *ik* es doen! Me niet eens na benejen dragen, om me hier te laten eten. Had dat zo’n haast? De floddermadam van hiernaast heb me uit me bed wezen halen. D’r korsetbaleinen steken d’r ribbekast door. Ik zei tegen haar...’ – en nu fantaseerde hij er dapper op los – ‘dat is me ook knappies stuk, daar mag je wel es naald en draad bij nemen, want je priemt ermee in me ogen, maar zij gaf me een bek van heb ik jou daar. Bemoei je met je eigen bemoeisels, zei ze. Ik zal zoveel stukkende baleinen an me boddie hebben as ik zelf lust. Toen zei ik: het gaat mijn ook geen bliksem an – ik draag geen korset, maar het is een smerige inkijk voor je bureu. Toen gaf ze geen asem meer. Enne toen heb ze de speen van me zuster in de turf molm van d’r poes laten vallen, enne zo maar an d’r schort van een paar weken oud afgekudderd, enne toen zei ik Magdaleentje: spuug uit, d’r zit akedeba an, maar dat kind is zo stom, die likt an alles, krom en scheef. Toen heb ik aarpels met een zwammetje en blomkool van haar gehad, maar ze zei het is nog te heet, anders brand je je tong net zo met vel en al af, as je voet, en toen heb ze net zolang over me bord geblazen, tot er geen damp meer afkwam, enne toen lustte ik het niet meer. Ik lust niet met asem van anderen – enne toen heb ik enkel het zwammetje opgegeten enne de aarpels en de blomkool onder tafel laten vallen. Dat krijgen zij morgen op d’r brood. Zit Blauwbaard nog altijd in de kerk? Hoor je niet dat ik met je spreek, Ko?’ ‘Ach lieve jongen, hou effen je mond. Je slaat zo door en me kop barst!’ zei de mijnwerker, en omdat hij zich voor het

kind met zijn gebabbel en fantasterij in wilde houden, liep hij het keukentje in, en griende, zich in het vlees knijpend, om niet hardop te jammeren. De stilte in de kleine woning, met enkel die drukke, ratelende kinderstem, was niet te harden. Je werd er dol bij.

‘Wat voer je uit, Ko? Kóóóó! Kóóóó! Hoor je niet?’

‘Ik kom dalijk. Ik warm je melk,’ klonk de schorre stem in de keuken.

Dan, lichtschuw, de ogen van het kereltje mijndend, sneed hij de boterhammen, in dobbelsteentjes, zette het glas melk bij het bord, en ging schuin tegenover het kind zitten.

‘Eet jij niet, Ko?’

‘Ik heb al gegeten.’

‘Dat jok je.’

‘Ik heb geen honger.’

‘Dan mot je niet zeggen, dat je al gegeten heb. Hoe laat kommen ze van Amsterdam terug?’

‘Dat weet ik niet.’

‘Jij weet vanavond niks, omdat je niks wil weten. Mag ik opblijven? Nou dan, Ko!’

‘Nee jongen, want het wordt heel, heel laat.’

‘En hoe kommen ze dan binnen, as tante Toos in d’r bed leit en jij met Blauwbaard onder de grond zit?’

‘Ik zal wel opendoen. Ik ga vannacht niet met de ploeg mee.’

‘Neem jij Feierschicht?’ vroeg het rappe mannetje, dat de woorden al van buiten kende.

‘Ik ga nooit meer. Ik verdom het!’ viel Ko plotseling ruw uit. ‘Ik heb er me bekomst van. Ik zou bang zijn ze tegen te kommen!’

‘Wie? Wie?’ vroeg het kind, er niets van snappend. ‘Voor wie ben jij bang?’

‘Voor niemand!’ zei Kobus zachter, maar met een woestnors gezicht en zijn vuisten balden of hij met iemand moest bakkeleien.

‘Ik zou best meewillen,’ babbelde het ventje, zijn eerste hap met veel suiker bekieskauwend. ‘Vader heb gezeid dat ik later ook... Heb jij Snips al gezien? Die ken nog niet over de tafel kijken en heb een baard nog langer as Gerrit. Dat is zo’n smakker. Die haalt in het stikkedonker allemaal streken uit. Die trekt de kerels stiekem an d’r haren as ze een oogje dicht willen doen en die kijkt wat er in de blikken zit,

koffie of stinkende jenever. Heb jij wel es jenever mee in het gat genomen. Ko! Hoor je niet dat ik met je praat? Wat voer jij toch uit. Jij laat mijn maar klessen.'

'Wil je op me schoot zitten?' vroeg Kobus zonderling-verte-derd.

'Vertel je dan een verhaaltje?'

'As je je boterhammen helemaal opeet.'

Met kloppende slapen en kramp in het achterhoofd begon de jonge mijnwerker het eerste het beste wat hem inviel, – zelf de woorden niet horend, telkens ophoudend, niet wetend wat hij zei, waar hij was. Soms hield hij de ogen gesloten, zat hij voor zich uit te duizelen, geknauwd door de herinnering aan de schemering in de loods, waar van onder een lap twee paar schoenen met bespijkerde zolen, of ze zo waren neergesmeten, of ze met de neuzen omhoog in evenwicht werden gehouden, hadden gepuild.

Moeder had gekeken. Hij niet. Hij dorst niet. Hij was te laf geweest, om zich te bukken, zich te overtuigen.

Maar nu achter de neergelaten gordijnen, bij het stotend geadem van de bewusteloosronkende vrouw, bij de knarsend-luidruchtige stilte in het huisje, het getjilp der vogels en het ravottend gebabbel der buurtkinderen, zag hij telkens weer – als in een obsessie door zijn vermoeienis heen, het geglimmer van de versleten spijkers onder de hakken en het hoeftje aan de rechtersoet van de niet meer bewegende broer, dat als een bleek maantje bij het lantaarnlicht in de loodsschaduw en gewiegeld had. Gisteravond waren het nog verwonde vijanden geweest, hadden ze met opgeheven vuisten over elkaar gestaan, was de ruzie aangekomen om de na-toort-sing der ondergaande zon – nu waren ze samen – haast in elkaars armen – tegen elkanders lichaamswarmte aan – en de laatste klanken, die ze hadden gehoord, waren van elkaar geweest...

'Verdorie, Ko, dat is geen verhaal – jij houdt telkens je mond. Is dat een sprokie? Snert hoor!'

'Waar was ik gebleven?' praatte de grote neef suffig – het lag hem op zijn tong om het uit te schreeuwen, dat hij niet kon, dat de man, die het jongenslijfje zo dikwijls en met zo'n hartstocht tegen zich aan had gekoesterd, nooit meer in de blauwe kinderogen zou kijken – maar zo min als hij een slip van de beschuttende lap had durven optillen om zijn

broer en zijn oom te herkennen, zo min had hij de moed het hulpeloos ventje met de starende droompupillen, dat aller-vreselijkste, dat gruwelijk onherstelbare, te zeggen.

Zo, gebeurde het, dat terwijl buurvrouw die nacht Magdaleentje bij zich verzorgde en geen uur sliep, omdat de zuigeling de fles niet bliefde, Kobus met zijn moeder bleef rondspoken, en een paar maal op zijn blote voeten heen en weer liep, omdat de jongen, die nooit wakker kwam, zo lastig deed, dan weer het licht op wilde, dan weer om water drensde, dan weer naar gedroomd had – of hij de dingen, die voor hem verzwegen werden, onder de broeiende dakspinten aanvoelde.

De volgende dag ging hij met tante Toos, die er als een oude vrouw bijliep, en zich ook moeite gaf het jongetje niets te laten merken, en met Kobus, die hem op zijn stevige arm droeg, naar het ziekenhuis. Maar ze werden niet bij moeder toegelaten, nog niet. Er was geen denken aan, dat de jonge vrouw onder die omstandigheden bezoek mocht ontvangen. Op de terugwandeling deed het kereltje onrustig, wantrouwig. Met zijn arm om de nek van de jonge mijnwerker, hing hij voor zich uit te dromen.

Zonder iets te vragen, had hij bij de gesprekken in het ziekenhuis geluisterd. En nu hij weer door het kostelijk zonnetje heen werd gedragen, het zaligst-denkbare zitje, om aan één stuk, zonder een sekonde te verliezen, over alles wat zijn kinderverbeelding trof, door te slaan, zei hij niks, bewoog hij niet, zat hij als een ziek vogeltje met de kop in de veren.

Op weg naar het ziekenhuis was hij een rumoerig, zenuwdruk kereltje geweest, dat ze hadden laten gaan, al klonk het schelle, haast rammelend geluid allerhinderlijkst in de oren van tante en neef – op de weg naar het huisje toe, voelden zij zich onwennig bij het zwijgen van het kind.

‘Wat is er nou?’ vroeg Kobus eindelijk. ‘Wat heb je, mannetje?’

‘Niks!’

‘En je ben zo stil.’

‘Niks!’ zei het jongske nog eens, maar er wrokten dikke waterlanders in zijn ogen.

Thuis sprak tante Toos, die eens zo wit leek geworden, omdat ze zich niet de moeite had gegeven een kam door haar

haar te halen, geen woord. Ze lag als een zoutzak zo zwaar in de leunstoel, de armen slap langs zich heen, niet bewegend, niet verzittend, niet opkijkend, toen buurvrouw met lange graaivingers de la van haar linnenkast doorwoelde, omdat ze iets voor Magdaleentje, die in haar armen sliep en een fopspeen belurkte nodig had. Maar ook buurvrouw, door Kobus in het portaaltje gewaarschuwd, zei geen woord van beklag, maakte geen enkele toespeling – ze smeedt alleen alles door elkaar, of ze in een vuilnisbak bezig was met het sorteren van sintels en afgekloven beenderen. Kobus zette koffie. Waar tante anders minstens een kwartier over deed, om het hete water door het zakje met de gemalen koffie langzaam bij te gieten, was hij in zijn afwezigheid en ongeduld, binnen vijf minuten klaar. En omdat de koffie er zo dunnetjes en betrokken uitzag, kreeg Koertje voor het eerst van zijn leven een heuse kom, met net zoveel melk als de anderen.

‘Zo, grote kerel,’ babbelde Kobus, het blonde kinderhaar strelend, ‘dat zal je opkikkeren. Ken je niks zeggen? Anders zit je toch niet met je mond vol tanden.’

Het kind keek naar de neergelaten, zontroebele gordijnen, begon het ineens uit te snikken.

‘Wat zullen we nou hebben,’ zei Kobus verwonderd. ‘Heb iemand je wat wijsgemaakt? Wat heb je nou?’

‘Niks,’ herhaalde het kind voor de derde maal.

‘Is het, omdat we niet bij moeder mochten komen?’

‘Ik wil na me grote broer,’ snikte hij.

‘Die is er niet,’ praatte Kobus, hem als een heel klein kindje in zijn armen nemend.

‘Waar is hij dan?’

‘Nergens,’ zei de mijnwerker bot, en om hem af te leiden, nam hij hem mee naar het hok, waar de geit op haar voer wachtte.

Nummer 743 van de nachtploeg, die kort voor het wanhopig ongeluk gebeurde, door de machinisten en bankwerkers met ook droomogen was bekeken, omdat hij ze beneden, diep onder de grond, de stem van het radiozendstation in Soester-

berg had laten horen, het geluid, dat helder en klaar door de onpeilbare ruimte gezegd had, dat het op duizend meter hoogte windstil was en het uitzicht vrij, eindigend met de kameraadschappelijke woorden: 'Wij sluiten nu, goeden-dag,' – nummer 743 was in stilte door de pasgemaakte vrienden begraven, en enkel Kobus, die een uur later achter zijn broer mee naar het katholieke kerkhof ging, had de withouten kist in het graf zien zakken, en met verknepen lippen naar het ploffen van de aardkluiten op het deksel geluisterd. Toen hij thuiskwam legde hij in de la van het kastje de knipbeurs van de electriciën, het mes met de letters K.S., het mes met de kurketrekker, de nagelvijl, het dichtklappend schaaftje en de steekboor, door Koertje in Amsterdam voor het laatst bewonderd, toen vader er de delen voor de verhuiskratten mee schaafde – en het horloge 5595236 met de gouden kast, dat op nummer 2606 in de lommerd gestaan had, en op de binnenzij de belabberde inscriptie: 'Voor vader bij de geboorte van zijn zoon Koert' droeg. Het tikte hoorbaar zolang de la openbleef.

'Heb jij dat voor me meegebracht, Ko?' vroeg het kind, dat bij het neergelaten gordijn met de op zijn verjaardag van tante Toos gekregen verfdoo's zat te spelen.

'Nee vent,' zei de jonge mijnwerker zacht – het was iets voor véél later, als je de jongen op de hoogte mocht brengen.

'Ben je uit geweest?'

'Nee,' ontkende Kobus.

'En je heb je zondagse kleren an? Mag je die zomaar dragen? Wat?'

'Die doe ik dadelijk weer uit, schat,' zei de grote neef, en even boog hij zich over de natte gele, groene en rooie klodders waarmee het jong de bladzijden van het schoolschrift besausd had, en waaruit hier en daar de zwakherkenbare vorm van scheefhangende huizen of van een boom met een kroeskop opleefde.

'Dat heb je prachtig gedaan!' prees hij.

Zijn hand bedrukte de kleine, broze schouder onder de weke kiel – zelf had hij hem die morgen aangekleed, zelf met de bandjes en knoopjes geworsteld – zijn ogen zagen geen sikkepit meer door de verroeste mist, die je niet kwijtraakte, hoe je je kaken op elkaar klemde.

‘Je hengst zo zwaar op me, Ko,’ klaagde het kereltje. ‘Ik hou je niet, hoor, verdorie wat ben jij een vracht.’

‘Dat komt...’ begon Kobus, maar zijn stem wrokte vast, en om zich een houding te geven, brak hij met vernielende beweging een doosje sigaretten open, streek een lucifer af en zoog zo wild, dat hij zich verslikte en met zijn zakdoek de tranen, die over zijn wangen stotterden, moest drogen.

‘Waarom rook je die stinkende dingen?’ praatte het mannetje, de slierende rookdampen boven een gekronkelde schoorsteen soppend, roetige krinkels, zo angstig lang, dat het papier er geen breedte voor had. ‘Vader verslikt zich nooit as hij zijn pijp opsteekt. Ken jij kringen door je neus blazen, net as de koopman, die de boel in Amsterdam heb gekocht?’

‘Nee vent,’ zei Ko, in een hoestbui. ‘Maar ik zal het morgen proberen.’

‘Heb je vader gezien?’

‘Nee,’ klonk het moeilijk.

‘Ik vind het niks, niks aardig van hem, zolang weg te blijven. As ze hem maar niet houwen as toen...’

‘As wanneer?’

‘As toen moeder hem op het politiebureau most halen. Kijk es hoe mijn schoorsteen an alle kanten rookt. Dat doet mijn wind – en nou kommen Peerie en Meerie met d’r kinderen van het dak en die denken – de stommerds, dat het chocolademelk is, hêhêhê! – en die willen ervan snoepen, en hun buiken vullen. Dan mot je eerst vragen, Peerie, of je mag. Jij vreet overal van, van alles wat je ziet leggen, tot je er ziek van wordt en de dokter mot kommen om je lijf open te snijden. Dan valt alles wat je steelt eruit, en grabbelen de jongens op straat om het op te rapen. Nou teken ik nog de hond van de overzij met al de lellen an zijn hangbuik. Kijk es, Ko, wat een pens!’

‘Direkt,’ zei de jonge mijnwerker. ‘Ik mot naar moeder.’

Boven, in haar oude slaapkamer onder het dak, nu het benedenslapen niet meer hoefde, lag tante Toos voor zich uit te staren. Ze had die morgen op willen staan, om haar oudste jongen de laatste eer te bewijzen, had van vermoedheid niet gekund. Nu vroeg ze niets, zei ze niets, huilde ze niet. Ze nam enkel de ruwe hand van haar zoon in zijn zondagse kleren, en terwijl hij een stoel bij haar bed schoof, bleven ze zwijgend, allebei met stomheid geslagen, en keken

naar de bloemetjes behangsel-wand, waarop de zon lichte lovertjes spon. Beneden zat het kind voor zijn kleurige fantasietjes, voor de schoorsteen met de chocoladedampen, waarin Peerie en Meerie met wijdopen bekken en havikspotten de kostelijkste avonturen beleefden. Maar die zeiden geen woord in de stilte – de vreemdneuriënde stilte – de stilte, die als een doorschijnende sluier in de huiskamer, het keukentje, de dakkamers hing – de stilte, waarin je de oogleden der doden, de wimpers, de kwijnende pupillen zag bewegen – de soepel-ademende, geluidloos-deinende stilte, met een verre glimlach tussen de blauwe schaduw van een baard, het vertrekken van lippen onder de zachte stekels van een snor – de beklemmende, hijgende stilte, die je het kloppen van je slapen, de wieging van je longen, de trage bonzing van je hart, het tasten van de gedachten deed voelen – de lieve, tere stilte, die je herinneringen, de haast niet opgelette beelden uit het verleden, deed nevelen, en tot altijd weer de omstreling der gelaten, zoals je ze gisteren, eergisteren en in andere vorm gekend had, met het schuchter-voorzichtig gebaar van je in de dadelijke buurt van een slapende te bewegen, heen dwong.

Dat was het laatste godengeschenk voor mensen op aarde – dat je elkaar door een transparante muur, vanuit een onmetelijke diepte kon horen en zien. Dat bleef de eerste dagen en nachten, het grote, bijna niet te overkomen verdriet, en vertroebelde dan zo geleidelijk of de sluier met de stugheid van het weer opgroeiend leven, in wijdere, zwaardere plooiën viel.

Soms, in later jaren, kwam dan een gelaat nog eens in een kamer, in het donker, of midden tussen het groen in, het blijmoedigst licht opbeven, of het maar heel even mocht, of de ruige werkelijkheid het niet verdroeg, en de levenden keken dan even met vochtige ogen en glimlachten of ze een vreugde ondervonden.

‘Zal ik zijn zoon?’ zei Ko, ‘het is beneden zo leeg...’

De vrouw met de zilveren haarslieren knikte.

Toen droeg hij het kereltje met de omzwachtelde voet de dakkamer in, zette hem naast haar op het bed, en ze keek met zwemmende ogen naar de scheefhangende groene huisjes, de bolgekuifde boompjes, de schoorsteen met de chocoladestriemen, de hond met de buideltepels.

En tegen de middag stond ze op, haalde de zuigeling in de suizelende woning terug, en Ko klom op de stoel, om de krant van de vogelkooi af te halen. De sijs, van die verschrikking verlost, fladderde vrolijk van stok naar stok, en zei het door de gordijnen binnen-filterend zonnelicht gretig gedag.

36

Moeder kwam net zo min in de mijnwerkerswoning terug. Ze nam afscheid van niemand, niet van haar kinderen, niet van haar zuster. Ze had het toen, na het binnendragen in het verdiepinkje in Amsterdam gezegd, dat ze niet buiten haar man kon en zo krankzinnig woest als ze de weg naar het mijnemplacement opgehoud was, zo rustig en zwijgend was ze hem nagegaan.

Bij kennis was ze niet meer gekomen. 's Morgens vroeg zei de boodschap van het ziekenhuis, dat ze zacht was ingeslapen, werden de gordijnen nog eens neergelaten, vertroetelde tante Toos, die nu voor twee wezen te zorgen kreeg, het kereltje met wat hij maar wilde. Stilletjes, in zichzelf gekeerd, soms dromend zonder een woord te spreken, soms de van buiten geleerde prenteboeken hardop lezend, zat hij in de leunstoel en moest door Ko gevoerd worden, zo ellendig moeilijk als hij at.

Er gingen dagen voorbij, dat hij niet over zijn grote broer, niet over zijn grote zuster sprak, dagen, dat hij met zijn oude speelgoed bezig was, met poppeklungels babbelde en honderduit redeneerde, de kleertjes aan- en uittrok, en zo geduldig met water knoeide om de houten lichaampjes te baden, dat je hem haast vergat. Zat hij in het voortuintje bij de stronken van de gekapte rabarber, of hij lag in zijn bedje, als de ochtend- en middagploegen met dreunende stappen naar de mijn trokken of terugkeerden, dan kon hij in gespannen luistering verstarren.

Er was iets dat hij niet begreep.

Er was iets met zijn vader en moeder.

Vader was het laatst aan zijn bedje geweest, toen hij zich met het gestikte dekentje als koning Kool verkleed had, en de zon het daktuimelraam zo had laten gloeien of er brand

was — moeder was zonder te ontbijten, zonder haar hoed en mantel, — die hingen nog in de voorste kamer achter het gordijn — ineens weggegaan — naar Amsterdam, met vader — en die hadden zo'n massa boodschappen te doen, zo verschrikkelijk veel — dat ze telkens weer een dagje langer overbleven — Magdaleentje en hem helemaal vergaten — dat had noch tante, noch Ko hem op die manier verteld — maar uit het eromheen praten, de ontwijkende antwoorden, als hij wat vroeg, had hij het zo begrepen. Er waren ogenblikken, vooral tegen het aangroeien van de avondschemer, als het scheller gejoel der spelende kinderen buiten en het gieren der zwaluwen het druilen van de avond wilden tegenhouden, dat hij weer net deed, als toen op de arm van Kobus, geen woord sprak, zelfs niet blij was als ze iets voor hem meebrachten, maar met grote angstige ogen over de dingen heen zat te dromen.

Dan zag hij plotseling, of hij er niet uit weg was geweest, of hij er zo pas van geschrokken was, de huiskamer met de grote scheepjesklok en het ingetrapt deurpaneel, toen hij met Magdaleentje naar de zolder gevlucht was, en bovenop het luik was gaan zitten, om de inbreker, als hij hem of zijn zusje wilde stelen, tegen te houden. En dan droomde de kleine zolderkamer, waar hij zich zo zalig bij zijn prenteboeken kon inspinnen, met de kleine werkbank en vaders wonderdoos, op hem toe — en de regenachtige zondag, toen hij voor het eerst zingen in de wolken gehoord had, en bang voor de onze lieve Heer van de turfschippersvrouw was geweest — en grote broer hem duidelijk had gemaakt, dat je allemaal een elektriek lampje ronddroeg — en hoe de tamme kater met de groene lichtjes in zijn kop, beneden de trap had zitten wachten — en hoe moeder in het grote bed lag, toen het lelijke Magdaleentje met het melkboereknikkertje gekomen was — en hoe jaloers hij was, omdat het schaap geen horrelvoetje, zoals hij had meegebracht — en hoe hij, de dag, voordat ze zijn zusje werd, de stoel op het tafeltje had gezet, bij Peerie en Meerie in de goot was geklommen, bij het nest met de boterbekkiesjongen en de dakpan naast de wastobbe van de benedenbuurvrouw was gevallen, vader hem bij zijn kiel door het dakraampje terug had laten glijden, hem een paar suizende klappen om de oren had gegeven, klappen, die niet eens pijn deden, en moeder hem zo

gekust had, dat hij haast au! had moeten roepen. Dan was hij weer in de wachtkamer van het politiebureau, waar de agenten kommen koffie met zulke kluiten dik op de bodem zaten te drinken, zag hij vaders lieve gezicht in de scheerspiegel van de barbierswinkel, en nog eens en nog eens in de spiegels van de andere kant, terwijl het maatje hem met de tondeuse weerbarstige klitjes haar uittrok. Hele uren vol gebeurtenisjes leefden zo voor hem op, als de dreiging van de avondschemer sterker werd. Zijn gezichtje was nog altijd bleek en smalletjes. Soms, als hij er zo stilletjes bij zat, niet klaagde, niet over de heengegane ouders sprak, kon tante Toos hem met hartstochtelijke uitbundigheid op haar schoot nemen, hem tegen zich aankoesteren, en de liefste woordjes voor hem verzinnen. Dan probeerde ze het gedaan te krijgen, dat hij 'moeder' zou zeggen, maar dat lukte niet.

'As je een reep sjokola met Ko mag gaan kopen, zeg je het dan?' soebatte ze en haar zilverwit haar lag tegen het blonde bolletje.

'Nee,' zei hij stellig, 'want dat mag niet voor me grote zuster.'

'Die zal het zo erg niet vinden, schat.'

'Ik zeg tegen mijn moeder toch ook geen tante,' redeneerde het kereltje.

'Een keertje! Een klein keertje,' fluisterde ze dicht bij zijn oor. 'Ik hou zo vreselijk van je, nou je in de plaats van Gerrit gekomen ben. Doe je het, liefje?'

'Waar is Gerrit na toe?' vroeg hij, zonder er ook maar een ogenblik aan te denken, — het mocht niet, en als het niet mocht, mocht het niet.

'Gerrit is, — Gerrit is...' praatte ze haperend-ontwijkend — als je ermee begon een kind van zes jaar, dat er met de dag schrieler uitzag, de waarheid te zeggen, kwam je van het een in het ander, 'Gerrit is ver weg.'

'Hoe ver?'

'Dat weet ik niet,' weifelde ze.

'En hij is met vader gelijk mee van huis gegaan?'

'Niet dezelfde weg,' jokte ze — en ze jokte weer niet, want haar zoon kon niet weten, waar een man zonder God en gebod was.

Even zat het jongske met het achteroverleunend hoofd onder de wingerd van zilveren vrouweharen.

Toen zei hij, en zijn ogen hadden parelmoeren schampen bij de doorschijnend-blauwe lichtenis van de zomeravond: 'Ze kommen niet terug, tante – je zal zien: ze kommen niet terug. Anders waren ze er geweest. Denk jij, dat jij ze nog ziet?'

'Vast en zeker,' zei tante Toos, en haar ogen, met dezelfde parelmoeren dwaallichtjes, zogen zich aan de hemel, boven de lage daakjes, vast: 'vast en zeker, grote schat, het kan lang, het kan kort duren, maar ik zie hem terug.'

'Ik denk, dat je jukt,' zei hij benepen ernstig. 'Want het brillesspook van hiernaast zegt dat ze in pakkisten weg zijn gedragen.'

'Dat liegt dat kind,' ontkende tante Toos.

Twee dagen later, omdat Kobus het weken lang bleef verdraaien in de mijn af te dalen en werk buiten Heerlen had gevonden – de fletse Duitser, die glasblazer geweest was, had hem aan karwei geholpen – kwam de vrachtrijder het boeltje, dat ze niet aan anderen hadden overgedaan, afhalen, en toen hij had opgeladen, gingen ze met hun vieren naar twee grote tuinen.

Tante droeg Magdaleentje, schoontjes ingebakerd; Kobus het ventje, dat zijn beste kleren aanhad.

In de ene tuin waren veel groen beslagen paaltjes en lagen grote marmerplaten op de grond – in de andere, een eind verder, zag je net zulke grote kanjers van stenen met gouden letters er in en bloemen en kruisjes.

Er liep een heuse dame, helemaal in het zwart, met een sluier voor haar gezicht en die huilde verschrikkelijk.

En tante Toos, die met Magdaleentje in haar armen, eerst bij een en toen nóg eens bij een kruis knielde, begon zo te snikken, dat Kobus haar met een dikke stem moest zeggen: 'Kom nou, moeder, daarmee win je niks, en je maakt er het kind mee van streek.'

In de andere tuin, waar een zwarte vogel met gele poten telkens aanloopjes nam en met rukken stilstond, om in het wui-erend gras wurmpjes te slokken, nam Ko de hoed van het hoofd, dat de stralende zon zijn blote knikker bescheen, en de jongen voorover buigend bij een paaltje met grassprietten en driekwart verdorde bloemen, zei hij:

'Je mag er van meenemen.'

‘Van die blommen?’

‘Ja,’ zei Ko.

‘Waarom?’ vroeg het kind, in de stilte van de vreemde tuin aarzelend.

‘Zomaar,’ zei Ko. ‘Dan drogen we ze, as we in het nieuwe huis zijn, in een boek, en dan vertel ik je later, as je een grote kerel geworden ben, waarom we hier zijn geweest.’ De kinderhand boog naar de plek, waar het withouten paaltje met het withouten plankje in de aarde gedreven stond. Eerst plukte hij een nog levend wit bloempje met een gouden hart – toen vroeg hij of het prachtig wit lint met de zwarte letters óók mocht.

‘Ik zal je helpen,’ zei Kobus, het lossnijdend, en de helft met de woorden ‘Voor onze Kameraad’ bij zich stekend. Buiten wachtte tante Toos, en bij het hek reed een zwarte koets binnen.

‘Fijn!’ zei het kind, toen hij een uur later weer in de trein zat, en van een krentebol hapte.

Zo begon de tweede periode van Koertjes leven.

23 november 1923.

Lees over andere Salamanders op de volgende bladzijden

Herman Heijermans

Vuurvlindertje

183

Vuurvlindertje is het 'zusterboek' van *Droomkoninkje* en de parmantige, pittige Lena is het zusje van de dromerige, tere Koert. Zo rustig en wijs als de ziekelijke Koert het wereldje van de volwassenen bekijkt en daarop reageert, zo hartstochtelijk en fel leeft het kleine zusje, het 'vuurvlindertje'.

Alle liefde die Heijermans voor kinderen bezat heeft hij geuit in de tekening van deze twee figuurtjes, die niet zijn weg te denken uit de Nederlandse literatuur over kinderen.

Herman Heijermans

Versterkende kip en andere Falklandjes

194

De Falklandjes waren voor hún tijd wat de Kronkels nú zijn. Kleine, afgeronde feuilletons-in-één-keer, schetsen uit het dagelijkse leven. Tragisch zonder pathos, scherp, ironisch, humoristisch. De Falklandjes zijn een spiegel van het Nederlandse leven aan het begin van deze eeuw, maar ze zouden evengoed in een ander land, in een andere tijd kunnen spelen. De maatschappelijke misstanden zijn lang achterhaald, maar de menselijke drijfveren zijn dezelfde gebleven.

In deze roman – die in 1938 met de Kosmos-eerstelingen-prijs werd bekroond – wordt het drama neergezet van een bekwame meubelmaker, die zich tegenover de concurrentie van de grote winkelzaken niet kan handhaven. Vader Jagtman, de solide ambachtsman, delft al zwoegende het onder-spit. Wat eens zijn bescheiden trots was: zijn vakkennis en zijn liefde voor het ambacht, wordt zijn ondergang. Het kleine wereldje, dat hij zich met moeite heeft opgebouwd, stort ineen.

Japie, is het pientere en toch vaak dromerige zoontje van Jagtman. En door zijn ogen laat de schrijver het noodlot zich voltrekken. De frisse levenslust van de jongen doorbreekt het wanhopige leven soms met een weldadige humor. *Mensen zonder geld* is een aanklacht tegen de harde wereld van beton, glas en metaal die de menselijke behoefte aan zachtheid, liefde en mededogen verplettert.

Jan Mens, die Amsterdam kent en liefheeft als geen ander, vond de stof voor *Er wacht een haven* op de 'Eilanden', het zo roerige en ruige havenkwartier Kattenburg. Een aantrekkelijke buurt, boordevol Breitneriaanse effecten, waar iedere morsige straatkei en elke verweerde dakpan schreeuwt om geschilderd en beschreven te worden.

Tegen de achtergrond van sociale conflicten tekende de schrijver, met scherpe zin voor realiteit, zijn figuren; beeldde hij, met begrip voor de evennaaste, het harde leven der bewoners van dit brok Amsterdam en overgoot het verhaal met zijn milde levensopvatting. Vol kleur en sfeer verrijst voor ons Kattenburg rond 1910.

De Beemster is een zwak van Jan Mens' hart. Hij is er thuis, zoals hij thuis is in Amsterdam. Hij roept 'volk!' maar stapt meteen naar binnen, als was hij de bloedeigen neef van Betje Wolff of een verlate oomzegger van Jan Adriaanszoon, die later (de naam zij een voorteken) 'Leeghwater' achter zijn naam voegde. In *Goud onder golven* gaat het over deze Jan Adriaansz. Wie is hij? Een doopsgezind schrijnwerker uit het naburige dorp De Rijk. De figuur fascineerde Mens, zelf een gewezen meubelmaker, die de schaaf verwisselde voor de pen. Hij trok naar De Rijk en de Beemster, woonde er, vorste in archieven en verzamelde een schat aan gegevens. Zo schiep hij het beeld van deze wonderlijke Nederlander, die zijn tijd ver vooruit was. Het werd een knap relaas van de droogmaking van de Beemsterpolder, van de strijd tegen het water en tegen onbegrip en tegenkanting, die de bedijkers zo rijkelijk het hoofd moesten bieden.

Doch naast de beschrijving van een der grootste inpolderingen welke ooit in ons land plaatsvond, het klare beeld van het dagelijks leven in de zeventiende eeuw en het vaak lachwekkende gekrakeel over geloofskwesties, rijst in deze roman de mens voor ons op in zijn eenheid met zijn werk.

Jan Adriaansz. is een eenvoudig man; doch in zijn hart draagt hij het geheim van de liefde jegens de naaste en de genegenheid voor Aaltje Willemsdochter, de jonge Pinksterblom uit Schermerhorn. Zijn droom van welige korenvelden en vruchtbare akkers – het goud dat onder de golven schuilt – en zijn liefde zijn niet te scheiden. Droom en liefde smelten samen tot één verrukkelijk verlangen: vrede, welvaart en geluk voor alle mensen.

Herman Heijermans

Droomkoninkje

Op geniale wijze heeft Herman Heijermans zich in de gedachtenwereld van Koert, een teer ventje met een mismaakte voet, dat veel van zijn tijd in bed moet doorbrengen, verplaatst. De gedragingen en reacties van dit vroegrijpe jongetje noteert hij met liefde, mededogen en een weldadig gevoel voor humor. Prachtig ook tekent de auteur de volwassenen, de vader en de moeder, in hun onderlinge verhouding en in hun verhouding tot hun gebrekkige kind.

Herman Heijermans, die met *Droomkoninkje* een belangrijke bijdrage heeft geleverd aan de literatuur over kinderen, toont hierin, evenals in zijn beroemdste toneelstuk *Op hoop van zegen* een zeldzaam rijke liefde, een warme menselijkheid en een driftig rechtsgevoel.

